

VEDÚCA ZÁSADA *HOSPODÁRSKEHO ŽIVOTA*

(NIE VOLNÁ SÚŤAŽ, – ALE
SOCIÁLNA SPRAVODLIVOSŤ
A SOCIÁLNA LÁSKA)

NAPÍŠAL :

DR. MICHAL SALATŇAY

TRNAVA 1939

VYDAL SPOLOK SVÄTÉHO VOJTECHA

Nihil obstat.

Dr. Stephanus Zlatoš, *censor dioec.*

Nr. 563/1939.

Imprimatur.

Tyrnaviae, die 17. Januarii 1939.

Dr. Paulus Jantausch, *episcopus, adm. apost.*

Tlačou kníhtlačiarne Spolku sv. Vojtecha v Trnave.

Venujem

svojej starostlivej mamičke.

Úvod.

Práve sme prekročili, ak to možno povedať, jednu periodu, ktorá znamenala katastrofu hospodársko-sociálneho života. Azda nikdy v dejinách nebol život hospodársky a sociálny taký búrlivý a nepredstavoval taký smutný obraz, ako v XIX. storočí za voľnohospodárskeho režimu, režimu to voľnej súťaže.

Celé XIX. storočie sa javí hneď ako všeobecný divoký boj, hneď zas na to ako jednostranná moc ohromných hospodárskych podnikov, alebo ako všemocná a všetko ovládajúca moc kapitálu, oddeleného od závodov a hospodárstva vôbec. To pri pohľade s jednej strany. — So strany druhej sa javil život celkom ináč. Vyzeral ako miesto po najzúrivejšom útoku vojenskom. Práva osobné, rodinné, stavovské, štátne, a všetky hodnoty tela aj ducha boli smrteľne zasiahnuté. Ostala iba ruina. — Kríza mzdy, kríza práce, kríza kapitálu, kríza vlastníctva, kríza úveru, kríza verejných financií, slovom všetky symptomy biedy dávaly výraz skutočného života sociálneho a hospodárskeho.

Všetky tieto úkazy, hoci nemohly ostať bez povšimnutia, predsa nedesily tak, ako vlastné ticho, ktoré nastalo po otázke: čo je toho všetkého príčinou? Príčina, vlastná nemoc sociálne-hospodárskeho života, bola najzávažnejšou, lebo hrozila do budúcnosti zničiť všetko to, čo ešte ostalo z hodnôt ľudských.

Čo bolo príčinou tých strašných zjavov?

Príčina väzí v jadre samého života hospodárskeho, v jeho ponímaní, v jeho tvorivom princípe; tam je odklon, tam je kríza.

Nesprávne ponímanie cieľa zeme, jej bohatstiev, ich cieľa, nesprávne ponímanie aktivity hospodárskej,

práce, a to aj čo do povahy práce samej, aj čo do jej účelnosti (sociabilita produktov); nesprávne chápanie efektívnosti produkcie (asociácia, stavovské organizácie zakázané); nesprávne chápanie záujmov štátu na živote hospodárskom, jeho úplná pasivita.

Všetky prvky hospodárskeho života: bohatstvá zeme, práca, osoba, rodina, stavovská organizácia, štát, boli zdeformované. Odtiaľ ustavičný boj, kríza, bieda.

Žijeme v dobe, keď najväčšia perioda hospodárskej krízy už pominula. Toto ale nemôže vôbec uspokojiť a nijako neznamená, že by už v budúcnosti akosi samočinne išiel život hospodársky svojou riadnou a prirodzenou cestou. Nemožno pozerať na vec bezstarostne, lebo sama choroba, ktorá zruinovala život hospodársko-sociálny, a ktorá ohrozuje dielo civilizácie, hoci je umenšená, nie je ešte vyliečená. Je obava, že prepukne znova a bude pustošiť znova, a to ešte hroznejšie ako dosiaľ.

Pripadá nám teda jedna z najväčších povinností: určiť správne diagnózu choroby a potom, dať životu hospodárskemu vedúcu zásadu, dať mu dušu.

Dôsledky, ktoré vyplynuly z voľnej súťaže, sú jasným dôkazom toho, že už ďalej nemôže spravovať život hospodársko-sociálny. Individualistický leberalizmus, ktorý zmaterializoval a zmechanizoval život hospodársko-sociálny, ktorý, vylúčiac z neho pravú morálku a nahradiac ju marádkou sebeckosti, musí byť navždy odstránený zo života hospodárskeho a sociálneho. Preto, že sa ukázal neprirodzeným a preto aj neľudským, musí byť nahradený prirodzenými zásadami a ľudskými princípmi o bohatstvách zeme, o ľudskej práci, o rodine, o stavovských organizáciách a o štáte.

Týmito princípmi sú sociálna spravodlivosť a sociálna láska. Pius XI. vo svojej Encyklike *Quadragesimo anno* vyhlásil: „Nemožno očakávať od voľnej

hry voľnej súťaže do budúcnosti režim dobre sriadeneho hospodárstva . . . Je preto nevyhnutne potrebné premiestiť život hospodársky pod zákon spravodlivého a účinného regulatívneho princípu. Hospodárska diktatúra, ktorá dnes vystriedala voľnú súťaž, nevedela by zastáť túto funkciu . . . To sú vyššie a vznešenejšie princípy, ktorých sa domáhame, a ktoré majú riadiť s prísnou dôraznosťou tieto hospodárske mocnosti, totiž sociálnu spravodlivosť a sociálnu lásku“.

Podáme teda katolícku náuku o živote hospodárskom, o jeho prvkoch: o osobe ľudskej, o robotníkovi, o jeho právach, o práci, o dobrách zeme. Potom si pohovoríme o liberálnom hospodárstve s jeho voľnou súťažou a o jeho dôsledkoch. Nato poukážeme na nový princíp hospodárskeho života: na sociálnu spravodlivosť a sociálnu lásku, a konečne na korporativizmus ako na najvhodnejší prostriedok, ktorým možno zadostučniť požiadavkám všeobecného dobra.

Prípravné otázky

ŽIVOT HOSPODÁRSKY.

(Pojem.)

Jednou z najväčších konstancií a najznámejšou veličinou v živote vôbec sú ľudské *potreby*. Ony sú najväčšou hybnou silou všetkej ľudskej činnosti. Vyplyvajú z prirodzenosti ľudskej, na ňu sú viazané; s ňou prichádzajú a s ňou aj zanikajú. Sú najväčším „musíš“ pre človeka. Sú dvojakého druhu: *fyziológické* alebo *existenčné* a *civilizačné*. Imperatív prvých (jedenie, spanie, pitie) je taký silný v dôsledkoch, že keby neboly ukojené, vyhasína sám život. Druhé nenaliehajú tak silno. Od ich ukojenia nezávisí sám život, ale závisí *dobrá* život. Podľa slov sv. Tomáša nie je cieľom človeka len žiť, ale dobre žiť.¹ Ukojenie týchto smeruje k tomu, aby človek mohol dobre žiť, aby sa mohol rozvíjať po stránke fyzickej, mravnej a intelektuálnej.

Ako ukojiť tieto potreby? Nemáme v sebe všetkého, čo potrebujeme k životu a k jeho rozvoju. Človek je bytosťou obmedzenou. Aby mohol žiť, potrebuje statkov vonkajšej prírody a služieb ľudských. Aj keby sa mu podarilo preniknúť až k hviezdám, znova padne len na zem ako Ikaros. Je viazaný na ňu svojím hmotným telom a jeho potrebami; odkázaný je na dobrá zeme.

Ako obstaráť potrebné životné prostriedky? Najobyčajnejším prostriedkom k tomu, z vôle Božej, je *práca*. A tak už pri samom stvorení položené byly základy k hospodárskej činnosti človeka.² Množte sa a naplňte zem a vládňte nad rybami morskými, aj nad vtáctvom nebeským, aj nad všetkými živočíchmi, kto-

¹ De Reg. Princ. I, 14.

² Mojžiš I, 128.

ré sa hýbu na zemi. Človek je odkázaný na prácu. Sv. Pavel ju vyhlasuje za mravnú povinnosť.³

A tak činnosť hospodárska je jednou formou z činností ľudských, ktorej úlohou je zadostučiniť potrebám ľudským prostredníctvom *služieb vecných* (dom, šaty, jedlo atď.) a *služieb osobných* (služobníctvo, lekár, advokát, profesor atď.) Tri veci zahrňuje v sebe život hospodársky: *potreby, prácu a ukojenie potrieb*.

Všimnime si teraz osobu ľudskú s jej potrebami a jej prácu.

OSOBNOSŤ ĽUDSKÁ.

Bytnosť ľudská. Na prvý pohľad človek javí sa ako telo, ktoré podlieha gravitačnému Zákonu a všetkým Zákonom fyzickým a chemickým. Áno, je to telo, ale to je len viditeľný rys, charakter, čosi čo má podobnosť s inými vecmi prírody, iba o niečo viac. Ale tento ľudský organizmus skrýva v sebe aj čosi iného. Stačí len nazrieť do jednej rodiny. Vidíme tu akési sústavné vzťahy: výmena myšlienok, dobrovoľná vzájomná služba, srdečnosť. Vzájomná služba predpokladá určité potreby na jednej strane, určité ašpirácie; na druhej strane za preukázané služby plynú určité schopnosti, ba aj isté vedomie povinností. A tak tu odкрývame v človekovi zdroj myslenia, zdroj chcenia, princíp vedomej aktivity, čo u ostatných tvorov neexistuje.⁴

Bytnosť rozumová, subject (Ja som.) Ale to ešte nie je všetko. Pozorovanie činnosti ľudskej samo overí tvrdenie, že človek nie je viazaný slepým inštinktom, že svoje činy hodnotí; hodnotí aj veci okolo seba jestvujúce; vyberá, presadzuje svoju vôľu; môže tak konať. A k tomu se pridružuje účinné: *chcem: sloboda*.

³ Skutky ap. 29, 33, nn.

⁴ Billot: „Distinctum subsistens in natura rationali.“

A tieto dve: *rozum a sloboda*, sú akoby nerozdielny celok.

Občan vlasti: dnes každého treba nazvať obrancom vlasti. Tým musí byť. Keď si raz uvedomí, pozná povinnosti brániť vlasť, vôľa trvá na skutku a nikto jej v tom nemôže zabrániť, nikto nemôže obmedziť tú jeho slobodu chcenia. Vidíme umierať, klesať obráncu vlasti, ale to len preto, že vôľa ukazuje sa skrze telo a v ňom, a preto nemôže uniknúť násiliu vonkajšiemu. Ale tú silu vnútornú, silu chcenia nijaká vonkajšia moc nemôže donútiť konať opačne bez dobrovoľného súhlasu. — Hľa, to je sila majestátu osobnosti. Činnosť ruzumná, chcená, dobrovoľná. To je moc osobná, ktorú by sme márne hľadali u ostatných tvorov.

Rozum a slobodná vôľa, dve osobné konstanty, ktoré osobnosť ľudskú vynášajú nad všetok tento hmotný svet.

Keď sledujeme človeka na jeho ceste ku cieľu, vidíme, že sám svojím rozumom riadi a usmerňuje svoju činnosť, a že sám slobodne si volí cestu. Na ňom záleží, či dôjde k cieľu, alebo ho minie. To sú dve alternatívy, z ktorých sa už nemôže vymaniť, keď si raz zvolil cestu a prevzal riadenie činnosti.⁵

A keď si zobrazíme celý svoj život v jednej dráme, tu my nie sme len trpnými pozorovateľmi, ktorí podľa výsledku hry zatlieskajú alebo potlesk odmietnu. Sme tu účastníkmi, nevyhnutnými faktormi tejto drámy, spolupracovníkmi, na ktorých leží ťarcha zodpovednosti za jeho výsledok.

⁵ Maurice Blondel, *L'Action*, sv. I., Paríž 1937, str. 25.

Pascal v „*Pensées*“, edit. Brunschwicq, n° 347. hovorí o tom: „L'homme n'est qu'un roseau, le plus faible de la nature, mais c'est un roseau pensant. Il ne faut pas que l'univers entier s'arme pour l'écraser. Une vapeur, une goutte d'eau suffit pour le tuer. Mais quand l'univers l'écraserait, l'homme serait encore plus noble que ce qui le tue, parcequ'il sait qu'il meurt; et l'avantage que l'univers a sur lui, l'univers n'en sait rien.”

K tomu sa pojí ešte *nesmrteľnosť*, ba ešte viac, *adoptácia za dieťa Božie*.

Ale medzi týmito konstantami je ešte jedna, ktorú človek, ako tvor rozumný, doznať musí, a ktorú vyjadruje slovom: „musím“ alebo lepšie, chcem, mám povinnosť. To nie je nátlak, lebo ono „musím“ je spojené s oným chcem; oboje zas rezultát lásky a vďaky k tomu, ktorý ma tak vyvýšil a určil spočinúť v Láske samej. Účelnosť, cieľ osoby vnútorný, intimný, — hľa, zákon, ktorým sa musí riadiť úsudok a vôľa osoby. A tým cieľom je večnosť. A tak stojíme pred človekom, ktorý sa nám javí ako tajomný, mysteriozný celok časnosti a večnosti. Celok, ktorý ako *individuum* korení v časnosti, ale ktorý ako *osoba*, obdarená duchom, smeruje k večnosti.

SOCIABILITA OSOBNOSTI ĽUDSKEJ.

Poukážať na vznešenosť osobnosti ľudskej a v dôsledku jej prepožičaných hodnôt osobnosť ľudskú vyzdvihnúť vysoko nad všetko pozemské, neznamená nijako, že tu ide o tvora nadzemského, ktorý by nemal ničoho spoločného s ostatným stvorením. Tým menej to znamená plnú sebestačnosť a v jej dôsledku istý separatizmus osôb ľudských, nesriadený individualizmus.

Rozum a sloboda človeka vysoko vyzdvihujú, ale zo spoločnosti nevytrhujú. Sám Boh prv, ako človek vie užívať rozum a slobodu, spial ho úzko so spoločnosťou. Tak, ako je rozumný a slobodný, tak je aj tvorom spoločenským, politickým už svojou prírodou.

Účelnosť človeka, jeho cieľ je dvojaký: pozemský a nadzemský. Prvý je zachovanie a rozvoj kvalít tela a ducha. Druhý — Boh sám. Obidva sú spiate v celok a k obom človek smeruje, lebo aspoň má smerovať

k obom. Nebol by rozumným tvorom, keby k ním ne-
smeroval.

Ale ako sa dostať k tomu cieľu? Samostatne? Vlastnými silami? Nemožno. Musíme dať za pravdu Georges Viance-ovi, keď hovorí, že zo všetkých živočíchov človekovi sa dostáva najmenej nižších prírodných do-
bier. Rodí sa bez živnosti (pokrmu), bez prirodzeného
šatstva, bez pôžitkov aj prírodných zbraní. Zo vše-
tkých bytostí on je to, ktorého sily sú najmenej de-
terminované; nemá ani len inštinktu, ktorý by ho hnal
za hľadaním potravy; prvé dni mu ju musia nosiť.⁶
Nedostatok pociťuje nielen v najútlejšej mladosti svo-
jej, ale v celom svojom živote. Odkázaný je na pomoc
svojich bližných, ktorí bývajú na tom istom svete,
ktorí majú ten istý pozemský údel a tú istú rozumovú
prirodzenosť. Druh bez druhu nemôže zdokonaľiť a
rozvinúť svoju osobnosť. Mimo spoločnosť nemôže
dôjsť k cieľu. Taký je už rád vecí, že osoby nevyhnutne
žijú v spoločnosti a spoločnosť zas sa z nich skladá,
pomocou nich a v nich žije, cíti, chce a koná.⁷

A keď je rád vecí taký, že osoby ľudské sa nevy-
hnutne spolčujú v spoločnosť, a že spoločnosť sama sa
z nich skladá, v nich a pomocou nich žije, cíti, chce
a koná, nemôže byť pravda, žeby spoločnosť bola
akýmsi súhrnom individuí, ktoré nemajú ničoho spo-
ločného, okrem toho, že sú vedľa seba položené, že
susedia. Tým menej je oprávnená myšlienka totalita-
rizmu, už či je vo forme nácizmu, či vo forme fašizmu,
podľa ktorej je spoločnosť nad osobnosť ľudskú tak,
že priorita patrí spoločnosti, a vtedy služby osoby a
ona sama celá je pre spoločnosť.

Všeobecné dobro je priamym predmetom, najvyš-

⁶ G. Viance, *Force et Misère du Sociolisme*, Flammarion 1932, str. 246.

Viď o tomto bližšie Don Luigi Sturzo: *Essai de sociologie*, 32° Cahier de la Nouvelle Journée, sv. I., Paríž 1937.

ším zákonom a jediným smyslom spoločnosti.⁸ Toto všeobecné dobro sa síce nestotožňuje s dobrom partikulárnym, ale ho nevyklučuje; nepatrí nijakej osobe výlučne, ale je predsa vlastníctvom každej osoby. A keďže spoločnosť ľudská je složená z osôb, v nich a pomocou nich koná, ono všeobecné dobro, ktoré spoločnosť ľudská obstaráva, nemôže byť určené pre iného a nemalo by smyslu pre iného ako pre osoby samé. Z toho je úplne jasné, že sociabilita osobnosti ľudskej je prirodzene taká, že spoločnosť a jej služby sú pre osoby, a nie opačne. Pohltienie osobnosti spoločnosťou znamená narušenie prirodzeného rádu vecí.

Poznanie, že osobnosť ľudská je spoločenskou preto, lebo ináč nemôže dosiahnuť svojho cieľa, ostáva pravdou. Ale túžba ľudská podľa slov sv. Augustína,⁹ nemôže byť ukojená pozemskosťou. Jej cieľ konečný je za hranicami tohto sveta; tam je aj konečné nasýtenie, večné spočinutie. Tam je vlastné a trvalé naše pôsobisko, lebo tam je naše všetko, náš Boh. Ale ako ku konečnému, tuzemskému cieľu sa dostávame len pomocou spoločnosti ľudskej, tak aj k onomu poslednému, nadzemskému cieľu môžeme dospieť len pomocou spoločnosti. Spasiť dušu nemožno bez milosti božej. A milosť je podmienená príslušnosťou do spoločnosti Cirkvi, príslušnosťou k mystickému telu Krista. Tak ako konár nemôže žiť bez kmeňa, tak nemôžeme ani my žiť a dosiahnuť večného života bez príslušnosti k onej spoločnosti. A tak u človeka vedľa sociability prirodzenej stretávame sa so sociabilitou nadprirodzenou.

⁸ Vid' R. N. 28.

⁹ „Učinil si nás, Pane, pre seba a naše srdce je nespokojné dotiaľ, dokiaľ nespočinie v Tebe.“ Sv. Augustín, Confess. 1. I, c. I. (Migne, P. L. 32, 661). Vid' tiež sv. Tomáš: „Nič konečného nemôže ukojiť túžbu rozumu, čo vyplýva z toho, že rozum nad akékoľvek dané konečné dobro, akosi viac čaká“. Contra gent. III, 50; srov. tiež S. theol. I, 2, qu 2, a. 8.

Nestačí teda povedať, že som solídnym členom spoločnosti ľudskej. Prirodzenosť ľudská žiada sama byť aj členom spoločnosti univerzálnej Cirkvi. A tak ako spoločnosť prirodzená si žiada bezpodmienečne podriaďiť sa jej disciplíne, tak aj spoločnosť univerzálna si žiada podriaďiť sa jej disciplíne, jej zákonom, hlavne zákonu lásky.

Z toho celého je jasné, že sama osobnosť ľudská je nositeľom zákona lásky a zároveň aj subjektom povinnosti podriaďiť sa mu v dôsledku vlastného osobného poslania.

Keďže láska spojuje, každý akt, ktorý by vylučoval univerzálnu lásku alebo bol sprevádzaný láskou sebeckou, utilitaristickou, je činom protiprirodzeným, preto zavrhnutia hodným.

A potreby ľudskej? Už u ľudí priemerne pokročilých sú také rozličné, že človek sám im nevie zadosťučiniť. Jeden si dorobí chlieb, víno, ale už potrebuje odev, obuv, bývanie, lekársku pomoc, vzdelávanie atď. od iného, za čo on zas platí alebo peniazmi, alebo inou službou.

Je prirodzenou požiadavkou človeka, aby sa spájal s iným, aby tak doplnil svoje sily a posilnil svoje slabosti, aby mohol žiť životom človeka dôstojným.¹⁰ Čo jednotliviec nemôže dosiahnuť vlastnými silami, dá sa dosiahnuť spojenými silami viacerých.¹¹ Všetko vo svete je vyrovnávanie a dopĺňovanie, vzájomná služba. Z toho vznikajú veľmi rozličné a početné vzťahy medzi členmi spoločnosti ako medzi zamestnávateľom a zamestnaným, medzi odpredávajúcim a kupujúcim, medzi producentami samými, medzi veriteľom a dlžníkom atď. A tak možno *definovať* život hospodársky: *je to zámerná, stála a zásadou hospodárnosti riadená*

¹⁰ H. C. Carey, Lehrbuch der Volkswirtschaft und Sozialwissenschaft, nemec. vydanie od Adlera, Viedeň 1870, str. 16 n.
„La civilisation est la force des tous mise aux services de la faiblesse de chacun“, Revue de Paris, 1856, 1. april.

činnosť ľudí, žijúcich vo spoločnosti, pre ukojenie hmotných potrieb a zveladenia dobrého života.

V tomto smysle ponímaný život hospodársky zodpovedá prirodzenému rádu vecí stvorených, v ktorom hodnota najvyššia v pozemskosti — človek — zaujíma prvé miesto.

ROBOTNÍK.

Chcem tu poukázať na človeka, (osobnosť) vôbec, nakoľko je viazaný na túto zem, na ňu odkázaný, nakoľko musí pracovať: na *subjekt práce*.

Niet pochyby o tom, že tie vlastnosti, ktoré sme zistili u osoby ľudskej ako takej, treba priznať aj robotníkovi. Videli sme tiež, že práca ostáva vždy prácou človeka. Ale človek, obdarený rozumom, myšlienkou, musí vidieť cieľ práce.

Konštantou o človeka je túžba po rozvoji svojich kvalít tela aj ducha, stále napredovanie, zvelaďovanie. A toto je aj jeho zákonom, určením: Nerodí sa človek dokonalý, naopak, hmotné prostredie, ktoré ho obklopuje, núti ho k práci. Teda jediný smysel práce ľudskej je tento pokrok človeka. Ak by z toho neplynul úžitok pre ľudstvo, bolo by to proti prírode ľudskej, proti vlastnému účelu práce, — bolo by to otroctvo.

„V pote tváre budeš zarábať svoj chlieb“, povedal sám Boh Adamovi. Aký hlboký smysel majú tie slová! Je to vyslovený trest, ale súčasne aj označenie cieľa práce a zdôraznenie supremátu človeka medzi tvorstvom: V „pote“ — trest; „budeš jesť“ — cieľ práce. Pán Boh, akoby sa odľahoval do ústrania, vrhá človeka do jeho vlastných rúk; ponecháva všetkú starosť na neho. Ale, ako starostlivý Otec všetkých, nemohol by tak urobiť, keby sa nemal na čo opierať, keby nemohol predpokladať, že človek to bude môcť vykonať. Spolie-

ha sa na rozum a slobodu, ktorými človeka obdaril.¹² Akoby hovoril: máš rozum, staraj sa teda sám o seba. Priznaním rozumu zároveň človeka vyvýšil nad všetko ostatné tvorstvo.

„Budeš jesť chlieb“ — pravý smysel a vlastný cieľ práce: *úžitok ľudský*.

Celkom isto práca ľudská — a tou je aj práca robotníka — nesie na sebe stopu ľudskosti, rozumu. Rozum ale nevyhnutne sa domáha úžitku, dobra, už či pre robotníka samého, alebo pre iných ľudí. Nemôže teda byť výsledkom a cieľom ľudskej práce len výroba, ale musí z toho plynúť dobro ľudstva.¹³ Zneužívať prácu len pre svoj zisk sebecký, protiví sa účelu práce.

A keď máme na mysli človeka pracujúceho na zemi, ktorý pociťuje so dňa na deň stále viac a viac potrieb, je plne ľudské a prirodzené, aby mu jeho práca slúžila k zaokrýtiu jeho potrieb.¹⁴

Ale bolo by veľmi neľudské, keby sme chceli robotníka uspokojiť tým, že by sme ho za jeho prácu nachovali a napojili. Ako rozumný tvor, túži po zveľadení. Nie je len nato, aby žil, ale aby dobre žil.¹⁵ Robotník nerobí len toľko, žeby mohol kryť svoje potreby; úžitok jeho práce je ďaleko väčší, prenáša sa aj na iných a slúži aj potrebám iných, požiadavkám vyšším; prispieva k rozvoju civilizácie. Je teda spravodlivé, aby mal na tejto civilizácii určitý úmerný podiel. To tým viac, keďže práca, nielen že tvorí statky civilizácie, ale je sama v sebe gestom civilizačným.

¹² Viď Borne et Henry, *Le travail et l'homme*, Paris, Desclée, 1937, str. 106 n.

„Práca čisto požitková, ako na pr. špekulanta, ktorej jediným výsledkom je zisk, vloženie peňazí do majetku toho, ktorý ho obrába bez patričnej služby, nie je pracou“. Yves Simon, *Trois leçons sur le travail*, Paris, str. 17.

Tamtiež, str. 105.

Porov. Sv. Tomáš, *Comment. in Polit.*, VII, 1.

Produkty, ako výsledok práce, sú určitým pútom medzi ľuďmi. Práca je výmenným prostriedkom služieb, a tak určitý krok k sbrataniu, k civilizácii, k sjednoteniu. A ako hovorí Borne a Fr. Henry: „niet civilizácie bez sjednocovacieho princípu.“¹⁶

To, čo sme povedali, platí plne, ale nestačí. Áno, človek musí mať pre svoju existenciu určitú zásobu hmotných dobier; tie sú určené pre neho. Ale to je len pohľad na človeka, na to mysterium časnosti a večnosti, len so strany časnosti.

Má si podmaniť celý svet, má si čo najviac sjednotiť miery času a priestoru, sjednotiť celú prírodu. Ale nesmie jej slúžiť. Má panovať, byť povýšený nad to všetko, byť *slobodný*. Áno, to sú dve nezamlčateľné veličiny človeka: *mať*, ale pri tom byť v plnom slova smysle *človekom* — *slobodným*. Zabezpečenie *existencie* a *slobody* — to si žiada osobnosť ľudská sama.

Hospodársky život v celej složitosti a plnosti podriadí istému rádu, kde by všetky složky tohto hospodárskeho procesu boli umiestené v hierarchickom odstupňovaní podľa ich hodnôt. Ak sa má zabrániť katastrofám, je to nevyhnutné. Tento problém stojí pred nami. Na toto mieril Pius XI., keď hovoril: „Všetky veci zeme sú určené pre ľudskú osobu, aby prostredníctvom nej sa obrátili k Stvoriteľovi. Na človeka, na osobnosť ľudskú sa hodia skutočne slová, ktoré povedal apoštol národov ku Korintským o ekonomii spásy: „Všetko je vaše, vy ste ale Kristovi.“¹⁷ A ako to hovorí Daniel Rops: „Les plus grands efforts de l' homme pour se dépasser, sont vains, si au de là de soi même, c'est encore soi qu'il recherche, et non une réalité supérieure auprès de laquelle la plus haute réalisation humaine n' est que faiblesse“.¹⁸

¹⁶ Le travail et l'homme, str. 109.

¹⁷ Divini Redemptoris, 30.

¹⁸ Ce qui meurt et ce qui naît, 1. vol., Plon, Paris 1937, str. 191.

PRÁVO ČLOVEKA NA EXISTENCIU.

Keď sme už povedali o osobe ľudskej, ako takej, treba ešte poukázať na jej práva.

Ide o právo existencie všetkých ľudí, nielen určitej triedy. Je to otázka veľmi dôležitá. Pripustiť totiž právo na existenciu znamená v dôsledku toho pripustiť aj právo na vlastníctvo a teda aj na prácu. — Keby zem nebola už plne zaujatá, keby nebola objektom práva, nebolo by tohoto problému. Ale v danom prípade musíme si položiť otázku, či zem, už okupovaná, je absolútnym vlastníctvom majiteľov, alebo ináč, ako uhájiť život tým, ktorí už nemajú čo okupovať? Sú títo pozbavení práva na život? Priatelia a propagátori liberalizmu — individualizmu tým, že vyhlásili vlastnícke právo za absolútne, boli s touto otázkou hotoví: popreli legitimitu ich existencie. Totiž kodex liberálneho hospodárstva: „Le Dictionnaire d'Économie Politique“ z r. 1852 prirovnal voľnú súťaž na poli hospodárskom k slnku.¹⁹ Ale tento neviazaný a nikomu nezodpovedný pudový boj o život priznáva, ponecháva na žive jedných len za cenu pádu iných.

Ale nám a celému ľudstvu musí byť rozhodujúca vôľa Božia. A túto jasne povedal sám Boh: „Rastnite a množte sa“. Tieto slová nevzťahujú sa len na právo založiť rodinu, ale — čo je zrejme — aj na právo existencie.

Že by neoprávnenosť existencie bola daná tým, že už nieť čo okupovať, vlastniť, keďže celá príroda je už objektom práva? Nie. Nie preto, lebo právo vlastnícke nie je právom absolútnym. „Zem patrí Bohu so všetkým, čo obsahuje.“ Dobrá zeme sú spoločným vlastníctvom ľudstva.²¹

¹⁹ Vid' Charles Gide a Charles Rist, *Histoire de doctrines économiques*, 5 vyd. Paris 1926, str. 422.

II, II. qu. 66. art. 7.

Už samotný fakt, že človek existuje, že je tvorom rozumným, ukazuje, že človek musí byť obdarený vlastnými suverénnymi právami. Lebo človek je stvorený od Boha. Boh však nič nadarmo nerobí. Má teda človek, ako každá stvorená vec, svoje vlastné určenie, svoj cieľ.

Aký môže byť ten cieľ?

Keď porovnáme človeka s ostatným tvorstvom na zemi, vidíme, že v dôsledku jeho rozumnej, slobodnej a nesmrteľnou dušou obdarenej prírody je tvorom najvznešenejším. Taký teda musí byť aj jeho cieľ: vznešenejší od tohoto sveta: Je to *Boh sám*. On je konečným cieľom človeka.

Dosiahnutie tohto cieľa je vlastnou príčinou jeho existencie a plným smyslom ľudského života vôbec.

Ale dosiahnutie konečného cieľa je podmienené životom na zemi. K nemu je viazaný hmotným telom a jeho potrebami.

Teda konečný cieľ človeka, jeho dosiahnutie, ktoré je vlastným smyslom ľudského života, je aj jeho zákonom najvyšším, a podmienenosť tohto konečného cieľa tuzemským životom, je vlastným, neodcudziteľným právom každého človeka na existenciu. Konečný cieľ je daný Bohom; aj závislosť dosiahnutia jeho na tuzemskom živote je určená Bohom; preto aj právo na existenciu je dané Bohom, preto beztrešne nikým neodcudziteľné. Nikto ani nijaká spoločnosť nemôže rozhodovať o práve na existenciu človeka, „lebo človek je starší ako štát, preto má právo na existenciu a uhájenie života už od prírody...“²²

So svojou prirodzenosťou nesie človek svoje určité poslanie osobné aj sociálne. Je len zrejmé, keď má človek právo na existenciu, má aj právo na vlastníctvo a jeho užívanie, aby si zlepšil život a tak mohol splniť svoje poslanie.

²² R. N. 6.

Toto právo na vlastníctvo vyplýva aj z práva na existenciu, aj z cieľa dohier stvorených: „Čo spadá do okruhu ľudského práva, nemôže byť v protive s právom prirodzeným, alebo Božím. Ale podľa prirodzeného rádu, stanoveného Božou prozreteľnosťou, nižšie veci sú určené na to, aby slúžili ľudským potrebám. A preto rozdelenie a privlastnenie statkov nijako nie je prekážkou, že by sa týmito statkami nemohlo pomáhať ľudským potrebám. Ale ak je taká zjavná a naliehavá potreba... (na pr.: keď hrozí osobe nebezpečenstvo a ináč si nemôže pomôcť, tedy si dotýčný môže dovolene pomôcť z cudzích vecí, ktoré alebo zjavne, alebo tajne sobral; a to predsa nie je krádežou.“²³

PRAVO ČLOVEKA NA PRÁCU.

„Zostať na žive je spoločnou povinnosťou všetkých, a spreneveriť sa tejto povinnosti je zločinom“.²⁴ Táto povinnosť v sebe obsahuje zároveň právo na prostriedky, potrebné k uhájeniu života. U ľudí žijúcich zo mzdy a u všetkých ľudí je to práca, ktorou sa mzda získava. Je to vlastne právo robotníka, vyplývajúce z fyzickej časti prirodzenosti človeka; je s osobnosťou ľudskou nerozlučne spojené, lebo iba sám človek môže disponovať svojím „ja“. Nikto teda nemá práva do neho zasahovať rušivo. „Je spojivo medzi bytím (jestvovaním) a maním (vlastnením) a medzi vlastnením a bytím.“²⁵

²³ 2a, 2ae qu. 66, art. 7.

²⁴ R. N. 34.

²⁵ G. Simmel, Philosophie des Geldes, str. 326. v Haessle, Le travail, str. 318.

PRÁVO ČLOVEKA SPOLČOVAŤ SA.

Ľudský život je výrazom vôle Božej.²⁶ Z tejto vôle Božej, aby človek žil, vyplýva logicky aj právo človeka na existenciu. Ale po páde prvého človeka, zem neživí človeka darmo. Ku slovám: „Rastnite a množte sa“ Boh sám pripojil ešte slová: „V pote tvári budeš jesť svoj chlieb“.²⁷ Tie slová sú pre človeka príkazom, ktorý obsahuje prostriedok pre zachovanie života, ktorým je práca. A tak príkaz Boží prináša človekovi právo aj na prácu.

Subjektom oboch týchto práv je človek. O ňom sme povedali, že je osobou sociálnou a každý jeho čin je tiež povahy sociálnej. Sociabilita osoby a jej činov je dôsledkom prirodzenosti človeka. To znamená, že človek musí žiť vo spoločnosti. Prečo? Lebo, súc od prírody slabý, nevládny, musí sa opierať o spoločnosť, aby si mohol zadovážiť všetky svoje potreby a splniť všetky svoje povinnosti osobné. Práca človeka, aby mohla byť plne hodnotná a mohla dosiahnuť svojho plného významu, musí byť podopretá prácou spoluobčanov. A keď je tomu tak, že práca človeka môže dosiahnuť plného úspechu len v spoločnosti, a keď toho plného úspechu človek dosiahnuť musí, aby sa dostal k cieľu, konzekventne je prirodzenou požiadavkou, aby sa človek spolčoval, sdružoval s inými.

Sv. Tomáš vo svojom diele „De regimine principum“ zdôrazňuje, „že príroda chcela, aby človek žil vo spoločnosti svojich bližných“.²⁸

Teda človek môže dosiahnuť svojho *osobného partikulárneho* dobra len v rámci *dobra všeobecného*. Toto je priamym predmetom spoločenskej aktivity. Jej špeciálnym poslaním je to všeobecné dobro udržať a ho zveľadiť. No, spoločnosť nekoná túto svoju prácu

²⁶ „Rastnite a množte sa a naplňte zem a ...“ V. Mojž., 5, 21.

²⁷ (I Mojž., 3, 17.)

²⁸ De reg. princ., I, I.

ako jedno teleso, ale ako organizmus pomocou svojich orgánov. A tu sme pri koreni veci.

Čo sa má rozumieť pod orgánmi spoločnosti? Sú to jednotlivci, individuá, alebo spoločnosti organizované vnútri štátu? J. Haessle odpovedá, že to nie sú individuá, ale rozličné funkcie, stavy, spoločnosti súkromné.²⁹

Bolo by nespravodlivosťou podcenovať jeho autoritu. Predsa však tvrdenie samo nie je nám zároveň aj dôvodom a objasnením, prečo tie orgány sú spoločnosti súkromné, a nie individuá. Pokúsme sa o jeho odôvodnenie:

Čo je poslaním toho orgánu? Keď siahneme k etymológii, dostávame sa k slovu *organom*, čo znamená nástroj, prostriedok. Teda orgán tu vystupuje ako nástroj, prostriedok, k dosiahnutiu určitého cieľa. Tým cieľom je všeobecné dobro, lebo k nemu má smerovať činnosť spoločnosti. Keď uvážime, že ono všeobecné dobro je akýmsi zdrojom dobier partikulárnych, ochrou záujmov, práv a slobôd individuálnych, z toho plyní, že tu ide o činnosť organizovanú, lebo individuum samo je nevládne.

Tento organizačný obranný proces deje sa tak, aby sa najkratšou cestou a najrýchlejšie dosiahlo cieľa. To znamená, že sa sdružujú najprv tí, ktorí sú si najbližší, a ktorých záujmy sú solidárne, alebo majú jednáký cieľ, živia sa jednakou, alebo podobnou prácou. Inými slovami: *orgán* má za cieľ *organizovať*. A organizovať znamená podľa slov Delos-a realizovať ideu, dať jej materiálny podklad.³⁰ Touto ideou je tu všeobecné dobro a v ňom obsažené dobro osobné, partikulárne. Takže pripadá tomu orgánu veľká funkcia: je

²⁹ J. Haessle, *Le Travail*, Paris, Desclée 1933, str. 224.

³⁰ *Qu'est ce que la société?* Sem. soc. Clermont-Ferrand 1937, str. 215.

pri skutočnom realizovaní ideí všeobecného dobra pôvodcom všetkého dobra, a zas opačne, zodpovedným za všetko zlo.

No, individuum nemožno pokladať, že by ono pri svojej slabosti mohlo byť pôvodcom všetkého dobra, v prípade realizovania ideí všeobecného dobra; ani by sa nemohlo brať na zodpovednosť za všetko zlo, ktoré by mohlo nastať, keby nebolo možno dosiahnuť spojenia medzi ideou a hmotou, slovom, keby nebolo možno prakticky uskutočniť cieľ spoločnosti. Organizácia zaistuje spojivo medzi ideou a hmotou, lebo ak toho spojiva niet, alebo ak je ohrozené, totiž ak určitá skupina ľudí nejakého zamestnania je ohrozená, akosi prirodzene sdružujú svoje sily tí, ktorým nebezpečenstvo hrozí, na obranu svojich záujmov.

Keď soberieme vec historicky, vidíme, že v dobách, v ktorých sa priznávalo zákonne štátu jeho prirodzené poslanie: byť strážcom všeobecného dobra a v ňom všetkých práv a slobôd individuálnych, že štát tak konal pomocou súkromných organizácií. Ak do XVI. storočia štáty prosperovaly, to treba pripísať tým organizáciám, ktoré v tejto dobe v Európe boli na vrchole. Ale len čo v XIX. storočí prevládla individualistická myšlienka o štáte „ponocnom strážnikovi“, keď sa vlastná pozitívna funkcia štátu uprela, zrušené boli súkromné organizácie, organizačná činnosť, činnosť orgánov, bola prenesená na izolované, nikomu nezodpovedné individua, so všetkých častí zeme sa ozýval hlas plaču ľudí nad vlastnou ruinou.

Ak teda je prirodzenou požiadavkou človeka, aby sa sdružoval s inými pre dosiahnutie svojho cieľa, sdružovanie ľudí má svoje ospravedlivenie v samej prírode človeka. V dôsledku toho každý zákon, ktorý by rušil právo shromažďovania sa, bol by protiprirodzený, lebo každý zákon je rozumným predpisom, sme-

rujúcim k všeobecnému dobru, promulgovaný od toho, ktorému je sverená starosť o spoločnosť.³¹

Ale, aby nejaký čin bol rozumný, musí byť shodný s prirodzenosťou.

Tak teda ostáva pravdou tvrdenie, že *človek má prirodzené právo na sdružovanie sa, keď to neohrožuje záujmy celej spoločnosti.*

³¹ Sv. Tomáš, S. theol., I, II, qu. 90., a. 1.

Práca (všeobecne).

Je mravnou povinnosťou každého človeka.³² Prečo? To vyplýva zo slov sv. Tomáša o jej ciele: Predovšetkým, aby bola prostriedkom pre zachovanie života.³³ Áno, možno hovoriť so Salazarom, že bohatstvá sú dcérou práce a že je to robotník, ktorý prácu dáva.³⁴

Ale čo máme rozumieť pod tým princípom práce, pod slovom robotník? Je to len osoba, ktorá koná fyzickú prácu (ručnú)? Či bohatstvá, produkty sú výslednicou čírej práce fyzickej tak, že by jedine táto práca bola produktívna? Nie. Produkcia je súhrn rozličných iných prác a námah. Každá činnosť, ktorá danú vec zdokonaľuje, plod menej užitočný pretvoroje v užitočnejší, ktorá odкрýva nové dobré, alebo objavené prenáša z izolovaného prostredia, v ktorom sa pociťuje potreba pre jej zúžitkovanie, je produkčnou prácou; nielen práca, ktorej dôsledkom je nový plod, ale aj tá, ktorá podujíma produkciu, ktorá jej udáva smer účelnosti, ktorá riadi — to všetko je prácou produkčnou.³⁵ Tedy každý zásah do výrobného chodu, už či je fyzický alebo intelektuálny, je prácou. A tak pod menom robotník sa má rozumieť každý, ktorý zmienenú prácu koná, nech je to robotník jednoduchý, správca, riaditeľ, profesor, alebo aj panovník.

Ani to ináč byť nemôže. Veď aby práca bola korunovaná plným úspechom, aby bola čo najprospešnejšia zachovaniu celého pokolenia ľudského a pritom človeka dôstojná, to si žiada koordinácie rozličných

³² Skutky ap. 29, 33, nn.

³³ „Primo quidem et principaliter ad victum quaerendum (ordinatur). II, II qu. 187, a. 3.

O. Salazar, Une Révolution dans la Paix, Flammarion 1937, str. 154.

³⁵ Porov. Fallon, Princeps d'économie sociale, 5. vyd., str. 31.

síl, systematizovania, účelného usmerňovania. A činnosť táto je rozdelená medzi rozličné kategórie ľudí od predstaviteľa štátu cez riaditeľa, vynálezcov, technikov až po jednoduchých robotníkov.

Takto medzi nich rozdelená, nie je len čímisi akcidentálnym, ľubovoľným, ponechaným na ľubovôľu jednotlivcov. To je povinnosť sociálna. Naša rovnaká prirodzenosť ľudská so všetkými slabosťami a nedostatkami, s rovnakým konečným cieľom, ktorá nás tak rovnako sduzuje v spoločenský život, zaväzuje každého, aby na svojom mieste úmerne svojim kvalitám fyzickým aj intelektuálnym prispel plne ku zveľadeniu nášho spoločenského života. Človek, ktorý nepracuje a pracovať môže, je parazitom, ľarchou všetkých, — uráža iných.

Práca. Hej. Je mravnou povinnosťou. Cieľ jej žiada organizáciu a kryštalizáciu. Ale ak tá organizácia a špecializácia ide tak ďaleko, že slúži výrobe vecí, ktoré spoločnosť zavádzajú, ktoré sú podnetom k nemiernosti a tak k sociálnemu rozpolteniu, človek stáva sa otrokom organizovania práce, alebo práce vôbec. Život musí ostať ľudský, slobodný. *Nie život pre prácu, ale práca pre život je určená.* Preto život si musí upraviť každý tak — v medziach možností — aby nebol otrokom práce. Individuálna a sociálna účelnosť práce musí byť jej mierou aj pri organizovaní a kryštalizovaní.

O jednotlivých druhoch práce treba poznamenať, že keď sú užitočným prínosom pre spoločenský život, na ktorom človek participuje, a sú úmerné jeho potencialite, zo stanoviska ľudského sú rovnako dôstojné a vznešené.

Tým, pravda nie je povedané, že práca každého druhu je aj jednako hodnotná a jednako užitočná pre život hospodársko-sociálny. Ako ľudské potreby nie sú rovnakej dôležitosti a naliehavosti, tak ani im úmer-

né funkcie nie sú jednakej hodnoty. Preto nemôžu byť jednako honorované.

Pri tom však nemožno zabúdať na vlastný cieľ práce. Keď je týmto udržanie života a jeho rozvoj u všetkých ľudí, nikoho nevynímajúc, musí byť organizovaná práca v spoločnosti tak, aby svojho cieľa mohla dosiahnuť. Teda predovšetkým aby sa jej dostalo všetkým, ktorí len z nej môžu žiť, a potom, aby už umožnená a poskytnutá bola tak honorovaná, aby robotník mohol so svojou rodinou žiť ľudsky dôstojne. Takýto je pojem, dôstojnosť a hodnota práce.

PRÁCA, PRIRODZENÝ ZÁKON.

Už v raji samom človek bol povolaný k práci; táto práca však neniesla na sebe charakter trestu, ale radosť, zábavy.³⁶ Po páde, prvé, čo nariaďuje Boh, je práca: „V pote tvári budeš jesť svoj chlieb.“³⁷

Sv. Tomáš určuje za najprednejší cieľ práce: zachovanie života. Aj Lev XIII. označuje prácu za potrebný prirodzený údel človeka.³⁸ — Povinnosť práce teda nesie prirodzenosť ľudská sama. Je to prirodzený zákon; zpod jeho záväzku nemôže človeka emancipovať nijaká moc, ani veda. — *Pracovať znamená žiť, a bez práce bol by život podobný smrti.*³⁹ Je to osobná povinnosť každého individua.⁴⁰ Jej sa protivíť znamenalo by konať proti vlastnej prírode.

Niektorí sa odvažujú tvrdiť, že môžu pozbaviť ľudský život práce, bolesti a útrap, a naplnia ho pokojom a ustavičnými rozkošami. Tí „mámia ľudí a robia podvod.“⁴¹

³⁶ In Sent., III, 17, 3, art. 2.

³⁷ Gen., III, 19.

³⁸ R. N. 14.

³⁹ Sv. Tomáš: In Sent.; III, 35, I, art. I.

⁴⁰ 2a, 2ae, qu. 187, art. 3.

⁴¹ R. N. 14.

PRÁCA LUDSKÁ, PRÁCA OSOBNÁ.

Práca predpokladá *subjekt*.⁴² Sv. Tomáš to vyslovil jasne, že nepracuje ruka, ale človek rukou. Teda ľudský subjekt je hlavný činiteľ práce. Tento subjekt činnosti — práce — („*principium quod agendi*“) — to je duch, a nástrojom tejto činnosti („*principium quo agendi*“) sú telesné a duševné sily. Tieto sily práce nemožno oddeliť od osoby. Teda práca ľudská je osobná.

Človek je bytosť rozumom a slobodnou vôľou obdarená. Keďže ale činnosť duševná a fyzická, činnosť to rozumná a slobodná, nie je akýmsi prívieskom osobnosti ľudskej, ktorý možno oddeliť, ale je voľačo do človeka neoddeliteľne vtlačeného, s osobou identického, práca ľudská je akýmsi výronom samej rozumnej a slobodnej osobnosti ľudskej: *rozumná* a *osobná*. Sv. Tomáš to jasne naznačil: „Človek sa líši od nerozumných tvorov tým, že je pánom svojich skutkov.“⁴³

Okrem tejto charakteristickej známky ľudskej práce, že je osobná, má aj iné bližšie určenie, určenie v tom, že je *individuálna*. Každý človek je totiž samobytným individuum. Participuje teda ľudská práca na tejto známke individuálnej. A každý ľudský čin má svoju osobnú hodnotu.⁴⁴ Je to čosi zo samej podstaty individua; podstata nemôže sa merať, ani spočítať. Slovom, nemôže sa vyjadriť hmotnou mierou, ani posudzovať čisto kvantitatívne; nie je súhrnom numerických hodnôt.“ Je sama pre seba mierou. Treba na ňu pozeráť nie ako na kvantitu, ale ako na kvalitu. Práca ľudská nedá sa umiestniť do času a priestoru — obidvoje presahuje, lebo je to akt zdroja nehmotného; rozumu, ľudskej duše.

⁴² „*Actiones sunt suppositorum*“ v 2a, 2ae qu. 58, art. 2.

⁴³ 1a 2ae qu. 1, art. 1.

⁴⁴ De Reg. princip. I, 1. „*L'unité des hommes ne se tire que de caractère de l'espèce en toute autre chose ils sont différents*“.

SOCIABILITA ĽUDSKEJ PRÁCE.

Ľudská práca je osobná, potrebná, individuálna. No, jeden z esenciálnych prívlastkov je aj, že je *sociálna*.

Príroda človeka je princípom jeho pohybu a každej činnosti.⁴⁵ Táto je sociálna. V dôsledku toho aj každý akt tejto prírody je sociálny.

To, že osobnosť ľudská je sociálna svojou povahou, svojou prírodou, znamená, že individuum môže dosiahnuť svojho cieľa len v rámci aktivity spoločenskej. Je teda nevyhnutné určité spoločenstvo aktivít ľudských. A tak každý ľudský čin sa musí konať, lebo každý človek musí konať tak, aby pamätal aj na seba, ale aby mal ohľad aj na všetkých tých, s ktorými spolupracuje.

Smerovať a dostať sa k cieľu môže človek len s vedomím „ja“ a „my“. To vyplýva už aj z toho, že predmetom spoločenskej činnosti je všeobecné dobro. Toto, súc výslednicou spojených síl, na ňom zainteresovaných, patrí všetkým, ale nikomu výlučne. Ale toto spoločenstvo činností ľudských, nevyhnutné pre každého jednotlivca, aby mohol dosiahnuť svojho cieľa, môže existovať len tak, keď si všetci budú vzájomne nápomocní, keď predchnutí láskou, všetci budú vidieť vo svojich bližných svojich bratov.⁴⁶

Takto sa nám javí spoločnosť ľudská ako čosi celkom iného, ako ju ponímal individualizmus alebo socializmus. Takto sa javí ako jeden veľký organizmus, v ktorom každý úd pracuje pre dobro svoje s pamätaním na dobro všetkých ostatných; činnosť každého údu je *sociálna*.

Ostane navždy pravdou, že najprednejšou povinnosťou človeka je ukojiť vlastné potreby a potreby svojej rodiny. Ide len o to, ako zadosťučiniť tejto po-

⁴⁵ „Natura... est quodlibet principium intrinsecum motus“ S. th. I, qu. 29, a. 1; Contra Gent. 4, 35-36.

⁴⁶ De Reg. Princip. I, I.

vinnosti, ktorá je tým väčšia, čím väčšie a rôznejšie sú potreby. Sv. Tomáš sa vyslovuje o človekovi, postavenom pred túto osobnú a rodinnú potrebu takto: Individuum, chápané ako hospodárska jednota, je celkom bezvládne v tom, aby mohlo sebe stačiť. Ani rozum, ktorým rozlišuje možnosti zadosťučinenia svojim potrebám, ani jeho údy, ktoré mu umožňujú realizovať tieto možnosti, nestačia na to, aby mohol žiť a sa zdokonaľovať. Človek teda musí byť podporovaný spoločnosťou ako hospodárskym faktorom. Ale teda musí aj on preukazovať služby spoločnosti svojou prácou, aby zasa opačne mohol od nej dostať určitý podiel civilizácie a kultúry, ktoré sú korunou jeho práce.

To je požiadavkou prírody, aby sa ľudia sdružovali, spojovali, že by podporoval druh druhá, aby uplatňoval svoju inteligenciu a svoju činnosť jeden v tom, iný v onom zamestnaní, povolaní.⁴⁷

A tak každý musí svoje pozemské šťastie a dobro hľadať a nadobúdať v harmonickej jednote s dobrom všetkých, v podriadenosti dobru všeobecnému, dobru všetkých v spoločnosti, ktorej je členom.

A nielen to, ale aj pozitívne musí prispieť k dobru všetkých. Ináč nemôže sa všeobecné dobro udržať a v dôsledku toho nemožno ani osobného dobra dosiahnuť. V tom smysle hovorí A. de Mun o ľudskej práci, že právo zásahu verejných mocí do pracovnej zmluvy vyplýva z toho, že práca nie je nijakou kúpno-predajnou vecou, ale funkciou sociálnou, z ktorej vyplývajú vzájomné povinnosti medzi tými, ktorí prácu konajú, a spoločnosťou. Preto nemôže byť konaná bez ohľadu na záujmy iných; nemôže byť riadená zákonom čisto osobného partikulárneho zisku.⁴⁸

A tak, aj keď priamym a bezprostredným cieľom ľudskej práce je zachovanie a zveľadenie života člove-

⁴⁷ „Et diversi diversis inveniendis per rationem occupentur“. De Reg. princip. I, I.

Reč A. de Muna v posl. snem. z 11. júna 1888.

ka a jeho rodiny, predsa nikdy nesmie byť konaná bez ohľadu na iných. Nie je to zrieknutie sa vlastného osobného dobra, ale len žiaducné a nevyhnutné podriadenie dobra partikulárneho, dobru všeobecnému. Nekoná sa tým škoda nijakej osobe; tak to žiada prirodzený poriadok vecí.⁴⁹

Pozrime sa teraz na spoločnosť v jej živote reálnom. To nie je suchá púšť, kde vietor rozhadzuje nahodile zrnká piesku. To je cieľavedomá aktivita, — nie sliata masove, ale organická. Každý člen pracuje na svojom určitom úseku, na ktorom sa cíti byť doma, a na ktorom môže najlepšie uplatniť svoje kvality tela a ducha. Je to rozdelenie práce podľa povolání: obuvník robí topánky, staviteľ stavia, lekár lieči, učiteľ učí a pod. Je to práca každého člena podľa povolání v rámci spoločnosti.

Je teda táto práca jednaká? Nie. Ako jednotliví členovia nie sú obdarení jednakými kvalitami, tak ani výsledok ich práce nie je jednaký, ani za taký nemôže byť pokladaný. Je tu isté hierarchické odstupňovanie, v ktorom je zachovaný rád vecí. Ten, kto vie preukázať platnejšie služby, je na stupni dokonalejšom, prednejšom.⁵⁰

Je práca jednotlivých členov spoločnosti prácou čisto individuálnou tak, že jej ovocie sa stáva predmetom konzumpcie len oných činiteľov? Isto nie, Výmena, cirkulácia dohier a produktov poukazuje tu na čosi iného; tak isto aj kúpa, predaj a pod.

Prečo určitý producent, už či je individuum, či spoločnosť, zamieňa, vymieňa svoje produkty, prečo ich a svoje služby dáva do spoločnosti? Preto, že všetky svoje produkty sám zkonsumovať nevie, a potom, aby

⁴⁹ II, II, qu. 109, a. 3 ad 1; qu. 114, a. 2 ad 1; porov. aj Eccl. 17, 12; In Hebr. 3, 13.

„Quanto perfectius donum aliquis communicare potest, tanto in perfectiore gradu est“ I. qu. 108, a. 2.

za výmenu dostal od spoločnosti potrebné iné produkty, ktoré sám produkovať nevie, ale ktoré potrebuje, aby si mohol zaokrýť svoje potreby. Áno, jeho najprednejším cieľom je sebazachovanie a zveľadenie; za to pracuje, za to zamieňa svoje produkty, aj svoje služby, aby dosiahol všetkého, čoho potrebuje pre život, šatstvo, bývanie atď. Ale tento cieľ ostáva v istej podriadenosti, v určitej závislosti na sociálnom ciele práce.

Táto podriadenosť, pravda, nie je nijaké otroctvo. Pomer človeka k spoločnosti nie je otrocký. Človek je síce časťou spoločnosti, preto ako časť musí byť v istej službe spoločnosti. Veď preto je každý od prírody už postavený do spoločnosti, aby tam našiel to, čo nemá a potrebuje, aby doplnil svoje slabosti. Ale spoločnosť je složená z ľudí, preto sú to zas len jednotliví ľudia, ktorí musia dopĺňovať tie slabosti a nedostatky iných členov odstraňovať. A tak pomer individua k spoločnosti je pomerom vzájomnej povinnosti: *pomoc dostať, ale aj pomáhať*. Iba natoľko musí byť v službe spoločnosti a ona natoľko mu je cieľom, iba natoľko musí svoje osobné dobro podriaďiť a obetovať v prospech dobra spoločnosti, nakoľko to sociálny cieľ spoločnosti vyžaduje. Teda nemôže byť zotročený človek spoločnosťou. Ako tvor spoločenský, rozumový, slobodou obdarený, od Boha poverený zvláštnym osobným poslaním a s ním spojenými zvláštnymi osobnými právami, stojí aj v pomere k spoločnosti samostatne.

Tak ako práca vo všeobecnosti smeruje k zaokrýtiu potrieb ľudských, tak aj výmenný proces, nech sa už deje v hocijakej forme, nie je nič iného, ako iná forma práce, nič iného, ako možnosť zaopatriť potreby ľudské aj tam, kde príslahlé produkty nie sú, a aj tie, ktoré onen jednotliviec alebo určitá spoločnosť ľudí svojou prácou nevie zaopatriť. Zujitkovanie dohier a

produktov je všeobecné, nie výlučne individuálne; je to spoločenská služba.⁵¹

Rozdelenie stavovskej práce, rôznosť funkcií sú prirodzeným dôsledkom rôznosti ľudských potrieb a požiadaviek, stupňovaných postupom civilizácie.

Potrieb, je mnoho a sú rozličné: hmotné aj duchové. Všetky sa musia zadovážiť. Preto nemožno zhodnocovať len prácu telesnú; treba priznať každej práci, každej funkcii zodpovedajúcej istej potrebe, jej vlastnú hodnotu, teda práci telesnej, intelektuálnej, sociálne prirodzenej a nadprirodzenej. Ani jednu z nich nemožno vynechať. Ako rôznosť potrieb: hmotných, intelektuálnych, prirodzených a nadprirodzených sú konstantou, tak aj im zodpovedajúce funkcie musia byť v ich odstupňovaní a zhodnocovaní konstantou. „Ľudská spoločnosť musí mať rôzne funkcie, aby mohla zadosťučiniť všetkým potrebám spoločnosti“.⁵²

Priznaním sociálneho charakteru práci musí byť zavrhnutý každý individualistický systém.

POMER PRÁCE ČLOVEKA K VLASTNÍCTVU.

Človek sa líši od nerozumných tvorov tým, že je pánom svojich činov, povedal sv. Tomáš.⁵³ Áno, človek má v sebe prirodzený sklon k slobode, veď nemôže v sebe zaťažiť ono panstvo nad svojimi činmi, lebo nemôže v sebe vskutku poprieť kus prírody — osobnosť. Najvhodnejším a priamym prostriedkom k vyjadreniu svojej osobnosti je aktivita. — Tým, že človek má priame poslanie seba zdokonalovať po stránke fyzickej aj duševnej — (má byť čo najpodobnejší Bohu — a má rozum, aby si na zemi čo najviac uľahčil cestu —) ak-

⁵¹ Viď II, II, qu. 77, a. 1.

⁵² „Ad exercenda omnia, quibus humana societas indiget“ Quodl. 7. a. 17.

Ia. 2ae qu. I. art. 1.

tivitou, je nabádaný k zveladeniu tejto činnosti a k jej rozšíreniu. Zároveň však chce uplatniť svoje panstvo v činnosti tak, aby bol vlastnou príčinou tej činnosti, aby nebol nikým obmedzovaný, aby nebola závislá jeho činnosť na inom. V tomto prípade tiež vidí cieľ práce: produkt a jeho vlastníctvo. Lebo ono „mať“ je sviazané úzko s osobnosťou. Ako ono „mať“ je vlastníctvom, tak to vlastníctvo je iné ako viac bytia osobného.“ Ak ale ono „mať“ je v rukách iného, práca, ktorá sa koná na tomto „mať“, je determinovaná iným.⁵⁴ Preto človek od prírody sa kloní k určitému samostatnému panstvu, kde by sa mohol voľne rozvinúť.

A tak tu ná vidieť ono spojivo vnútorné a vonkajšie medzi prácou a vlastníctvom a opačne. *Práca totiž tvorí vlastníctvo*. Aby sa dosiahlo vlastníctvo, je potrebná práca. A zase *vlastníctvo pobáda k práci*.

Dôsledok toho je, že súkromné vlastníctvo je vlastne hmotným predpokladom a jedným zo základov slobody.⁵⁵

Dôsledky tohoto sú ďalekosiahle. Ak súkromné vlastníctvo je jedným zo základov slobody osobnosti ľudskej, aj keď materiálnym, jeho odstránením zrušilo a zničilo by sa všetko, čo je s tou slobodou spojené, alebo na ňu viazané.

U *jednotlivca* so stratou slobody dostavilo by sa uprenie plnej dôstojnosti ľudskej so strany inej, nadriadenej osoby; tým zároveň úmerné s ním zaobchádzanie. U neho samého a s jeho strany, — aspoň po istom časovom odstupe, — dostavilo by sa vedomie menejcennosti, tým i menej náročnosti a tým aj nechuf k práci, a tieto pôsobia zhubne na iniciatívu.

Pri *národe, štáte*: tieto individua, pozbavené slobody, s vedomím menejcennosti, s nechufou k práci, zaradené na stupeň stroja a ako také aj živené a ria-

⁵⁴ Haessle, La Travail, str. 319.

⁵⁵ Tamtiež, str. 320.

dené, iným majú pracovať. Bude to mechanizmus bez vlastnej, vnútornej sily- bez vnútorného impulzu. Čo možno čakať od takého zmechanizovaného života, hospodárskeho života vôbec? Odstránenie súkromného vlastníctva, odňatie slobody, odňatie predpokladov ku kultúrnemu pokroku. A takýto národ musí len čakať na milosť, alebo nemilosť lačného súseda.

Práca svojím vlastným vnútorným cieľom domáha sa vlastníctva. Je preto už aj s ohľadu vyspelosti a bezpečnosti štátu potrebné, aby sa pričínal o to štát, aby každý poctivo a svedomite pracujúci a šetrne žijúci mohol sa dopracovať vlastníctva a ho mohol spokojne užívať. Aby žiaducnej práci bola daná spravodlivá mzda.

Dobrá zeme.

Dobrá zeme majú prirodzený cieľ, prozreteľnostné poslanie, ktoré je vpísané do ich prírody a do prírody človeka samého. Úžitok, ktorý vlastník z nich berie, musí byť v súhlase s týmto cieľom.

Vlastník už tým samým činom, že niečo vlastní, stáva sa funkcionárom hospodárskeho a sociálneho rádu. Keďže majú dobrá zeme svoje prirodzené určenie, preberá vlastník, ktorý má právo užívať veci, na seba úlohu správcu v službe tohto rádu a stáva sa jeho „funkcionárom“.⁵⁶ Táto sociálna funkcia je v tom, že vlastník má umožniť splnenie prirodzeného určenia vecí. A to určenie je, že majú veci slúžiť všetkým ľuďom. Teda to je *sociálna funkcia*.

Spôsob užívania, ktorý obyčajne povinnostiam vlastníka zodpovedá, je *zhodnotenie dohier zeme prácou*.⁵⁷

⁵⁶ G. Renard, *La Théorie de l'institution, essai d'ontologie juridique*. Paris. Sirey 1930, str. 511 n.
Tamtiež, str. 518, 526.

Zem, továrňa, peniaz a cenné papiere majú len potenciálnu hodnotu, úžitok; aktuálnym úžitkom sa stávajú iba prácou roľníkov, robotníkov, inžinierov, účastinami, podielom akcionárov, ostrovtipom bankovníkov. Iba takto dosahujú dobrá zeme svojho prirodzeného dobra a zastávajú svoju funkciu v celom hospodárskom živote.⁵⁸

Povinnosť, ktorá vlastníka vzhľadom na sociálny cieľ jeho dobier viaže, je povinnosť, ktorá apeluje na svedomie inteligentného a slobodného človeka.⁵⁹

Je vecou správneho rozumu, aby dobrá zeme dosiahly svojho cieľa: „slúžiť všetkým“; nie je to vecou fantázie, zneužívania a vrtochov.

Ale nemožno si dnes predstaviť skutočný stav ľudského života inak, ako že je to život spoločenský a organizovaný. No, vlastným cieľom spoločnosti je všeobecné dobro, ktoré je aj predmetom spravodlivosti sociálnej. Teda v dôsledku požiadaviek sociálnej spravodlivosti má štátna spoločnosť právo nielen na veci zeme, ale aj na ich úžitok. A teda je jej povinnosťou nielen trestať neviazanú voľnosť pri používaní vecí, ale aj kontrolovať užívanie dobier zeme, riadiť ho, usmerňovať. Teda aj tu je úlohou štátu všeobecný rád, harmonia: *riadiť, kontrolovať a sankcionovať*.

Almužna.

„Len to je príkazom prirodzeného zákona, čo je nevyhnutné k spaseniu“.^{59a} Ale čo je vo vzťahu k cieľu ako potrebný prostriedok, je obligátne.⁶⁰ A almužna je

⁵⁸ J. Th. Delos O. P., Besetz und soziale Gerechtigkeit „Schönere Zukunft“, No. 30, 1930, str. 720.

P. J. Garcia O. P., De principiis functionis socialis proprietatis privatae apud div. Thomam Aquinatem, Dissertatio, Freiburg 1924, str. 68-72.

^{59a} In. IV. Sent., d. 15, qu 3, a. 1, sol. 5, ad 2.

⁶⁰ I. II. qu. 99, a., 1.

striktne rozkazom prirodzeného zákona, lebo je intimne vo vzťahu k poslednému cieľu z vôle najvyššieho zákonodarcu. Ale je tu aj priamy rozkaz Boží: „... Dať almužnu na pomoc bližného, ktorý je v núdzi, je božsky stanovené...“⁶¹ A onen rozkaz v *Deutoronómiu*: XV, 11., „Rozkazujem Ti, aby si otvoril ruku svojmu bratovi, ktorý je v núdzi, chudobný, ktorý s tebou žije na zemi.“

A sv. Tomáš dodáva: „... keď milovať bližného je príkazom, nevyhnutne je všetko to príkazom, bez čoho sa nedá udržať láska. Ale k milovaniu bližného patrí nielen aby sme mu chceli dobre, ale dobre mu aj činili podľa onoho I Ján III: Nemilujeme slovom ani jazykom, ale skutkom a v pravde. Ale k tomu, aby sme chceli a konali niekomu dobre, sa vyžaduje, aby sme mu v núdzi boli nápomocní, čo sa deje udeľovaním almužny. Preto dávať almužnu je príkazom“.⁶²

Sv. Lukáš nabáda: „Z prebytku dajte almužnu“.⁶³

Dať z prebytku je povinnosťou prirodzenou, prirodzeným dlhom. „Podľa prirodzeného rádu, Božou prozreteľnosťou stanoveného, veci nižšie (menej dokonalé) sú určené na to, aby sa z nich pomáhalo v biede postaveným.“

Tento prirodzený rád je v celku prirodzeným zákonom; to je tiež prirodzené právo, lebo je to objektívne prispôsobená rovnováha, založená, sriadená medzi vecou a jej cieľom.⁶⁴

Tento objektívny rád, determinovaný ako vzťah, tvorí subjektívnu možnosť človeka užívať hmotných dobier, subjektívne právo užívania a v dôsledku toho právo vlastnícke. To je „*potestas utendi*“, panstvo participované.

⁶¹ In IV. Sent., d. 15, qu. 2, a. 6, sol. 3, ad 1.

⁶² II. II. qu. 32, a. 5.

⁶³ Luk. 11, 41.

⁶⁴ II. II. qu. 85, a., 1 et ad 1.

Keď ide o vonkajšie dobrá človeka, o ich užívanie pre neho, to je jeho inteligencia, ktorá riadi a determinuje konkrétnu aplikáciu tohoto začiatočného práva vždy podľa svojho cieľa; tiež podľa prirodzeného cieľa vecí, podľa prirodzeného rádu tých vecí. A toto rešpektovanie toho prvého rádu tvorí prirodzený dlh, „*debitum naturale*“.

Tento dlh (povinnosť), dožaduje sa určitého rádu na osobe, ktorej sme podľžní, a to rádu potrieb.⁶⁵ Proti tomuto dlhu sa môžeme dvojako prehrešiť: a) tým, že *neužívame* vecí, alebo b) že ich *zle* používame.⁶⁶

Tento objektívny rád vecí musí každý zachovávať, ho rešpektovať: To, že dobrá sú už rozdelené a právne už niekomu patria, nie je nijakou príčinou pre to, že by sa z nich nemalo pomáhať ľuďom v biede postaveným. Opačne, keď niekto má niečo nazvyš, to podľa prirodzeného práva, patrí chudobným.

A preto tu vzhľadom na túto obligáciu prírody (*necessitas naturae*) možno hovoriť o obligácii spravodlivosti.

Každý akt ľudský, ktorý by nerešpektoval tento prirodzený objektívny rád, je zlý, lebo konať podľa prirodzeného rádu je presne úlohou čnosti, prirodzená inklinácia konať dobre.⁶⁷

Tento prirodzený dlh vyplýva zo spravodlivosti zákonnej. Dať z prebytku je povinnosťou „*ex debito legali*“.⁶⁸ Teda dať z prebytku je vhodné, aby bolo ordinované k všeobecnému dobru, keďže zákonodarca môže zakročiť, aby táto ordinácia bola realizovaná. A keď zakročí, vtedy, ale len vtedy, nastáva prísna povinnosť, zákoný dlh vo všetkej svojej sile, žiadajúci úmerný akt spravodlivosti zákonnej v smysle špecifickom:

⁶⁵ I. qu. 21, a. 1 ad 3.

⁶⁶ In IV. Sent. d. 15, qu. 2, a. 1, sol. 4.

⁶⁷ I. II. qu. 94, a. 3.

⁶⁸ II. II. qu. 118, a. 4, ad 2.

Všetky akty čnosti, ktoré priamo môžu slúžiť všeobecnému dobru alebo nepriamo (už menej) prispievajú k pokoju a svornosti medzi občanmi,⁶⁹ sú schopné byť ordinované ku všeobecnému dobru, a vtedy zapadajú do rámca spravodlivosti zákonnej, môžu ňou byť nariadené. Ale to, čo je prebytok, už svojou prirodzenosťou je určené k všeobecnému dobru. Je to dar podstatne „*ad alterum*“ — určený na pomoc iných.

Dobrá tohoto sveta, pretože sú určené Prozreteľnosťou na úžitok všetkých, majú svoju prvočinnú a pôvodnú tendenciu k všeobecnému dobru, lebo majú slúžiť človekovi, prirodzene žijúcemu v spoločnosti. Preto sv. Tomáš hovorí o prirodzenom dlhu: *Dobro, ktoré človek má a ho nepoužíva pre seba a pre svojich, v prostredí spoločenskom, kde sa nachádza, prirodzene a normálne má slúžiť spoločnosti.* To je požiadavkou prirodzenej spravodlivosti, a keď je to predpísané zákonom, stáva sa prísnou povinnosťou spravodlivosti zákonnej. Pravda, nastáva tento dlh vtedy, keď druhá stránka, je v *krajnej núdzi*.⁷⁰

V tom, čo sme povinní dať z prebytku, treba vidieť dve stránky, dva rešpekty: *povahu* (natura) dlhu samého a *osobu*, ktorá je v núdzi.

V prvom prípade spadá do oblasti *spravodlivosti*, lebo je to dlh, dobro, ktoré má byť darované: zvyšok, ktorý je požiadavkou spravodlivosti zákonnej; v druhom, do oblasti *lásky*, lebo je to bieda osoby, ktorej sa má pomôcť.

Racionalizácia. — Je dobrodením?

(Nové podmienky hospodárskeho života, špeciálne priemyslového.)

Pojem racionalizácie: Práca už v opísanom smysle sa javí ako čosi osobne potrebného pre život. Človek od prvého vstupu na zem až po dnešné časy neprestá-

⁶⁹ I. II., qu. 96, a. 3.

⁷⁰ II. II., qu. 66, a. 7.

va pracovať. Toto úsilie po sebazachovaní v celom tomto časovom rozpätí je ako doba denná so svojím maximom aj minimom jasnosti, výraznosti a plodnosti. Od najjednoduchšieho obstarávania potrieb prešlo ľudstvo až po dnešné obstarávanie najspletitejšie.

Nepopierateľne je to napredovanie. Každý dnes vie a azda aj uznáva, že je to výslednicou zásahu rozumu; diktát rozumu nadobúda platnosti *pravidla, smerníc* aj pre život hospodársky. Racionalizácia — uplatnenie sa rozumu v úsilí o udržanie a rozvoj života. A tak je to potiaľto správne. Veď Boh preto ponechal človeka na samého seba, lebo vedel, že podľa rozumu, ktorým ho obdaril, bude môcť dôjsť k svojmu cieľu. A tak z vôle Božej človek musí užívať svojho rozumu.

Ale, kto vie, že činnosť rozumová, práve preto, že je rozumová, musí smerovať k vlastnému cieľu, — a len v tomto smysle je dobrodením a opravdivým pokrokom, pýta sa hneď, či nie je táto rozumová činnosť, — myslím tu na „racionalizáciu“ — ničím nepodmienená, či, hocijako chápaná a hocikam usmerňovaná, je pokrokom, dobrodením?

Prv však, ako bude odpovedané na túto otázku, treba odkryť a rozložiť náplň slova „racionalizácia“.

Čo je „racionalizácia“? Slovo pukazuje na činnosť a uplatnenie sa rozumu v živote priemyslovom špeciálne a hospodárskom vôbec. Podľa E. Merciera slovo „racionalizácia“ je pôvodu nemeckého. Jeho smyslom je: metodická snaha, úsilie o rekonštrukciu nemeckého priemyslu v duchu americkom, čoho potreba sa tak naliehave pociťovala po vojne v celej Európe.⁷¹

Čo mala za cieľ táto rekonštrukcia priemyslu? Chcela zdokonaľiť produkty, alebo zväčšiť ich množstvo?

⁷¹ „Rationalisation, mot allemand, idée européenne, qui a pris naissance dans l'étude des méthodes et de l'esprit industriel américain“ .— Ernest Mercier, Rapport à l'association française pour le Progrès social, Documents du Travail, 1927, str. 1a n.

Kvalita, či kvantita bola jej motívom? Ani o jednom, ani o druhom nemožno hovoriť výlučne. Predsa však treba vyzdvihnúť, že dôraz sa kládol na kvantitu, aby sa mohlo vyrobiť čo najviac, a tak čeliť zvýšeným potrebám ľudstva, ale hlavne, aby mohla využiť pre svoj prospech jeho konzumnú kapacitu.

Ak myšlienka racionalizácie bola braná Nemeckom z Ameriky, a ak aj Amerika aj Nemecko snažily sa produkciu troj i štvornásobne zvýšiť, je oprávnené tvrdenie o tendencii produkcie v smysle prevážne *hmotnom, masovom*.⁷²

Ak toto produkčné masové tempo sa nemalo ocitnúť na mŕtvom bode, odkiaľ by bolo možno už očakávať aj pád a s ním stratu producentov, spela výroba k tomu, aby sa z ničoho zbytočne nestratilo, aby sa šetrilo *materiálom* aj produkčnými *silami* a *časom*.

Ale ani toto by pre prosperitu podniku nestačilo. Bolo treba otvoriť trhy, umožniť a zväčšiť konzumnú kapacitu spoločnosti. A tak viedla racionalizácia k *snižovaniu cien produktov* a k *zdokonaľovaniu služby predajnej*.

Takto by bola možná už prosperita veľkovýroby, keby tu bola možná iba jedna továreň, keby tu bol iba jeden priemyslový podnik. Ale množstvo podnikov toho istého, alebo podobného výrobného smeru malo za následok konkurenciu. A tak do racionalizačného programu sa pribrala aj snaha *odstrániť konkurenciu*, alebo iným spôsobom jej účinne *čeliť*.⁷³

⁷² Viď o tomto Reboud v Temps, zo 4. apríla 1929.

⁷³ Les grands redressements récents se sont faits par la recherche plus attentive et plus methodique que jamais de cet ordre et de cette économie dans les affaires qui sont à la base même de l'activité productive. Cet effort étant apparu plus tendu qu'en aucune autre période on lui a cherché un nom nouveau; on l'a appelé la rationalisation." A. De Peyrinhoff L'organisation économique et ses formules modernes. Revue de Deux Mondes, 15. marec 1929, str. 441.

V tejto snahe išlo sa tak ďaleko v Nemecku, že v mene racionalizácie sa prevádzala *koncentrácia produkcie na malý počet podnikov*, najmä produktívnych, a odstraňovali sa podniky menšie alebo stredné.⁷⁴

Všetko toto už zasluhuje meno „racionalizácia“.⁷⁵ Ale nemožno povedať, že by týmto končila, bola vyčerpaná náplň slova „racionalizácia“. Veď ako prvovýroba, tak aj druhovýroba a vôbec všetko snaženie o ukojenie vzrastajúcich potrieb ľudských, stretáva sa s neprehľadným množstvom prekážok, neprestáva pociťovať pravdivosť slov: „V pote ... budeš jesť svoj chlieb ...“ Treba teda *odstraňovať prekážky*, aby zem vydala plnosť svojich dobier, a pritom človek aby ostal slobodným a žil dôstojne z práce, a nie pre prácu. A tak sú pravdivé slová P. Arnou, že racionalizácia neumiera, ale postupuje až do konca sveta.⁷⁶

A nesmierne prekážky, ktoré zťažujú čo možná najvyšší výnos, sa nám javia rôzne. Je to jednak viaznutie práce, akási nestálosť pracovnej potenciality u ľudí následkom nevyriešeného problému *dĺžky pracovnej doby, vyvíjania podnikov, remunerácie*; jednak *nedostatok a nedokonalosť nástrojov a nepresnosť strojov*, s ktorými pracujú ľudia, alebo ktoré obsluhujú; *nevhodné, nezodpovedné zadelenie práce, nedobrá organizácia služieb celej výroby*; jednak zase je to určitá *obmedzenosť, sviazanosť produkcie*, nedostatočnosť, alebo *nedokonalá štruktúra podnikov* a vôbec *prác určitých stavov, nedobrý pomer medzi robotníkom a zamestnávateľom* atď. To všetko hatí výrobný proces.

⁷⁴ Viď o tomto André Philip, *Socialisme et Rationalisation*, préface du livre Henri de Mun et la crise doctrinale du socialisme, Paríž 1929, 1. sv., str. 31.

⁷⁵ Viď o tomto aj F. Leitner, *Wirtschaftslehre der Unternehmung*, 1926, 5. vydanie.

⁷⁶ *Méthodes scientifiques de l'organisation du travail*, v Dossiers de l'Action Populaire, z 15. sept. 1928, str. 11.

Je na rozume, aby našiel vhodný spôsob pre odstránenie tohto všetkého. A pracuje sa skutočne v tom smere. Dnes to už každý vie, hlavne zamestnávateľ je si toho veľmi dobre vedomý, že nemôže mať trvalého účinkovania ten podnik, ktorý síce snižuje ceny produktov, ale ktorý to robí na úkor mzdy robotníkov, ktorý nemá záujmu na zdraví, sviežosti a osobnom a sociálnom poslaní svojho personálu. Preto sú dnes už snahy *zvýšiť mzdy a tým zvýšiť konzumnú potencialitu a tým aj produkciu rozšíriť a ju upevniť.*

Neušlo ani pozornosti, že je potrebné upraviť *pracovnú dobu* tak, aby bola úmerná fyzickým silám pracujúcich, a že treba dbať o ich zdravie aj v továrňach.

Zväčšuje sa počet nástrojov a zdokonaľuje sa. Lepšie, pevnejšie a účelnejšie sa organizuje práca, administratíva. Prikročuje sa k upraveniu pomeru všetkých složiek, na práci zainteresovaných; trhá sa úzkoprsosť a akási uzavretosť práce v pracovniach, v továrňach a prikročuje sa ku koordinácii, k harmonickej spolupráci celonárodnej.

Teda *racionalizovať* znamená po stránke *negatívnej* odstrániť všetko, alebo zdokonaľiť všetko, čo hatí život hospodársky. A po stránke *pozitívnej* — použiť, zdokonaľovať a objavovať všetko, čo znamená nový prínos pre poľahčenie tuzemského a hospodárskeho života vôbec.

Takto sa nám javí racionalizácia v rámci *celonárodnom*.

Ale nemožno povedať, že by aj národný život hospodársky a život vôbec bol si sám sebestačný. Opačne. Je závislý na živote národov iných. *Život hospodársky je medzinárodný.* V dôsledku toho aj racionalizácia nebola by racionalizáciou, keby neprekročila hranice určitého štátu.

Dobrá zeme sú svojím poslaním dobrami všeobecnými; majú slúžiť potrebám všetkých ľudí. Ale nie sú jednako rozdelené v prírode. Aby teda mohly splniť

svoje poslanie: byť v službe človečenstva, treba *koordinovať záujmy, potreby a bohatstvá všetkých súsedov* tak, aby sa mohlo plne využiť všetkých daných do-
bier a všetkých možných služieb vzájomne.

Umožniť výmenu *dobier* a výmenu *služieb* nakoľko je to potrebné a užitočné. To ale predpokladá iný poli-
tický susedský postoj.

A keď teraz prehlídneme celospoločenský hospo-
dársky život od jeho počiatkov poľovania, lovenia rýb,
cez najmenšie a najprimitívnejšie podniky miestne až
k dnešným moderne vybaveným, od najjednoduchšie-
ho robotníka, rozmyšľajúceho o svojom živote zajtraj-
ška, cez organizácie, komory rôznych stavov, kde sa
sústreďuje starostlivosť o záujmy krajské; cez národ-
nú radu, odkiaľ sa nesie úsilie o každodenný chlieb
všetkých členov národa až po konferencie medziná-
rodné, kde sa upravujú pomery medzinárodné po strán-
ke hospodársko-sociálneho života, to všetko je snaha
po sblížení sa, po organizácii, po upravení, koordino-
vaní záujmov tak, aby sa umožnil dobrý život pre vše-
tkých na zemi.

*Teda racionalizácia znamená plánovité úsilie po
zavedení pevného chceného rádu v produkčnej práci,
aby sa mohlo vyrobiť čo najviac, čo najlepšie, s naj-
menším nákladom a s najmenšou stratou u všetkých
produkčných faktorov.*

KEDY JE RACIONALIZÁCIA DOBRODE- NÍM — PRAVÝM POKROKOM?

Racionalizácia, aby bola ozaj dobrodením, musí byť
shodná s prirodzeným rádom vecí. Čo žiada tento rád?
Žiada, aby sa každej veci ponechalo jej vlastné miesto
a umožnilo splniť vlastné poslanie.

Keď vieme, že racionalizácia, teda objavy, organi-
zácia, metodicnosť je vlastne len pevnou vôľou splniť
príkaz Stvoriteľa, aby si človek podmanil celú zem a

vládu nad ňou, treba vymedziť miesto ako onomu úsiliu, tak aj oným dobrám, ktoré chce a má človek dosiahnuť, a zároveň určiť ich účelnosť.

1. Činnosť ľudská.

Vykázať jej pravé miesto a vymedziť cieľ nemožno lepšie, ako s poukazom a vo vzťahu k potrebám ľudským. Tie má uspokojiť. A tak ako u človeka najvznesenejšou jeho stránkou je stránka duchovná, tak aj duševné potreby človeka zaujímajú svoje miesto pred hmotnými.

a) Z hmotných potrieb najväčšia je tá, na zaopatrenie ktorej Boh sám nás naučil prosiť v modlitbe Pána. Je to *potreba každodenného chleba*. Práca zaň musí byť navždy v ekonomii vôbec najprednejšou, lebo je to jeden z najnaliehavejších zákonov prírody. V dôsledku toho nemožno zabúdať a do ústrania odtisť tých, ktorí nám každodenný chlieb dorábajú, lebo vždy bude treba človeka, ktorý by zasieval semeno života, aby pokolenie ľudské nevymierlo.⁷⁷

b) Za touto prvovýrobou logicky najbližšie stojí a prirodzene najprednejšia je tá, ktorá prispôsobuje dobrá prírody a produkty a upravuje ich ku konzumu, *druhovýroba*, priemysel. Tento, nielen že nie je prvenstvom roľníka odtisknutý a oslabený, ale naopak, je posilený dorobenými prvotnými látkami.

Ak myšlienka racionalizácie ovláda veľké priemyslové podniky, to má za následok určitý prebytok továreňského robotníctva. A pri uvoľňovaní robotníctva z tovární racionalizácia si žiada, aby sa *vrátili* predovšetkým k *opusteným rodinným krbom matky*, ktoré tam boli zatiahnuté a nedospelé deti.

⁷⁷ Roger Grand, v Echo de Paris, z 19. marca 1929. k tomu poznamenáva: „Malgré toutes prestigieuses conquêtes de la science moderne, ni la vapeur, ni l'électricité, ni le moteur à explosion, ni les plus ingénieuses combinaisons de la chimie organique n'ont réussi et ne réussiront à remplacer la viande et les produits végétaux pour la subsistance de l'humanité.“

c) Ostatné druhy hospodárskej činnosti: obchody, banky, burzy? Ich poslaním je služba ľuďstvu; pomáhať aj producentom, ale aj konzumentom.

Dobro všeobecné je zdrojom dobra partikulárneho. Preto zostane navždy prvou a najvyššou úlohou národného hospodárstva, aby usmerňovala činnosť ľudí tak a používala potencialitu ľudí k takým cieľom, že by z toho plynul najvyšší prínos pre *dobro všeobecné*.

KAM SMERUJE RACIONALIZOVANÁ AKTIVITA ĽUDSKÁ?

Už sme povedali, že racionalizácia je snaha po dosiahnutí panstva nad hmotným svetom, ktorý dal sám Boh človečenstvu k dispozícii. Povedali sme aj, že všetko to metodické rozumové úsilie by nebolo v pravde činnosťou rozumovou, keby táto nebola shodná s prirodzeným rádom vecí. Čo je teda požiadavkou prirodzeného rádu tohto hmotného sveta a všetkých jeho dobier? Alebo ináč, *aké miesto zaujímajú dobrá, ktoré nám dáva zem a ktoré ľudská práca transformuje, a potom čo je ich poslaním?*

Aby bolo možno vykázať miesto týmto dobrám, je nevyhnutné predovšetkým odpovedať na otázku, či sú dobrá *cieľom* človeka, alebo len *prostriedkom*? Ak sú cieľom, ťažko je klásť ľudskému shonu po nich nejaké prekážky. Ale ak sú len prostriedkom, toto úsilie musí sa hamovať, ak sa má ostať v medziach činnosti rozumovej; musí sa natoľko hamovať, aby bolo úmerné potrebám, zadosťučineniu ktorých dobrá majú slúžiť.⁷⁸

2. Sú dobrá zeme cieľom, či prostriedkom?

Pozrime sa len na človeka samého. Má telo a dušu. Zahrňuje v sebe pozemskosť a duchovosť, časnosť a

⁷⁸ Viď sv. Tomáš, I, II, qu. 30, a. 4.

večnosť. Oboje tvorí celok. Onú časnosť, telesnosť bolo by možno azda nasýtiť pozemskosťou, ktorá je tiež len dočasná; ale večnosť, dušu nasýtiť vecou dočasnou, pozemskou? Už rozum to nevie pochopiť. A keď si pýtame odpoveď na otázku od samého Stvoriteľa, znie takto: „Čo osoží človekovi, keby celú zem získal, ale utrpel by škodu na duši?“ Teda *dobrá nie sú našim cieľom*, sú len *prostriedkom* na dosiahnutie cieľa. Keď je to tak, naša činnosť a všetko úsilie po bohatstvách musí byť usmerňované, a to presne podľa ľudských potrieb. *Nesmie to byť práca pre prácu a výroba pre výrobu*, bez ohľadu na ľudské potreby, ako tomu dala placet liberalistická éra.

3. Aké miesto zaujímajú pozemské dobrá v hierarchii dobier vôbec.

Keď sú dobrá zeme prostriedkom, ktorým sa majú ukojiť ľudské potreby, treba vedieť, aké sú tie ľudské potreby. Podľa ich naliehavosti a prvenstva možno určiť aj miesto, na ktoré patria oné dobrá, ktoré sú k potrebám v pomere prostriedka k cieľu.

Ak duch je vznešenejší ako telo, vtedy poradie ľudských potrieb je toto: základom, bázou sú *potreby hmotného tela*; za nimi sú *potreby duchovné*, a konečne *potreby nesmrteľnej duše*. Teda prvenstvo majú potreby duše a ducha. Tieto sa však nemôžu ukojiť dobrami hmotnými. Preto úlohou pozemských dobier je, aby ukojily hmotné potreby ľudí. *Nebola by teda nijaká činnosť hospodárska racionalizáciou*, čo by sa pri nej akokoľvek uplatňoval rozum, *keby bola orientovaná k dobrám zeme a zabúdala na dobrá duchovné*, lebo vtedy by sa narušil skutočný, prirodzený rád vecí.

Cieľ pozemských dobier. Keď sme už povedali, že všetko snaženie hospodárske, aby si zaslúžilo mena

racionalizácie, musí sa tak orientovať, že v nadobúdajúcich a vyrobených dobrách vidí prostriedok a nie cieľ, a že sú statky ešte hodnotnejšie a vznešenejšie od nich, ostáva ešte jedna otázka otvorená. Tá je: *Pre koho sú určené oné nadobudnuté dobrá?* Aké je prirodzené určenie prírodou nám daných a ľudským zásahom transformovaných dobier?

*Absolútnym pánom všetkých dobier je jedine Boh.*⁸⁰ On ich však nepotrebuje. Komu sú teda určené? Odpoveď dáva Boh sám: „Keď budeš sbierať svoju úrodu s poľa a zabudneš tam snop, nevráť sa poň; to bude pre cudzinca, pre sirotu a pre vdovu, aby ťa Jahve, tvoj Boh, požehnal na práci tvojich rúk. Keď budeš striasať olivy, nestras ich až do holých konárov, ostatok bude pre cudzinca, sirotku a vdovu. Keď budeš vinicu oberať, neober ju až do posledného strapca, čo ostane, bude pre cudzinca, sirotku a vdovu“.⁸¹

Lev XIII., majúc na pamäti tu prejavenu vôľu Božiu, hovorí o účelnosti a určení prírodných dobier toto: „Ak je reč o otázke, ako sa má majetok používať, platia zásady vznešené a nanajvýš dôležité. Ľudská múdrosť ich vytušila v hrubých obrysoch; Cirkev ju však zreteľne a dokonale vyslovila; a celkom tiež pôsobí svojím vplyvom, že sú tieto zásady nielen rozumom poznávané, ale prechádzajú aj do života a do praxe. Základom toho učenia je, že sa rozlišuje medzi *spravodlivým vlastníctvom peňazí* a *spravodlivým používaním peňazí*.

O niečo vyššie sme videli, že súkromné vlastníctvo je prirodzeným právom človeka, a toho práva používať, zvlášť pri živote spoločnosti, je nielen dovolené, ale potrebné. „*Je dovolené, aby mal človek súkromný majetok. A je to tiež nevyhnutné pre život ľudský.*“ Keď sa však pýtame, ako sa má používať statkov, Cirkev bez hociakých rozpakov odpovedá: „*Čo sa toho*

⁸⁰ II, II, qu. 66. a.

⁸¹ Deut. XXIV, 12 - 22.

týka (totiž používania majetku), nemá človek vonkajšie statky tak vlastniť, ako by boli len a len jeho, ale akoby boli spoločné, takže ochotne z nich dáva druhým v ich potrebách".⁸²

Z oboch týchto textov je zjavné, komu majú slúžiť dobrá zeme, čo je ich prirodzeným poslaním. Majú poslanie sociálne; majú živiť celé ľudstvo, nikoho nevynímajúc. Tak to žiada prirodzený rád. Toto ich určenie sa nesmie spúšťať so zreteľu.

Nestačí preto len produkovať, lebo racionalizácia by nebola opravdivým dobrodením, pravým pokrokom, keby sa starala len o to, ako čo najviac, najrýchlejšie a najlacnejšie vyrábať. Jej konečným úsilím musí byť, aby toto určenie sa uviedlo do života a do praxe.

K racionalizácii patrí, a to eminentne, aby sa našiel spôsob a prostriedky, ktorými by bolo možné najľahšie, najistejšie a najtrvalejšie zabezpečiť každému jeho majetok na jednej strane, a na strane druhej, aby nikto nehľadoval, aby každý nielen vedel, že zem má živiť všetkých, ale aby aj pociťoval to v uspokojení, že skutočne všetkých živí. Hej, *aby bola racionalizácia ozaj dobrodením, nemôže to byť len pokrok techniky, ale musí to byť aj pokrok účinnej lásky.*

4. Umožnenie trvalého úžitku dobier pre všetkých.

Organizácia práce, nové úspešnejšie metódy, všetko, čo duch ľudský vynašiel pre ľahšie, rýchlejšie a plodnejšie získavanie dobier a čo zhrňujeme v slove „*racionalizácia*“, je pokrokom len tak, ak to znamená účinnejšiu službu spoločnosti, ľudstvu.

Aj dobrá zeme, ktoré sa ňou získavajú, majú ľudstvu slúžiť. Aby sa tak stalo, treba, aby racionalizačná

⁸² R. N. 19.

akcia bola čímisi podopretá. Racionalizácia zväčšuje množstvo produktov. Ale rozmnoženie produktov neznamená ešte samo o sebe službu ľudstvu. Stane sa ňou len vtedy, keď sa uskutoční ich určenie: slúžiť všetkým. No, slúžiť všetkým budú len vtedy, keď úmerne k ich zvýšeniu sa zvýši aj konzumná kapacita. Bez nej nedosiahly by svojho cieľa; vtedy by bol, pravda, prirodzený rád vecí zvrátený. Preto jednou z esenciálnych úloh racionalizácie je: *vyvinúť úsilie o to, smerovať k tomu, aby rozmnožené produkty neostaly ležať niekde v skladiskách, ale aby sa skutočne aplikovali na ľudské potreby*. Boh sám síce povedal: „Chudobných budete mať vždy medzi sebou“, ale nežiada od nikoho, aby bol úbožiakom. Dôstojnosť ľudskej osoby, ktorou Boh človeka obdaril, sama sa dožaduje aj dôstojného života.

Čo by mohlo zvýšiť tú konzumnú potencialitu? Sú to dve ctnosti, ktoré Pius XI. položil za základ celého života hospodársko-sociálneho: *Sociálna spravodlivosť a sociálna láska*.

Sociálna spravodlivosť si vyžaduje rôzne inštitúcie, ktoré by zaistily aspoň to minimum, potrebné pre človeka dôstojný život a jeho bezpečnosť, ale to pre všetkých.⁸³

K sociálnej spravodlivosti sa druží úzko a neoddeliteľne *sociálna láska*, ktorá nemôže vidieť a nedopustí vidieť biedu a hlad ani vtedy, keď úbožiak nemá na to právo. Chce, aby každý žil, a aby dobre žil z práce svojich rúk. Keď niekto nemôže pracovať, a chce, apeluje na dobročinnosť, a predsa nenechá nikoho hladovať.

Je racionalizácia dobrodením? Je pokrokom? Ak znamená len zvýšenie výroby, aj keď ľahšie a úspornejšie, — nie. Je pokrokom, ak znamená službu ľudstvu, ak znamená prínos pre všeobecné dobro.

⁸³ Qu. a. 71.

Ak všetko ľudské hospodárske úsilie bude žiť zo spravodlivosti životom lásky, nemusí sa nikto obávať, že by niekedy mohla primnoho služby preukázať. Vtedy racionalizácia bude vedená jednou snahou, *aby všetkým zachovala a zveľadila život po stránke fyzickej, mravnej a intelektuálnej, a tak aby bola podporou pre dosiahnutie života večného.*

I. KAPITOLA.

Hospodársky režim.

a) Aký má byť život hospodársky?

Život ľudský a jeho vývoj, — rozvoj kvalít ľudských — je viazaný na statky vonkajšie. Ich aplikácia na potreby ľudské, — ich použitie nemôže sa stať v takej forme, ako ich podáva človekovi príroda, výjímčnou zriedkavosti. Musia byť pretvorené, prispôsobené, alebo premiestnené. Avšak človek sám musí zadosťučiniť svojim potrebám; musí tak túto transformáciu, alebo translokáciu uskutočniť sám. Koná tak prácou.

Aktivita je od osoby neoddeliteľná. Keďže aj zužitkovanie vecí je závislé od človeka, na neho viazané, musíme priznať človekovi — nielen práci — určité právo na vec zužitkovanú. Ale naproti individualizmu toto právo je obmedzené.

Podstatným atribútom ľudskej osobnosti je sociabilita. Mimo nej sa nemôže človek ani zdokonaľiť, ani sa rozvinúť, ani svojho cieľa dosiahnuť. Niet človeka, žijúceho izolovane. Naopak ale, niet ani spoločnosti bez osôb. Existuje iba stav, že osoby žijú v spoločnosti, ktorá žije z ducha, vôle, zámen a spolupráce osôb. Z tej reciprocity vzťahov vzniká, alebo lepšie, vyžaduje sa určitý rád, ktorému sa ľudia musia podriaďovať, ktorý by bol akýmsi preventívnym opatrením konfliktov a zaručil by zároveň rešpektovanie práv iného a ochranu majetku, a tak by umožnil každému úmerný život.⁸⁴

⁸⁴ Viď Don Luigi Sturzo: *Essai de sociologie*: 32. soš. de la Nouvelle Journée, 1 vol., Paris 1937. Ako aj M. Belin „toujours l'adhésion volontaire ou contraire mais effective, à une discipline nationale, religieuse, politique, sociale, — s'accompagne d'un effacement de la personne.“ *Esprit* du 1-er mars 1937.

Táto podriadenosť určitému sociálnemu rádu je potrebná preto, lebo ináč by spoločnosť nemohla dosiahnuť svojho cieľa: *všeobecného dobra*.

Nemožno síce zameňovať a stotožňovať dobro všeobecné s dobrom každej osoby, s dobrom partikulárnym. Ale každý ho musí rešpektovať, lebo je to vec každého jednotlivca. Totiž spoločnosť, složená z osôb, ktorej myslenie, chcenie a konanie je vlastne aktom jej členov, pri starosti a zabezpečovaní, snahe o všeobecné dobro, nemôže mať na mysli nič iného, ako jej členov. Preto i všeobecné dobro môže mať hodnotu iba pre členov.

Ako dôsledok toho je, že *moc a právo osôb na statky musia byť tomuto rádu tiež podriadené*.

Je len otázka, ako majú byť upravené vzťahy ľudské na poli hospodárskom, aby všeobecné dobro bolo zabezpečené? Inými slovami, ako sa má viesť režim hospodárskeho života, akým duchom naplniť, aby sa dosiahlo všeobecného dobra?

Režim to je rád hospodársky, ktorým by bol daný spôsob, pravidlo, podľa ktorého sa majú statky a služby produkovať a nadobúdať, dodávať a prenášať.

Guillon poznamenáva, „že hospodársky režim je súhrn všetkých pravidiel vedomých a nevedomých, zjavných a tajných, podľa ktorých sa uskutočňuje hospodárska činnosť, spolupráca alebo boj ľudí, ktorí sa snažia zaistiť hmotnú bázu pre ich existenciu“.⁸⁵

Aby sme mohli určiť pravidlo hospodárskeho života, treba najprv odpovedať na otázku: Čo je cieľom hospodárskeho života?

Organizácia hospodárska týka sa dobier vonkajších. Je to teda akumulácia týchto dobier? Už sama okolnosť, že táto organizácia hospodárskeho denia, ako impulzovaná človekom, je zámerná, ukazuje, že na-

⁸⁵ M. Henri Guillon, *Personne et régime économique*, v Sem. Soc. Clermont - Ferrand, 1937, str. 409.

shromaždenie dobier ako také nie je poslednou fázou v tomto vývoji denia. Dá to tušiť aj účelnosť prírody. Teda nashromaždenie dobier nie je samo pre seba cieľom. A tu sv. Tomáš odpovedá, že podľa prirodzeného rádu vecí, stanoveného Božou prozreteľnosťou, nižšie veci sú určené na to, aby sa nimi čelilo ľudským potrebám⁸⁶. Teda cieľom tejto činnosti je človek, každý bez rozdielu, ktorý koná túto činnosť, aby dosiahol istú bázu materiálnu pre svoj život. Nezáleží na mieste, kde sa nachádza; nezáleží, či je to producent, alebo konzument. Slovom je to *služba hospodárskeho denia človekovi*.

V tom je zároveň naznačené určité vyvýšenie človeka. Je to prirodzený dôsledok osobnosti ľudskej — jej dôstojnosti: je tvor rozumový, slobodný, ktorý smeruje a má dojsť k večnosti.⁸⁷

Tak hospodársky život — denie — smeruje k zaisteniu hmotnej bázy osobnosti ľudskej, nie individua. Tento hospodársky pohyb nie je nič iného, ako určitý úsek z činnosti ľudskej vôbec. Musí sa teda diať v spoločnosti a v dôsledku toho s určitým rešpektom na práva ostatných tak, aby každý dosiahol svojho potrebného podielu a z druhého aby sa potom neuberalo. Tak to žiada sociabilita človeka.

A keď sa teraz pýtame na *činiteľa tohto denia, kto má prevziať na seba úlohu tohoto denia, kto má zodpovednosť a kto má byť účastný na jej výsledkoch*: zisku, slovom, kto je subjektom toho denia, odpoveď máme danú cieľom tohoto hospodárskeho života. Bude to každý človek alebo ľudia, ktorí k tejto funkcii boli povolani a môžu byť za ňu zodpovední. To platí ako o podinkoch súkromných, tak aj o verejných.

Prirodzene, každý je zodpovedným faktorom a

⁸⁶ 2a 2ae, qu. 66. a. 7.

⁸⁷ Viď o tomto bližšie J. Vialatoux, *Dignité éminente du groupe ou dignité éminente de la personne?* v *Semaine Sociale de Fr. Cillermont - Ferrand*, 1937, str. 123a nn.

účastníkom dobier, a to úmerne podľa funkcií, ktoré zastáva, teda v medziach požiadaviek všeobecného dobra a sociálnej spravodlivosti. Iba tak je možné dosiahnuť cieľa: aby každý dosiahol onej materiálnej základne svojej existencie a pri tom aby sa zachovalo prirodzené odstupňovanie činnosti, teda aj zodpovednosti a podielu.

Teraz ešte treba určiť *chod tejto organizovanej činnosti*, lepšie: treba určiť medze, ktoré by tento chod usmerňovali, a vyvolať prostriedky, ktorými by bolo zaistené dosiahnutie cieľa.

Už sme poukázali na fakt, že človek sa od prírody kloní k slobode.⁸⁸ V dôsledku toho je potrebné, aby človek bol slobodný, a taký ostal, ak má jeho práca dosiahnuť maxima kvalitatívne i kvantitatívne. Ale sociabilita človeka neúprosne žiada podriadenie činnosti istému rádu. Od neho je závislé dosiahnutie cieľa. Nesmie teda byť táto sloboda absolútna, ale usmernená, podmienená. Totiž v každom obore práce, či je ona individuálna, alebo kolektívna, je potrebný určitý regulátor, disciplína, ktorá by vedela spojovať slobodu s autoritou. Pravda, účinná by bola len vtedy, keby mala cieľ ochranný, poslanie strážcu záujmov všetkých. Vtedy by, pravda, musela vychádzať z ľudí samých, musela by byť chcená, a nie nanútená azda osobou, alebo spoločnosťou nekompetentnou, ktorá by nebola nijakou strnulou formou, ale rádom, ktorý by ustúpil vtedy, keby to žiadaly potreby ľudské, osobné.

Táto sloboda, ktorá predovšetkým korení v určení človeka: *aby bol obrazom Božím*, nachádza v súkromnom vlastníctve vzácnu pomôcku, je ním podmienená do istej miery. Jeho odstránením vzniklo by tvrdé otroctvo občanov: „Dokorán by sa otvorily brány k vzájomnému škriepeniu, dohodovaniu, zľahčovaniu a nesvárom, dôvtipu a príčinnivosti jednotlivca by sa

⁸⁸ 1a 2ae, qu. I art. 1.

odňal účinný podnet a tak by vyschly zdroje bohatstva.⁸⁹ Ale aj toto súkromné vlastníctvo by sa muselo kontrolovať na jednej strane a na druhej chrániť. Alebo ako hovorí sv. Tomáš: „Užívanie vonkajších vecí nemá pokladať za vlastné, ale za spoločné“.⁹⁰

A keď sme prešli týmto procesom výrobným, stojíme pri jeho celi: pri *statkoch* samých. Vieme už, *majú slúžiť ľuďom bez výnimky. Treba ich rozdeliť.*

Podľa čoho, podľa akej miery sa má diať toto rozdeľovanie výťažkov rôznych funkcií ekonomických?

Poukázali sme už pri označení subjektu, že činiteľ celého hospodárskeho chodu je rôzny a mnohonásobný, že je podriadený istému chcenému rádu, disciplíne. Výslednicou toho je, že aj produkty sú dôsledkom, výsledkom spolupráce týchto faktorov, osôb. Nemožno nevidieť celý rebrík určitého odstupňovania týchto činiteľov: sú to osoby, ktoré nesú so sebou riziko podniku, iniciatívu, správu a robotník, ktorý je pozbavený starosti správy . . . a neleží na ňom riziko.

Je teda jasné, že mierou mzdy nemôže byť nič iného, ako táto spolupráca za všeobecné dobro; veď tí činitelia — osoby — v tom-ktorom podniku sú si navzájom v službe a k službe. Tak to vyslovil Pius XI. v EnCYklike „*Divini Redemptoris*“, že podľa toho má byť určená mzda, ako budú určené a upravené vzťahy spolupráce medzi tými, ktorí majú kapitál a tými, ktorí dávajú prácu. Má sa určiť s odstupňovaním podľa ich kvalít duševných a vykonanej práce, ale vždy má byť dostatočná a spravodlivá. — Hľa, celá táto štruktúra hospodárskeho života nie je nič iného, ako realizovaná, do života uvedená *idea vzájomnej služby ľudí* (nie zisku).

Všetko to je iba dedukcia toho, že vždy ostane nerozdielny „*homo oeconomicus*“ od „*homo moralis*“, —

⁸⁹ R. N. 12.

⁹⁰ II, II, qu. 66 a. 21.

teda jeden človek, na zemi žijúci, odkázaný k práci, ale jeho poslanie presahuje medzi tohoto sveta.⁹¹

Áno, mám na mysli hospodársky rád, ktorý by na jednej strane zaistil všetky dobré, ktoré potrebuje ľudský život, a na druhej strane by bol zárukou všetkých práv a slobody osôb.

Znovu treba zdôrazňovať, že to *musí byť rád v službe ľudstva*, lebo je jasný dôsledok, že keby ľudstvo bolo v službe hospodárskeho pochodu, a hmota, ktorá má slúžiť ľudstvu, by určovala pravidlo života, že by to boli pravidlá neľudské.⁹² Teraz by išlo už len o rozlúštenie otázky, kam patrí človek, či Bohu, či hmote samej, lebo Boh je nepodriaditeľný.

A ak v dôsledku povahy dohier nie sú súce k užívaniu tak, ako ich dáva príroda a v dôsledku vzrastajúcich potrieb ľudských hovoríme o organizácii ekonomickej, musíme dodať, že to nesmie byť nejaký matematický elaborát, ktorý by sa natiahol na život hospodársky, ale organizmus, ktorý by nestrácal zreteľ z prirodzenosti bytnosti ľudskej, ktorý by sa v produkcii riadil skutočnými potrebami a kapacitou konzumcie. Tak to žiada múdrosť politická a ekonomická.

Nie veda, ale múdrosť má riadiť náš život. A ak si chceme na niečom zakladať, tak to nemôže byť nič iného, ako *civilizácia v podstate ľudská*, ktorej stroje, priemysel a technika nie sú iba nástrojom; sú samy v sebe dobré, preto ich treba zužitkovať pre produkciu.

b) Cieľ hospodárskeho života.

Potreba regulátora.

Celé 19. storočie je v znamení nielen veľkej biedy, bolesti hmotnej, mravnej, intelektuálnej a sociálnych nepokojov, ale vyznieva ako veľká obžaloba pred Bo-

⁹¹ Viď bližšie Henri Guitton, *Personne et Régime économique*, Sem. Soc. Clermont - Ferrand, 1937, str. 43a nn.

Viď bližšie tamtiež, str. 208.

hom a celým ľudstvom všetkého toho a tých, ktorí zne-
možnili uskutočnenie slov Boha: „V pote tvári budeš
jesť svoj chlieb“. ⁹³ Štvrtá prosba Otčenáša: „Chlieb náš
každodenný daj *nám* dnes“ — ostala nevybavená proti
vôli Božej. Prečo? Azda nebolo z čoho nasýtiť hladujú-
cich? Nie. Bohatstvá v jednotlivých zemiach boli veľ-
ké. ⁹⁴ Bohatstva, produktov bolo toľko, že svetové trhy
nestačili ich odberať. Tak to bolo v Anglicku, v Ame-
rike, v Nemecku, vo Francúzsku, v Rakúsku. ⁹⁵

*Prečo pri toľkom bohatstve, pri nadprodukcii toľko
biedy? Odkiaľ ten zjav? Jediná možná odpoveď je: z ne-
správneho ponímania cieľa hospodárskeho života, z ne-
správneho nazerania na človeka, na prácu ľudskú a na
dobrá zeme. To je to, čo nazýva O. Salazar krízou ho-
spodárskeho smýšľania.* ⁹⁶ Došlo nielen k prehodnote-
niu hodnôt, ale aj k ich preskupeniu v ich hierarchic-
kom poradí. Človek z prvého miesta dostáva sa na
posledné a jeho miesto zaujíma číra hmota, zisk. Nie-
len, že sa hmote pripisuje hodnota najvyššia, ale stá-
va sa zároveň konečným a jediným cieľom ľudského
snaženia.

J. B. Say a Rossi kladú za predmet hospodárskej
činnosti *bohatstvá*. Je to zjavné už z nadpisu diela J.
B. Saya, ktoré vydal r. 1803. Ten je: „*Traité d' écono-
mie politique ou simple exposition de la manière dont
se forment, se distribuent et se consomment les riches-
ses*“. Rossi zas menuje vedu hospodársku „*La Science*

⁹³ I. Mojžiš 3, 17.

⁹⁴ Viď o tomto na pr. A. de Lavergne et Paul Henry, *La Richesse de la France*, str. 39; v Levasseur, *La population française*, sv. III, str. 84; uveď v *Semaine. Soc.* 1912, str. 354.

⁹⁵ Viď o tomto bližšie Jean Lescure, *Des Crises générales et périodiques de surproduction*, Paris, Sirey 1923, str. 84. Tiež Fougères, *La crise industrielle en France, Réforme Sociale* 1884, sv. VII, str. 200 - 226.

Une révolution dans la paix, Flammarion 1937, str. 146; Srovnaj aj E. Duthoit, *La Crise de la probité publique et le désordre économique*, úvod. reč v *Sem. Soc. Toulouse* 1921.

des richesses“,⁹⁷ — veda o *bohatstvách*, ako keby sa vecmi zaoberala veda hospodárska, a nie činnosťou ľudí a ich vzájomnými vzťahmi, ako keby ľudia mali byť v službách hmoty, a nie opačne. Nie div potom, že klasikovia kládli na prvé miesto produkciu a videli v stálom rozmnožovaní bohatstiev najvyšší pokrok bez ohľadu na to, či rozmnožovanie bohatstiev je aj úmerne rozdeľované medzi ľuďmi, alebo nie. Je nesporné, že v produkcii možno hovoriť o pokroku, a produkty sú *dobrami* opravdivými len vtedy, keď sú aj vhodne rozdelené, keď im je umožnené vykonať svoje poslanie: *byť v službe ľudí*.

Zo všetkého toho, čo dosiaľ bolo povedané o hospodárskom živote, je jasné, že je to *spolupráca ľudí za spoločným cieľom*: obstaráť hmotné statky, potrebné k ukojeniu ľudských potrieb.

Zo spolupráce vznikajú rôzne vzťahy ľudí. Tento fakt ako aj ten, že spoluprácou získané dobré sú povahy sociálnej, že majú živiť všetkých ľudí, je jasným dôkazom toho, že *tu treba určitého usmerňovača* tejto práce, istého *regulátora*, ktorý by rôzne sily sjednotil v harmoniu za spoločným cieľom tak, aby každá funkcia každého bola honorovaná úmernou protihodnotou pri rešpektovaní práv všetkých.

⁹⁷ Uved. v Reboud, Précis d'économie politique 1. sv. 1936, str. 4. Viď aj Ch. Gide - Ch. Riste, Histoire des doctrines économiques, 5. vyd. Paríž, Sirey 1926, str. 209.

II. KAPITOLA.

Vedúca zásada
hospodárskeho života.
(Čo sa ňou rozumie?)

Hospodársky život je úsilie o zaistenie hmotnej bázy pre zachovanie života a jeho rozvoj.

Potreby ľudské, ktoré sú najväčším diktátom v živote vôbec, sú tu konstantou; nikdy neprestávajú. Ale zväčšujú sa kvalitatívne aj kvantitatívne. Táto skutočnosť spojená s inou skutočnosťou, že človek ostáva izolovane vždy slabý, núti človeka, aby spojoval svoje sily a kvality so silami a kvalitami iných, ak chce zadosťučiniť všetkým potrebám.

Zo spojovania síl, zo spolupráce ľudí za spoločným cieľom vyplývajú vzťahy ľudí medzi sebou, ktoré sú nielen najčastejšie, ale aj najzávislejšie. Preto treba, aby táto spolupráca a z nej vyplývajúce vzťahy sa usmerňovali a upravovali tak, aby práca a z nej vyplývajúce produkty mohli dosiahnuť svojho vlastného určenia. *Treba vnútornej sily*, ktorá by vedela spolupracujúce prvky udržať v žiaducnom spoločenstve, je *potrebná norma*, ktorá by vymedzovala každej složke jej vlastné miesto, podľa povahy a hodnoty jej funkcie ju úmerne honorovala a zhodnocovala by po pri práci aj jej výsledky: produkty podľa ich povahy a určenia, *norma*, ktorá by nedovoľovala zameniť vzťahy ľudí k dobrám, aby totiž produkty ostali vždy *prostriedkom*, a nie cieľom. Slovom, je *potrebná duša pre hospodársky život*.

Táto vnútorná sila, norma a duša života hospodárskeho je *vedúcou zásadou v živote hospodárskom*.⁹⁸

Je len otázkou, čo ňou má byť?

V ére liberalistickej bola ňou voľná súťaž.

⁹⁸ Porov. Vašek, *Rukojeť křesťanské sociologie*, Olomouc 1935, str. 63.

VOLNÁ SÚŤAŽ.

Pojem: Voľná súťaž je pretekanie, zápasenie viacerých ľudí medzi sebou pri predaji alebo kúpe tej istej veci a v tom istom čase. Zahrňuje v sebe tri prvky: a) viac ľudí, ktorí navzájom zápasia; b) totožnosť (identitu) veci predávanej alebo kupovanej; c) zápasenie ľudí medzi sebou v tom istom čase.

ABSOLÚTNE VOLNÁ SÚŤAŽ.

Táto zahrňuje v sebe okrem zmienených prvkov ešte nasledujúce: 1. úplnú slobodu v konaní ako aj absolútne vlastnícke právo; 2. vylúčenie hocijakého zásahu do tohto voľného chodu činnosti: vylučuje zásah štátu, nepripúšťa nijaké mravné zákony, znemožňuje hocijaké spolčovanie sa ľudí. 3. K týmto sa druží ešte tretí prvok, ktorým je čiste osobný prospech, *zisk*. Tento je impulzom pre prácu, pre bezohľadné zápasenie; je konečným cieľom, a tak aj najvyšším zákonom.

SMYSEL A VÝZNAM SÚŤAŽE.

(Čo sa od nej očakáva?)

Bolo by nezdravé a neoprávnené a priori zavrhnúť súťaž v hospodárskom živote. Ona predsa tvorí podstatnú časť života hospodárskeho; zastáva jednu z najdôležitejších funkcií v ňom. Ale stáva sa podstatným orgánom len vtedy, keď rešpektuje sociálnu a mravnú stránku hospodárskeho života.⁹⁹

Aký je smysel voľnej súťaže? Predovšetkým má pohnúť jednotlivca, hoci aj nepriamo, k tomu, aby vždy konal ako tvor spoločenský, a nie ako izolovaný jednotlivec, ktorého nič neviaže k ostatným ľuďom;

⁹⁹ Qu. a. 88.

aby čisto osobné záujmy podriadil dobru celku, keď si toto toho vyžaduje. Veď produkcia aj produkty sú povahy sociálnej: majú byť službou ľudstvu, nie jej vykorisťovaním...

Aby bola opravdivou službou ľudstvu, musia byť jej produkty aj kvantitatívne aj kvalitatívne úmerné potrebám ľudským. Túto úmeru možno dosiahnuť len tak, keď potreby ľudské budú známe aj po stránke kvantitatívnej aj po stránke kvalitatívnej. A toto je práve *prvou úlohou voľnej súťaže*, 1. *aby naznačila, koľko a akých produktov treba*.

Pravda, naznačením kvantity a kvality produkcie nestala by sa ešte opravdivá služba človečenstvu. Tento náznak treba realizovať, a to úmerne s pokrokom ľudských potrieb, ináč by produkcia ani nedosiahla svojho plného cieľa, ani by nebola činnosťou rozumnou, čo oboje sa protiví prirodzenému rádu vecí a denia.

Z pokroku ľudských potrieb plyní *druhá úloha súťaže*, 2. *aby totiž bola hybnou silou hospodárskeho pokroku kvantitatívneho a kvalitatívneho*.

Produkty aj produkcia majú slúžiť ľudstvu. Ale človek produkuje aj konzumuje. Človek je tvor rozumový. Ako taký je ponechaný smá na seba. Pri všetkej slabosti svojej je sviazaný povinnosťami svojho života; tie neprestávajú, ba zväčšujú sa; všetky má ukojiť. Aby sa tak stalo, treba čo najlepšie zužitkovať pracovné sily aj produkty. Pri tom ale vypätie síl pracovných sa nesmie diať na škodu slobody a dôstojnosti ľudskej.

Teda realizovanie racionálneho národohospodárskeho princípu: 3. *pracovné sily a nimi získané dobré čo možno najlepšie využiť, zužitkovať a zhodnotiť*, je treťou úlohou trhovej a pracovnej konkurencie.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Srovnej. J. Messner, Die Soziale Frage und soziale Ordnung, Innsbruck 1928, str. 77.

Ak myslíme na tieto úlohy, voľná súťaž je dobrodením a skutočne potrebnou časťou hospodárskeho života. Ale tieto úlohy splní len tak, ak bude hamovaná a usmerňovaná požiadavkami všeobecného dobra alebo — ak by človek získal inú prirodzenosť, prirodzenosť človeka predadamovho, čo je, pravda, nemožné, — mimo dosah človeka.

Ale voľná súťaž sa ináč ponímala a preto aj zanechala iné dôsledky.

III. KAPITOLA.

Zákony voľnohospodár-
skeho režímu.

PRÍRODNÉ ZÁKONY FORMULOVANÉ „VEDOU HOSPODÁRSKOU“, KTORÝMI SA MAL RIADIŤ HOSPODÁRSKY ŽIVOT.

1. Zákon osobného prospechu.

Stuart Mill poukazuje na normu nášho konania, vyslovenú Ježišom z Nazaretu: „Miluj bližného svojho, ako seba samého“. Z toho vyvodzuje, že pri každom konaní musí človek mať ohľad predovšetkým na svoj prospech; musí začať u seba;¹⁰¹ A. Smith zdôrazňuje psychologický moment každého človeka, že sa usiluje bez prestania zlepšiť svoje postavenie; hľadá dobro a stráni sa zla.“ Je to princíp zachovania života. Je to teda prirodzený a „najrozumnejší“ zákon. *Zákon osobného prospechu*. Je to prirodzené úsilie každého človeka pre zlepšenie svojho postavenia.¹⁰²

Hľadanie osobného prospechu je najlepším prostriedkom na dosiahnutie prospechu celku, ktorý spočíva v harmónii záujmov.¹⁰³ Súkromné záujmy a ľudské sklony, náruživosti, bez hocijakého zákonného zasahovania vedú ľudí prirodzene k najideálnejšiemu a celkovým spoločenským záujmom najpriaznivejšiemu rozdeleniu majetku v spoločnosti medzi jednotlivé stavy.¹⁰⁴

Je to akási neviditeľná moc, ktorá tieto, čisto osobné záujmy usmerňuje k dobru celku, a to bez vedomia jednotlivca.¹⁰⁵

¹⁰¹ „Il faut donc commencer par s'aimer soi-même pour aimer autrui,“ Utilitarisme, trad. franc., str. 31.

¹⁰² Smith, *Richesse des Nations* t. I., str. 324-325; t. II., str. 172.

¹⁰³ En poursuivant son propre intérêt, il réalise souvent celui de la société plus réellement que s'il se proposait vraiment de le promouvoir.“ A. Smith, *Richesse des Nations*, t. I. p. 421, liv. VI, ch. II.

¹⁰⁴ Tamtiež, t. II, str. 129, liv. IV, ch. VII, 3° part.

¹⁰⁵ „En dirigeant son industrie de manière que le produit ait le plus de valeur (l'individu) ne pense qu'à son propre gain; mais... cela, comme dans beaucoup d'autres cas, il est conduit par une main invisible pour remplir une fin qui n'entre

Teda vlastný záujem, osobný prospech je rozhodujúcim motívom konania ľudského. Hocijaký iný motív, už či charitatívny, či sociálny, je vylúčený. Platí jedno: každá služba musí sa zaplatiť úmernou alebo vyššou hodnotou. — A ak jednotlivé záujmy narazia na seba, v dôsledku čoho záujem jedného padá za obeť inému záujmu, neprotiví sa to spoločnému záujmu spoločnosti, lebo treba, ako hovorí Herbert Spencer, v záujme pokroku, aby neschopní dali miesto schopnejším.¹⁰⁶ Takto stáva sa hospodársky život bojom, zápasom o egoistické záujmy. Hľa, prvý zákon hospodárskeho života, *zákon čisto osobného, súkromného prospechu*.

Vlastný, osobný prospech vystupuje tu nielen ako motív činnosti, ale aj ako termín, cieľ.

2. Zákon voľnej súťaže.

Ak sa zjaví na jednom poli, či už v rade osobných hodnôt, kvalít, síl, alebo v rade dobier pozemských rovnováha, alebo kvázirôvnováha, v dôsledku jedného spoločného cieľa nastáva zápolenie, súťaženie. Je teraz len otázka, akým spôsobom sa má uskutočniť toto súťaženie (forma) a kto má rozhodovať o jeho výsledku, kto má brať zodpovednosť za priebeh a výsledok?

Ak v dôsledku zákonov prírodných najúčinnnejším prostriedkom na dosiahnutie všeobecného dobra — harmonie záujmov — je osobný prospech, treba logicky vyvodiť z nich aj druhý výsledok a sa mu podrobiť. Ten je, že prírodné zákony ani najmenej neobmedzujú ľudskú slobodu.¹⁰⁷ („Laissez faire“). Treba ponechať človeka na seba; nech sám rozhoduje o svojich záujmoch úplne slobodne, veď on najlepšie vie posúdiť svoje záujmy. Hľa, druhý zákon: *voľná súťaž*. Každý

nullement dans ses intentions.” Smith, *Essai sur la Richesse des Nations*, citov. v René Gonnard, *Histoire des doctrines économiques*, Paris 1922, str. 168.

Gide et Rist, *Hist. des Doct. écon.*, Paris, Sirey 1926, str. 420.
Quesnay, *Droit naturel*, str. 55.

úmely zásah by bol zásahom do chodu prírody, a tak by bol škodlivý.¹⁰⁸

Je to najvyšším zákonom. „Súťaž je vo svete industriálnom čo slnko vo svete fyzickom.“¹⁰⁹ Vyhovuje každému chodu celého hospodárskeho života.

Činnosť voľnej súťaže. — Je dvojaká:

a) *Pozitívna* činnosť dáva úplne voľný chod každému konaniu, či je to uskutočňovanie rozličných prác, či obchodovanie, či manipulácie bánk a pod. A keď máme na mysli tri piliere hospodárskej prosperity: 1) chuť k práci a iniciatívu; 2) úspory a kapitalizáciu; 3) rád vecí a sociálny mier,¹¹⁰ aj pre získanie týchto je voľná súťaž najúčinnějšíou. „Zákony, ktorými sa riadi kapitál, mzda a rozdelenie majetku, sú tak dobré, ako nevyhnutelné. Privádzajú postupné zvyšovanie ľudskej úrovne“.¹¹¹

Ak ale skutočný stav vecí sa nesrovnáva s ideálom, je to len dôsledok nedokonalkej realizácie voľnej súťaže.¹¹²

b) *Negatívna* činnosť nepripúšťa nijaké obmedzovanie tejto slobody. Hlavne nepripúšťa zásah štátu.¹¹³

Organizácie. Leroy - Blaulieu hovorí vo svojej práci „Précis d'économie politique“, že ľudské spoločnosti sa riadia prírodnými zákonmi, ktoré sú nielen dobré, ale aj nevyhnutelné. Preto treba nechať jednotlivých ľudí, nech konajú podľa svojho dobrozdania. Egoizmus je najkratšou a najistejšou cestou na dosiahnutie najväčšieho množstva bohatstiev a blahobytu. Ale na to treba, aby jednotlivci mali čo najväčšiu slobodu.

¹⁰⁸ „Le maintien de la propriété et de la liberté fait régner l'ordre le plus parfait sans le secours d'aucune autre loi.“ Mercier de la Rivière, V, str. 617. u Gide, cit. d. str. 12.
Dictionnaire d'Économie z roku 1852.

Fallon, Principes d'Économie Sociale, Louvain 1929, str. 136.

Leroy - Beaulieu, Précis d'économie politique, cit. v Gide, Princeps, str. 24.

¹¹² Porovnaj Stuart Mill, Utilitarisme, str. 30.

¹¹³ Viď Molinart, Les lois naturelles, cit. v Gide, Principes, str. 24.

bodú. Netreba nijakých predpisov; škodlivé by boli prekážky každého druhu, kladené slobode, ako aj každé poručníctvo, rozkaz. Treba odstrániť všetky prekážky a vtedy sa vybuduje na svete opravdivý rád a poriadok.

Štát. Všeobecná a ničím neviazaná konkurencia stane sa pre každého najlepším prostriedkom k tomu, aby sa dostal na miesto, ktoré by mu bolo najvhodnejšie, a aby za svoju prácu bol čo najspravodlivejšie odmenený. Štát nech nijako nezasahuje do ľudského konania, nech ponechá úplnú slobodu vlastníctvu, kapitálu, práci, obchodu, povolaniám. Vtedy produkcia statkov dosiahne maxima, a tak ľudstvo dospeje k takému veľkému blahobytu, aký len možno dosiahnuť.¹¹⁴

Hľa, ich veľkým princípom je, aby štát neriadil, svojím zákonodarstvom neprekážal chodu hospodárskemu, ale aby to ponechal všetko na voľnú súťaž. Neprajú si ani nijakých organizácií; naopak, už v počiatkoch vynútili si ich zrušenie.¹¹⁵

*

Prečo eliminovali a priori hociaký zásah do voľného chodu hospodárskeho? Je jasné: Bol to osobný zisk. Ten bol métou ich činnosti. Museli teda v tom konkurenčnom boji snižovať mzdy. Pre nich by nebolo priaznivé zákonodarstvo, ale úplná sloboda, aby každý, muž, žena, aj deti, — mohol pracovať ako by chcel a za podmienok, ktoré by im dal zamestnávateľ. Na druhej strane, aby zamestnávateľ mohol úplne slobodne snižovať mzdy až na najnižšiu možnú mieru.

Potrebovali slobodu pre formovanie ohromných

¹¹⁴ Citované J. B. Desrosiers, *La Doctrine Sociale de l'Église*, Montréal, 1936, str. 22.

„L'anéantissement de toutes espèces de corporations de citoyens de même profession étant l'une des bases fondamentales de la constitution française, il est défendu de les rétablir de fait, sous quelque prétexte ou quelque forme que ce soit.”

Zákon z 14-17. júla 1791, čl. 1., cit. v J. Duperray, *La Question sociale*, Paris 1937, str. 32.

monopolov a pre nashromaždenie čo možno najviac statkov. Výslovne to vyhlásil Paul Leroy-Beaulieu vo svojom diele: „Précis d'Économie politique“: v závere:¹¹⁶ „Nechajte rásť kapitál, sústreďovať, plniť jeho dobročinnú rolu otca - živiteľa pokroku.“ A pokračuje ďalej: „Rešpektovať a chrániť proti každému zásahu vlastníctvo a dedičstvo; dovoliť, aby sa rozličné záujmy slobodne predebatovaly; nepomýšľať na odcudzovanie dôsledkov činnosti individuí, hľa, čo učí ekonomia politická.“

Eliminovanie mravných zákonov.

Ale ekonomisti sa neuspokojili týmto eliminovaním štátu: chceli byť úplne voľní. Vylúčili zo svojej „vedy“ aj morálku, jej zákony: podľa Saya politická ekonomia zaoberá sa len záujmami tohto života; nijako nevybočuje z medzí tohto sveta, lebo keby vybočila, už by nebola politickou ekonomikou, ale teológiou.

Ale krivdili by sme individualistom, keby sme tvrdili, že sa vzdali morálky vôbec. Nie, tak to nie je. Ale len preto to tak nie je, že sa nemohli pozbaviť prírody ľudskej. Totiž, prirodzenosť ľudská to so sebou nesie, že každým činom smerujeme k cieľu. A keď vieme, že každým činom sa približujeme k cieľu, nemôžeme ich obviňovať z nemorálnosti. Ale môžeme toľko vyhlásiť — čo by už stačilo —, že sa jej nemohli pozbaviť.

Predsa však nemali morálky opravdivej. *Zamenili si totiž cieľ života.* Ak naším konečným cieľom je Boh, dobro nekonečné, oni ostávajú a chcú ostať len tu, na zemi. Ich cieľom, ku ktorému sa aj cez mŕtvolu usilujú dostať, je dobro časné: *čo možno najviac dohier pozemských.* Je to morálka nezávislá od Boha, ktorá nemôže pestovať ctnosti, hlavne lásku a spravodlivosť.

¹¹⁶ Paris 1888.

Je to morálka utilitaristická, morálka egoizmu!" morálka divokých pralesov...

Našu morálku katolícku zavrhnúť. J. B. Say píše, že staré generácie nemaly niakej idey o povahe bohatstiev, ani o prostriedkoch, ako ich rozmnožiť. V dôsledku týchto nevedomostí ich najvyššou a najideálnejšou snahou bola ctnosť chudoby. Odtiaľ vraj náuka prvých kresťanov o chudobe.¹¹⁷

A k tomu dodáva A. Clement, že schopnosť ukájať naše potreby je čímisi neodcudziteľným našej prirodzenosti. A tak, ako naša náklonnosť ku blahobytu, aj táto schopnosť je nezničiteľná, lebo je jej dôsledkom. A ak niektorí veriaci kladú odpor tejto náklonnosti po blahobyte, je tento „zvrátený“ čin len čiastočný a zjav čisto prechodný, ktorý nebude môcť dlho ovládať masy. Podľa neho bolo márne úsilie niektorých filozofických sekt a skoro všetkých náboženských náuk rozšíriť túto myšlienku chudoby. A tí, ktorí jej ostali verní, nehľadali v nej prostriedok k mravnej dokonalosti, ale konali tak len preto, aby zadosťučinili rozkazom, o ktorých sa „domnievali“, že pochádzajú od „akejsi“ nadľudskej moci.

Naše potreby sa postupne viac a viac zväčšujú, to je výsledok prírodného zákona, ktorého sila nemôže byť ničím zmenšená, ani náboženskými veriacimi. Konечно, by bol „stratou času“ a príspevkom k biede každý odpor, alebo boj proti tomuto prírodnému zákonu. Dosiahli by sme výsledku úplne opačného ako je náš cieľ, lebo nemožno zlepšiť naše podstatné a prozreteľnostné existenčné podmienky tým, že ich budeme zaznávať.¹¹⁸

Keď dobre prehliadneme zásady tejto „novej vedy“, s hrúzou konštatujeme, na akých trúchlivých základoch bola vybudovaná. *Spoločnosť* sa poníma ako súhrn indivíduí, ktoré medzi sebou nemajú nijakých

¹¹⁷ Citov. v F. B. Desrosiers, cit. d. str. 27.

¹¹⁸ Uved. v Desrosiers, cit. d., str. 27.

vzťahov, — izolácia úplná; zákaz intervencie štátu, zákaz organizácií, absolútna sloboda, voľné zápolenie ich za jediným cieľom: osobným prospechom; vylúčenie mravných zákonov, nezodpovednosť . . ., hľa, náplň „novej vedy“.

Zdroje, ktoré vydaly ideu voľnej súťaže:

Odkiaľ to? a) Odkiaľ tá myšlienka izolácie individua od spoločnosti, od štátu? — Známe dobre povestné: „Človek je v podstate dobrý; spoločnosť ho kazí.“ Rousseau to vyhlásil a pridal ešte, že rodia sa individua v podstate slobodné a rovné. Nemôžu sa teda viazať nijakým zákonom, ani nijakou autoritou. Či prerušiť všetky sväzky sociálne je iné ako vypovedať ochotu spolupráce pre všeobecné dobro?

A keď vieme, že všeobecné dobro je objektom štátu — je to v skutočnosti vypovedanie poslušnosti štátnej autorite.

b) Odkiaľ myšlienka absolútnej slobody? ponechať každé individuum na seba, nech samo rozhoduje o svojom osude a nech tento je zodpovedný len pred sebou za výsledok konania? — Voltaire určil za pravidlo ľudského konania „neomylný ľudský rozum“; čo rozum uzná za dobré, nech koná.

c) Odkiaľ myšlienka vymanenia sa z područia pravej morálky, tej ktorá nám bola zjavená a ktorú Cirkev hlása? Odkiaľ to zamenenie cieľa večnosti s časnosťou, tá morálka egoizmu a utilitarizmu?“ — Apostata Martin Luther viedol ľudí k vypovedaniu poslušnosti najvyššej autorite Cirkvi a ponechal každému človekovi slobodné vysvetľovanie Písma sv. podľa svojho dobrozdania a dobropriania. Tieto zhubné myšlienky neostaly bez úmerného dôsledku.

Predchodca anglických liberálov, Bernard de Mandeville (1670—1733), sa domnieva, že je nemožné, aby sa stal niektorý národ bohatým a aby prekvital, tým menej, aby sa na takom stupni udržal, ak by vylučoval, zriekal sa toho, čo my nazývame zlom, či fyzic-

kým, či morálnym... Pestovaním ctností by sa azda mohol stať nejaký menší národ dobrým, ale nikdy nie veľkým.¹¹⁹

K tomu, aby niektorá spoločnosť zavážila, aby sa stala silnou tak, že by sa s ňou muselo počítať, treba uvoľniť ľudské náruživosti všetkých členov onej spoločnosti.¹²⁰

Ak treba pohnúť robotníkov aj k práci pre iných, tak môžu urobiť len ich vlastné potreby, nedostatky. Múdroseľ žiada teda, aby sa zmiernily nedostatky. Ale bolo by bláznovstvom ich úplne odstrániť. Jediným prostriedkom k tomu, aby robotník bol a ostal pracovitý, je vytvorenie a udržanie takého stavu pre robotníkov, aby nikdy nemohol *finančne* prekročiť hranicu priemernosti. Veľmi nízka mzda by mohla robotníkov viesť do zúfalstva, ale zas veľmi vysoká by vytvorila z nich leňochov...¹²¹

Tam, kde už otroctvo je zrušené, „*najvýdatnejším zdrojom bohatstva je množstvo ubiedeného pracujúceho ľudu...*“ Vedomosť zintenzívňuje a zväčšuje naše žiadosti. A keď žiadosti človeka sú menšie, ľahšie vie čeliť svojim potrebám. Ak teda chce byť niektorý štát alebo kráľovstvo dobre situované a šťastné, je žiaduce, aby sa vedomosti úbohých pracujúcich ľudí obmedzily len na to, čo ich povolanie vyžaduje, — aby im nebolo umožnené nikdy rozšíriť sa ďalej, ako na veci viditeľné, — nikdy nie nad to, čo súvisí striktne s jeho povolaním. Čím viac taký pastier, robotník, alebo sedliak pozná svet a veci, ktoré sa netýkajú jeho práce, tým menej bude ochotný znášať ťarchu a krutosť svojho postavenia.¹²²

¹¹⁹ Liberalisme économique et libre pensée au XVIIIe Siècle, par Joseph Leclerc. Cf. Études, 5 mars 1933, str. 636.

Tamtiež, str. 640.

Tamtiež, str. 643.

Tamtiež, str. 643.

Takto bola pôda pripravená. Nebolo treba ničoho, iba aplikovať tieto nové „dogmy“ na život hospodársky. A to urobili liberálni hospodári.

Aplikácia nových náuk na život hospodársky.

Egoizmus je najväčšou hybnou silou v živote hospodárskom. — Áno, najmä vtedy, keď nič neprekáža, ani božský, mravný, ani ľudský zákon, človek dostáva odvahu a tvrdosť a vrhá sa do boja so svojím susedom. Takých ľudí chceli vychovať liberalisti. „Veda ekonomická“ neberie nijako ľuďom nádej, ba, čo viac, snažila sa, čo nie je zločin, inšpirovať mu odvahu a vytrvalosť.“¹²³

A výsledok sa ukázal: Nashromaždenie čo najväčšieho množstva materiálu. Ale to len pri malom počte. — Iná prevážna časť, dožila sa najväčšej biedy, ktorú si len vieme predstaviť.

3. Zákon ponuky a dopytu.

Cieľ hospodárskeho života je obstaráť potrebné statky k zachovaniu života a ich rozdelenie, — zužitkovanie. Sú to dva póly hospodárskeho denia.

Videli sme už aj pri osobnom záujme, že podľa prírodných zákonov, v záujme všeobecného dobra sa poskytuje služba len za protihodnotu. V hospodárskom živote produkcia nie je nič iného ako služba. Ak teda chce niekto participovať na dobrách tejto služby, musí si to vymeniť protihodnotou. V dôsledku toho bolo treba stanoviť cenu, hodnotu, ako produktov samých, tak aj služieb, činnosti produktívnej: práce, kapitálu a prírodných dobier.

Človek úplne voľný, na nikom nezávislý a zodpovedný za svoje konanie iba sebe, pod nátlakom svoj-

¹²³ Leroy-Beaulieu, Précis d'économie politique, Paris 1888, Conclusion, str. 402.

ho prospechu chce čo najviac získať. Keď je to *producent*, snaží sa čo najdrahšie odpredať svoje produkty; *konzument* opačne; ten chce čo najlacnejšie kúpiť. Obe stránky využívajú na dosiahnutie cieľa priaznivej situácie trhu: *producent* hodí na trh svoje produkty, keď vidí, že jeho konkurent, spoluproducent má málo tovaru, a nedostatok zásob a síl k produkcii, a keď je značný dopyt po určitom druhu tovaru, keď potreby konzumentov sú v maxime. — *Konzument* opačne, vyhýba sa trhu, nákupu, keď je ponuka v minime a kupuje, keď je v maxime. Pozorujúc túto tendenciu producentov a konzumentov, John Stuart Mill vyslovil zákon ponuky a dopytu: *Cena je závislá od ponuky a dopytu: úmerne s nimi stúpa, alebo klesá.*

Ale St. Mill spozoroval „*circulus vitiosus*“, ktorý je v relácii ponuky, dopytu a ceny. Spozoroval, že ak ponuka a dopyt menia cenu, opačne, cena sama zase vplýva na ponuku a dopyt, — mení oboje. Takže tu nastáva určité kolísanie ceny, — nestálosť. Vyvodzuje preto, že variácia cien má za následok uviesť do rovnováhy ponuky a dopyty. Nakoľko sa bude predávať tovar úmerný skutočným potrebám konzumentov, natoľko bude aj cena tovaru fixná. Prirovnáva to oceánu, ktorý má všade tendenciu vyrovnanosti, ale ktorú nikdy nedosiahne.¹²⁴

Maximum alebo minimum iba dotiaľ sú problémom, dokiaľ ponuka a dopyt nie sú úmerné a dokiaľ cena tovaru na trhu nie je výslednicou takého dopytu, ktorý stačí zkonsumovať ponúkané zbožie.¹²⁵

Týmto sa určila hodnota, ale bolo to vlastne len stanovenie závislosti kolísania (maxima a minima) cien. Neurčila sa hodnota sama. A tu St. Mill hovorí, že táto je závislá a priamo úmerná nákladu produkcie.

¹²⁴ St. Mill, *Principes, d'économie politique* t. I. str. 505, liv. III., ch. III.; § 1.

St. Mill, *Principes*, t. I., str. 499; liv II. ch. II., str. 1.

To je *cena prirodzená*, preto stála.¹²⁶ Tým je povedané a vysvetlené všetko o cene.

Takto sa určil

4. *Zákon o cene produktov:*
cena bežná a prirodzená, — stála.

Bolo treba teraz ešte zistiť hodnotu onej sily, ktorej výsledkom je produkt, určiť zákon mzdy.

5. *Ako sa hodnotila práca ľudská, — zákon o mzde.*

Stuart Mill odvodzuje hodnotu ľudskej práce zo vzťahu medzi kapitálom a populáciou. Pod *populáciou* rozumie len triedu pracujúcu za mzdu. Pod *kapitálom* zas rozumie len kapitál, ktorý je už vopred určený na výplatu robotníkov. Iné faktory pri určovaní výšky mzdy nepripúšťa.

Tak aj pri určovaní výšky mzdy platia tie isté zákony: ponuky a dopytu. Čím je viac robotníkov a čím menší dopyt po nich, tým je mzda nižšia, klesá a opačne. Dopyt po robotníkoch umožňuje kapitál, zdroj mzdy. Objekt tohto dopytu sú robotníci, ich počet, na ktorý je už určený istý *fixný* obnos kapitálu. Teda dvoma termínmi sa určila mzda: a) na jednej strane istou sumou kapitálu na mzdu robotníkov — b) na druhej strane hľadaným počtom robotníkov. Nijaký iný zásah nebol pripustený.

„Každý plán pre zlepšenie, ktorý nie je založený na tomto princípe, je klam a svod.“ — Človek sám, — robotník, jeho snaha, hodnota práce, prirodzená životná potreba nepadaly na váhu. Vylúčená bola z vplyvu moc štátna, zákonodarná; každá iná organizácia, požiadavky všeobecného dobra. A tak ostávaly robotníkom tri možnosti: 1. zomrieť, —vziať si život; 2. žiť

¹²⁶ „Heureusement il n'y a plus rien dans le lois de la valeur à éclaircir actuellement ni plus tard: la théorie est complète.“
St. Mille, Principes, t. I. str. 484, liv III., ch. I. § 1. I.

v ustavičnej biede, — pomaly odumierať; 3. žiť dobre za týchto podmienok: šporiť a nemať mnoho detí.

Čo na to povedať? Toto: *Vziať si život* je proti zákonu Božiemu; *žiť v ustavičnej biede* je v rozpore so zákonom prirodzeným a poslaním samého človeka; *žiť dobre pod podmienkou šporivosti a obmedzovania počtu detí?* Šporivosť nebola v moci človeka (nebolo z čoho); obmedzovať, alebo nemať deti si samosebou žiada byť celibátnikom, — ináč by to viedlo k onanizmu.

Až sem viedlo a muselo viesť vylúčenie etiky zo života hospodárskeho a zbavenie ho smyslu sociálneho. V tomto, čiste hmotnom, — a, možno to povedať, — kapitalistickom ponímaní života musel by mať pravdu Engels, keď tvrdil: „Výška mzdy je prirodzene a nevyhnutne určovaná kapitalistickou konkurenciou.“¹²⁷

Emancipácia hospodárskeho života z etiky! — Teda kapitalizmus znamená i čisto materialistický svetonázor. A tento si bezpodmienečne žiada prispôsobenie — život podľa neho v celom rozsahu. V opačnom prípade vynútil by si pád.¹²⁸

A tak za tohoto stavu vecí mzda nebola ničím iným, ako znamením poddanstva na jednej strane, a na druhej výrazom všemocnosti kapitálu, ktorý splodil marxizmus a triedny boj, z ktorého, vždy tak nerovného, vychádzala, ako resultát, aj mzda.

6. Zákon o populácii.

Zákon o mzde je v priamom spojení so zákonom o populácii. St. Mill sa výslovne domáha zákonodarného zásahu na omedzovanie manželstva.¹²⁹

¹²⁷ Die Lage der arbeitenden Klassen in England, s. 262.

¹²⁸ Viď Max Weber, *Réligionssoziologie*, Tübingen 1922, I., 56. V Haessle, *Le travail*, str. 323¹. Viď aj Masaryk, *Světová revoluce*, Praha 1925, 555.

¹²⁹ „Les lois qui dans un grand nombre de pays du continent défendent le mariage, à moins que les parties ne prouvent qu'elles peuvent entretenir une famille, n'outrepassent pas

Na druhej strane ale pokladá sa za narušenie slobody, keď štát obmedzuje zákonne počet kabaretov, lebo to by znamenalo nepriamo nútiť robotníkov mať deti.¹³⁰ To sú zákony, ktoré hlásatelia nového hospodárskeho režimu formulovali a ktorými sa mal riadiť celý chod hospodárskeho života.

VOLNOHOSPODÁRSKE ZÁKONY FAVORIZOVANÉ VLÁDAMI A VEREJNOSŤOU.

Nová náuka neostala, bohužiaľ, len teoriou. Jej zástanci a priatelia snažili sa aj o jej uplatnenie a zákonné rešpektovanie. — Smith získal si na svoju stranu mnoho priateľov aj medzi anglickými štátnikmi. Tak už 12. februára 1796 Peel (ako divák) má v anglickom parlamente reč v prospech novej náuky, za jej priktické uskutočňovanie.¹³¹

Praktikovanie onoho „laissez faire“ nenarazilo na odpor ani na shromaždeniach; ani u súdu nestretávalo sa s odporom. Taký smelý pokus našiel teoretického, ale absolútneho ospravedlnenia u ekonomistov a skutočnú hodnotu a silu u kapitalistov, v ich záujmoch.¹³²

Nesmierny vplyv, ako na verejnú mienku, tak aj na zákonodarstvo anglické, mal Bentham, hospodár, filozof a právnik. Jeho myšlienkou a princípom bolo

les pouvoirs légitimes de l'État... on ne peut leur reprocher d'être des violations de la liberté." St. Mill, Liberté, trad. franc. par. Dupont—White, str. 198.

Tamtiež, str. 186.

„Le commerce, l'industrie, l'échange trouveront toujours leur niveau d'eux mêmes et pourront être que dérangés par des mesures artificielles que venant troubler leur operation spontanée en empêcheront les heureux effets." Citov. v Mantoux, la Révolution industrielle au XVIIIe siècle, str. 408 a 482.

Mantoux, cit. dielo, str. 486.

hľadať maximálne dobro maximálneho počtu v maxime slobody každého jednotlivca.¹³³

Právna teória o slobodnej smluve je len ohlasom hospodárskej teórie o zákonoch prírody.

Ako rapídne sa šírila táto náuka a ako sa ujímala, možno veľmi dobre posúdiť z odporu a zo sociálnej protiakcie, z pohybu pre ochranné zákonodarstvo, z kritiky, z oficiálnych ankét, protestov početných katolíkov, zo zakladania škôl, z reformistov, intervenčionistov atď.

A aké boli mravné a sociálne následky tejto novej náuky?¹³⁴

Nemožno sa ani diviť, že sa tak rýchlo šírila a tak vplývala aj na politiku, veď jej najväčší zástanci boli členmi parlamentu. Tak vo Francúzsku Rossi, Bastiat, Say; v Anglicku Ricardo; tiež Peel, Cobden, Bright. Títo všetci priamo vplývali na zákonodarstvo.

Keď išlo o odhlasovanie zákona o práci detí (v Anglicku 1802, vo Francúzsku 1841) liberálovia z väčšej časti nehlasovali.¹³⁵ A keď uvážime, že koalíčné právo sa datuje od roku 1864, práva syndikálne od roku 1884¹³⁶ je jasné, že zákonodarstvo, ktoré nepripúšťalo zatiaľ robotnícke združenia, bolo pod vplyvom práva liberálneho, individuálneho.

O priazeň verejnosti sa postarali tiež. Získali si ju aj slovom, aj písmom. Veď predstavitelia tejto náuky, ako Smith, Malthus, Say, Rossi boli profesormi alebo rečníkmi; na pomoc mali žiakov, epigónov, prekladateľov, vydavateľov. Svojimi myšlienkami zaplavovali

¹³³ Dicey, Leçons sur les rapports entre le droit et l'opinion publique en Angleterre au cours du XIXe siècle, Trad. Jèze Brière, 1906.

Viď o tomto v Mantoux cit. dielo, 3. časť, hlava 3. (v Anglicku); vo Francúzsku: Villermé, Tableaux de l'état physique et moral des ouvriers; Calippe, L'attitude sociale des catholiques français au XIXe siècle.

Mantoux cit. dielo, str. 497.

Duthoit, Vers l'organisation professionnelle, p. 208a n.

časopisy; sami zakladali revue. Nie div, že sa táto náuka stretávala s takým širokým porozumením a že jej tak veľmi dôverovali.¹³⁷

Vo Francúzsku Dunoyer sa ostro postavil proti robotníckym združeniam. Podľa neho sú škodlivé aj tak, keď sa ničím neprehrešujú. Ako dôvod udal, že výška robotníckeho platu sa stanovuje voľnou súťažou; ponukou a dopytom; a že tieto prirodzené hranice nikdy nemožno prestúpiť. Teda by bolo márne hocikáakým spôsobom sa domáhať zlepšenia postavenia.

Ako jednu z hlavných príčin biedneho postavenia robotníctva udáva, „že jeho nevzdelanosť vedie k zneužívaniu manželstva. Tým sa počet robotníctva stále zväčšuje; zväčšuje sa teda aj robotnícka súťaž, čo vedie k zmenšovaniu miezd, kým ináč by rozvoj priemyslu, ktorým sa zväčšuje potreba robotníctva, viedol k zvýšeniu platu“.¹³⁸

K tomuto všetkému chcem len položiť otázku: koľko časopisov u nás sa priamo bije za túto náuku? — A druhá otázka znie: kam dospejeme pod egidou tejto náuky? — Šťastie, že terajšie vedenie štátu, zvlášť vláda na Slovensku, vycítila nebezpečenstvo tejto náuky a usiluje o prebudovanie celého hospodárskeho, sociálneho a politického života podľa smerníc Kristových.

*ABSOLÚTNA SLOBODA, ČISTO
OSOBNÝ, SEBECKÝ ZÁUJEM
A VLASTNÍCTVO. — POSUDOK.*

Ponímanie vlastníctva v absolútnom slova smysle, v popredí čisto osobného záujmu, muselo viesť k tomu, že človek zabudol na svoje vlastné poslanie: že človek má vlastniť dobrá, a nie ony jeho.¹³⁹ Zabudol aj na

¹³⁷ Rambaud, Histoire des doctrines économiques.

¹³⁸ Ch. Dunoyer, De la liberté du travail, 3. sv., Paríž, 1845. I, 390—405.

Vid' E. Mounier, De la propriété capitaliste à la propriété humaine, Desclée, Paris 1936, str. 29.

určenie dobier: že ony majú jemu slúžiť, a nie on im, aby mohol žiť a sa zdokonaľovať, a aby mu uľahčovali dosiahnutie svojich pozemských cieľov, ale nie aby on týmto dobrám, ako cieľu, zasväcoval svoje hodnoty osobné: kvality ducha a tela.

A výsledok takéhoto materialistického života? Človek sa obracia sám proti sebe; kladie prekážky vlastnému poslaniu: byť rozumný a slobodný.¹⁴⁰

To sú zhubné dôsledky *pre osobu samu*. Ale čo je ešte horšie, ich zhubnosť sa rozširuje aj na osoby iné, na spoločnosti, na národ a na štát sám.

Ak je vlastník majiteľom peňazí, môže nimi podporovať podniky nemravné, škodlivé, ktoré ale vynášajú; mohol by sa vrhnúť na špekuláciu, lebo riskovať a tak urobiť zmätok a zkazu v každom odvetví hospodárskeho života.

Mohol by tiež stiahnuť svoje peniaze z obehu, preniesť ich zo svojej zeme do druhej a tak vyvolať finančnú ako aj hospodársku krízu v zemi.

Štát by mohol byť ohrozený vnútornými otrasmi, alebo násilným tlakom z vonku, ale on by bol nevšímový k požiadavkám všeobecného dobra: obetovať sily fyzické aj duševné, podporiť ubiedených, podporiť brannosť vlasti. Zaiste toto mal na mysli Lev XIII., keď povedal: „Svedomíte sa musia ľudia bohatí chrániť toho, aby chudobným ľuďom v ničom neuškodili na majetku násilím, klamstvom alebo úžerníckymi úskokmi.¹⁴¹

Svoj hlas pozdvihol preto, lebo videl, že absolútne vlastníctvo znamená násilný zásah do práva iného na život.

Žiaľ, táto náuka individualizmu a liberalizmu inšpirovala aj naše zákonodarstvo.

¹⁴⁰ R. P. Spicq, Traduct. de la Somme de St. Thomas, La justice, t. 2., appendice, 2, p. 297. V Sem. Soc. de Fr. Clermont . . . 1937, str. 373.

R. N. 17.

Treba poznamenať, že liberalizmus chcel „prospieť“ človekovi, — ba všetkým. Stuart Mill hovorí, že štát, ktorý svojím ponímaním štátu zdôrazňuje, že najlepším prostriedkom pre dosiahnutie všeobecného dobra, pre službu v prospech ostatných, je obetovanie vlastného dobra, je štátom nedokonalým.¹⁴² Ale zle chápal prirodzenosť človeka a spoločnosti. Pokladal človeka za autonómnu, svrchovanú, sebestačnú bytosť, na nikom nezávislú. Slovom, zabudol na sociálnu prirodzenosť človeka, ktorý má s inými nevyhnutné vzťahy.

Túto sociálnu prirodzenosť ľudskú má na zreteli sociálna spravodlivosť; chce zobudiť, oživiť u ľudí toto sociálne cítenie.

Jej nevyhnutnosť je z predošlého potrebná. To znamená: urobiť z onej neznámej matematickej veličiny doby hospodárskeho liberalizmu veličinu známou, s ktorou by hospodársky režim aj počítal a k nej smeroval v smysle sociálnom (nie jednej osobe všetko, a inej nič).

ŠTÁT NESMIE ZASAHOVAŤ DO VOLNÉHO CHODU HOSPODÁRSKEHO ŽIVOTA?

Tak súdila liberálna škola hospodárska. K tomu ju viedol názor, že individuálna, ničím neviazaná sloboda je najlepšou zárukou prospechu a poriadku, ktorá nikdy nesklame. Myslela, že je pri zdroji absolútne pravom. Zanedbala človeka skutočného — v jeho poadamovej podstate — a vymyslela si človeka podľa svojich koncepcií, ktorý nemal nič spoločného s človekom, Bohom stvoreným. K tomu ho ešte vytrhla zo spoločnosti.

Čo na to povedať? Človek prichádza do spoločnosti s odkazom Tvorcu, aby si zachoval život, a čo najviac sa priblížil k svojmu Tvorcovi. Prichádza s právami na život, ale — prichádza medzi nerovných, nemohúcí,

prichádza s vedomím, že sa mu bude siahnať na práva životné. Proti sebe má človeka tak isto slobodného, nikomu nezodpovedného, vedeného len svojím ziskom. Táto skutočnosť je mu nemilou zárukou, že jeho práva sú a budú ohrozené. Kto sa zastane jeho práv, kto mu umožní splnenie svojho osobného a sociálneho poslania a v ňom dosiahnutie cieľa, keď štát, u ktorého hľadá ochranu, sa ho nesmie ujať? Kto ho ochráni pred podvodmi? Kto upraví smluvný pomer, do ktorého musí vstúpiť robotník zo zamestnávateľom pod trestom hladovej smrti? Kto zaručí, že pracovné podmienky robotníkov budú čestné a človeka dôstojné? Kto bude strážcom spravodlivosti, jedinečného základu spoločenských záujmov? Kto bude ochrancom slabých pred vydieračstvom silných?

Človek kráča životom s neukojiteľnými potrebami, ktoré sa neustále vracajú. Každodenne stojí tvárou v tvár verejným potrebám, ktoré sa so dňa na deň zväčšujú. V tých potrebách je zahrnuté právo spoločnosti žiadať od svojich členov a orgánov zadosťučinenie tým potrebám ako aj povinnosť členov a jednotlivých orgánov onomu právu sa podriaďovať. Nedostatky treba odstrániť, medzery vyplniť: treba produkovať, treba slúžiť.

No, zo zápasu súťažiacich ostáva len niekoľko jednotlivcov víťazných. Ostatní, vo vedomí, že plody ich práce sa stávajú obeťou sebeckosti víťazných, ostávajú znemožnení a znechutení k ďalšej práci. S nimi odpadávajú aj konzumenti, lebo, súc vyradení z práce, stratili vlastný zdroj príjmov. Potreby však ostávajú. Treba teda producentom aj chuť k práci, aby sa mohlo zadosťučiniť potrebám všetkých.

Kto zbudí tú tak kruto vynútenú nechť k práci, k produkcii? Kto umožní jej zveladenie uvoľnením a obstaraním odbytu produktov, keď štát nesmie nijako zasahovať?

Zápas neskrotených, nikomu nezodpovedných, izo-

lovaných individuí nesjednocuje... Na národ a štát čakajú nesmierne obete, ktoré len spoločným úsilím všetkých môžu byť dané. Kto teda usmieri ten neustály boj spoločenského života? Kto zorganizuje žiaducný káder pre činnosť hospodársku a sociálnu, keď štát má právo len podporovať ten zápas a rozvrat?

Treba tu pripomenúť, že ak v dobe hospodárskeho liberalizmu došlo na poli hospodársko - sociálnom k rozvratom a k toľkým sklamaniam, treba to pripočítať ideálom ľudí pudu. Nová doba, ktorá chce najprv napraviť a potom stavať a zveľaďovať, musí byť dobou sociálnej spravodlivosti a sociálnej lásky. Ale aby takou bola, musia sa pripustiť k slovu a k činu *ľudia svedomia a intelektu*. A tak sa musí stať, ak nechceme znovu začať odumierať v slzách a v krvi.

Potrebu toho pociťuje aj *Mühling*, priemyselník, keď píše: „Vieme tiež, že doby plného bezuzdného „slobodného hospodárstva“ s neviazanou možnosťou rozvinúť mocenskú vôľu a zištnosť, sú za nami, a že je nám treba o niečo viac „plánovitosti“ v našom hospodárstve“.¹⁴²

Nie je azda nič prirodzenejšieho a rozumnejšieho u človeka ako jeho snaha a náklonnosť ustáliť si ciele a organizovať prostriedky, ktoré k tým cieľom vedú. Preto treba aj v samom živote hospodárskom činiť podobne; treba riadenia. Azda najväčším omylom liberalizmu bolo, že dekretoval „hospodársky režim“, ktorý abstrahoval od tejto ľudskej náklonnosti.

Tým ale, že schvaľujeme obmedzenie slobody individuálnej, neschvaľujeme každý zásah do tejto slobody. Obmedzenie slobody nachádza svoje ospravedlivenie len v medziach potreby a užitočnosti toho obmedzenia. V tomto ohľade je úloha štátu len doplňujúca.

Život hospodársky musí sa riadiť nielen v záujme

¹⁴² Zeitschrift... zo dňa 3. nov. 1932 — Ingenieur.

a v prospech jednotlivých tried, ale v záujme národného celku, teda v záujme všeobecného dobra.

Organizácia je potrebná už aj preto, že celospoločenské záujmy a v nich aj jednotlivé záujmy môžu byť nepredvídane ohrozené. Preto treba predchádzať krízy a z nich vyplývajúce najkrutejšie následky pre tých, ktorých postihly.

Sveriť túto úlohu voľne zápasiacim silám, ničím neviazaným pudom? Toľké sklamanie z onej voľnej súťaže, toľko nevinných obetí, ktoré historia nemôže zamlčať a rozum nikdy schváliť, môžu aj dnes byť pre nás len mementom.

Treba uviesť v harmonický celok sily všetkých a udržiavať a usmerňovať ich pre rozvoj všeobecného dobra.

Liberalisti pripisovali voľnej súťaži, že bude najvhodnejším prostriedkom k dosiahnutiu hospodárskej rovnováhy tým, že konkurenciou bude možno prispôbiť produkciu ku konzumcii; že bude hybnou silou pokroku v dôsledku konkurujúcich podnikov a pre potreby ľudské, že sa takto budú môcť udržať len podniky rutinovanejšie, silnejšie; že postupne umožní sníženie cien a tak dobrý trh, zvlášť pre chudobných; že zavedie rovnosť, alebo aspoň úmernosť ziskov a miezd v rozličných druhoch podnikov ako aj cien produktov. To všetko sa očakávalo od spontánnej organizácie hospodárskeho života, ktorá podľa ekonómistov je *dokonalá* a teda *definitívna*.

Toto bol však neuskutočniteľný optimizmus, Neuskutočniteľný preto, lebo zvolené prostriedky boli už svojou povahou veľmi odchylné od vlastného predmetu, od vlastného cieľa, ku ktorému mali viesť. Nemožno zabudnúť, že činnosť hospodárska je činnosťou zámernou, teda, že musí byť riadená, vedená rozumom, že nemôže byť vedená len činmi spontánnymi.

Že by dnešný hospodársky rád bol definitívny, a tak najlepší možný, keďže je v dôsledku spontánnych zákonov prirodzený, je nemysliteľné. Dejiny sú dosť jasným svedkom, že mnohý dnešný hospodársky stav je výslednicou brutálnosti a bezprávia. Opačne nič nie je istejšie ako fakt, že pri absolútnej slobode by ani na chvíľu nemohol ostať dnešný hospodársky rád podobný zajtrajšku.¹⁴⁴

Každý zakusuje stále na sebe, že svojou vôľou zjavne vplýva na činy, aby prispôbil a uspôbil vonkajšie veci svojim potrebám. A tak z toho vidieť, že rozumná činnosť je intimne spjatá so zákonmi prirodzeného rádu.

SMYSEL MRAVNÝCH SÍL V ŽIVOTE HOSPODÁRSKOM.

Liberalizmus hospodársky úplne vylučoval hociaký zásah do voľného chodu produkcie; striasol so seba aj záväzok mravný. Odôvodňoval to tým, že ľudské sklony k blahobytu vyplývajú zo samej prirodzenosti, sú nezničiteľné; preto každá prekážka, kladená týmto sklonom, by bola protiprirodzená a márna.¹⁴⁵

Je pravda, človek sa rodí s túhou po blahobyte a po šťastí, s ňou aj umiera; vyplýva to z prirodzenosti samej. Ale táto túha po šťastí nie je v nijakom vnútornom rozpore s mravnými zákonmi; naopak, sú obe spolu neoddeliteľne spojené; mravné sily umožňujú realizovanie tejto túžby. Ako je túha po šťastí prirodzenou, tak je aj mravnosť kusom prirodzenosti, s ňou prichádza a s ňou aj zaniká. Veď človek, tento akčný princíp života hospodárskeho, je bytosťou rozumnou. Teda rozum má byť vodičom nášho konania. Rozumné

¹⁴⁴ Viď aj Espinas, *Sociétés animales* v Gide, *Principes*, str. 26.

¹⁴⁵ A. Clément, v Desrosiers, cit. d., str. 27.

je ale len to, čo je v shode s prirodzenosťou ľudskou. Čo sa ale shoduje s prirodzenosťou, je mravné.

Keď je teda rozum princípom nášho konania, nastáva určité *obmedzenie*, lepšie, *usmernenie nášho konania* vzhľadom na rozumnú ľudskú prirodzenosť.

Rozum, prirodzenosť ľudská sama, ako vodič nášho konania, má viesť k cieľu vlastnému, to je jeho poslaním. V dôsledku toho všetko, čo je protiprirodzené a čo je tak v kolízii s mravným rádom nemôže viesť k cieľu vlastnému, k opravdivému blahobytu. A tak teda nielen, že mravný rád sa nijako nevyklučuje s rádom hmotným, ale je nevyhnutný, ak človek má dosiahnuť skutočného svojho blahobytu. V dôsledku toho možno pokladať za hmotné blaho skutočné a pre človeka jedine dôstojné len to, ktoré je v shode s rádom mravným.

Hmotný blahobyť má svoj mravný a tiež právny základ a v ňom svoje medze; je a ostane vždy len prostriedkom, a nie cieľom; je prostriedkom k poslednému cieľu človeka, s ktorým sa nesmie nikdy rozísť, ak chce svoje poslanie a určenie splniť.

„Hľadajte najprv kráľovstvo Božie a jeho spravodlivosť a všetko ostatné sa vám pridá“.¹⁴⁶ Toto je nezmeniteľná vôľa Spasiteľa; je tak aj našim zákonom. Kráľovstvo Božie je našim konečným cieľom. Ostatné len prostriedkom. Tak o tom súdila vždy Cirkev katolícka.

A uvážme *život spoločenský a hospodársky*. Oba tieto atribúty života sú ľudskou potrebou. *Spoločenský život* je potrebný, ak človek má dosiahnuť plného svojho rozvoja. A rozvíť sa má; nesie to so sebou sama prirodzenosť. Ale potreba spoločenského života nesie so sebou druhú potrebu, potrebu práce za pospolitosť, *za všeobecné dobro*. Ale keď uvážime, že človek je náklonný k sebeckosti, *treba silných individualít*, kto-

¹⁴⁶ Mt. 6, 33.

ré by si boly vedomé ako svojich práv, tak aj svojich povinností, lebo všeobecné dobro mnoho ráz žiada partikulárnych obetí. Ale takéto silné individuality nevyrastajú odrazu, tie treba vychovávať a takrečeno im vštepovať už od malička práva a povinnosti k sebe a k spoločnosti, aby potom bezpečne vedely splniť svoje verejné poslanie, a tak byť užitočné všeobecnému ľudskému dobru, a aby boly kladnou složkou kultúrneho vývoja. Ale takto zásadove a vždy s ohľadom na jednakú prirodzenosť a jednaký konečný cieľ ľudí vychováva len náboženstvo; *len z mravného rádu vyrastajú tak spoľahlivé silné osobnosti, lebo len tento zaväzuje všetkých ľudí bez rozdielu, nielen ľudí jedného národa, ale ľudí vôbec. A jeho najväčšia sila je, že pôsobí nielen navonok, ale hlavne formuje vnútro človeka a tak usmerňuje jeho konanie.*

V takýchto vnútorne pretvorených individualitách je záruka, že každému bude možno dosiahnuť vlastný cieľ, lebo vtedy spravodlivosť zabezpečí každému jeho vlastné a láska zase nikdy neobíde tých, ktorí, hoci sa právne pomoci nemôžu domáhať, ale pomoc potrebujú.

Ale spoločensko-hospodársky život nie je len práca pre všeobecné dobro, to je aj *účasť na ňom*. Veď preto sa pracuje zaň a preto je to povinnosťou prirodzenou, aby každý človek našiel v ňom potrebný podiel.

Ako ľudia nie sú individuálne jednakí, tak ani ich služby spoločenské nie sú jednaké. Preto treba ich správne oceniť, zhodnotiť a odmeniť, aby spravodlivo boly ukojené ľudské potreby. Ale toto nemožno očakávať len od individuí, ktoré sú vnútorne pevné, duševne utvrdené. A *vnútorné upevnenie je nemožné bez náboženského a mravného života.*

Bez náboženského a mravného rádu stáva sa aj život spoločenský, aj politický, aj hospodársky mechanizmom, a *mechanizmus nemôže byť nikdy vitálnou silou života*. V mechanizme životnom by sa mohla

uplatniť nanajvýš sila, kvantita, na úkor práva a spravodlivosti, a vtedy prestáva mať spoločenský život smyslu a život hospodársky tiež, lebo by prestal byť službou ľudstvu.

„Len pevný náboženský rád môže byť ľudskej spoločnosti zárukou, hovorí Malý, že ani činnosť funkcionárov ani túžby ľudové sa ľahko nezvrhnú v anarchiu, nespravodlivosť a ľubovôľu. Lebo tam, kde vládne pevný náboženský rád, sú aj priemerne slabšie ľudské individuality vládnucím rádom silne nútené k tomu, aby sa chovaly a konali správne. Ale naopak zas, tam, kde nie je náboženskej viery a kde spoločnosť prepadla mravnému naturalizmu, ktorý vyznáva zákon džungle: kto s koho, ten toho a koristiť je všetko — aj silné individuality sa ľahko môžu stať len silnými beštiami. V spoločnosti, kde vládne koristný kapitalizmus, liberalizmus, alebo marxistický socializmus, spravodlivosť a verejná mravnosť môžu spoliehať nanajvýš len na políciu vládnuceho režimu a na výnimočnú ušľachtilosť niektorých silných jednotlivcov.¹⁴⁷

PREČO NEDOSIAHLA VOĽNÁ SÚŤAŽ ČAKANÉHO VÝSLEDKU?

Voľná súťaž obsahovala v sebe princíp kontradiKCie. Stavala na selekcii. V dôsledku toho sa dostavilo vždy víťazstvo silnejšieho. Selekcia ale neustávala, takže nakoniec ostaly len tí najsilnejší. Títo sa z obavy pred konkurenciou konzumentov spojili na obranu svojich záujmov. Spojením sa pozostalých konkurentov bola vlastne súťaž znemožnená; ničí sama seba tým, že prechádza v inú formu, formu monopolu, kartelu, trustu, kde vlastne už nemá miesta konkurencia.

¹⁴⁷ Rud. J. Malý, *Kríž nad Európou, revoluce dvacátého století*, Praha, Neubert, 1935, str. 92, n.

Ak mala voľná súťaž byť jediným a nenahraditeľným prostriedkom na dosiahnutie harmonie záujmov všetkých, musela byť uvedená v činnosť do každého druhu hospodárskej činnosti, v každom čase a nesmela nikdy prestať. Ale voľná súťaž už tým samým, že je násilná akási moc, odstrašovala; konkurenti sa jej vyhýbali, kde a ako len mohli, lebo ich ponechávala na živote len za cenu najkrajnejšieho vypätia všetkých síl, a to v každom čase: dennom aj nočnom. To už zrejme je čosi protiprirodzeného. *Prostriedky na vyhnutie sa konkurencii* boli predsa, aj keď nie vždy a všade. Jednako to bola *stabilnosť zákazníkov, známosť*, jednako *výhodný úver* a jednako zas aj *výhodnejšie miesto*. S týmito okolnosťami museli liberalisti počítať.

Ďalšou podmienkou pre uplatnenie sa konkurencie a vôbec pre jej možnosť je, aby produkcia a konzumcia boli k sebe v takom pomere, že by aj producenti aj konzumenti boli nútení konkurovať. Pomer medzi produkciou a konzumciou môže byť trojaký: a) alebo je *konzumcia a produkcia v úmere, v rovnováhe* a vtedy konkurencia nemá veľkého významu, lebo producent vie, že ho konzument potrebuje; b) alebo produkcia je *ďaleko menšia* ako konzumcia a vtedy, hoci je konkurencia umožnená, trpí tým hospodársky rád, lebo produkcia nestačí zadosťučiniť konzumným požiadavkám; c) ak je produkcia *ďaleko vyššia* ako konzumcia, nastáva *kríza produkcie* a tým je zas narušený nielen hospodársky rád, ale aj sociálny rád.

Okrem toho príroda sama svojím *nerovnako rozdeleným prírodným bohatstvom* nie v jednom prípade vylúčila voľnú súťaž. Niektoré zeme majú jedinečné prírodné bohatstvá, s ktorými konkurovať pre ich zriedkavosť je vlastne nemožné.

Aj spoločenský a politický život v niektorých prípadoch nepripúšťa konkurenciu. Tak spoločenský život potrebuje dopravné prostriedky (elektrické drá-

hy a podob.), určité továrne na špeciálne výrobky, na ktorých je špeciálne zainteresovaný štát a ktoré dostatočne zásobujú zem. Tieto faktory hospodárskeho, sociálneho a politického života pre svoju dôležitosť a priveľký náklad nemôžu mať znateľnú konkurenciu.

V mnohých prípadoch štát priam vylučuje súťaž, aby nenastala anarchia z možného vydieračstva. Taká je služba lekárska, zdravotná, inštrukčná a pod.¹⁴⁸

Z uvedených príčin nemohla voľná súťaž viesť k čakanej harmonii záujmov. A k nej ani neviedla. Jasným svedectvom toho sú neblahé dôsledky, ku ktorým voľná súťaž alebo priamo, alebo nepriamo viedla.

¹⁴⁸ Vid' aj Földes, Examen théorique de la libre concurrence v Revue d'Économie Politique, Paris, 1905, str. 938 nn.

IV. KAPITOLA.

Dôsledky
volnohospodárskeho
režimu.

DÔSLEDKY VOLNOHOSPODÁRSKEHO REŽIMU.

Režim voľnohospodársky zaujal človeka celého. Ten istý cieľ vytýčily jeho zákony ako pre dušu, tak aj pre telo: — *zisk* — množstvo dobier pozemských. Je len zrejmé a logické, že svoj podiel si odniesla aj duša aj telo.

Dôsledky mravné: Keďže nový režim vytýčil za spôsob činnosti voľné zápasenie, chcem poukázať na dôsledky mravné u tých, ktorí určovali chod hospodárskeho života, u zamestnávateľov a potom u robotníkov.

a) *U zamestnávateľov: Cieľ činnosti?* „Nechajte len individuá, nech si konajú po svojom; v egoizme, ktorý je výtečným podnecovateľom, lebo je princípom ich zachovania, najdú to, čo im má zaopatriť čo možno najviac dobra a šťastia; a k jeho dosiahnutiu v ňom (v egoizme) poznajú cestu najistejšiu a najkratšiu.“ Toto je jediný cieľ ich života: *egoizmus*, čo najviac dobra pozemského, to je náplň života, najvyšší a konečný cieľ. Čo je to iného ako *idololatria*?

A *spôsob*, ktorým sa riadila táto činnosť k stanovenému cieľu? Jediný zákon, ktorý poznali a ktorým sa riadili, bola *absolútna sloboda*.

Konkurenčný boj, vystupňovaný na maximum, mal za následok, že nebolo ani času, ani logicky možné vyberať prostriedky dovolené. Všetky prostriedky, ktoré prinášaly zisk na jednej strane a bránily jeho umenšovanie, alebo ohrožovanie na strane druhej, boli dobré. Až sem, k takému úplnému otupeniu svedomia viedol konkurenčný boj. Čo to znamenalo prakticky? Producent: vedený svojím ziskom a ničím nehatený, diktoval sám cenu tovaru; stupňoval ju aj nad hodnotu, už či tovar sťahoval s trhu, alebo ho dával na trh nehodnotný, maskovaný. Hľa, nespravodlivosť voči

konzumentom a podvod voči obchodníkom, ktorý vyvolával dôsledne istý *podvod voči konzumentom*.

A voči *pracujúcim*, zamestnaným? Konkurenčná horúčka nedopriala odpočinku. V dôsledku toho zamestnávateľ pracovný čas musel na jednej strane predlžovať a na druhej strane zas pre nestálosť a nejasný obraz hospodárskej situácie nemohol zvyšovať mzdu, naopak, musel hľadať sily čo najlacnejšie: ženy a deti. Hľa, *nespravodlivosť voči zamestnaným*. A' kde niet spravodlivosti, tam nemôže byť reči ani o láske.

Aký hrozný to obraz spoločnosti, regulujúcej chod hospodárskeho života, s modloslužbou, bez smyslu pre povinnosť, pre spravodlivosť, pre lásku a počestnosť, aspoň prirodzenú!

Keď uvážime, že život pohanský mal smysel pre povinnosť, pre spravodlivosť, pre lásku a počestnosť, ako ďaleko za horizontom tohoto pohanského sveta musí byť táto spoločnosť novej „vedy“ hospodárskej!

b) *U zamestnaných*? Každý by si vedel domyslieť, ale nech hovorí skutočnosť, faktá: nemožno tu oddeľovať dôsledky hmotné a mravné, tak sú úzko spojené; uvediem ich teda spoločne a potom vyvodím mravné dôsledky. Uvediem najprv výsledky úradného vyšetrovania Villermé-a, ktorý podáva v „*Tableau de l'état physique et moral des ouvriers*“, Renouard, Paris, 1840. Výsledky sú z r. 1836.

1. Predovšetkým ide o dĺžku pracovnej doby:

„V dobe sezónnej, keď robotníci trávajú noc prácou, deti musia podobne pracovať a bdieť; keď tieto úbohé tvory podľahnú spánku, prestanú robiť, zobúdzajú ich všetkými možnými prostriedkami, nevynímajúc ani žily“.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Villermé, *Tableau de l'état physique et moral des ouvriers*, Paris, 1840, sv. II., str. 254.

Aké boly *pracovné podmienky*: „Treba vidieť toto množstvo detí chudých, oblečených do handier, ktoré idú tam (do továrne) bosé, v daždi a v blate, nesúc v ruke, — keď prší, pod šatami, ktoré sú už nepremokavé v dôsledku oleja, ktorý sa na ne vylial pri práci, kúsok chleba, z ktorého majú žiť až do návratu... Sú na nohách 16 hodín každý deň, z čoho najmenej 13 v uzavrenej miestnosti, skoro bez zamenenia miesta... To už nie je práca... to je tortúra (mučenie). A tá sa ukladá na deti od 6 do 9 rokov, zle živé, chabo oblečené, ktoré musia už od 5. hod. ráno vykonať dlhú cestu, ktorá ich delí od ich pracovne... Ako môžu títo nešťastníci, ktorí si sotva môžu dopriať odpočinku, odolávať biede a únave? Toto je tá dlhá muka každodenná, ktorá ohrozuje predovšetkým ich zdravie...¹⁵⁰ (To bolo hlavne v Mulhouse.)

2. Zdravie:

Je len jasné, že to neostalo bez stopy na zdraví. Tak na pr. v meste *Amiens* mužovia vo veku 20 a 21 rokov u triedy *chudobných*, hlavne továrenských robotníkov boli väčšinou uznaní neschopnými vojenskej služby pre telesnú slabosť a chorobu. Zo 193 *lepšie situovaných* uznali za schopných 100. Ale aby mohli najst 100 súcich mužov pre vojenskú službu medzi *továrenskými robotníkmi* a vôbec chudobnými, potrebovali k tomu vyšetriť 343.¹⁵¹

3. Úmrtnosť:

Najlepšie posvieti na neudržateľný stav úbohosti počet úmrtí. Väčšina robotníckych detí umierala v počiatkoch života. Tak polovica detí z tried robotníckych (v meste Mulhouse), tkáčov a pradien, umierala pred

¹⁵⁰ Villermé, tamtiež II., str. 87.

¹⁵¹ Tamtiež, sv. II., str. 245.

ukončením dvoch (2) rokov. To dá tušiť, aký dostatok mali rodičia a koľko sa mohli venovať, hlavne matky, svojim deťom!

4. Mzda:

„Vo všeobecnosti jeden človek zarobí toľko, aby si mohol aj ušetriť. Ale to je pod podmienkou, že žena je dostatočne platená, aby sa mohla udržať, a že dieťa od 12 rokov si vyhľadá živnosť

Ak ide o robotníkov na *hospodárstve*... mnoho z nich nemôže ničoho zgazdovať ani v priaznivých časoch (keď sú deti malé) a za predpokladu, že nie sú obeťami chorôb, ani nezamestnanosti. R. 1832 v Rouanu 61 % robotníkov jednej tkáčovne nezarobilo ani čo najpotrebnejšie na živnosť, aj keď boli stále zamestnaní“.¹⁵²

A v *Anglicku* nebolo to ináč. „Deti od 5. roku sú zamestnané šitím rukavíc a pracujú 11 až 16 hodín denne. Trochu ďalej vidieť deti trojročné, utúlené pred ohňom, zatiaľ čo druhé schladujú si dokaličené ruky vo vode“.¹⁵³

„Moje deti pracujú 16 hodín denne, hovoril istý otec... Je mi ozaj zle a ťažko ich zobudiť ráno. Niekedy som nútený ich biť, aby som ich zobudil. Je mi do plaču, keď musím takto s nimi zachádzať“.¹⁵⁴

*

Prihliadnime teda na *dôsledky mravné*: „Sú tri druhy zvrátených zvykov v ateliéroch veľkých tovární: 1) *miešanie pohlaví*, 2) *pracovný čas prídlhý pre deti*, 3) *pôžičky peňazí*, ktoré dávajú niektorí zamestnávateľia svojim robotníkom ako preddavok na mzdu. Prvý z týchto zvykov kazí mravy, druhý podlamuje

¹⁵² Villermée, cit. d. II., str. 13.

¹⁵³ Rapport des commissaires du Gouvernement anglais. Citov. v J. Duperray, La Question sociale, Paris, 1937, str. 40-41.
Tamtiež.

zdravie a posledný plodí biedu a všetky tri urážajú verejnú mravnosť.“

„Zákon, ktorý by nariadil oddeliť pohlavia v atelieroch vo všetkých pracovniach, ktorý by presne určil pre samé deti a podľa veku maximum dennej pracovnej doby, jediný by mohol urobiť koniec všade tak žalostným prehmatom...“.¹⁵⁵

Počujme ďalšie: „Mnoho žien podľahlo orgiám, aby sa vyhly biede. Ženská prostitúcia sa stupňuje v dobách nezamestnanosti; kulminuje u stavov nedostatočne platených. Tým nie je povedané, ako to robia romantici, že chudoba je jediný zdroj prostitúcie, a že každá prostitútka dala pednosť hladu pred hanbou, ale ostáva pravdou, že v priemyslových krajocho nedostatočná mzda žien v XIX. storočí vohnala tisíce žien do prostitúcie“.¹⁵⁶

A ako to vyzeralo v *domácnostiach*, môžeme si urobiť predstavu, keď v Paríži ešte r. 1935. 10.500 rodín v počte 5-15 malo len jednu obytnú miestnosť.¹⁵⁷

A toto všetko nebola len perverznosť niektorých zamestnávateľov, ale to bolo presvedčenie, ktoré nová „veda“ vtlačila ľuďom, že je to absolútnou potrebou: „Každý uznáva, že zamestnávanie detí je v pracovniach priemyslových absolútnou nevyhnutnosťou, je to totiž hospodárenie... Práca, ktorá sa im sveruje, vyžaduje delikátnosti v prstoch... a hbytosť tela, aby sa mohli prešmyknúť v práci, čo u dospelých nie je.“¹⁵⁸

To je len maličký obraz, ako život hospodársky bol nadmieru krutý, tvrdý, až nesnesiteľný. Niet divu, že vyvolal toľko revolt.

A prečo sa stal taký krutý? Lebo *voľná súťaž smerovala k hospodárskej diktatúre, ku kapitalizmu.*

¹⁵⁵ Villermée, cit. d. II., str. 355.

¹⁵⁶ Gustav Monod, *Christianisme social*, febr.-marec 1926, str. 211.

¹⁵⁷ *Dossiers de l'Action Populaire*, 25. januára 1935.

¹⁵⁸ Villermé, cit. d. II., str. 119.

A prečo smerovala k diktatúre hospodárskej? Lebo zle chápala svoje poslanie, — lebo si vytýčila zlý cieľ: *zamenila večnosť za časnosť*? Vykonal nemysliteľné dielo. Cíti to svet dosiaľ. Bolo by na mieste ponechať túto voľnú súťaž mŕtvu ležať. Ak dnes počujeme mnoho o *humanite socialistickej a komunistickej*, ktorá je taká hrozná, je to dôsledok voľnej súťaže".¹⁵⁹

Ďalšie ukážky, kam až viedla voľná súťaž:

V Anglicku: podľa anglických anket z r. 1843. *Slečna Baker*, modistka, hovorí: v domoch, kde je pracovný čas regulovaný, obyčajne sa pracuje od 8. ráno do 11. večer. Ale aj v týchto domoch, keď je niekoľko súrnych objednávok, sa pracuje až do 2. a 3. hod. ráno, ba aj celú noc. V domoch, ktoré nie sú takto sriadené, práca obyčajne trvá do 1. alebo 2. hod. ráno. Ba je podnik, kde po tri mesiace za sebou idúce sa pracuje tak, že niet nikdy viac ako 4 hodiny odpočinku za deň; takže sa ide spať obyčajne o polnoci, alebo o 1. hod., a vstáva sa o 4. hod. ráno. A dodáva táto slečna, že bol prípad, keď ona spolu s inými dvomi, pracovala od štvrtku rána až do pol 11. hod. v nedeľu bez prestania, bez spánku.

Pani O'Neill hovorí, že na jar je pracovný čas neobmedzený. Obyčajne že sa pracuje od 6. hod. ráno do polnoci, ba, že nie je zriedkavosťou pracovať celú noc, najmä pri krajčírkach. Keď je sezóna, pracuje sa obyčajne 3 dni v týždni celú noc.

Vo Francúzsku: prvý zákon o práci z 22. marca 1841 zakazoval prácu detí nižšie 9 rokov v priemysle; ale to sa vzťahovalo len na podniky, ktoré zamestnávaly

¹⁵⁹ Moderný socializmus je liberalizmus, H. Pesch, Lehrbuch der Nazionaleconomie, Freiburg, 1924, sv. I., str. 27.

viac ako 20 robotníkov. A aj ináč sa zákon neplnil, lebo nebolo kontroly.

Zákon z 9. septembra 1848 určil pre oboje pohlavie maximálny pracovný čas na 12 hodín, ale sa vzťahoval len na určité druhy podnikov a k tomu sa ešte neplnil.

Zákon z 19. mája 1874 určuje, že do tovární môžu sa prijať deti 12-ročné a pre deti nad 16 rokov bol obmedzený pracovný čas na maximum 12 hodín a na 6 hodín pracovný čas detí od 10-12. roku. Ten istý zákon z r. 1874 mal aj určitý ohľad na ženy dospelé; (to sa nevzťahovalo na deti); zakázal totiž prácu žien v podzemí a prácu nočnú pre dievčatá nižšie 21 rokov.

Ale čo to všetko pomohlo, keď bez kontroly sa zákon neplnil. Ch. Benoist vo svojom diele „*Les Ouvrières de l'aiguille à Paris*“, uvádza podľa „*Cahiers d'heures*“ pracovný denný čas 11, 12, 13, 15 až 19 hodín, ba uvádza prípad 28 hodín nepretržitej práce. A dodáva „Nie je vždy nedeľný odpočinok medzi jedným 80 hodinovým týždňom a druhým 80 hodinovým“

Ten istý autor uvádza reč de Muna vo franc. parlamente.¹⁶⁰ „Jedna z robotníčiek... ide kúpiť čokoládu, chlieb, alebo udené mäso, a rýchlo (chvatom), koľko ráz pracuje, je to jedlo, ktoré zaplatila; — prosím vás, všimnite si dobre toto, že zaplatila zo svojho vrečka; — potom pracuje až do pol 11. hod., do polnoci. Potom treba odísť. Odísť, ako? Kam? Robotníci bývajú na 3/4 hodiny, na hodinu cesty, koľko rázy viac... Sú takí, čo radšej nejdu. Teda trávajú noc tam. Sú tam spálne, slamníky na zemi? Nie, môžu prepať na stoličke...“ „Iní odchádzajú. V týchto neskorých hodinách autobusy nechodia. A hľa, o polnoci, deti od 16 do 18 rokov, sú nútené robiť jednohodinovú túru do Paríža. Viete, čo hovoria?... Nemôžeme si zavolať na obranu strážcov pokoja (policajtov). Oni

¹⁶⁰ Discours à la Chambre des députés- 2 février 1891.

nám odpovedia, že početné dievčatá nebehajú po uliciach o tejto hodine."

Zajdite k nim v pravú noc, viac k ránu ako k večeru, robotníčka nemá viac ochoty pripraviť jedlo. „Keď sa vráti domov, oheň nie je rozložený večera je studená; vo väčšine prípadov sa dostaví, čo vy dobre viete, únava žalúdka; tá zapríčiňuje nechúť k jedlu; radšej nevečerajú." Týmto, pravda, trpí celá rodina. Svedkom sú *štatistiky úmrtnosti malých detí*. Charles Benoist v uvedenom diele¹⁶¹ uvádza: „Nočná práca, hovoril jeden robotník, vypočutý parlamentnou komisiou, to je (jedák) žráč detí, žráč ctností, žráč zdravia, žráč šťastia . . ."

A! teraz aspoň niekoľko ukázok, aké boly mzdy a životné potreby:

Villey vo svojom diele „*La question de salaires ou la question social*“ (1887) uvádza tabuľku ženských miezd z r. 1853, keď činila priemerne denne 1.07 frank a z r. 1881 — 1.77; to bolo v provinciách; v Paríži boly r. 1853 — 2.12; r. 1881 — 2.95 frank.

Ch. Benoist¹⁶¹ v uvedenom diele udáva mzdy žien v rozličných zamestnaniach priemyslových z r. 1895 hlavne v Paríži,¹⁶² kde denná mzda ženy kolísala medzi 1 fr. 60 a 4 fr. 10.

„*Le Bulletin de l'Office du travail*“ z roku 1901¹⁶³ uvádza niektoré zaujímavé podrobnosti o mzdách žien v rozličných oboroch práce pred 30. marcom 1900. Tak: Barviarňa: V tejto pracovni ženy pracovali 9 hod. a 1/2 denne a zarobily 2 fr. *Pliage*: Tu ženy pracovali 10 hodín denne a zarobily 2 franky 28. Konečne

¹⁶¹ Tamtiež, str. 38.

¹⁶¹₁ Uved. d., str. 38.

¹⁶² Tamtiež, na str. 229.

¹⁶³ Citov. v R. Gonnard, *La femme dans l'Industrie*, Paris 1906 str. 103 n.

pracovne na púzdra. Tu pracovali ženy '9 a 1/2 hodiny a zarobily denne 2 franky. A. Ch. Benoist, v uvedenom diele¹⁶⁴ uvádza, že v klenotníctve mzdy žien sú ešte nižšie: 1 frank 25 až 1 frank 75 denne. To je obraz, aké nízke boli mzdy. Je teraz otázka: *bolo možno vyžiť z tejto mzdy?*

M. d'Haussonville vo svojom diele: „*Misères et Remèdes*“, podáva obrázok nevyhnutných životných nákladov jednej parížskej robotníčky:

Bývanie	100 — 150 frankov	
Šaty	100 — 150	
Živobytie (strava)	550 — 750	(1.50 denne)
Rozličné	100 — 150	„
celkom	850 — 1200 frankov	

Aby teda mohla žiť, musela by žena zarobiť denne 2.75 až 4 franky, a to bez pretrhnutia práce, okrem nedeľ a väčších sviatkov, aby mala aspoň 300 pracovných dní ročne. Aj vtedy by na tom vyšla len s podmienkou, že by nebola nikdy chorá, že by nemusela živiť ani deti, ani rodičov opatrovať. A aj vtedy, aký by to bol ešte život?

Avšak tu treba počítať s dobou, keď sa nepracuje a ješť sa aj tak musí. Hľa, ako to vyzeralo za tohto predpokladu: Ch. Benoist vo svojom diele „*Les Ouvrieres de l'aiguille à Paris*“ podáva nám niekoľko monografických ukázok podľa tvrdenia St. d'Haussonville:

Tak udáva príklad robotníčky, ktorá denne zarobí 3 franky 75. Ale má ročne nepracovných dní (počítajúc do toho aj nedele) 105. Ostane 260 pracovných dní po 3 franky 75. Teda ročný príjem je 975 frankov. Teraz uvádza nevyhnutné výlohy:

¹⁶⁴ Tamtiež, str. 211.

Živnosť	670	frankov
nájomné	150	
šaty .	110	"
bielizeň	93,60	
topánky .	23	
kurivo a svetlo	12.65	
pranie	66	
malé výdavky	50	"
spolu 1175.25 frankov		

Teda deficit činí 200.25 frankov. Ako odstrániť tento deficit?

Druhý prípad: Robotníčka zarobí denne 3 franky, ale má prázdných, nepracovných dní 210. Oстане teda len 155 pracovných dní po 3 franky. Teda ročne 465 frankov. Výdavky: živnosť, nájomné, šaty, bielizeň, obuv, kurivo a osvetlenie, pranie, bielenie, malé výdavky činia ročne 862 frankov. Aj to, keď jej denná strava je: 2 vajcia, kúsok chleba a víno.

862 fr.
— 465 fr.
397 fr.

A uvádza iný prípad, kde robotníčka v konfekcii zarobí denne 1.25 frank, u ktorej ročný príjem činí asi 375 frankov. Jej potrebné výdavky okrem živnosti činia ročne 125 frankov 65. Oстане jej ročne na výživu 250 frankov: Denne teda môže stroviť 0.65 frankov. Ako z toho môže žiť a ako dlho? A to tu ešte nie je pripočítané kúrenie. Áno, ako hovorí *Ch. Benoist*,¹⁶⁵ keď príde zima, je chladno, v dobe nezamestnanosti je hlad, v prípade nemoci čaká smrť.

A o čo bolestnejšie je ešte to, keď hlad neustáva, či je doba nezamestnanosti, či práca, hlad, o ktorom hovorí *Prudhom*:¹⁶⁶ hlad v každej chvíli, celý rok, celý

¹⁶⁵ Tamtiež, str. 155.

¹⁶⁶ *La Guerre et la Paix*, str. 160, uveď. v Gonnard, *La Femme . . .*, str. 129.

život, hlad, ktorý nezabíja v jednom dni, ale ktorý sa skladá zo všetkých nedostatkov a zo všetkých žiaľov, ktorý ustavične ohrožuje telo, ničí ducha, demoralizuje svedomie . . . plodí všetky nemoce a všetky neresti . . .

Platy boli nedostatočné. Ale keby niekto bol chcel aj od úst si odtrhnúť a tak si niečo usporiť, nebolo to ani tak možné, lebo v tom by našiel zamestnávateľ príčinu pre sníženie mzdy o 1 až 2% mesačne.¹⁶⁷

A nielen že robotníci trpeli konkurenciou kapitálu, ale aj *konkurenciou práce*. Totiž snahou priemyslových podnikov bolo strhnúť do priemyslového strediska čo najviac robotníkov. Tým samým činom, týmto skoncentrovaním sa robotníctva, všetky predmety potrebné, hlavne pri živnosti, stúpily na cene a favorizovaly redukciu mzdy.

Koncentrácia vedie k monopolu. Samotný tento fakt je už krízou liberalizmu. Nič sa viac neprotiví princípu liberalizmu, ako toto: „Kríza liberálnej ekonomie nie je nijakou novotou. Prejavuje sa už pred vojnou; datuje sa od formovania sa veľkých národných a medzinárodných monopolov: od chvíle, keď priemyslová koncentrácia a najmä splynutie kapitalizmu priemyslového s kapitalizmom bankovním vytvorily kapitalizmus finančný, vidieť, že mizne voľná súťaž, tento základný princíp liberalistickej ekonomie . . .“¹⁶⁸

DIKTATÚRA PEŇAZÍ PO ROKU 1845.

Parížska burza stala sa druhou v Europe a koncentrácia kapitálu tu bola so dňa na deň väčšia. — Banka

¹⁶⁷ Viď o tomto doklad z ankety obchodnej r. 1834, citov. v Buret, *Misères des classes laborieuses*, Bruxelles, 1842, str. 99. Doriot, *Du Parti populaire français: Pourquoi le liberalisme est mort*, str. 50, cit. v Raymond Millet, *Le communisme ou quoi*, Grasset, 1937.

francúzska (La Banque de France) pohltila všetky banky obvodné. Roku 1857 zaznamenáva neobyčajné zvýšenie akcií v dôsledku obnovených a ničím neprifažených privilegií. Úverové, úverné ústavy v Nevers Marseille a v Paríži boli stiahnuté na jeden; namiesto 42 spoločností železníc je už iba 6.

Niekoľko finančníkov zasahovalo všade. Podľa slov jedného socialistického spisovateľa všetky veľké spoločnosti boli v rukách 183 osôb, ktoré disponovali asi 20 miliard akciami a obligáciami. Títo finančníci stiahli na minimum kontrolu akcií, ovládali časopisy, predovšetkým svojím vplyvom na vládu, ktorá oficiálnymi upozorneniami vyzvala tlač, aby nerobila nijaký zásah do úveru.¹⁶⁹

A táto koncentrácia neustáva, — naopak. Vo francúzskom senáte v dnešnom čase *Daladier* sa vyslovil, že vo Francúzsku asi 200 rodín (čím myslel na skupiny rozličných osôb) skutočne disponuje majetkom zeme.¹⁷⁰ A. Lesacke to v senáte potvrdil.

Po podaní dôkazov presnými číslicami a menami končí: „Ten fakt, že asi 200 osobností ovláda všetky významné veci, že sa nič nemôže stať bez ich vôle, je príznačný; a myslíte, pánovia, že by sa mohlo seriózne zaprieť, že hospodárska činnosť je z veľkej časti v celej zemi ovládaná olygarchiou?“¹⁷¹

A zákon ponuky a dopytu? Mal automaticky uviesť do rovnováhy ceny kupujúcich a predávajúcich tak, aby maximálna cena predávajúceho bola prijateľnou pre kupujúceho, a minimálna cena platiaceho, kupujúceho bola prijateľnou ešte od predávajúceho producenta, aby mohol z toho ešte žiť.

Ale tu sa vyžaduje predovšetkým konstanta týchto

¹⁶⁹ Vid' A. Weill, *Histoire de Mouvement sociale, 1852 à 1910*, Alcan, Paris, 1911, str. 16, 17.

¹⁷⁰ *Vie intellectuelle* z 10. januára 1935, str. 82-91.

¹⁷¹ Tamtiež.

dvoch stránok a zároveň konstanta kapacity ich funkcií: produkcie a konzumu. A v režime liberálnom? s jeho jedinou morálkou: každý pre seba; sila, násilie = právo? S jeho morálkou egoistickou a úplnou slobodou? — *Zisk!* preto produkovať, čo najrýchlejšie, čo najviac. Ale konkurencia tlačí, takrečeno v zajatí drží producentov. Preto stlačuje mzdy a oslabuje viac a viac konzum a jeho kapacitu.

A na tomto úseku sa režim liberálny musel preložiť. Producent preexponoval produkciu, ponuku a podlomil dopyt. Veď čože je podmienkou zisku, ak nie čo najväčší a najčastejší trh, nesmierne množstvo zákazníkov? Ak výroba je možná, ustavičná, nie je nekončná konzumnosť, zvlášť nie je v režime liberálnom, ktorý ju znemožňuje. A dôsledok? *Kríza, a nie následok krízy.* A táto nesie so sebou revolty, aj revolúcie. Odtiaľ ten hlas v Lyone r. 1831. „*Žiť z práce, alebo umrieť v bitke.*“ Odtiaľ nové nepokoje v Lyone a Paríži r. 1834 a stávky 1844 a 1846, keď nestačily ani kruté zásahy policajtov. Ekonomia liberálov musí ustúpiť, dať miesto inému režimu.¹⁷²

A v Amerike? Pomery sú ešte horšie po tejto stránke. Podľa svedectva jedného z najväčších žurnalistov amerických, *Artúra Brisbane*, v USA sú traja ľudia, ktorých bohatstvo sa odhaduje na 5 miliard dolárov, a dodáva, že $\frac{3}{100}$ obyvateľstva drží v rukách polovicu majetku celej zeme. Je len zrejmé, že s bohatstvom táto hŕstka ľudí drží v rukách aj ohromnú moc, vplyv, ktorý využíva obyčajne vo svoj prospech.¹⁷³

To je to, na čo s takým dôrazom upozornil Pius XI.: „Na prvom mieste všetkým bije do očí, že v našom čase nielen, že sa hromadí bohatstvo, ale že sa sústreďuje úžasná moc a despotická hospodárska dik-

¹⁷² Belime, „*Travail et liberté*“: *Agonie du liberalisme*, str. 111, citov. v Duperray, *La Question sociale*, Paris 1937, str. 52.

⁷³ Uved. v Duperray, cit. d., str. 66.

tatúra v rukách niekoľko málo ľudí, ktorí väčšinou nie sú ani pánmi, ale len strážcami a správcami svere-
ného majetku, a spravujú ho úplne podľa svojho
uznania.

Túto nadvládu najradšej vykonávajú tí, ktorí, súc
držiteľmi a pánmi finančného kapitálu, vládnu aj nad
úverom a neobmedzene rozhodujú, kam sa má poži-
čať, kam nie, a preto takrečeno spravujú krv, ktorou
žije celý hospodársky rád, a svojimi rukami takreče-
no dušou hospodárskeho rádu tak točia, že proti ich
pokynu nikto nemôže ani vydýchnuť.

Toto nahromadenie moci a síl, ktoré je akosi kaž-
dodennou známkou hospodárstva poslednej doby, je
prirodzeným dôsledkom neobmedzenej slobody v sú-
ťaži, ktorá ponecháva na žive len tých, ktorí sú naj-
schopnejší k životu; čo je často to isté, ako povedať:
*ktorí bojujú zo všetkých najnásilnejšie, ktorí sú naj-
nesvedomitejší.*

A zase nahromadenie síl a moci je matkou troja-
kého druhu bojov: bojuje sa predovšetkým o vlastnú
hospodársku diktatúru; ďalej sa bojuje rozhorčene
o dobytie moci nad štátom, aby sa mohla jeho sila
moci zneužiť pri hospodárskych zápasoch; konečne
sa zápasí medzi štátmi jednako preto, že pri pomoci
rozkvetu hospodárskych záujmov svojich príslušníkov
používajú k tomu svoju silu a politiku, jednako tiež
preto, že chcú využívať svoju hospodársku nad-
vládu a svoje hospodárske sily pri riešení medzinárod-
ných rozporov politických.¹⁷⁴

A dnes vidíme a cítime veľmi silne pravdivosť jeho
slov. *Voľná súťaž padla vlastnými silami a jej miesto
zaujala hospodárska diktatúra, nadvláda.* „Celý ho-
spodársky život stal sa nesmierne tvrdým, bezcitným,
ukrutným“ K tomu sa druží strata vážnosti štátnej

¹⁷⁴ Qu. a. 105, 106, 107, 108.

moci, ktorá sa stala hračkou v rukách sebeckých jednotlivcov.¹⁷⁵

Čo je úbohý robotník vo vzťahu k tejto moci? Dost výstižne to povedal Engels: „Všetko, čo proletariát môže urobiť pre seba, pre zlepšenie svojho postavenia, mizne ako kvapka vody v mori, keď sa prirovná k oceánu tých prevratov (nestálostí), ktorým je proletár vystavený a proti ktorým je bezmocný“.¹⁷⁶

Neistota proletariátu. Nakoľko jeho život je neistý, nezabezpečený?!: „Každá kríza môže ho pozbaviť chleba... je bezmocnou hračkou všetkých možných kombinácií a okolností“.¹⁷⁷ Čo *Carlyle* hovorí o priadkach bavlny, platí o všetkých priemyslových robotníkoch anglických: pre nich robotné pomery sú dnes ružové, zajtra dezolátne: to je ustavične hazardná hra.“¹⁷⁸

A nielen tieto, mimo človeka stojace okolnosti pôsobili na neistotu jeho existencie, ale aj človek sám, v dôsledku zmien, ktoré prirodzenosť ľudská bezpodmienečne sebou nesie: *mladosť*, — takzvaná *staroba* tiež. *Alfred Weber* hovorí: „Ak dostal robotník miesto lepšie platené, krátko po prekročení štyridsiatky hrozila mu strata toho miesta... V štyridsiatom roku robotníková kariéra dosahuje vrcholu, kde sa láme a v dôsledku toho klesá“.¹⁷⁹

My vieme, že vek po 40 roku až do 60 vyvíja najväčšiu kapacitu myslenia a ducha, a po prekročení prekážok, ktoré stály v ceste cieľu, vôľa života je najintenzívnejšia. Je to akási paralela medzi rytmom životným a povolaním, zamestnaním.

¹⁷⁵ Qu. a. 109.

¹⁷⁶ Engels, *Lage der arbeitenden Klassen*, Leipzig 1845, str. 119.

¹⁷⁷ Tamtiež, str. 119.

¹⁷⁸ Tamtiež, str. 120.

¹⁷⁹ Alfred Weber, v *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, sv. 34, str. 377. a. n.

Pri úbohých proletároch je to opačne. Priemysel dáva prednosť silám mladistvým a lacným: „Vo chvíli, keď jeho sily duševne dosahujú vrcholu svojho rozvoja, jeho život stavovský sa nenadále láme pred ním a nachádza priepasť, do ktorej už-už klesá; ak má nejaké privilegované postavenie, nie je menej bezpečný na klzkom svahu, ktorý ho sváža bez nádeje do tej istej priepasti. A tak od prvého dňa jeho zamestnania je úplná disharmonia medzi perspektívami jeho zamestnania a medzi perspektívami jeho života; perspektívy jeho kariéry sú podstatne dezolátne“.¹⁸⁰

To je život *bez stability, bez continuity, rozkúskovaný na atomy*. Čím ďalej, tým viac stráca zem pod nohami: „To je to, že nenachádza nijakej opory v organizácii produkcie... On nie je potrebný iba na zaistenie funkcie, chodu nástrojov produkcie. Ale, nadto ešte, to nie je precízne on, ktorý je potrebný... pre väčšinu robotníctva všetko sa stáva neisté a pohyblivé, lebo sú zamestnaní len nestále v procese produkcie, zatiaľ veľmi často sú to divoké hazardy, ktoré determinujú formy ich existencie.“¹⁸¹

To je život, vyplnený nekonečným množstvom vzťahov, život, ktorému chýba farcha, závažie a vnútorná vrstva; existencii chýba stred príťažlivosti.¹⁸²

Práca robotníka a jeho ľudský život:

Tým už, že robotník prevzal prácu v továrni, tým samým činom sa začlenil do mechanického chodu produkcie. V dôsledku toho je viazaný nielen na určitú továreň, ale aj na určité miesto, ktoré mu presne v tejto stupnici funkcií prideliť, a ktoré mu je cudzie; je

¹⁸⁰ Alfred Weber, cit. d., str. 388.

¹⁸¹ Lederer, v Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, sv. 46, str. 121, „Zum Sozialpsychischen Habitus der Gegenwart.“

Tamtiež, str. 124.

viazaný len na jednu funkciu, takže stráca prehľad celku.

Stratil dôležitú schopnosť vnímať vzťah časti, s ktorou sa zaoberá, s celistvosťou produkcie.¹⁸³ Výrobný proces nesdružuje ľudí; on koordinuje jednotlivé funkcie k veciam. *Práca robotníková stráca každú mravnú hodnotu; nie je to už nič iného, ako príležitosť získať mzdu.*¹⁸⁴ Robotník nemá už hodnoty opravdivéj: „Málo na tom záleží pre koho pracuje, lebo on nepozná nikdy výsledok svojej práce; málo na tom záleží, s kým pracuje, lebo jeho spolurobotník nie je pre neho iba sused; práca nemá iného smyslu, len ak sa koná pre mzdu“.¹⁸⁵

Robotník v podniku (aby sa tak povedalo) nemá skoro nijaké pole iniciatívy. Nemôže ani zameniť miesto, ani voliť čas pre vykonanie práce. *Je otrokom výrobného plánu diela, na ktorom spolupracuje!*¹⁸⁶ Jeho práca nie je nič iného ako hmota, z ktorej sa dá ťažiť; je pozbavená všetkej vitality, tvorivého charakteru.

Robotník v závode: — odkázaný je naň, lebo ak chce žiť, musí svoju prácu zameniť za mzdu. Prichádza sem ako človek so všetkými silami tela i ducha.

Prichádza sem z potreby? Áno! Ale prichádza sem aj z povinnosti, aby uhájil život, aby prácou dal výraz svojej hodnoty, ako bytosti rozumovej; prichádza sem s povinnosťou získať telesne aj duševne. Avšak toto všetko v podniku kapitalistickom je mimo jeho dosah. To, čo ho najviac zaujíma (*mzda a čestné pracovné podmienky*), je závislé od vôle cudzej. A táto cudzia ruka, v moci ktorej stojí, siaha po zisku, — len po tom. K dosiahnutiu tohoto určila istý mechaniz-

¹⁸² Hellpach—Lang Gruppenfabrikation, str. 25. citov. v Le Proletariat industriel, od Goetz Briefs, franc. preklad od Yves Simon, Paris, Desclée, 1936, str. 207.

¹⁸⁴ Hellpach, cit. miesto, str. 27; citov. v Briefs, str. 208.

¹⁸⁵ Tamtiež, str. 35.

¹⁸⁶ E. Rosenstock, Zerfall und Ordnung des Industrienvolkes, Frankfurt nad Mohanom 1923, str. 27.

mus, rôzne odstupňovaný vo funkciách. Jednu z funkcií tohoto mechanizmu zastane aj robotník. Len čo sa zapojí do chodu mechanizmu, je mu prísne podriadený. Jeho iniciatíva, jeho rozum, jeho vôľa nepadajú tu do úvahy. Miesto mu vykázal iný, druh práce mu určil iný; dĺžku pracovného času určuje iný a aký bude chod produkcie, určuje iný. Všetko je z vôle cudzej, všetko je mechanizmus. Odpadajú všetky faktory psychologické, faktory mravné, vôbec ľudské. Robotník je prvok pasívny.

Robotníkov zamestnanie a mzda.

Spôsob, akým sa dosahuje práca a miera mzdy za prácu, je určený zákonom ponuky a dopytu. Slovom, *život človeka je hodený na trh.*

Práca? Je povinnosťou človeka pracovať.¹⁸⁷ Otázka práce je otázkou života. Ale rozhoduje sa o nej na trhu.

Trh, to je veličina. Trh ale nie je konstanta sama v sebe. Je podriadený, podmienený i vo veci kontinuity, aj efektivosti rôznymi činiteľmi. Sú to špekulácie producentov, sú to podmienky priaznivé, alebo nepriaznivé pre produkciu. A tak na trhu práce treba počítať s medzerami, niekedy až veľmi veľkými. Vtedy dopyt je veľmi malý, alebo nijaký; naopak ale, v dôsledku nikdy trvale neukojiteľného tlaku životných potrieb, ponuka práce, síl robotníckych stúpa. To pôsobí depresívne na mzdu.

Ale nielen doba bez práce vplýva na prácu, aj jej nájdenie. Sú tu aj činitelia iní, ktorí sú v ľuďoch samých. Takými faktormi sú na pr.: *staroba* a *mladosť*, *pohlavie*, *kvalifikovanosť* a *nekvalifikovanosť* a pod. Továrnik, v záujme svojho zisku dáva prednosť silám lacnejším a sviežejším: mladým pred starými, ženám pred mužmi, prechodným robotníkom, nekvalifikova-

¹⁸⁷ Srov. I. Mojž. 3, 17.

ným pred kvalifikovanými. Toto všetko vplýva na prácu.

Ale nielen práca, ale aj *mzda* a *teda celý život* je závislý na trhu. Najmä keď práca je jediným prostriedkom uhájenia života. Živnosť, šatstvo, ubytovanie, úspory, a tak aj život v dobe nezamestnanosti, alebo choroby, jeho sila fyzická i duševná, participovanie na dobrách civilizácie atď., to všetko je závislé od mzdy. Táto, ako sme už naznačili, je plne závislá na trhu. Je doba bezpráce? — Niet práce vôbec, alebo len veľmi málo? Vtedy robotníci, tlačení životnými potrebami, slepo konkurujú. Výsledok tejto konkurencie je sníženie mzdy. Takto ľudský život robotníka je úplne vytrhnutý z jeho moci, je vystavený faktorom a vonkajším náhodilostiam.

AKO PONÍMALO LIBERÁLNE ZÁKONODARSTVO SOCIÁLNY PROBLÉM.

Ako ponímalo liberálne zákonodarstvo sociálny problém, k tomu nech poslúži na objasnenie táto ukážka: „Treba, aby ten, kto riadi prácu, bezvýhradne a vo všetkom poslúchal, čo je relatívne... Robotník, majúci vždy možnosť uzavrieť partikulárne smluvy, a nie súc podriadený pravidlám podniku, iba keď chce pracovať v továrni, nemôže sa sťažovať, že taká veľká autorita (moc) patrí šéfovi podniku. Taký šéf, ktorý by predpisoval normy, ktoré by urážaly robotníctvo (im nevyhovovali), nedostal by nikoho, kto by mu šiel pracovať, a tak by musel továreň zatvoriť“.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Citov. od H. Sauzel, Revue d'Économie pol., 1892, str. 1209.

SOCIÁLNE POMERY V JEDNOTLIVÝCH ZEMIACH KONCOM 19. A ZAČIATKOM 20. STOROČIA.

Pracovný čas — dĺžka:

Aké pevné korene zapustila nová „veda hospodárska“, vidieť aj z toho, že ešte aj koncom 19. storočia sa prejavuje veľmi markantne jej účinok na život sociálno-hospodársky.

V Belgicku 13, 14, 15 a viac hodín denne.¹⁸⁹

V Nemecku a Španielsku 12—17 hodín.¹⁹⁰

V New-Yorku 15 hodín.¹⁹¹

V Rusku 12—15 hodín denne.¹⁹²

Francúzsko podľa ankety „de l'Office du travail“ nie je výnimkou: z 551 robotníčiek, ktorých sa pýtali na pracovný čas, 152 = 43% pracovalo 10 až 13 hodín denne; 47 = 13% viac ako 12 hodín. Z týchto 47 pracuje 14 robotníčiek najmenej 15 hodín, 5 z nich viac ako 16 hodín, 6 viac ako 17 hodín (z ktorých dve 19 hodín denne).¹⁹³

Mzdy.

Francúzsko. Podľa úradnej zprávy¹⁹⁴ sú tie výsledky: 60% robotníčiek v obchodoch s bielizňou denne zarobí menej ako 1 fr. za 15 hodinovú prácu; ostatok dostane 0.25 fr. denne.

¹⁸⁹ C. Huysmans: proposition de loi: Exposé des motifs, str. 10.

¹⁹⁰ Olda Olberg: Das Elend in der Hausindustrie der Konfektion, 1896.

¹⁹¹ Levasseur, L'ouvrier Américain, sv. I., Paris 1898, str. 438.

¹⁹² Boyval, La lutte contre le sweating systém, sv. I., Paris, Alcan, 1912, str. 67.

Vid' Boyaval, tamtiež, str. 67. Porovnaj tiež Joseph Brunhes, Les responsabilités des acheteurs dans les conditions du travail, Sem. Soc. de Marseille, 1908, Compte - rendu, str. 384. Office du travail: Anquête sur le travail à domicile dans l'industrie de la lingerie t. I. — Analyse des constatations officielles de l'Anquête Musée Sociale, mars 1908, str. 77 - 78.

V *Taliansku* priemerná mzda robotníčiek za 10 hod. pracovnú dobu bola od fr. 0.75 až 1 fr. O niečo lepšie boli vo *Španielsku* a v *Rusku*.¹⁹⁵

Konkurencia si žiadala čo najlacnejšie sily. Preto podniky, kde len trocha sa mohla uplatniť žena, braly tieto všade do práce.¹⁹⁶ *Levasseur*¹⁹⁷ uvádza, že v 35. najväčších amerických priemyslových podnikoch roku 1893 v textilných priemysloch amerických ženy tvorily 63% personálu; r. 1835 dokonca 79%, medzi nimi boli aj dievčatá 15 ročné.

Deti v U. S. A. — Nielen ženy, ale aj deti od 10-14, 15 rokov pracovali v niektorých podnikoch v nadpolovičnom počte z celku, a to nielen v továrňach s ľahšou prácou, ale aj v baniach, kde r. 1880 na 20 zamestnaných pripadlo jedno dieťa.

Aká dostatočná bola mzda pre rodiny na konci 19. storočia, vidieť z toho, že na pr.: v *U. S. A.* 2.4 detí bolo zamestnaných, pracovalo. V *Anglicku* 2.1; vo *Francúzsku* 1.8; v *Nemecku* 2.0; vo *Švajciarsku* 1.8; teda priemerne 2.3.¹⁹⁸

Úsudok robotníkov o práci v dielňach:

Tento úsudok vyplýva z obžalôb, ktoré sa obyčajne kládly na továrne. Také obžaloby boli, že: 1. nútia k práci enormné množstvo žien a detí; usilujú sa o pretrhnutie všetkých rodinných sväzkov; 2. sú škodlivé zdraviu; 3. pobádajú k nemiernosti, márnivosti, a tak k chudobe; 4. sú vitálnym zdrojom prostitúcie a zločinstva.

R. 1880 *Karol D. Wright* skúmal tieto obžaloby,

¹⁹⁵ Boyaval, cit. d., str. 61.

¹⁹⁶ Levasseur, L'ouvrier str. 391.

¹⁹⁷ L'ouvrier Américain t. I., str. 391.

¹⁹⁸ Levasseur, l'Ouvrier, t. I., str. 199; porovnaj Boyaval, La lutte..., str. 53.

Levasseur, l'ouvrier, t. I., str. 123.

kladené na továrne, a zistil, že nijako nie sú zveličené.¹⁹⁹

Stávky r. 1881—1886.

Na neznesiteľnosť sociálneho života éry liberalistickej poukazujú aj stávky. V U. S. A. ich počet je 3.902; postihly 22.304 podnikov; osôb zúčastnených 1,323.000.

Príčiny týchto stávok? Keď soberieme pomer ku 100, tak je obraz takýto:

Za zvýšenie mzdy	42.3 %
Za skrátenie pracovnej doby	19.5
Proti sníženiu mzdy	7.5
Pre zvýš. mzdy a obmedz. prac. doby	7.6
Za sníženie pracovnej doby a proti obligácii stravovať sa u zamestnávateľa	3.6
Za zmenu hodiny otvorenia podniku	1.6
Za zvýšenie mzdy a proti smluvnému systému .	1.1
Za iné veci	16.5

Teda *zvýšenie mzdy a sníženie pracovnej doby*, to sú hlavné príčiny stávok.²⁰⁰

Po tomto období však stávky nezanikly, naopak, zvýšily sa. Ak od r. 1881 do 1887 ročne bolo priemerne 765 stávok, od r. 1888 do 1894 sa počet zvýšil ročne na 1292.²⁰¹ Takže celkový stav stávok od r. 1881 do 1894 v U. S. A. bol 15.000 stávok, ktoré postihly 70.000 podnikov a zúčastnilo sa na nich 4 miliony robotníkov. Z nich *robotníci získali* určité polepšenie v 2.5 prípadoch. Ale *stratili* o polovicu viac ako zamestnávateľia: 190 milionov ku 95 milionom.²⁰² Ten istý autor uvádza *počet a výsledok stávok* aj vo Francúzsku a v Anglicku. Vo Francúzsku: r. 1893 bolo ročne 634 stávok a 170.000 stávkujúcich. R. 1894 iba 391 stávok s 54.576

²⁰⁰ Vid' E. Levasseur, *L'ouvrier Américain*, t. I., str. 502.

²⁰¹ Tamtiež, str. 504.

²⁰² Tamtiež, st. 506. Vid' tiež Lescure, *Des Crises générales et périodiques de surproduction*, Paris 1910, str. 129.

stávkujúcimi. Výsledok? R. 1894 zo 100 stávok 21 získali; 33 mali len polovičný úspech, ostatné sa skončili bez úspechu, so stratou.²⁰³

V Anglicku: „Board of trade“ zaznamenáva od r. 1888 viac ako 500 stávok ročne. Ich počet sa zvýšil r. 1889 na 1211 s 360.000 stávkujúcimi. Úspech bol len čiastočný.²⁰⁴

* R. 1847 boli stávky, rozšírené o násilné manifestácie, vzbury, panujúce vo všetkých priemyslových mestách Anglicka.

Masa bez práce žiada chlieb, alebo revolúciu.²⁰⁵
R. 1857 tak isto.²⁰⁶

V Nemecku stávky tiež sú bez prestania až do r. 1913. R. 1901 - 1904 dosahujú maxima.²⁰⁷

Vo všetkých týchto zemiach stávky pokračujú až do svetovej vojny, ba aj po nej, ako v Anglicku všeobecná stávka r. 1921 v uholných baniach.

Nezamestnanosť.

Redaktor Quarterly Journal of Economics urobil anketu o nezamestnanosti r. 1893 v mestách v U. S. A. Výsledok bol, že $\frac{12}{100}$ obyvateľstva bolo bez práce.²⁰⁸ — Vo Francúzsku r. 1894 10 až 15% bolo bez zamestnania;²⁰⁹ o niečo menšie procento bolo v Anglicku.²¹⁰

²⁰³ Tamtiež, str. 566.

²⁰⁴ Tamtiež, str. 567.

²⁰⁵ Lescure, Des Crises . . . , str. 40.

²⁰⁶ Lescure, uved. d., str. 59.

²⁰⁷ Viď Lescure, uved. d., str. 453.

²⁰⁸ Uved. v Levasseur cit. d., str. 581.

²⁰⁹ Viď „Bulletin de l'Office du travail“. 1894 cit. v Levasseur, str. 589. Porov. tiež Boyaval, cit. d., str. 65.

²¹⁰ Tamtiež, str. 590.

Ohlas v živote sociálnom a politickom.

Všetky tieto nepriaznivé účinky neostaly bez ohlasu na pomery spoločenské, sociálne: Počet sobášov sa zmenšil, čím sa zmenšil aj počet rodín; zato však bolo viac tulákov, viac krádeží, viac zločinov.²¹¹ Značný vplyv sa ukázal r. 1902; keď počet manželstiev úmerne s dobou bez práce poklesol, zvýšil sa úmerne počet stráže bezpečnosti v Nemecku. (Breslau o 8.8%, v Elberfeld o 15%, v Barmen o 20.2%; tak isto vplýval na vzrast zločinov, krádeží). V Nemecku sa zvýšil od r. 1900 počet väčších krádeží z 9.213 na 14.363 r. 1902.

Tiež neostalo bez ohlasu na politický život, ako sú toho dôkazom zmätky v Anglicku r. 1835 - 1837,²¹² vo Francúzsku 1848; v Nemecku je zaznamenaný ohromný vzrast hlasov sociálne demokratických roku 1903.

Nadprodukcia v jednotlivých zemiach.

Ďalším nepriaznivým dôsledkom voľnej súťaže bola nadprodukcia. *Anglicko* nielen že nevedelo nájsť nové odbyiská, ale aj staré sa pomaly uzatvárajú pred ňou. *Europa* sa bráni clami.²¹³ *Amerika* toľko produkuje, že by to stačilo nielen pre jej potreby, ale by vedela zásobiť aj odbyiská anglické.²¹⁴ Od r. 1860 - 1890 produkcia sa päť ráz zvýšila. Ani jeden štát na svete sa jej v tomto nemohol vyrovnáť.²¹⁵ V *Nemecku* tak isto bilancia obchodná zaznamenáva veľké passívum.²¹⁶

²¹¹ Viď Lescure Des Crises, str. 110.

²¹² Lescure, Des Crises, str. 178 n.

²¹³ Hitze, Capital et travail, trad. franc. de J. B. Weyricht, 1. sv. Louvain, 1898, str. 41.

²¹⁴ Tamtiež.

²¹⁵ Levasseur, L'Ouvrier américain, sv. II., str. 407.

²¹⁶ „Vaterland de Vienne.“ 9. nov. 1879.

V *Rakúsko-Uhorsku* obchod je pomerne dobrý, hoci nie aktívny.

Čím je to zapríčinené? Tým, že aj zeme najmenej pokročilé v civilizácii vždy viac a viac sa snažia opatriť si výdatné produkčné orgány a tak byť sebestačné. Také *Japonsko* si je vedomé svojej sily. Svojou iniciatívou napredovalo tak, že bolo zjavné, že obchod a priemysel bude nielen zásobovať Áziu, ale aj kontinent; *Čínsko* je v mineráliách bohatšie ako Amerika. A európske stroje vyvážajú sa do týchto zemí, ktoré prispievajú ku skaze Európy.²¹⁷

Začiatkom r. 1873 *Nemecko, Rakúsko, U. S. A.* predstavujú všetky symptómy všeobecnej krízy z nadprodukcie.²¹⁸ Roku 1882 je *Francúzsko* na vrchole krízy. Hlavnú príčinu krízy vidí *Fougerousse* v nadprodukcii.²¹⁹

Roku 1890 *Anglicko*, 1893 a 1903 *U. S. A.* sú v znamení koncentrácie produkcie. Koncentrácia produkcie v *U. S. A.* sa vyvíja, transformuje v trusty, až r. 1900 všetky väčšie trusty sa spájajú na miesto konkurencie a ovládajú tak 70% produkcie americkej všetkých druhov tovaru a ponechávajú v aktivite iba podniky najpokročilejšie.²²⁰

Koncentrácia kapitálu.

Voľná suťaž viedla ku koncentrácii kapitálu. V Amerike: počet podnikov sa stále znižuje, zatiaľ čo produkcia sa zväčšuje. Od roku 1870 továrne na ho-

²¹⁷ Viď o tom bližšie reč prof. národohospodárstva, poslanca Suss v rakúsko-uhorskom parlamente, citov. Hitze, cit. d., str. 47 nn. Cit. Jean Lescure, *Des Crises Générales et périodiques de surproduction*, Paris, Sirey, 1923, str. 84.

²¹⁹ Cit. *Fougerousse*, *La Crise industrielle en France, Réforme Sociale*, 1884, t. VII., str. 200-226.

Lescure, *Des Crises . . .*, str. 153.

Koncentrácia kap. v bankách, *Lescure*, *Crises*, str. 180.

spodárske stroje sa zmenšili z počtu 2076, produkujúcich hodnotu 52 miliónov dolárov do roku 1890 na počet 910, produkujúcich 82 miliónov dolárov.²²¹ Tak dochádza k formácii ohromných podnikov a trustov,²²² proti ktorým aj zákony boli bezmocné a ktoré ľubovoľne ovládali obchod a produkciu. 7. decembra 1896 prezident *Cleveland* vyslovil sa o týchto kolosálnych asociáciách, že sú nebezpečné pre obchod; sú z *plodov slobody práce, ale slobodu ohrožujú*.²²³ Hoci ich konštitutívne formy boli rozličné a rozličné boli aj spôsoby akcií, predsa ich vlastný cieľ bol ten istý: *potlačiť konkurenciu medzi ich členmi a eliminovať z trhu podniky, ktoré sa odcudzili, aby sa mohlo predávať za ceny, za aké by ony chceli*.²²⁴

Nemecké kartely naproti útočnosti amerických trustov sú vzájomne solidárne, nápomocné, takže každý protivný rival každého podniku je bezmocný.²²⁵

Kombinácie medzi producentami možno zadeliť na štyri triedy.²²⁶ A) Jedna spoločnosť, pretože je najlepšie situovaná, určuje ceny na trhu ako chce. Tak na pr. *Milk exchange Co*, ktorá dodávala len $\frac{1}{4}$ konzumu mlieka v New-Yorku, určovala ceny ako producentom, tak konzumentom. B) Druhá kombinácia je pri obchodníkoch rozličného stupňa; tvoria skutočný monopol a tak diktujú nepriaznivé podmienky ich konkurentom. Podľa ankety, ktorú roku 1889 urobil parlament v Ottave, aby poznal rozličné kombinácie v rukodielňach, ktoré sú v činnosti v Kanade, zistilo

²²¹ Lescure, cit. d., str. 408.

²²² S tendenciou čistého monopolu.

²²³ Lavasseur, cit. d., str. 409.

²²⁴ F. Jannet, *Le Capital, la spéculation et la finance au XIXe siècle*, Paris, 1892, str. 304.

²²⁵ Jannet, tamtiež, str. 305.

²²⁶ Cf. článok M. E. Benj. Andrews v the *Quartely journal of Economics*, de Boston, január 1889; článok s nadpisom *the Therry of a troust*, v *American law Review* z január - február 1889.

sa, že domínium Grocers Guild, založené roku 1884 v Montreále, malo zpočiatku za cieľ len ustáliť jednotné podmienky pre úver, eskont, a mať na starosti iné podobné záujmy, ale čoskoro ovládlo provincie Ontario a Quebec skoro po každej stránke hospodárskeho života. A, majúc už plnú moc v rukách, diktovalo samo ceny predajných článkov tak, ako chcelo; dobrode-
ním to nebolo pre verejnosť. — A keď už vzalo na seba formu monopolu, nepripustilo viac nových členov, naopak, vylúčilo všetkých tých zo svojho kruhu, o ktorých vedelo, alebo predpokládalo, že nebudú zachovávať jeho pravidlá.²²⁷ Tieto kombinácie boli so všetkými produktami.²²⁸ C) Iná kombinácia bola, ako nemecké kartely, medzi podnikmi podobnými pre určenie pevných spoločných cien tovaru, obmedzovanie produkcie, delenie v odpredaji. D) Konečne kombinácia, *trust* v pravom slova smysle.

Roku 1899 koncentrácia produkcie v U. S. A. sa vyvíja a transformuje v trusty, až roku 1900 všetky väčšie trusty sa spájajú a ovládajú tak 70% produkcie americkej všetkých druhov tovaru a ponechávajú v aktivite iba podniky najpokročilejšie.

Delba práce — vplyv strojov.

Voľná súťaž hnala fabrikantov k tomu, aby čo najviac produkovali s najmenším nákladom. A prostriedok k tomu našli v nekonečnom delení práce, čím sa dosiahlo maximálneho pohybu industrijného. Delba práce išla tak ďaleko, že na pr. jedna časť robotníkov nerobila nič iného, iba trela malé kryštálky o kameň, alebo drevo. Z rúk robotníka nevychádzalo dielo celé; má na ňom každý jednotlivec len čiastočný podiel.

²²⁷ Citov. v Jannet, Capital, str. 306.

²²⁸ Tamtiež, str. 306 - 307.

Týmto sa práca veľmi zjednodušila, ale zároveň zmechanizovala.

V podniku, kde je takto do nekonečna rozdelená práca, robotník uplatňuje iba svoju *fyzickú silu*, najvyšš zručnosť, zvyk. Táto zmechanizovaná práca vyžadovala veľmi málo, skoro nijaké učenie a minimum inteligencie. V dôsledku toho je aj menej honorovaná a neistá, nestála. To je to, čo vyvolalo takú veľkú konkurenciu práce, že práca bola tak rozkúskovaná, že jednotlivé funkcie rovnako mohol zastáť každý. V dôsledku tohoto vidíme, že továreňské funkcie zastávajú ľudia slabí, nedokonalí odborne: *deti* a *ženy*. Málo cenená práca a k tomu nevídaná konkurencia práce niesly so sebou stále snížovanie mzdy.

A tak sa stretávame s neznesiteľným *protikladom* medzi *pokrokom hospodárskym* a *pokrokom sociálnym*: zlepšenie postavenia čo najväčšieho množstva.

Od tejto snahy a od tohto cieľa boli národohospodári „nového režimu“ veľmi ďaleko. V očiach popredného anglického národohospodára národy nie sú ničím iným, ako produktívne pracovne; *človek-stroj produktívny; život ľudský — kapitál*. Svet beží podľa zákonov ekonomických: „Bolo by úplne ľahostajné pre nejakú osobu, ktorá má na 20.000 fr. kapitálu ročný zisk 2000 fr., či pri tom kapitále by bolo zamestnané 100 ľudí, alebo tisíc... Či nie je reálny záujem národa ten istý? Za predpokladu, že jeho príjem je čistý a reálny, ... a jeho zisky sú tie isté, čo na tom záleží, či sa skladá (národ) z 10, alebo 12 milionov ľudí?“²²⁹

A tak možno hovoriť, že *pri tejto voľnej súťaži dejiny industriálneho pokroku sú zároveň dejinami pokroku biedy*. John Marshal hovorí, že v Anglicku v továrňach na bavlnu poklesla cena ľudskej práce od roku 1814 v pomere 12 ku 1.²³⁰ Ale táto delba práce nielen že pozbavovala robotníka chleba, ale aj inteli-

²²⁹ Ricardo, *Rent of Land*, preklad fr., ch. XXVI.

²³⁰ *Revue Britanique* ... 1833 cit. v Buret, cit. d., str. 104.

gencie: denne 15 - 16 hodín nerobiť nič iného, ako tref malé kúsky skla o kameň, či to nedegraduje kvality duševné? Čelá inteligencia, všetko vedenie, ktoré vyžadujú tieto funkcie, je zkonsumované v jednej minúte alebo sekunde a v minúte nasledujúcej sa opakuje tá istá vec. Sám Say to priznáva, ale u neho je to potrebou: „Skutočne, je trochu degradácia v kvalitách individuí, keďže všetko jeho zamestnanie a pozornosť, celá snaha (starostlivosť) sú sústredené na činnosť detailnú, veľmi konstantne opakovanú. Pritom však treba veriť, že zamestnanie tohoto druhu nesie so sebou bezpodmienečné otupenie“.²³¹

A druhá príčina mizérie, ktorá priamo zasahuje továreňských robotníkov. je spôsob produkcie taký, že očividome ničí ich zdravie: čomu pripísať tie strašné rozdiely úmrtnosti medzi triedou chudobných a bohatých, ak nie predovšetkým novému spôsobu práce a jej podmienkam? Veľký nemecký národohospodár Storch vydáva o tom svedectvo. „Keď som za svojej mladosti navštívil továreňské mestá francúzske a anglické, bol som omráčený množstvom ohyzdných figur, ktoré som stretával všade na uliciach a v pracovniach, a ktorým podobné som nevidel nikdy vo svojej vlasti“.²³²

Prečo v takom produktívnom meste Mulhouse priemerný vek sa zmenšil od roku 1812 do 1827 s 25 rokov 9 mesiacov, 12 dní na 21 rokov, 9 mesiacov 7 dní?

VPLYV ROZDELENIA MAJETKU NA EXISTENCIU A ROZVOJ BIEDY.

Čo najlepšie charakterizuje národohospodársky režim v otázke rozdelenia majetku, je, že nahradil, dosadil namiesto *Prozretelnosti* — *fatálnosť*, osud, a na-

²³¹ Say, *Traité Complet d'Économie politique pratique*, II. vyd., str. 180 - 181 - 182.

Cit. v Buret, cit. d., str. 118.

miesto práva — silu, brutálnosť. To nie je rozumná moc, ktorá by mohla uvažovať, odmeňovať, ktorá by mohla rozdeliť úmerne plody produkcie medzi jednotlivých činiteľov. Naopak, je to divoká sila, voľná súťaž, ktorá určuje podiel robotníkov a plodov práce.

Práca a život ľudský (keďže je na ňu odkázaný), — sú iba tovarom. Cena života je určená zákonom ponuky a dopytu. A ak je nesprávne cenený — ekonomisti nemajú inej odpovedi a obrany, ako že je to potreba.

Nové vynálezy, zdokonaľovanie strojov so dňa na deň zvyšuje tempo výroby; minuciózna delba práce zľahčuje industriálne funkcie, tým nepriamo negliguje učenie, vedenie; žiada málo vyvinutej sily a trocha cviku, tým vytíška kvalifikovaných robotníkov, vyvoláva zúrivú súťaž práce, ktorá nesie so sebou úplné sníženie mzdy, úplnú závislosť od zamestnávateľa a tým neisté postavenie. Poslanie, určenie človeka, tak posilnené nádejou náboženstva aj zdravej filozofie padá do zabudnutia! Človek voči človekovi nemá viac porozumenia, nemá vznešenejšej túžby, iba *zahnať hlad najdrahšou obeťou, človekom samým.*

Ricardo a s ním aj iní ekonomisti pripúšťajú určitú fixnú mieru mzdy, ktorú (taxu) volajú potrebnou cenou práce.²³³ Ale keby mzdy mali určenú fixnú taxu, táto taxa tak determinovaná by mohla byť — len cenou životných potrieb, nevyhnutne potrebných k životu. Ale je nad všetku pochybnosť jasné, že mzdy neriadia sa cenou životných potrieb; zvýšené ceny životných potrieb nevplývajú priaznivo na mzdy. Naopak, v čase drahoty — a keď sa k tomu ešte pripojí nezamestnanosť — robotníci svojou nevídanou konkurenciou práce úzkostlivo ponúkajú sa do práce za ceny ešte nižšie. A trieda, ktorá žije zo mzdy, tvorí $\frac{3}{4}$ obyvateľstva.²³⁴

Roku 1832 vláda francúzska dopýtala sa predstavených tovární, aká je priemerná mzda v rozličných

²³³ Ricardo, Principes d'Économie politique, ch. V.

²³⁴ Droz, citov. v Buret, cit. d., str. 124, liv. III.

okresoch. Podľa tabuľky, ktorú zostavil „Conseils généraux“, maximum mzdy pre mestá bolo 1 fr. 50 denne a pre vidiek 0 fr. 75. M. de Villeneuve kalkuluje na 1 fr. 05 ako potrebnú sumu pre výživu jednej robotníckej rodiny v meste Lille. A podľa neho jedna robotnícka rodina spojenými silami nezarobí viac denne ako 2 fr. 88, teda ročne 864 fr. To, pravda, za predpokladu, ktorý je neuskutočniteľný, že nikdy nebude bez práce a že nikdy neochorie.²³⁵

Pozrime si ešte situáciu podľa obchodnej ankety z roku 1834, ktorá je jasnou ukázkou nedostotočnosti, nestálosti (pohyblivosti) a neistoty mzdy, ktorá je jediným zdrojom životným väčšiny obyvateľstva miest Francúzska:

Pán Mimerel z Turcoing hovorí, že deti, ktorých mzda činí asi 10 až 12 sous denne, tvoria polovicu robotníkov.

Pán Fontaine - Gris, továrnik z Froyes, vyhlasuje, že od 1816 roku mzdy poklesly o 25/100, a dodáva: „Toto sníženie je dôsledkom stále väčšej zručnosti v práci a stále väčšej konkurencie medzi robotníkmi.“

Pán Henriot z Remeša hovorí tónom, ktorý je výnimkou u továrnikov: „Ak si chceme udržať pokoj, je naliehavé, aby sa robotníkom už viac nesnižovala mzda, ktorá sa menila veľmi často, a zriedka v prospech robotníkov.“²³⁶

„Často sa stáva v továrňach, hovorí Villermé, že nastane doba úzkosti, krízy, keď továrnici sú nútení, ak nechcú nechať padnúť, zruinovať továrňu, a keď nechcú tak odňať robotníkom jediný prostriedok existencie, alebo znížiť mzdy, alebo pri tej istej mzde žiadať dlhší pracovný čas.“ Takto riadi konkurencia!

A robotníci, ktorých je značné množstvo pracujúcich v priemysloch na tovar prepychový, alebo v prie-

²³⁵ Vid' Villeneuve, *Économie politique Chrétienne*, premier vol., ch. IX.

Vid' Buret..., str. 1129, liv III.

mysloch, ktoré pracujú pre konzum zahraničný? Tí sú vystavení — vzhľadom na ich prácu — ešte hroznejšej neistote.

V Anglicku robotníci tohto druhu nemohli počítať na viac ako na 9 mesiacov pracovnej doby. Do toho treba ešte vložiť, že aj táto doba bola prerušovaná takzvanou dobou krízy, ktorá skoro v rovnakých a stále bližších intervaloch sa dostavovala, takže tvorila takrečeno integrálnu časť priemyslového stavu. Od roku 1810 do 1837 boli 4 veľké krízy obchodné, z ktorých každá trvala viac rokov, a všetky prerušily skoro rovnako vo všetkých zemiach pracovný trh veľkých priemyslových produkcií. Skoro polovicu tohoto času vyplnila kríza.²³⁷ A aj toto je potreba, ktorá iste smeruje k prosperite priemyslovej? Robotník nie je si istý prácou ani jeden deň, nemôže nikdy počítať na zajtrajšok. Môže byť ten robotník opatrný? Je to v jeho moci, aby vzhľadom na svoj život počítal aj do budúcnosti a zlu predchádzal?! Hľa, takto je vystavená robotnícka trieda trikom špekulačným so všetkými možnými dôsledkami. A nielen to, ale, čo je ešte odsúdenia hodnejšie, kapitalisti stiahnu svoj kapitál, izolujú ho od produktov pre spotrebu domácu, od produktov, ktorých konzumentom je masa, lebo cudzina im poskytne oveľa výhodnejšie zamestnanie, teda nepotrebujú zúžitkovať svoj kapitál vyrábaním týchto produktov. Investujú svoj kapitál do produktov luxusných, pre konzum zahraničný. A dôsledok: Anglicko vystupuje na jednej strane ako zem najbohatšia na svete, na druhej strane ako zem najchudobnejšia, ktorá svojim hospodárskym režimom odsudzuje najširšie vrstvy k prácam a k chradnutiu na tele a na duchu.²³⁸

A tu stojíme pred faktom, že *podmienky pracovné sú zlé, že niet úmerného rozdelenia plodov práce; chýba tu očividome zásah spravodlivosti sociálnej a*

²³⁷ Buret..., str. 133, liv. III.

²³⁸ Tamtiež, str. 134.

sociálnej lásky. — Odpovedať na to, že je to dôsledok a výsledok legitimnej smluvy, slobodne upravenej, a teda, že je to spravodlivé riešenie, bolo by prinajmenej nedôsledné?!

Za danej situácie nemá nikdy možnosť poznať situáciu trhu a výhľady priemyslu, v ktorom pracuje. Ďalej k tomu, aby sa mohlo hovoriť o kontrakte, slobodne uzavrenom, je potrebná rovnaká sloboda obidvoch stránok smluvy a rovnaká možnosť smluvu uzavrieť, alebo ju nepriať. A keby sme užili slov liberálnych ekonomistov, že práca je tovar, musely by obe stránky smluvy mať jednakú slobodu a možnosť predáť alebo kúpiť. Ale je táto rovnosť medzi oboma smluvnými stránkami? Je predavač taký voľný odmietnuť predaj, ako kupec kúpu, keď mu cena nevyhovuje, keď robotník je nútený každodenne zameniť svoju prácu za mzdu, nech je táto hocijaká, ak nechce na seba brať riziko hladovej smrti, kým zamestnávateľ tratia iba zisk na niekoľko dní, ale kapitál mu ostáva celý? *Aj vtedy cena práce nie je výsledkom smluvy, ale výsledok potreby, do ktorej tak neúprosne ženie konkurencia,* od ktorej hospodársky režim s absolútnou istotou očakáva blahobyť mravov, a proti ktorej sa každé opačné úsilie triešti. Dôkazom toho je nezdar koalícií robotníckych, ktoré mali za následok len minus pre robotníkov alebo pri mzde, alebo pri pracovnej dobe. A k tomu sa ešte vždy pripojily obvinenia mestských zastupiteľstiev, že robotníci nerozumným konaním narušujú pokoj spoločnosti, že popudzujú k revoltám a k vojne. Hľa, robotník stojí sám so svojím životom a so svojou biedou.

Nový hospodársky režim, vedený voľnou súťažou, neúprosne má snahu revolučnú. Do rúk niekoľkých jednotlivcov ženie kapitál, ktorý vystupuje ako divoká moc, ktorá hrozí roztrhnutím spoločnosti na dva proti sebe stojace tábory: *bohatých a hladujúcich.* Jeho sila je odstredivá, nič nesbližovať, opačne —

vzdialiť obe tieto časti jednej a tej istej spoločnosti od seba čo najďalej; pozbaviť sa neúprosného záväzku mravného, a tak urobiť úplne závislú triedu jednu od druhej, ale nie opačne. Na jednej strane kapitál — všetko; — na druhej strane iba život, ktorý potrebuje kupca, ktorý by jeho silu kúpil, alebo mu prepožičal materiu, na ktorú by aplikoval svoju prácu. To po stránke materiálneho života — hľa, spravodlivosť!

A po stránke duševnej? Ten istý, ba ešte smutnejší obraz. Tu je *miera distribučná* ešte neúmernejšia. Stránka jedna: *kapitalista*. Konkurencia, neistota, možnosť rôznych zmien na domácom aj zahraničnom trhu, to všetko núti ho k najväčšiemu vypätiu intelektu; so všetkým musí počítať, predvídať, odhadovať, kalkulovať, aby mohol vystihnúť najpríhodnejšiu situáciu, kedy by mohol vrhnúť na trh svoje produkty a kedy produkovať.

Robotníci? Funkcie podniku sú tak podrobne rozkúskované, že tieto nevyžadujú vedenia, vypätia duševného. Je prikovaný takrečeno k jednému detailu, ktorý, keď si vyžaduje, tak len minimum inteligencie. Podnik potrebuje iba jeho telo. A tak robotník, opakujúc stereotypne tú istú vec, klesá pomaly na úroveň toho stroja; z jeho rúk nevychádza celok, iba nepatrná časť, takže nevie, čo pracuje, nevie, pre koho pracuje, nepozná celkový postup výrobný. To už nie je človek, nepatrí sebe; je predaný so všetkým, čo má a čoho je schopný — podniku. Akási teória hospodárska, ktorá z vôle niekoľko jedincov stala sa jediným zákonom, priviazala ho k jednej veci, k jednému podniku, k jednému pánovi. Jeho, človeka žijúceho, mysliaceho, povereného zvláštnym osobným a sociálnym poslaním uprostred víru, pohybu spoločnosti, premenila na stroj, na tovar. Prikovala ho na jedno miesto. Jeho právo, jeho povinnosť, jeho prirodzená túžba, celá tradícia, všetky zvyky, všetky dejiny a

celá sila zákonov pozitívnych sú tu bezmocné! *Kde je tu láska?*

Hľa, *to je tá harmonia záujmov*, to je demokracia. To je v pravom a perverznom slova smysle aristokracia. *Umenie napreduje, a človek upadá, slabne fyzicky a duševne, stáva sa úplne otrocky závislý od kapitálu.* Kapitál, vzdialený od práce intervalom hocijako veľkým, prevzal panstvo také veľké a také tvrdé, akého svet nebol ešte svedkom.

Tvrdé a hrozné preto, že v zárodku vo svojej podstate je revolučné. Obidve časti jednej spoločnosti sú tak extrémne vzdialené, že nie je možné pri voľnej súťaži ich nikdy spojiť. A ak sa im nechá voľný chod, nevyhnutne jedna zničí druhú. Aristokracia drsná, tvrdá, ktorá nepozná práva, nepozná povinnosti, stratila smysel pre lásku a solidaritu, a to preto, že je bez zdravej idey, že nemá a ani nechce mať správny svetozor. To je ale kruté bezprávie, anarchizmus. To je zneuctenie vznešenosti ľudského ducha, diela Stvoriteľovho.

Laissez faire! Štát sa môže iba trpne dívať na túto katastrofu, do ktorej sa valí národ. Či predstavitelia štátu nie sú predovšetkým povinní, ako ochrancovia civilizácie, ako strážcovia všeobecného dobra, vynaložiť všetko úsilie na to, aby túto centrifugálnu divokú moc, ktorá do takej disharmonie priviedla život so zákonmi, s mravmi a s jeho vlastným určením, aby ju skrotili?! Iste! Majú a musia mať na tom eminentný záujem, aby namiesto disharmonie dosadili harmoniu.

Dnes vidíme jasne, že hospodársky režim toho „laissez-faire“ nevedel a ani nemohol vedieť riešiť a rozriešiť sociálne otázky, a to preto, že to bol rád čisto materiálny; — nezabudol, že okrem otázky produkcie je ešte aj otázka práva a otázka sociálna, že negligoval povinnosť a spravodlivosť.

V. KAPITOLA.

Sociálny život vo svetle
náuky Cirkvi katolíckej.

SPRAVODLIVOSŤ VŠEOBECNÁ.

Keď sme prezreli všetky tie krivdy, ktoré sa robily na úbohých pod rúškom prirodzenej potreby a nevyhnutnosti, teda pozrime ešte, aby tie krivdy boli jasnejšie viditeľné, k čomu zaväzuje sociálna spravodlivosť zamestnávateľov, podľa slov *Pia X. v Motu Proprio o kresťanskej ľudovej akcii* z 18. decembra 1903.

Pius X. hovorí takto: „Povinnosti spravodlivosti, ktoré viažu kapitalistov a zamestnávateľov, sú tieto: poskytnúť robotníkom spravodlivú mzdu; neznemožňovať im spravodlivé úspory ani krivdou, ani olupovaním, ani úžerou, už či je zjavná, či maskovaná. Poskytnúť im príležitosť k vykonaniu svojich náboženských povinností. Nevystavovať ich korupčným svodom, ani nebezpečenstvám pohoršenia; neubíjať v nich smysel pre rodinný život, ani smysel pre sporivosť; neukladať im práce neúmerne ich silám, alebo nezodpovedajúce veku, alebo pohlaviu.“

Preberme tieto povinnosti po sebe a porovnajme to so skutočným stavom veci. Výslednica je jasná. V každom ohľade je to nespravodlivosť, ktorá tvorí toľko odporu a nenávisti. To nie je tá čakaná harmonia záujmov všetkých. Naopak, to je labilnosť, na ktorú, ako na základ, postavili liberalisti spoločnosť ľudskú. Tak to vyslovil *Lev XIII.* vo svojej encyklike „*Inscrutabili*“: „Je evidentné, že civilná spoločnosť nemá solídnych základov, keď na jednej strane sa neopiera o nezmeniteľné základy práva a spravodlivosti, a keď na strane druhej ľudské vôle nie sú späté úprimnou láskou, ktorá má činiť spasiteľnejšie a sladšie konanie povinností.“

Dosiahnuť harmoniu záujmov, dosiahnuť všeobecné dobro nemožno čírym mechanizmom, tým menej poprením ľudskosti, prehrešovaním sa proti spravodlivosti a láske. „*Pracovať pre dobro všetkých, to znamená robiť to, čo sa shoduje s úmyslom Božím. No,*

Boh chcel, aby v spoločnosti ľudskej bola s nerovnosťou tried určitá rovnosť medzi nimi (triedami), vyplývajúca z priateľského súladu. Ani robotníci nesmia odpieraj zamestnávateľom rešpekt a vernosť, ani zamestnávatelia robotníkom zámernú dobrotu, ktorú vyžaduje spravodlivosť.¹

Pius X. vo svojej Encyklike „*Pienni l'animo*“ z 28. júla 1906 zdôrazňuje, že „každá reč, ktorá by mohla inšpirovať ľudu myšlienku odvratu (odporu), od vyšších tried, je a musí byť pokladaná za úplne sa proti-
viacu kresťanským zásadám.“

Benedikt XV. v liste Bergamskému biskupovi z 11. marca 1920 píše, že „vec pravdy a spravodlivosti sa neháji ani silou, ani neporiadkom; to sú zbrane, ktoré rania práve tých, ktorí sa ich chytajú.“

A v liste biskupom provincie *Venécie* zo 17. júna 1920 neprestáva zdôrazňovať potrebu zdržovania sa každej výstrednosti; vždycky však je to výstrednosť, keď sa operuje násilím a popudzovaním k nenávisti rozličných sociálnych tried.

A k tomu využívaní človeka človekom hovorí sv. *Augustín* vo svojom diele „*De Civitate Dei*“, že Boh nemal v úmysle, keď stvoril človeka, bytosť rozumovú, na svoj obraz, aby panoval (človek) nad človekom, ale nad nerozumným tvorstvom.²

Zo všetkých tých dôsledkov voľnej súťaže je jasné, že voľná súťaž nemôže viac riadiť život hospodársky a sociálny. Musí sa nahradiť iným regulátorom, ktorým je sociálna spravodlivosť a sociálna láska.

¹ Lev XIII., v dopise: *Permoti* nos 10. júla 1895 k arcibiskupovi v *Malinees* Msgr *Goosens* a ostat. biskupom *Belgie*.

„*Rationálem factum ad imaginem suam, noluit nisi irrationalibus dominari, non hominem homini, sed hominem peccori (De Civitate Dei, 2. VI.).*

SPRAVODLIVOSŤ VŠEOBECNE. SPRAVODLIVOSŤ V SMYSLE METAFORICKOM.

Idea spravodlivého zahrňuje v sebe konformitu s rádom. Predstavuje pojem nejakej veci, ktorá vhodne prilieha k nejakej inej veci, ako šat k postave, alebo, ako hovorí sv. Tomáš, „ako doska k doske“, ku ktorej sa dokonale hodí.

Slovo spravodlivý vyjadruje túto úmeru vzťahov.

Spravodlivosť v smysle metaforickom znamená shodu vôle s pravidlom mravnosti.

Podľa *Cicerona* spravodlivosť je paňou a kráľovnou všetkých ctností.³

Podľa *Aristotela* spravodlivosť zahrňuje v sebe všetky ostatné ctnosti, preto nie je len časťou ctnosti, ale je ctnosť univerzálna.

Podľa sv. *Ambroza* je rodičkou ostatných ctností.⁴

Sv. *Augustín* pripisuje spravodlivosti určitý rád, podľa ktorého má byť telo podriadené duši, duša Bohu. Boh je to teda, ku ktorému sa má odnášať všetko naše konanie. Z tohto konkludujúc nazýva spravodlivosť láskou len k Bohu.⁵

Sv. *Tomáš* pripisuje spravodlivosti činnosť ospravedlňujúcu, ktorú spôsobuje v nás viera. A vidí ju v správnom rozpoložení duše.

Ale v tomto prípade ju menuje výslovne spravodlivosťou v *smysle metaforickom*.⁶

Keďže teda to je podmienkou každého rádu mravného a každej ctnosti, aby všetky dispozície a všetky činy boli v shode s pravidlom mravnosti, aby boli v dokonalej rovnováhe s ním, — a to do výšky povin-

³ „Haec enim una omnium est domnia et regina virtutum.“ *Cicero*, *De Officiis*, lib., III., Cap. VI, 28.

⁴ Sv. *Ambroz*, *De Paradiso*, c. III, 22; P. L. XIV, col. 283.

⁵ Sv. *Augustín*, *De Civitate Dei*, lib. XIX, c. IV, P. L. 41, col. 629.

⁶ Sv. *Tomáš*, II, II, qu. 58, a. 2 ad 1; *Lessius*, *De Justitia*, n° 1.

ností —, dôsledne možno nazvať mravný rád a ctnosti menom „*spravodlivosť*“.

To je to práve, čo majú na zreteli spisovatelia a filozofovia, keď nazývajú súhrn všetkých ctností, alebo ich výsledky alebo príčiny: *milosť* a *lásku* „*spravodlivosťou*.“

Preto práve býva nazývaný spravodlivým ten, kto sa cvičí vo všetkých ctnostiach, kto ich praktikuje.

Ale to je spravodlivosť v smysle metaforickom, lebo tu ide o vnútornú konformitu dispozií a činov s požiadavkami zdravého rozumu u tej istej osoby.

Ale ako v ráde hmotnom idea „spravodlivého“ predpokladá dva predmety (objekty) rozdielne, ktoré by boli upravené k sebe navzájom, tak isto v ráde mravnom tá istá idea predpokladá dve rozdielne osoby.

SPRAVODLIVOSŤ VO VLASTNOM SLOVA SMYSLE.

Spravodlivosť vo vlastnom slova smysle je spravodlivosť, ktorá dáva každému, čo mu patrí. Sv. Augustín hovorí: „Spravodlivosť je ctnosť, ktorá každému udeľuje, čo je jeho“. ⁷ Aj podľa jednohlasného uznania národov byť spravodlivým znamená dať každému to, na čo má právo, čo mu patrí.

Meno „*spravodlivý*“ sa vzťahuje a rozprestiera na vzťahy s inými a vyjadruje shodu týchto vzťahov s rádom, ktorý vyžaduje príroda. No, každý rád je determinovaný predmetom (objektom), ktorý je termínom a mierou vzťahov, ktoré ho tvoria.

Ktorý je teda ten predmet, ktorému majú byť prispôbené vzťahy a skutky medzi osobami, aby nevybočovali. Týmto predmetom je *právo iného*. A tak idea „spravodlivého“ zahrňuje v sebe: 1. *povinnosť druhá oproti druhovi*; 2. *rozdielnosť medzi osobami, medzi*

⁷ Vid' aj Hamon, Association cath., 15. dec. 1891, str. 627.

ktorými sa má uplatniť ctnosť; 3. splnenie povinností, a to úplné (do výšky dlhu).⁸

Spravodlivosť riadi isté vzťahy druhu oproti druhovi. Ale onen „druh“ môže byť individuum, alebo spoločnosť.⁹ V dôsledku toho sú vzťahy medzi jednotlivcami ako takými, medzi jednotlivcami a spoločnosťou a medzi spoločnosťou a jednotlivcami. Teda tri druhy spravodlivosti, ktoré riadia tieto vzťahy: spravodlivosť smenná, podielna a zákonná.

Všetky tri sa shodujú v tom, že sa nevzťahujú na osoby, ktoré konajú, ale na iné, rozdielne, už či fyzické, či morálne (virtus ad alterum).

PREČO SA NIEKEDY SPRAVODLIVOSŤ NAZÝVA VŠEOBECNOU?

Spravodlivosť sa niekedy nazýva všeobecnou. Prečo? a) Vzhľadom na materiu a veci, ktorých sa dotýka, tak ako aj božská Prozreteľnosť sa niekedy nazýva všeobecnou.

b) Lebo každý druh spravodlivosti nejakým spôsobom napodobňuje. Nakoľko každej prirodzenosti dáva, čo jej úmerne patrí, podržuje akúsi formu spravodlivosti smennej; nakoľko ale usporadúva všetko vo vesmíre podľa hodnoty každého, napodobňuje spravodlivosť podielnu; nakoľko ale sa stará o dobro všetkých a o vynášanie čo najvhodnejších zákonov pre celú spoločnosť, má určitú podobnosť so spravodlivosťou zákonnou. Teda oprávnene aj na tomto základe sa môže nazývať spravodlivosťou zákonnou.¹⁰

Ďalej meno „spravodlivý“ môže sa dvojakým spôsobom chápať:

⁸ Sv. Tomáš, In 3 Sent., d. 33, a. 4, sol. 1.

⁹ Sv. Tomáš, II, II, qu. 58, a. 5.

¹⁰ Suarez, Disputatio de iustitia, sect. IV, 13, str. 568.

a) Ako súhrn všetkých ctností.¹¹

Ale keďže súhrn všetkých ctností shodou robí našu vôľu s normou, so zákonom Božím, oprávnené sa nazýva „spravodlivosťou“, a každá iná ctnosť časťou ctnosti spravodlivosti, lebo cvičením sa v ktorejkoľvek ctnosti duša dáva Bohu, čím mu je povinná. V tom smysle treba chápať aj slová sv. Písma: „Blahoslavení, ktorí lačnia a žíznia po spravodlivosti . . .“

V tom smysle hovorí aj sv. Ján Zlatoústý: „Spravodlivosť nie je nič iného, ako dôsledné zachovávanie všetkých príkazov“.¹²

Z toho je jasné, prečo aj ctnosti lásky sa dáva meno „spravodlivosti“ alebo prečo sa spravodlivosť pokladá za lásku, lebo láska robí shodnou našu vôľu s celým zákonom Božím.¹³

SPRAVODLIVOSŤ AKO CTNOSŤ PARTIKULÁRNA.

Definícia: Podľa sv. Augustína¹⁴ a podľa sv. Ambroza¹⁵ spravodlivosť je ctnosť, ktorá každému dáva, čo je jeho. Podľa Ulpiana spravodlivosť je stála a trvalá vôľa dávať každému, čo je jeho.¹⁶

A tak spravodlivosť je ctnosť, lebo dať každému jeho právo a vytvoriť všade v činnosti, kde si ľudia vzájomne rešpektujú nielen prirodzenú rovnosť, ale aj

¹¹ „Justum enim dicitur quod est adaequatum et commensum suae, regulae, cui debet commensurari“, Aristoteles, 5. Ethic., c. 1.

Porov. Sv. Anselm, Dialog. de veritate, cap. 13.

„Charitas inchoata, inchoata iustitia est; charitas magna, magna iustitia est; charitas perfecta, perfecta iustitia, est.“

Sv. Augustín, De natura et Gratia, c. 38.

Sv. Augustín, De Civitate Dei, lib. 19, c. 21.

Sv. Ambroz, De Officiis, lib. I, c. 24.

Vid' Lessius, De Justitia . . ., dub. I. lib. II, c. 1.

proporciu, je počestné a zdravému rozumu priliehavé, teda dielo ctnosti.

Táto ctnosť správne disponuje človeka k inému v činnosti a vo vzájomných vzťahoch, lebo ho naklonaňuje a aj disponuje, aby chcel a aj dal inému, čo mu je podľžný a čo jeho právu úmerne zodpovedá.

Aj to patrí k spravodlivosti, aby aj ten „iný“ priznal a rešpektoval právo moje; formálne totiž disponuje len subjekt k inému; ale efektívne môže „iného“ disponovať voči mne, lebo vlastnosťou každej ctnosti je, že čestnú stránku svojho objektu chce u všetkých, ba čo viac, aj sa pričiňuje, nakoľko môže, o jej obstaranie.

Spravodlivosť sa vzťahuje čisto len na činy, aby tieto boli v správnej dišpozícii k inému, a na veci, nakoľko sú látkou činov, ale nevzťahuje sa na vnútorné pasivity ako je (temperancia) umiernenosť. To preto, lebo vlastnou úlohou spravodlivosti je, aby dávala pozor na to, aby človek inému dal, čo mu právom patrí, a nie, aby sa na pr. nehneval. Spravodlivosti nezáleží na tom, či človek voči sebe sa chová podľa zásad zdravého rozumu, ale či vo vzťahoch s inými rešpektuje ich práva a vôbec koná tak, aby nikomu ani neubral, ani nepridal, ale dal iba toľko, koľko je striktne povinný.¹⁷ Vlastný čin spravodlivosti je dať každému jeho.¹⁸ Sv. Tomáš definuje spravodlivosť: „Spravodlivosť je trvalá a stála vôľa, dávajúca každému vlastné právo“.¹⁹

DRUHY CTNOSTI SPRAVODLIVOSTI.

Spravodlivosť smenná nabáda človeka a ho robí schopným, aby dával každému jednotlivcovi, čo je jeho. Upravuje vzťahy medzi časťou a časťou (medzi

¹⁷ Molina L., De Justitia . . . , t. I., tract. I, disp. I, p. 5.

¹⁸ Sv. Tomáš, I, II, qu. 58, a. 11.

¹⁹ Sv. Tomáš, I, II, qu. 58, a. 1.

občanom a občanom), aby sa dosiahlo rovnosti medzi občanmi v ich konaniach, ktoré si vzájomne vymenujú.

Teda disponuje privátneho človeka k privátnemu alebo tých, ktorí vystupujú na spôsob osôb privátnych, aby sa dosiahlo rovnosti medzi vecou danou a prijatou. Teda riadi vzájomné výmeny vecí, bez ohľadu na sociálne zaradenie osôb.

Spravodlivosť podielna nabáda celok, spoločnosť, ako ťakú, štát alebo jeho predstaviteľov, aby bremená a výhody štátne rozdeľovali medzi občanov vždy úmerne, majúc na mysli úmeru, ktorá je medzi nimi, aby bolo vylúčené osobníckárstvo, alebo nadržovanie nejakým skupinám pri obsadzovaní miest štátnych.

Táto spravodlivosť má na mysli podmienky osoby, jej postavenie, či je na pr. chudobná, alebo bohatá, vznešená, alebo nie, učená, alebo nie.

Jej vlastným poslaním je, vytvoriť rovnosť medzi proporciami a proporciami, aby proporciá medzi vecmi, ktoré sa rozdeľujú, bola tá istá, ako je medzi podmienkami osôb, medzi ktoré sa majú veci rozdeliť.

Nalieha predovšetkým na štát, alebo jeho reprezentantov, ktorým je sverená úloha rozdeľovať bremená a výhody štátne, aby sa tak vždy konalo vzhľadom na sociálne postavenie, podmienky osôb, alebo súkromné spoločnosti.

Na privátne osoby nalieha len akosi nepriamo, aby totiž spravodlivé rozdelenie ochotne a radostne prijali a zákonne pridelenú funkciu vykonali.

Spravodlivosť zákonná. O tejto sa zmienim len stručne, lebo bude o nej reč obšírne v štúdiu o sociálnej spravodlivosti.

Spravodlivosť zákonná nabáda občanov, aby dávali štátu všetko, čo predpisuje zákon pre dobro spoločnosti, čo je pre jej existenciu nevyhnutne potrebné.

SOCIÁLNA SPRAVODLIVOSŤ A „RERUM NOVARUM“.

Pri riešení otázky „sociálnej“ spravodlivosti nemožno obísť príčiny, pre ktoré boli spomínané okružné listy vydané.

Jasnú odpoveď dal Lev XIII.: „...vidíme zreteľne — a v tom súhlasia s nami všetci — že najchudobnejšej vrstve ľudu sa musí rýchlo a primerane pomôcť, lebo veľmi mnohí ľudia žijú v pomeroch úbohých a žalostných, až je to nedôstojné pre človeka.“²⁰ Týmto nijako nechcem povedať, že by sa spravodlivosť mala aplikovať len na triedu robotnícku, tým menej že by „sociálna otázka“ bola len otázkou robotníckou, alebo otázkou vôbec chudobných. Nie „sociálna otázka“ je otázkou správneho spolunažívania všetkých ľudí vôbec, nech sú už na hocijakom stupni sociálneho zaraďovania a nech patria k hocijakému stavu, alebo triede. Preto aj sociálna spravodlivosť sa rozširuje na všetkých ľudí.

Robotnícka otázka sa tu vyzdvihuje len preto, lebo bola najnaliehavejšou pre rozriešenie.

Ako došlo k tomuto stavu? Koreň zla je v tom, že „z verejných sriadení a zákonov vypudili zdedené náboženstvo“. Tým bolo umožnené, že sa „robotníci naraz ocitli v samote a bez ochrany upadli do rúk neľudskosti...“²¹

Ľudské nažívanie prestalo byť výrazom vôle Božej z viny tých zákonodárcov. Vymizol smysel pre všeobecné dobro a pre spravodlivosť.

Veľký učiteľ, keď určil diagnózu, prichádza s liekom. „Úspech pravidelne vyplýva zo súčinnosti všetkých tých príčin, ktorými je podmienený“.²²

Ktorými príčinami je podmienený plne život člo-

²⁰ R. N. 2.

²¹ R. N. 2.

²² R. N. 25.

veka v spoločnosti, — to všeobecné dobro, ktorého toľko treba? Sú to prvky, z ktorých sa skladá živý organizmus sociálneho telesa: poddaní a predstavitelia štátnej moci — tí, ktorí spravujú štát.²³

Jednotlivci, robotníci a zamestnávateľia musia verne plniť povinnosti, hlavne tie, ktoré vyplývajú zo spravodlivosti.

Tu platí zásada, že dokonalosť všetkých spoločností záleží na tom, aby cieľ, pre ktorý sa spoločnosť sriadila, bol vodičom a mierou všetkej činnosti v spoločnosti, lebo odklon od cieľa je záhubou.²⁴ To platí o štátnom telese ako celku, o súkromných spoločnostiach v ňom a o jednotlivých jeho členoch.

Čo je tuná spoločným cieľom, pôvodným ideálom? Je to všeobecné dobro.

Ktoré povinnosti má štát ako celok, lepšie — predstavitelia štátu? „Štát sa má mocou svojho poslania starať o celok.“ Bližšie: Správcovia štátu majú vydávať také zákony a tak sa starať o zariadenie štátu, aby to už samo o sebe bolo „causa efficiens“ blaženosti ako celku tak jednotlivcov.²⁵ Lebo cieľ štátu je len jediný, rovnaký pre vznešených aj nízkych. Krásne o tom hovorí sv. Tomáš: „Ako časť a celok sú akosi to isté, tak to, čo náleží celku, akosi náleží časti“.²⁶

Prirodzený rád sveril vladárom starosť o celok. „Obecná blaženosť je teda nielen najvyšším zákonom vladárskej moci, ale celým jej smyslom a cieľom...“ „Keďže však vladárska moc pochádza z Boha a je akosi účasťou na jeho najvyššej vladárskej moci, musia ju jej nositelia vykonávať podľa príkladu moci božej, ktorá sa s otcovskou starostlivosťou stará o veci jednotlivé aj o celok.“²⁷

²³ R. N. 13.

²⁴ R. N. 22.

²⁵ R. N. 26.

²⁶ II. II. qu. 61 a. 1 ad 2.

²⁷ R. N. 28.

Požiadavkou obecného blaha je starať sa so strany štátu o celok a o jednotlivé jeho časti v ňom. Tak to žiada spravodlivosť podielna.²⁸

Treba tu pozerať na človeka v jeho plnej ľudskej dôstojnosti. Proti nej sa nesmie nik beztrestne prehrešiť, veď sám Boh s ňou zachádza s veľkou úctou.²⁹

Toto sú teda požiadavky všeobecného dobra so strany štátu ako celku; sú ony ale aj potrebnou složkou všeobecného dobra. Teda sú povinnosťou štátu. Ale, aby si ich štát osvojil ako povinnosť, musí to byť štát, ako ho žiada zdravý rozum, v súhlase so zákonom prirodzeným... Tento štát treba tu ná rozumieť, a nie, ako de facto sa vyskytuje tu alebo inde.³⁰

A tak „ak má byť dobre (tento) štát usporiadaný, musia v ňom byť zaistené statky potrebné pre potreby telesné a vonkajšie, „ktoré sú nevyhnutné ku konaniu ctností“.³¹ „Velí tak spravodlivosť, aby sa štát staral, aby z toho, čím robotník sám prispieva k obecnej bláženosti, dostával tiež časť, aby s menšími ťažkosťami mohol žiť...“³² Akú spravodlivosť tu ná treba rozumieť? Pius XI. pripisuje tieto isté požiadavky sociálnej spravodlivosti.³³ Lev XIII. ale menuje spravodlivosť s tými istými požiadavkami spravodlivosťou podielovou.

Keďže ale vlastným predmetom sociálnej spravodlivosti je všeobecné dobro, a všeobecné dobro by sa nemohlo zabezpečiť len podľa spravodlivosti podielnej, vyplýva z toho, že sociálna spravodlivosť zahrňuje v sebe spravodlivosť podielnu.

Lev XIII. teda, hovoriac o požiadavkách spravodlivosti podielnej, myslí zároveň na spravodlivosť sociál-

²⁸ R. N. 27.

²⁹ R. N. 32.

³⁰ R. N. 25.

³¹ Sv. Tomáš, De regimine principum, 1, 15.

³² R. N. 27.

³³ Qu. a. 57; Divini Red. 52.

nu, nakoľko táto žiada od štátu splnenie požiadaviek, ktoré mu ukladá ako povinnosti, všeobecné dobro.

Ale človeka dôstojný život nebol by možný, keby len štát chcel svedomite svoje povinnosti plniť. Aby ich totiž mohol plniť, je potrebná spolupráca tých, o ktorých sa stará. Jednotlivci a súkromné združenia musia tiež splniť svoje povinnosti voči štátu, aby mohli plniť svoje poslanie. Spolupráca týchto je tiež požiadavkou všeobecného dobra. Je od nej závislé. Členovia spoločnosti sa musia prispôbiť jej zákonu, aby tak po stránke pozitívnej prispeli jej úprimne na pomoc a uľahčili jej námahu, a po stránke negatívnej, aby nerušili ani poriadok, ani pokoj, aby nebolí na prekážku všeobecnému dobru. Ďalej musia členovia Spoločnosti byť na stráži, aby nikto neurážal ich práva, zachovávať, čo žiada spravodlivosť, láska a prirodzená rovnosť.³⁵

Všeobecné dobro nie je samo pre seba, ale pre ľudí. Veď človek — a nie spoločnosť — je stvorený na obraz Boží, človek má nesmrteľnú dušu, je milovaný od Boha a vykúpený od Krista, človek má svoje vlastné poslanie. Týka sa teda všeobecné dobro eminentne človeka. Tí ale, ktorých sa to týka musia — každý na svojom úseku a podľa svojej možnosti — usilovať sa pracovať za ten istý cieľ — všeobecné dobro.³⁶

Čím sa upravujú vzťahy jednotlivcov a súkromných spoločností k spoločnosti — k štátu? Je to spravodlivosť zákonná.³⁷ Spravodlivosť, o ktorej hovorí Lev XIII. v Encyklike *Rerum Novarum*, je spravodlivosťou sociálnou. Takto ju chápe aj P. Rutten, *Le syndicat et la justice dans les relations économiques*, Sm. Soc. de Fr. Toulouse, 1921, str. 190: „Il ne faut pas chercher ailleurs que dans l'encyclique *Rerum Novarum* la dé-

³⁵ Garriguet, *Manuel de Sociologie*... str. 22.

³⁶ R. N. 25.

³⁷ In V. Eth. Nic., lect. 2 in fine. Viď aj Prümmer, *Man. theol. moral.*, str. 67.

nociation vigoureuse et la condamnation implicable des injustices, que combat le syndicalisme chrétienne.

A hovorí: „La justice sociale est la vertu qui fait converger vers le Bien commun du corps social tout entier les actes des toutes les autres vertus. Elle requiert de nous, d'abord une vue claire de l'intérêt général, et puis, un désir sincère de nous y consacrer.

Ce n'est donc pas seulement pour nous mêmes, mais pour notre pays que nous devons être justes, chastes, charitables, prudents et forts.

D'autre part le droit au développement normal de notre triple vie: physique, intellectuelle et surnaturelle constitue un droit inné que la société a l'impérieux devoir de sauvegarder.”

„Justitia legalis est quaedam specialis virtus secundum suam essetiam, secundum quod respicit commune bonum ut proprium obiectum . . .”³⁸

Teda všeobecné dobro žiada zachovávanie príkazov spravodlivosti podielnej a zákonnej. Keďže ale požiadavky — normy všeobecného dobra sú totožné s normami sociálnej spravodlivosti,³⁹ zahrňuje v sebe sociálna spravodlivosť aj spravodlivosť podielnu a zákonnú.

SOCIÁLNA SPRAVODLIVOSŤ A „QUADRAGESIMO ANNO”

Encyklika „Quadragesimo anno” — ako som už povedal, podáva, vysvetľuje a dopĺňa náuku „Rerum Novarum”.⁴⁰

Už z toho je jasné, že v „Quadragesimo anno” o nič iného nejde Piusovi XI., ako ujarmené masy ľudstva

³⁸ II. II. qu. 58 a. 6. c.

³⁹ Qu. a. 57.

⁴⁰ Qu. a. 15.

vyslobodiť z otroctva, do ktorého bez vlastnej viny upadly, teda o zaistenie a umožnenie plne dôstojného života všetkým ľuďom, hlavne ubiedeným: o všeobecné dobro. Sám tu hovorí: „Verejné zariadenia štátne nech všetko nažívanie štátne usporiadajú podľa potrieb všeobecného dobra, alebo podľa zásad sociálnej spravodlivosti. Tak iste aj do najdôležitejšieho oboru sociálneho života, totiž hospodárskeho, sa navráti správy a zdravý rád!“⁴¹ Musí teda byť vodičom aj tuná všeobecné dobro, alebo jeho normy, ktoré sú totožné s normami sociálnej spravodlivosti.⁴²

Ide tu o človeka v plnej jeho dôstojnosti ľudskej, hlavne o jeho poslanie. Je človek vybavený prirodzenosťou pre život spoločenský; v nej sa má plne rozvinúť telesne aj duševne. Z toho vyplýva, že ono všeobecné — sociálne — dobro má byť také, aby sme sa stávali lepšími; vtedy ho ale musíme hľadať predovšetkým v ctnostnom živote.⁴³

Predsa však, ak má byť štát dobre usporiadaný, musia v ňom byť zaistené aj statky, bezpodmienečné pre potreby telesné, a statky vonkajšie, „ktoré sú potrebné ku konaniu ctností“.⁴⁴ A tu nám ide hlavne o tieto dobrá hmotné, alebo o všeobecné dobro po stránke hmotnej na poli hospodárskom.

V čom videl teda Pius XI. (Quadragesimo anno) zabezpečenie všeobecného dobra? Alebo ináč, ktoré sú požiadavky všeobecného dobra, alebo sociálnej spravodlivosti? Vo vyličení tých rán, ktoré najviac pálily. Ktoré sú to? Právo vlastnícke, kapitál a práca. Odproletarizovanie proletariátu, spravodlivá mzda a nový spoločenský poriadok.

⁴¹ Qu. a. 75, 110.

⁴² Qu. a. 110, 57, 74.

⁴³ R. N. 27.

⁴⁴ Sv. Tomáš, De regimine principum 1, 15; De legibus, lib. III, cap. XI, n° 8 a n.

Kapitál a práca.

Predovšetkým v otázke kapitálu a práce žiada všeobecné dobro, aby sa nespúšťal so zreteľu Bohom zamýšľaný cieľ oboch, že totiž hospodárske statky majú živiť všetko ľudstvo.⁴⁵ Priznáva právo jednotlivcov a tried ľudstva na súkromný majetok, lebo je to dôsledkom prirodzenosti človeka, obdareného rozumom.⁴⁶ „Prirodzenosť sama viedla k súkromnému vlastníctvu a k rozdeleniu statkov“.⁴⁷ Tým sa však neuspokojuje, že priznáva každému človekovi právo na majetok súkromný. Majúc na mysli náchylnosť ľudí k zlému, stanovuje smernice, podľa ktorých sa majú rozdeliť bohatstvá jednotlivým ľuďom a triedam ľudstva. Tie sú obecným dobrom celej spoločnosti. Bližšie: aby trieda nevylučovala triedu z účasti na statkoch, ani kapitalisti, ani robotníci“.⁴⁸ „Každému nech sa teda prideli jeho podiel na statkoch; a musí sa pracovať na tom, aby sa rozdelenie výrobných statkov urobilo a upravilo podľa zásad všeobecného dobra alebo sociálnej spravodlivosti, keďže dnes je veľká nesrovnalosť medzi nemnohými veľkými boháčmi a bezpočetnými chudákmi, a teda sú v rozdelení majetku veľmi ťažké chyby...“⁴⁹

Spravodlivá mzda.

Odproletarizovanie proletariátu je požiadavkou všeobecného dobra, teda sociálnej spravodlivosti; avšak robotník, ktorý nemá nič okrem dvoch práce schopných rúk, ako sa môže povzniesť nad existenčnú neistotu, ak nie len mzdou za prácu.

⁴⁵ R. n. 7.

⁴⁶ R. n. 5.

⁴⁷ Qu. a. 56.

⁴⁸ Qu. a. 57.

⁴⁹ Qu. a. 58.

Žiada teda sociálna spravodlivosť, aby robotník dostal za prácu takú mzdu, ktorou by mohol vyživiť seba a svoju rodinu.⁵⁰

Mzda by teda mala byť taká, aby nebola na škodu podniku a podnikateľa; bolo by nespravodlivé vymáhať mzdu veľmi vysokú, akú by nemohol platiť podnik, iba za cenu pádu a z toho vyplývajúcej biedy pre robotníctvo.⁵¹

Konečne musí byť mzda primeraná všeobecnému hospodárskemu záujmu, aby teda nebola ani veľmi vysoká, ani veľmi nízka, lebo aj mzdy veľmi vysoké a veľmi nízke bývajú veľmi často príčinou nezamestnanosti, úpadku blahobytu štátov, rozvratu spoločenského poriadku, pokoja a mieru celého sveta.

„Je teda proti sociálnej spravodlivosti, keď sa pre osobný prospech a bez ohľadu na všeobecné dobro mzdy alebo veľmi snižujú, alebo veľmi zvyšujú; sociálna spravodlivosť vyžaduje, aby sa mzdy svorne upravily pokiaľ možno tak, aby čo najviac ľudí mohlo nájsť prácu a získať primerané prostriedky k živobytiu“.⁵²

Otázka správneho rozdelenia majetku a spravodlivej mzdy týka sa jednotlivých osôb.⁵³

„S najvyšším úsilím sa musí pracovať na tom, aby aspoň v budúcnosti získaných hospodárskych statkov nadobúdali vo spravodlivej miere tí, ktorí majú majetok; ale aby sa ich dostávalo v dostatočnej hojnosti aj tým, ktorí poskytujú prácu, nie aby v práci ochabovali, ale aby šetrnosťou rodinný majetok rozmnožovali; aby rozmnožený majetok múdro spravovali, a tak ľahšie a bezpečnejšie uniesli rodinné bremená; a keď sa povznesú nad existenčnú neistotu, ktorá je životným osudom proletárov, aby vedeli nielen preč-

⁵⁰ Qu. a. 71.

⁵¹ Qu. a. 72.

⁵² Qu. a. 74.

⁵³ Qu. a. 76.

kať rozličné kolísanie a krízy životné, ale aby mali aj dôveru, že po ich smrti budú aspoň do istej miery zaistení aj pozostalí”.⁵⁴

Bez uskutočnenia týchto požiadaviek nemožno účinne uhájiť verejný poriadok, pokoj a mier v ľudskej spoločnosti proti činiteľom revolučným.⁵⁵

Ďalej s otcovskou láskou volá Pius XI. tých, ktorí dosiaľ stáli v táboroch socialistov, do otcovského domu, aby sa tam usilovali prebudovať spoločnosť podľa zásad sociálnej spravodlivosti a sociálnej lásky.⁵⁶

Ale vybudovať nový štátny a spoločenský poriadok priamo patrí štátu. Preto tu zmienené požiadavky sociálnej spravodlivosti vzťahujú sa predovšetkým na štátnu správu.

Nový spoločenský poriadok.

Aby však bol zabezpečený spoločenský rád, je nevyhnutná, okrem nápravy mravov, aj reforma zariadenia, hlavne štátneho. Pius XI., odsudzujúc náuku individualizmu hlavne na poli hospodárskom, hovorí: „Je nevyhnutne potrebné, aby sa hospodársky život znova podriadil správnej a účinnej vedúcej zásade. Túto úlohu iste nemôže prevziať hospodárska diktatúra, ktorá v poslednom čase nastúpila na miesto voľnej súťaže, lebo táto nadvláda je akási búrlivá sila a násilná moc, ktorá musí dostať pevnú uzdu a musí sa múdro riadiť, ak sa má stať pre ľudstvo prospešnou, a nemôže si sama byť uzdou, nemôže sa sama riadiť. Treba sa teda starať o vyššie a ušľachtilejšie sily, aby hospodársku moc prísne a múdro riadily; a touto vyššou regulatívnou silou je *sociálna spravodlivosť a sociálna láska*. Preto musia zariadenia celého života

⁵⁴ Qu. a. 61.

⁵⁵ Qu. a. 62.

⁵⁶ Qu. a. 126.

sociálneho byť preniknuté touto sociálnou spravodlivosťou; a bezpodmienečne je potrebné, aby sa stala táto spravodlivosť skutočne účinnou, to je aby vytvorila právny a spoločenský poriadok, ktorý by prekvalifikoval hospodársky život a bol jeho kostrou".⁵⁷

SOCIÁLNA SPRAVODLIVOSŤ V ENCYKLIKE „DIVINI REDEMPTORIS“

Sociálna spravodlivosť ukladá povinnosti ako zamestnávateľom tak robotníkom. „A je práve zvláštnym rysom sociálnej spravodlivosti, že vymáha od jednotlivcov všetko to, čo žiada obecný blahobyť".⁵⁸

„Nemôže sa však povedať, že by sa zadostučinilo sociálnej spravodlivosti, ak nemajú robotníci zaistenú svoju osobnú existenciu a existenciu svojich rodín dostatočnou mzdou ak sa im nedá príležitosť získať si nejaký súkromný majetok, aby sa tak predchádzalo pohrome všeobecného pauperizmu, ak sa neurobia pre nich vhodné opatrenia súkromným a verejným poisťovaním pre dobu ich staroby, pre prípad choroby, lebo nezamestnanosti".⁵⁹

Cieľom všetkých snáh je všeobecné dobro, totiž vytvoriť spoločenský rád, ktorý by umožnil všetkým ľuďom plne ľudský život. K tomu ale treba spolupráca celej spoločnosti: teda spoločnosti ako celku: — štátnej správy, súkromných spoločností a jednotlivých jej členov. Ukladá teda sociálna spravodlivosť povinnosti všetkým.

Štátnej správe: Všeobecne, aby ponechala, chránila a umožňovala rozvoj a slobodu súkromných spoločností, aby mala na mysli človeka ako obraz Boží a tvor spoločenský, vystrojený dôstojnosťou osoby, — jeho

⁵⁷ Qu. a. 88.

⁵⁸ Div. Red. 51.

⁵⁹ Div. Red. 52.

zvláštné osobné poslanie a podľa toho aby konala, majúci stále na mysli plnosť prirodzenosti ľudskej (na poli hospodárskom).

Špeciálne: a) Aby dbala o to, žeby sa priznalo každému človekovi právo na súkromný majetok ako dôsledok prirodzenosti ľudskej.

b) Keďže zem má svojimi darmi živiť všetko ľudstvo, aby trieda nevylučovala triedu, aby každému v medziach všeobecného dobra bol pridelený jeho úmerný podiel na statkoch.

c) Aby tí, ktorí sa živia iba mzdou, za prácu dostali takú mzdu, ktorou by mohli živiť seba a svoju rodinu, aby mzda nebola na úkor podniku, podnikateľa a štátu ako celku — ani veľmi nízka, ani veľmi vysoká, ale aby boli mzdy čo možno upravené tak, aby čo najviac ľudí mohlo najstť prácu a získať si primerané prostriedky k živobytiu.

Aby tohto však mohla dosiahnuť, je bezpodmienečne potrebné, aby zariadenia celého života sociálneho boli preniknuté sociálnou spravodlivosťou, aby sa v tomto duchu vytvoril nový spoločenský poriadok a poriadok právny, ktorý by potom prekvasil aj život hospodársky a bol jeho kostrou. Toto je však možné štátu zákonodarstvom a zariadením. Je toto predovšetkým činnosť ochranná a podporná všetkého toho, čo pravdepodobne nejako prospeje ľuďom. Zákony však nech nejdú ďalej a nech nepodnikajú viac, ak treba k odstráneniu neporiadkov, alebo k odstráneniu nebezpečenstva.⁶⁰ Hlavne, aby boli zákony priaznivé právu súkromného vlastníctva, a — pokiaľ možno — aby sa staraly o to, žeby čo najväčší počet ľudí mal túžbu byť vlastníkom nejakého majetku. Dane nech nevyčerpávajú súkromný majetok, to by bolo nespravodlivé.

Jednotlivcom: všeobecne: aby ich činnosť nevybočovala z rámca všeobecného dobra.

⁶⁰ R. n. 29.

Špeciálne: bohatí a chudobní:

a) (*Bohatí*) zamestnávateľia a bohatí: musia mať v úcte ľudskú dôstojnosť — nevidieť v nich len otrokov (v robotníkoch). Nevidieť a neceniť v nich len silu telesnú a zdatnosť nervov — nevykorisťovať ich ako nejaký tovar, aby sa z nich dosiahlo zisku; dbať na náboženstvo a statky duchovné v nich — popriať im dostatok času; neukladať práce viac, ako stačia sily, ani práce také, ktoré sú v rozpore s vekom a pohlavím.

Hlavne nech platí zamestnávateľ robotníkovi spravodlivú mzdu, majúc na mysli tieto okolnosti. Utlačovať ľudí biednych a ťažiť z nich (pre svoj zisk) je ťažkým previnením proti zákonom Božím a právam ľudským; oklamávať však niekoho o povinnú mzdu je ťažkým hriechom. „Hľa, zadržaná mzda robotníkov kričí od Vás, a zavolanie tých, ktorí sa žalovali, vošlo v uši Pána zástupcov“.⁶¹ Neškodí chudobným v ničom na majetku násilím, klamstvami, alebo kupeckými úskokmi.

b) *Robotníci*: majú úplne a verne plniť to, čo bolo slobodne a v medziach spravodlivosti dohovorené v pracovnej smluve; nerobiť nijako škodu na majetku, ani neurážať osobu zamestnávateľa; majú sa pri hájení svojich práv chrániť násilia a nikdy sa nedopúšťať vzbury; nemajú sa stýkať s ľuďmi ničomnými, ktorí ich omamujú sladkými sľubmi a nesplniteľnými nádejami, z ktorých plynú pohromy majetkové.⁶²

„Ako v tele rôzne údy tvoria shodu a vzniká vyrovnanosť a súmernosť v složení funkcií tela, práve tak príroda v štáte zariadila, aby spomínané dve triedy žily medzi sebou v srdečnom pomere a aby medzi nimi bola vyrovnanosť a rovnováha. Rozhodne trieda

⁶¹ Jakub, 5, 4.

⁶² R. n. 16, 17.

potrebuje triedu: nemôže byť kapitál bez práce, ani práce bez kapitálu.“⁶³

Stanoviac však povinnosti, ktoré ukladá sociálna spravodlivosť zamestnávateľom a robotníkom — ocitáme sa v akejsi polotme v otázke mzdy a spravodlivého rozdelenia majetku. Tú istú zdanlivú funkciu pripisuje Quadragesimo anno aj spravodlivosti smennej: „Vzájomné vzťahy kapitálu a práce sa majú upraviť podľa zásad presnej spravodlivosti, ktorá sa nazýva smenná, a napomáhať má pri tom kresťanská láska“.⁶⁴

Naproti tomu je zas text: „Je teda proti sociálnej spravodlivosti, keď sa pre osobný prospech a bez ohľadu na obecné dobro mzdy alebo veľmi stlačujú, alebo veľmi zvyšujú; sociálna spravodlivosť vyžaduje, aby sa mzdy svorne upravily pokiaľ možno tak, aby čo najviac ľudí mohlo najstť prácu a získať primerané prostriedky k živobytíu.“⁶⁵

Je tu rozpor, ale len zdanlivý. Vec sa vyjasní, keď si určíme úlohu spravodlivosti smennej. Táto upravuje pomer medzi časťou a časťou (občanom a občanom) tak, aby sa dosiahlo rovnosti medzi občanmi v činoch a statkoch, ktoré si navzájom vymenňujú.

Teda disponuje privátnu osobu k privátnej, alebo tých, ktorí vystupujú ako osoba privátna; — môže to byť aj štát. Tu nie sú nikdy ohľady na kondície osoby, ale diela, ktoré vykonaly. Má teda v ohľade len hodnotu (conditio) veci druhého, aby bola zhodnotená úmerne; vnútorný jej cieľ teda je určiť rovnosť medzi vecou danou a prijatou.⁶⁶

Smysel textu je teda, že spravodlivosť *smenná* žiada len, aby sa zachovala rovnováha medzi prácou a plácou, nič viac, bez ohľadu na stav robotníka a za-

⁶³ R. n. 15.

⁶⁴ Qu. a. 110.

⁶⁵ Qu. a. 74.

⁴⁶ Lessius, de iustitia et iure, dubitatio I., lib. 2., cap. 1.

meštňáivateľa. Predpokladá teda už osoby, ktoré sú k sebe v určitom pomere záväznom — smluvnom.

Spravodlivosť *sociálna* ale ide ďalej, lebo týmto by sa nevyriešil pomer ľudí medzi sebou dostatočne. Nejde jej len o to, aby sa zachovala rovnosť medzi prácou a mzdou, ale žiada, aby sa poskytla práca sama tým, ktorí jedine ňou si môžu uhájiť život a ju nemajú, a aby mzda bola úmerná kondícii človeka, aby stačila na výživu robotníka a jeho rodiny.

„Predovšetkým sa má poskytnúť robotníkovi taká mzda, aby stačila uživiť jeho a jeho rodinu.⁶⁷ Ďalej žiada, aby sa umožnila práca čo najviac ľuďom, ktorí ju nemajú. A tak žiada sociálna spravodlivosť nielen to, aby sa dohovorená smluva obojstranne plnila, ale aby bolo umožnené, žeby sa smluva tak dohovorela, aby robotník mohol plniť povinnosti voči sebe a svojej rodine; aby dohovor takej smluvy bol zaistený.

„Ak toho nebude možno dosiahnuť za súčasných pomerov, sociálna spravodlivosť žiada, aby sa čo najskôr zaviedly nápravy, ktorými by sa zabezpečila každému dospelému robotníkovi taká mzda“.⁶⁸

Teda sociálna spravodlivosť neriadi pomer dvoch častí už dohovorený, — to riadi spravodlivosť smenná. Spravodlivosť *smenná* háji každému právo na veci, ktoré už má. Sociálna spravodlivosť chce ale zabezpečiť všetkým ľuďom toľko dobier pozemských, koľko potrebujú. Teda povinnosťou spravodlivosti *sociálnej* je umožniť *dohovorenie smluvy* a povinnosťou spravodlivosti *smennej* je *v dohovorenej už smluve starať sa o úmeru medzi prácou a plácou*.

Nemožno teda hovoriť, že by spravodlivosť sociálna a smenná byly to isté.⁶⁹

Jasne o tom hovorí Quadragesimo anno: „Vzájom-

⁶⁷ Qu. a. 71; porov. Enc. Cati Connubii, 330. dec. 1930.

⁶⁸ Qu. a. 71.

⁶⁹ Viď aj Kleinhapl Der Begriff der Iustitia Socialis, Zeitschrift für Kathol. Theologie, 1934, 3 Heft, str. 380, 381.

né vzťahy kapitálu a práce sa majú upraviť podľa zásad presnej spravodlivosti, ktorá sa nazýva smenná... Zariadenia verejné a štátne nech všetko nažívanie ľudové usporiadajú podľa potrieb obecného dobra alebo podľa zásad sociálnej spravodlivosti.⁷⁰ Tak sa lišia teda tieto dve ctnosti aj činnosťou aj predmetom.

SOCIÁLNA SPRAVODLIVOSŤ V ŠTÚDIÁCH KATOLÍCKYCH TEOLOGOV A SOCIOLOGOV.

Márne by sme hľadali jednotu v ponímaní sociálnej spravodlivosti u katolíckych teologov a sociologov. Jediné, v čom sa shodujú všetci, je výraz „sociálna spravodlivosť“. Pojem jeho však vysvetľujú rôzne. Jedna časť hľadá rozlúštenie v rámci onoho klasického rozdelenia: spravodlivosť smenná, podielna a zákonná. Druhá časť výbočuje z tohto rámca⁷¹ a hovorí o *štvrtej zvláštnej* ctnosti spravodlivosti.

Vráťme sa ku skupine prvej a postavme ju do svetla našich vývodov.

Spravodlivosť vyžaduje určitý rád. To je jej charakteristikou.⁷² Tento rád možno dvojako ponímať: a) alebo žiada rád v samej *vnútornej dispozícii človeka*, ako na pr., aby človek nižšie duševné sily podriaďoval vyšším, rozumu a rozum zas Bohu. Táto dispozícia je tiež spravodlivosť, ale v smysle metaforickom.⁷³ Nám ale i de o spravodlivosť v smysle striktnom.

b) Alebo žiada správny rád v samej *činnosti človeka*. Toto je spravodlivosť vo vlastnom slova smysle. Spravodlivosť je totiž „virtus ad alterum“.⁷⁴

⁷⁰ Qu. a. 110.

⁷¹ Viď tiež Höffner, *Soziale Gerechtigkeit und soziale Liebe*, Saarbrück 1935, str. 11.

I, II. qu. 113, a. 1.

In V. Ethic. lect. XVII.

II. II. qu. 58, a. 5. c.

Ale to „ad alterum“ môže byť alebo osoba súkromná, jednotlivec, ako taký, „časť“, alebo „iný“ vo všeobecnosti.

Vzťahy medzi jednotlivcami riadi spravodlivosť smenná. Jej predmetom je dobro partikulárne. Ale sociálna spravodlivosť má za predmet dobro všeobecné. Tieto dve ctnosti sú od seba jasne odlišné. Nemôže sa teda pokladať spravodlivosť smenná za spravodlivosť sociálnu.

Názor tých, ktorí vidia spravodlivosť sociálnu v súhrne spravodlivosti zákonnej a podielnej, nebudeme znova uvádzať, lebo k tomu istému záveru sme došli aj my. Ostáva nám teda uviesť tých, ktorí stotožňujú sociálnu spravodlivosť so zákonnou.

SPRAVODLIVOSŤ SOCIÁLNA A ZÁKONNÁ.

Veľká časť sociologov a teologov, ktorí sa zaoberajú sociálnou otázkou, vidí sociálnu spravodlivosť v zákonnej. Tedy, že tá istá vec má len dve rôzne mená.

Iní, keď aj pripúšťajú nejaký rozdiel medzi nimi, tento rozdiel nie je podstatný, nakoľko vidia v sociálnej spravodlivosti iba určitý druh spravodlivosti zákonnej, ako nevyhnutný dôsledok zmenených hospodárskych pomerov a oslabovania striktného právneho charakteru spravodlivosti zákonnej katolíckymi teológmi.

Tak *D. Prummer* stotožňuje úplne spravodlivosť sociálnu so zákonnou. Rozdeľuje ctnosť spravodlivosti na všeobecnú a zvláštnu. Všeobecnú stotožňuje so zákonnou. Hovorí: „Distinguitur justitia generalis, seu legalis (quae ab aliquibus auctoribus vocatur etiam socialis).“ A ďalej hovorí: „Haec justitia generalis (seu socialis) maxime est necessaria pro bono com-

muni...⁷⁵ Teda tá istá vec pod dvomi rôznymi menami.

A. Vermeersch menuje spravodlivosť zákonnú sociálnou. Podľa neho sa zákonná menuje preto sociálnou, lebo slúži spoločnosti.

Vysvetľujúc význam mena zákonnej spravodlivosti, hovorí doslovne: „Tá istá spravodlivosť sa menuje sociálna, lebo slúži spoločnosti...“⁷⁶

Toho istého názoru sú: A. Merkelbach, O. P., *Summa theologiae moralis*, sv. II. Paríž, 1932, n. 256; Noldin, *Summa theologiae moralis*, sv. I., Oenip. 1922, n. 312; L. Lachance, *Le Concept de droit selon Aristote et S. Thomas*. Montreal-Paris, 1933, str. 258-9; Horvath; *Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas von Aquin*, Graz 1929, str. 11-33; Fr. Kirchesch, *Christliche Demokratie*, 1927, str. 120, nn; O. Schilling (v spisoch pred vydaním Encykliky *Quadragesimo anno*), *Katholische Sozialethik*, München 1929, str. 74; Pottier, *De jure et justitia*, Leodii, 1900, str. 97 nn; Rutten O. P., *La doctrine sociale et l'Église...*, Liege 1932, str. 67; Delos, *Besitz und soziale Gerechtigkeit, Schönerer Zukunft*. V. 2:27. IV. 1930, str. 720 nn., hovorí, že nemožno rozlišovať sociálnu a zákonnú spravodlivosť.

Tiež Gillet O. P. vidí pod sociálnou spravodlivosťou jednu vec pod dvomi rôznymi menami. Ako dôvod častého užívania výrazu „sociálna spravodlivosť“ udáva to, že moralisti už niekoľko storočí tak oslabovali záväznosť povinností voči štátnym zákonom, že sa zdalo, že spravodlivosť zákonná už viac neviazala vo svedomí.⁷⁷

⁷⁵ Prümmer, *Manuale theologiae moralis* II, Freiburg i Br. 1928, str. 67.

Vermeersch, *Principes de morale sociale* I. Paris 1921, n. 47; *Quaestiones de justitia*, Brugis 1904² n. 51; *Litterae Encycl. Qu. A. adiectis notis marginalibus et commentariis*, Romae 1931, str. 77.

Gillet, *Conscience chrétienne et justice Sociale*, Paris 1922, str. 142; Viď tamtiež str. 166, 169.

Pozoruhodný je vývoj názoru A. Schmitta na sociálnu spravodlivosť. Zpočiatku nezaujal k tejto otázke nijaké stanovisko. Jednoducho podáva vo všeobecnosti názory iných, ktorí sa zaoberajú sociálnou otázkou.⁷⁸

Ale onedlho na to vo zvláštnej štúdii: „Soziale Gerechtigkeit in der Enzyklika Quadragesimo anno“ hovorí o nej ako o časti spravodlivosti všeobecnej, ktorá má za úlohu riadiť vzťahy „medzičlenov“ navzájom a ku štátu ako celku na poli sociálnom a hospodárskom tak, aby každý v rámci všeobecného dobra dostal svoj riadny podiel.⁷⁹ Podriaďuje teda sociálnu spravodlivosť spravodlivosti zákonnej.

Ale v novom vydaní sväzku: „De Principiis“ úplne oddeľuje spravodlivosť zákonnú od sociálnej v dôsledku rôznych predmetov a rôznych nositeľov práv. Avšak na konci tejto štúdie pripúšťa možnosť brať sociálnu spravodlivosť za časť spravodlivosti všeobecnej.⁸⁰

Je tu nejasnosť. Ale predsa sa zdá, že sa prikláňa k názoru predošlých, aj keď s určitými výhradami.

Nell-Breuning S. J. vo zvláštnej štúdii: „Justitia socialis“ z r. 1927 tiež stotožňuje sociálnu spravodlivosť so zákonnou. Výslovne píše, že „skutočne nie je sociálna spravodlivosť nič iného ako spravodlivosť zákonná“, len jej okruh pôsobnosti nevymedzuje štát, ako taký, ale spoločnosť.⁸¹

Keďže uvedené názory nie sú odchylné v podstate, rozoberieme ich v celku vo svetle našich záverov o sociálnej spravodlivosti.

⁷⁸ H. Noldin - A. Schmitt, *De principiis*, 17. vydanie, Innsbruck 1931, str. 271.

⁷⁹ *Soziale Gerechtigkeit in der Encycl. Qu. a.; Das Neue Reich* 14/1931-32, 563 n.

⁸⁰ H. Noldin - A. Schmitt, *De principiis*, 22. vyd., Innsbruck 1934, str. 274 n.

Nell - Breuning, *Iustitia Socialis? Schönere Zukunft II.* 1927, str. 798.

JE TEDA SOCIÁLNA SPRAVODLIVOSŤ TO ISTÉ AKO SPRAVODLIVOSŤ ZÁKONNÁ?

Akt aj habitus sa stáva zvláštnym druhom, keď má zvláštny predmet.⁸² Je teda jasné, že trvalá dobrá náklonnosť, ktorá má špeciálny predmet, od iných rozdielny, je špeciálnou ctnosťou; rôznosť predmetov robí rôznymi aj ctnosti. Zvláštnosť predmetu sa neponíma len po stránke materiálnej, ale ešte viac po stránke formálnej.⁸³

Aby sme teda mohli zistiť, či spravodlivosť sociálna a zákonná sú vecne to isté alebo nie, musíme najprv zistiť predmety oboch. Z porovnania bude jasný výsledok.

Čo je materiálnym predmetom spravodlivosti zákonnej?

Spravodlivosťou zákonnou tu rozumieme zvláštnu ctnosť, nie všeobecnú.⁸⁴

Čo je úlohou tejto zvláštnej spravodlivosti zákonnej, a to spravodlivosti vo vlastnom slova smysle? Jej úlohou je usmerňovať činy iných ctností k všeobecnému dobru. Teda *vonkajšie činy iných ctností* sú jej materiálnym predmetom. Hovorím, činy vonkajšie, lebo len to, čo je vonkajšou látkou iných ctností, môže byť aj vonkajšou látkou ctnosti spravodlivosti, ale nie obrátene.⁸⁵

Je to jasné aj z toho, že spravodlivosť upravuje vzťahy ľudí. Títo však sú vo vzájomnom pomere, ktorý vyplýva z činov, ktoré si ľudia navzájom vymenujú.

⁸² I. II. qu. 1, a. 3; qu. 54, a. 2.

⁸³ I. II. qu. 54, a. 2, ad 1.

⁸⁴ Viď II. II. qu. 58, a. 5, ad 3.

⁸⁵ „Quantum autem ad materiam proximam iustitia specialis non circuit materiam aliarum virtutum, quia ad ipsam non spectat qualiter homo irascitur dummodo non percutiat.” In 3 Sent. d. 33, qu. 2, a. 2. Sol. 3. ad 3.

Tu je však otázka, ktoré z týchto vonkajších činov môžu byť materiálnym predmetom? Môžu ním byť všetky akty *vonkajšie* vôbec, alebo len akty *právne* a zákonom predpísané v prospech všeobecného blahobytu? A tu odpovedáme, že len vonkajšie akty, ktoré v prospech všeobecného blahobytu právne a zákonom sa žiadajú, môžu byť akty iných ctností, môžu byť vlastným predmetom materiálnym zákonnej spravodlivosti.⁸⁶

Teda okruh pôsobnosti spravodlivosti zákonnej je *štát*. Toto je povedané vo všeobecnosti.

Je teraz len otázka, či štát vo svojich požiadavkách v prospech všeobecného blahobytu štátneho je neobmedzený, či je na jeho ľubovôli alebo nie, klásť na občanov povinnosti hocijakého druhu, ako kvantitatívne, tak aj kvalitatívne? Odpoveď na túto otázku je odpoveďou na otázku o ciele štátu.

Vlastný *cieľ* štátu je umožniť svojim členom dosiahnuť cieľ pozemský, teda plne dôstojný život ľudský⁸⁷ Veď preto sa človek sdružuje v spoločnosť, že sám nemôže dosiahnuť toho cieľa. Teda len to, čo je potrebné k dosiahnutiu tohoto cieľa, môže štát zákonne predpisovať.⁸⁸

Už aj tá okolnosť, že zákony sa môžu dotýkať len vonkajších činov, ukazuje, že úloha zákonov je výchovná. Preto nemôže ani predpisovať všetko, čo je dobré, ani zakazovať všetko, čo je zlé. Musí smerovať k tvoreniu občianskych ctností: „Preto ľudský zákon nemá zakazovať každú sociálnu chybu, ktorej sa ctnostní ľudia zdržujú, ale len tie najväčšie činy, ktoré by niesly veľké škody pre iných, a bez zákazu ktorých by sa spoločnosť nevedela udržať.“⁸⁹

⁸⁶ I., II., qu. 96, a 3. ad 2.

⁸⁷ In Ethic. Nic., lib. I., lect. 1.

⁸⁸ I., II. qu. 90, a. 2., c.; I., II., qu. 96, a. 3., c.; I., II., qu. 96, a. 4. c.

⁸⁹ I., II., qu. 96, a., 2, et 3.

Ďalej človek, hoci je časťou štátu, ale nie je ňou vo všetkom, čím sám je a čo má.⁹⁰

Každý jednotlivec, ako aj rodina, má aj svoje vlastné, na štáte nezávislé povinnosti.⁹¹ Keď jednotlivec zadosťučiní zákonom, štátom kompetentne predpísaným, zadosťučinil požiadavkám všeobecného dobra.⁹² Z toho vidno, že nie každý čin jednotlivcov je činnosťou štátu.

Poriadok a jednota v štáte, potrebné ako podklad pre materiálne dobro a duchovné dobro občanov, nežiadajú, aby všetko bolo zákonom predpísané.⁹³

A tu iste nebude od veci načrtnúť hlavné vlastnosti dobrých ľudských zákonov:

Tieto musia byť shodné so zákonom božím, zodpovedné, vhodné pre disciplínu sociálnu, musia byť v harmonii s prirodzeným právom a prirodzenosťou človeka a spoločnosti; musia byť užitočné pre všeobecné dobro za daných okolností. Teda musia byť v súlade s vyššími cieľmi človeka, spravodlivé v ukladaní povinností a rozdeľovaní dobier, konečne musia byť možné vzhľadom na ľudskú prirodzenosť, národné zvyky a podmienky zeme a doby.⁹⁴

Teda materiálnym predmetom spravodlivosti zákonnej sú všetky tie veci a všetky tie činy, ktoré nevyhnutne žiada všeobecné dobro.

A čo je materiálnym predmetom spravodlivosti sociálnej? Na to jasne odpovedá Pius XI. v Encyklike Divini Redemptoris: „A je práve zvláštnym rysom sociálnej spravodlivosti, že vymáha od jednotlivcov všetko to, čo žiada všeobecné dobro.“

Keďže ale treba vychádzať zo skutočných pomerov, pre ktoré bola Encyklika adresovaná, nemožno ľudskú

⁹⁰ I., II., qu. 21. art. 4. ad. 3.

⁹¹ In Ethic. Nic., Lib. I. lect. 1.

⁹² I., II., qu. 92, a 1 ad 3.

⁹³ De reg. princ. I., c. 15; In 2. Polit., lect. 5.

⁹⁴ I., II., qu. 95, a. 4.

spoločnosť ponímať ináč, ako sriadenú v štátne celky. Keďže však nemôžu padať do úvahy spoločnosti súkromné, sriadené vnútri štátu, už či sú na štáte závislé alebo sú dôsledkom prirodzenosti ľudskej, treba mať na mysli ono všeobecné dobro, ako všeobecné dobro všetkých štátov. *A teda materiálny predmet sociálnej spravodlivosti a spravodlivosti zákonnej sa kryjú, sú totožné.*

Formálny predmet zákonnej spravodlivosti.

Základ ctnosti spravodlivosti je právo.⁹⁵ A „ratio iusti“ je zákon.⁹⁶ Teda spravodlivosť žiada zachovávanie toho, čo zákon predpisuje. Avšak zákony sú rôzne.⁹⁷

Je teraz otázka, predpisy ktorých zákonov žiada zachovávať spravodlivosť zákonná? Predpisy vôbec: zákona božského a ľudského? alebo len niektorých? Keď len niektorých, ktorých?

Tu treba pripomenúť, že nejde tu o spravodlivosť v smysle metaforickom. V tomto smysle totiž, zahrňujúc v sebe všetky ctnosti, úmernou a vyrovnanou robí našu vôľu s vôľou Božou. Teda zahrňuje v sebe zachovávanie celého zákona vôbec.⁹⁸

Nám ale ide o zvláštnu ctnosť spravodlivosti zákonnej, ktorej predmetom je dobro všeobecné.

Tu sv. Tomáš má na mysli predovšetkým zákon štátny.⁹⁹ Jasne má na mysli len právo verejné a všeobecné dobro: „...iustia, quae intendit bonum commune, est alia

⁹⁵ Sv. Ambroz, I De Officiis, cap. 24.

⁹⁶ II., II., qu. 57, a. 1 ad 2.

⁹⁷ Bož. a ľudské...

⁹⁸ Božského a ľudského.

⁹⁹ In V. Ethic., lect. 2. et 3; — I. II. qu. 60, a. 3. ad 2 —; II. II. qu. 58, a. 6. c —; II. II. qu. 58, a. 7. c —; II. II. 59, a. 1. c —; II. II. qu. 80, a. 1. ad 4.

virtus a iustitia, quae ordinatur ad bonum privatum aliquis; unde et ius comme distinguitur a iure privato..."¹⁰⁰ Priam vyzdvihuje všeobecné dobro a verejné právo ako zvláštny, špeciálny rys zvláštnosti tejto ctnosti a stavia ho proti dobru privátnemu a proti súkromnému právu.¹⁰¹ Teda dochádzame k záveru, že *predmetom formálnym zákonnej spravodlivosti sú povinnosti, vyplývajúce zo štátneho práva, teda predpisy štátnych zákonov, alebo ešte ináč: povinnosti práva štátneho voči štátnemu dobru.*¹⁰² — Ešte ináč: právo štátov, žiadať od svojich občanov všetko, čo je prospešné a potrebné pre štátne dobro.¹⁰³

Čo je teraz *predmetom formálnym sociálnej spravodlivosti?*

Tu sa musíme pýtať na cieľ sociálnej spravodlivosti. Jej vlastným cieľom je zaistiť každému človekovi úmerne dôstojný plný život ľudský — v tomto smysle všeobecné dobro. Toto mal na mysli Lev XIII. a Pius XI. tiež, lebo v podstate podáva náuku Leva XIII. v Quadragesimo anno.¹⁰⁴ Tento plne dôstojný život ľudský je požiadavkou samej prirodzenosti ľudskej.¹⁰⁵ Keďže však dnešný stav je taký, že ľudia žijú v štátoch, je teda formálnym predmetom sociálnej spravodlivosti, právo z prirodzenosti ľudskej vyplývajúce pre všetkých členov spoločností štátnych, ako jednotlivcov a jednotlivých spoločností súkromných na plne dôstojný život ľudský, ako aj právo spoločnosti ako celku — žiadať všetko od svojich členov, či poddaných, či predstaviteľov štátu, čo je potrebné pre udržanie a zveľa-

¹⁰⁰ I. II. qu. 60, a. 3 ad 2.

¹⁰¹ II. II. qu. 58, a. 7. obj. et ad 2.

¹⁰² Viď tiež, Höffner, Soziale Gerechtigkeit u. soziale Liebe, s. 32.

¹⁰³ Viď aj Kleinhappl, Der Begriff der iustitia socialis, Zeitschrift f. kat. Theol., 1934. str. 375.

¹⁰⁴ R. n. 1 a 2.

¹⁰⁵ Lev XIII., Immort., II. 18. Viď tiež de Regim. princ. I. 14.

denie všeobecného dobra, ktoré má umožniť ten plne ľudský život. Teda reciprocita práv.¹⁰⁶

Tedy *formálne predmety spravodlivosti zákonnej a sociálnej sú rôzne*. Podľa tohoto nemôže byť spravodlivosť sociálna vecne totožná so zákonnou, alebo opačne, pod dvomi rôznymi menami.

Zistíme teraz ešte subjekt a terminus oboch.

Zákonná spravodlivosť: ide o právnu povinnosť voči štátnej spoločnosti. Sv. Tomáš hovorí: ...*iustitia legalis est quaedam specialis virtus, secundum suam essentiam, secundum quod respicit commune bonum ut proprium obiectum. Et sic est in principe principaliter et quasi architectonice; in subditis autem, secundario et quasi ministrative.*"¹⁰⁷

Z toho vyplýva, že povinnosťami voči štátu ako celku, lepšie voči všeobecnému dobru, sú viazaní aj predstavitelia štátu, aj poddaní; pravda, každý svojím spôsobom. Tieto povinnosti, alebo ich okruh spravuje zákon.

Teda *predstavitelia* štátu konajú svoje povinnosti tým, že vydávajú múdre a všeobecnému dobru prospešné zákony; — v tom spočíva ich štátnická múdrosť. — A *poddaní*, že tieto spravodlivé zákony, vydané v prospech obecného dobra a tak aj v prospech ich,¹⁰⁸ zachovávajú.¹⁰⁹

Spravodlivosť sociálna: Ako sme už v našej zvláštnej štúdii videli, je vlastným cieľom sociálnej spravodlivosti zaistiť plne dôstojný život všetkým ľuďom. Tento úspech je ale podmienený spoluprácou všetkých

¹⁰⁶ Viď aj Pesch, *Lehrbuch der Nazion. e.*, Bd. II. Freiburg i Br. 1924—5, str. 275.

¹⁰⁷ II. II. qu. 58, a. 6. c.

¹⁰⁸ Viď II. II. qu. 47. 2.

¹⁰⁹ Viď aj R. n. 25, 26, 27.

na ňom zainteresovaných. To sú všetci členovia štátnej spoločnosti, ako poddaní — už či jednotlivci alebo združení v súkromných spoločnostiach — alebo predstavitelia štátu. Teda všetci títo sú subjektom sociálnej spravodlivosti.

Subjekt sociálnej a zákonnej spravodlivosti je rovný.

Ostáva nám teda ešte zistiť *termín, nositeľov práva oboch druhov spravodlivosti*.

To vlastne už vyplýva z predmetov formálnych oboch.

Zákonná spravodlivosť: keďže formálny objekt zákonnej spravodlivosti je právo štátu žiadať od všetkých svojich občanov, čo žiada obecné dobro (ako celku) — nositeľom práva je teda štát ako taký.

Sociálna spravodlivosť: jej formálnym objektom je právo, vyplývajúce z ľudskej prirodzenosti všetkých členov spoločnosti štátnej na dôstojný život ľudský a vtedy aj na všetko to, čo sa k tomu vyžaduje, a právo štátnej spoločnosti, ako takej, je žiadať od svojich členov všetko, čo zaistenie tohoto plne dôstojného života ľudského vyžaduje, nositeľom práva, termínom sociálnej spravodlivosti je štátna spoločnosť ako taká a jej jednotliví členovia, ako aj súkromné spoločnosti.

Tak termín zákonnej a sociálnej spravodlivosti je rozličný.

Ako záver z toho je, že spravodlivosť zákonná nedosahuje plnosti spravodlivosti sociálnej. Nie je teda v podstate tá istá vec pod dvomi rozličnými menami.

•

Ostáva teraz ešte povedať o tých, ktorí vybočujú z rámca onoho starého klasického rozdelenia, — ktorí hovoria o sociálnej spravodlivosti ako o *štvrtnej ctnosti*.

Kedy možno hovoriť o zvláštnej ctnosti? Keď má špeciálny predmet (objekt).¹¹⁰ Musíme teda zistiť najprv objekt tej spravodlivosti.

¹¹⁰ I. II., qu., 1. a. 3; q. 54, a. 2.

Ako reprezentanta tejto skupiny uvediem J. Messnera. Hovorí otvorene, že treba pripustiť špeciálne nový druh práva, „jeden zvláštny druh povinností spravodlivosti“.¹¹¹ Dôvodí nasledovne: Zem má živiť celé ľudstvo; ale dnes už niet viac voľných plodov, ani neobsadených kusov zeme (bez majiteľov); jednotlivci však predsa sú nútení za tohoto hospodárskeho stavu hľadať svoju živnosť.

Ďalej sa vytvárajú rozličné spoločnosti vo vnútri štátu — a to vždy viac a viac, hlavne na poli hospodárskom, ktoré len prostredne, alebo vôbec nie sú závislé na štáte. Ich význam so dňa na deň vzrastá. Treba teda s nimi počítať ako so spoločnosťami, ktoré ale s pojmom štátu nemožno stotožňovať.¹¹²

Z toho musia vzniknúť nové druhy prirodzenej spravodlivosti. Nie sú ale orgánmi štátnymi. Musí sa im teda pripustiť vlastné právo, podľa ktorého by mohli riadiť svoje záujmy vlastné.¹¹³ Musí tu ísť teda o špecificky zvláštny druh povinnosti spravodlivosti.¹¹⁴ A tieto povinnosti sú povinnosti sociálnej spravodlivosti.

Aké povinnosti prideliuje tejto sociálnej spravodlivosti? Sú to hlavne tarify smluvné, výšky cien a mzdy.¹¹⁵

Teda podľa neho je sociálna spravodlivosť tá, „ktorá všetky sociálne skupiny v ich organickej samobytosti (Einheit), ako aj v ich jednotlivých členoch k tomu vedie, aby každej inej dali už podiel na sociálnej

¹¹¹ Artikel: „Soziale Gerechtigkeit“, Staatslexikon der Görresges., Bd. IV., Freiburg 1931, Spalte 1664 nn.

¹¹² Zum Begriff der sozialen Gerechtigkeit, v: Die soziale Frage und der Katholicismus, Festschrift zum 40 Jährigen Jubileum der Enzykl. Rerum novarum, Paderborn 1831, str. 422.

¹¹³ Tamtiež, str. 426.

¹¹⁴ Tamtiež.

¹¹⁵ Tamtiež, str. 431.

dobro.¹¹⁶ A ďalej hovorí, že ide o prirodzené právne povinnosti na poli národohospodárskom.¹¹⁷

Čo je teda materiálnym predmetom tejto sociálnej spravodlivosti? Je to právo jednotlivých sociálnych skupín na podiel zo sociálneho dobra, ktorý zodpovedá práci, ktorou prispeli k jeho uskutočneniu.

Formálnym predmetom? Je sociálne obecné blaho, nakoľko sa dosiahlo dobre usporiadanými hospodársko - sociálnymi vzťahmi sociálnych skupín medzi sebou.

Právny subjekt, nositeľ práva, sú sociálne skupiny (Stände und Klassen) v ich organickej jednote.

Nositeľmi právnych povinností (subjekt spravodlivosti) sú sociálne skupiny v tejto jednote a jednotlivci ako ich členovia.¹¹⁸

Vráťme sa k jednotlivým vývodom: *Materiálny a formálny predmet* je právo jednotlivých sociálnych skupín na podiel zo sociálneho dobra, ktorý zodpovedá práci, ktorou prispeli k jeho uskutočneniu. To znamená, že dôvod, pre ktorý určitá skupina má právo na podiel, je podielu primeraná práca! Predpokladá teda už prácu a obecné dobro. My ale vieme, že volanie po sociálnej spravodlivosti bolo práve vyvolané nedostatkom sociálneho dobra; domáhanie sa sociálnej spravodlivosti nie je ničím iným, ako volaním po všeobecnom dobre, — po plne dôstojnom živote ľudskom.

Predpokladá ďalej prácu! Sociálna spravodlivosť, ale domáha sa toho, aby sa umožnilo dosiahnuť prácu pre tých, ktorí ju nemajú a ktorí ňou sú nútení hľadať svoju živnosť.¹¹⁹ S predpokladom práce predpokladá aj určité statky, lebo pracovať znamená: na nich, alebo pomocou nich vykonávať činnosť.¹²⁰

¹¹⁶ Tamtiež, str. 433.

¹¹⁷ Tamtiež.

¹¹⁸ Tamtiež, str. 433.

¹¹⁹ Qu. a. 74.

¹²⁰ Qu. a. 53.

Sociálna spravodlivosť ale sa domáha úmerného prídelenia týchto statkov pre tých, ktorí ich nemajú, ale potrebujú.¹²¹ Ako by mohol pracovať, keby nemal na čom?¹²²

Ďalej Messner udáva ako hlavný dôvod oprávnenosti na určitý podiel prácu. Avšak z vôle Božej sa stalo, že má zem živiť všetko ľudstvo. Právo teda na určitý podiel pozemských dobrí vyplýva z vôle Božej, teda z prirodzenosti ľudskej samej. Je len zrejmé, že je povinnosťou jednotlivcov prispieť podľa možnosti k zachovaniu a zveľadeniu onoho všeobecného dobra.¹²³

Právny subjekt! Ako zrejmé pokladá za nositeľov práva sociálne skupiny. My sme však už na to obšírnejšie poukázali, že nijaké súkromné spoločnosti, už či sú rázu prirodzeného, nezávislé na štáte, alebo na ňom závislé, nemôžu byť — ani spoločnosti súkromné so súkromným predmetom subjektom práv a sociálnej spravodlivosti, ktorej predmetom je všeobecné dobro, nie dobro súkromné!¹²⁴

Subjekt sociálnej spravodlivosti. Messner udáva sociálne skupiny a jednotlivcov, nakoľko sú ich členmi.

Povinnosť prispieť ku dobru celku je požiadavkou všeobecného dobra. Toto totiž je podmienené spoluprácou všetkých na ňom zainteresovaných.¹²⁵ Starosť o všeobecné dobro prináleží priamo štátu, alebo jej reprezentantom; veď je to „jediným jeho smyslom“.¹²⁶ Teda nositeľmi povinnosti sociálnej spravodlivosti sú jednotlivci, nie nakoľko sú členmi súkromných spoločností, ale nakoľko sú údmi spoločenskou prirodzenosťou vybavení — pravda, žijúci v štáte — ako aj jednotlivé skupiny a štát zas ako celok.

¹²¹ Volanie po súkr. majetku Qu. a., 57.

¹²² R. n. 15.

¹²³ Viď tiež Kleinhapl, Der Begriff der iustitia socialis, str. 388.

¹²⁴ Viď str. 186 a nn.

¹²⁵ R. n. 25.

¹²⁶ R. n. 28.

V dôsledku predpokladu, že jednotlivé skupiny (triedy a stavy) sú právnym subjektom vedľa štátu, stavia Messner hneď vedľa zákonnej spravodlivosti spravodlivosť sociálnu a pripojuje ešte spravodlivosť medzinárodnú. Tieto tri druhy spravodlivosti: zákonná, sociálna a medzinárodná tvoria spolu spravodlivosť všeobecnú. Proti nej stavia zvláštnu spravodlivosť, ktorá sa delí na smennú a podielnu.¹²⁷ Toto miesto však, ktoré vykázal Messner sociálnej spravodlivosti, nijako jej nepatrí. My sme už došli k záveru, že spravodlivosť zákonná nedosahuje plnosti spravodlivosti sociálnej.¹²⁸ Nemôže byť teda v jednom rade hneď vedľa sociálnej spravodlivosti. Ďalej sme povedali, že spravodlivosť sociálna zahrňuje v sebe aj distributívnu; nemožno teda stavať distributívnu proti sociálnej.

Pritom si treba dobre uvedomiť, v akom smysle je spravodlivosť vôbec všeobecná? V tom smysle, že zahrňuje v sebe všetky ostatné ctnosti, a preto naša vôľa je v akejsi úmere s vôľou Božou,¹²⁹ alebo nakoľko každú spravodlivosť (smennú, podielnu, zákonnú) nejako napodobňuje, lebo vzhľadom na veci, ktorých sa dotýka, ako božia Prozreteľnosť sa menuje generalis.¹³⁰ Vtedy by ale nesmel vylučovať z toho poradia ani spravodlivosť smennú, ani podielnu.

Nemožno však ani zabudnúť na príčinu, pre ktorú spravodlivosť zákonná sa nazýva generalis. Nazýva sa generalis preto, lebo vonkajšie akty ostatných ctností akosi diriguje k všeobecnému dobru. Sociálna spravodlivosť sa ale menuje všeobecnou, lebo právnym subjektom sú tuhá všetci ľudia, nielen určitá determinovaná osoba, už či fyzická alebo morálna.

O spravodlivosti internacionálnej možno povedať,

¹²⁷ J. Messner, *Die Soziale Frage der Gegenwart*, Innsbruck, 1934, str. 436.

¹²⁸ Vid' str. 177.

¹²⁹ Vid' Arist. V. Ethic., c. 1.

¹³⁰ Suarez *Disputatio de justitia*, lect. IV., 13. p. 568.

že tu je iba zámena osoby singulárnej, fyzickej s osobou morálnou; — človek — štát. Ale povinnosti medzi štátne by skôr padly do oblasti spravodlivosti smennej, alebo sociálnej.¹³¹ Takže poradie tých spravodlivostí by bolo asi takéto: 1. legálna, 2. podielna = sociálna, 3. smenná.

Ako druhý výslovný zástanca názoru o zvláštnom, štvrtom druhu spravodlivosti — sociálna spravodlivosť — je L. *Garriguet*. Podľa neho môže stačiť spravodlivosť podielna na riadenie povinností spoločnosti voči jej členom a zákonná na riadenie povinností členov voči štátu. Ale nedostatočná je spravodlivosť smenná na riadenie vzťahov členov medzi sebou a chrániť účinne všetky právne povinnosti. Smenná spravodlivosť sa vzťahuje len na práva, ktorých rešpektovanie sa dá súdne vymáhať a ktorých porušovanie viaže vždy k reštitúcii. Okrem týchto práv majú zamestnávateľia a robotníci aj iné, ktoré sa súdne vymáhať nedajú, ako sú: právo na nedeľňajší odpočinok, na slobodné vykonávanie svojich náboženských povinností, právo na rodinný život, právo byť rešpektovaný ako človek a ako kresťan. Tieto práva nezapaďajú do rámca spravodlivosti smennej. Preto treba alebo posunúť hranice spravodlivosti smennej, alebo priustiť, že je po jej boku miesto pre inú spravodlivosť, ktorá sa volá sociálna, prirodzená rovnosť, alebo ináč.¹³²

Ide tu skutočne o práva, a to o práva, vyplývajúce zo samej prirodzenosti ľudskej. Ale vyžadujú preto nový druh spravodlivosti? A. Schmidt odkazuje tieto „práva“ do oblasti lásky.¹³³

Ale nemožno zadeliť tieto práva do oblasti spravodlivosti podielnej? Jej zákon nie je rovnosť, ale

¹³¹ Kleinhapl, cit. d., str. 389.

¹³² Garriguet, *Manuel de Sociologie et d'Économie Sociale*, Paris 1924, str. 35.

Eigenthum und soziale Pflichten, str. 263, 4, 5.

úmera: má ohľad na úmeru zásluh a opravdivé potreby ľudské a tiež dôležitosť každej časti spoločnosti vo všeobecnosti. Konečne aj povinnosti lásky, keď to žiada všeobecný blahobyť, štát má právo zákonom predpísať, keď sa ináč nezachovávajú. Konečne láska je tiež sociálna ctnosť, ktorá je tiež „ad alterum“.¹³⁴

SOCIÁLNA SPRAVODLIVOSŤ.

Keďže pojem ctnosti môžeme zistiť len zistením predmetu,¹³⁵ zistíme teda predmet sociálnej spravodlivosti, a to: formálny a materiálny, potom nositeľa práva a nositeľa povinnosti.

Tu sa musíme zase vrátiť tá, odkiaľ sme vyšli: prečo pápeži pozdvihli svoj hlas, keďže ich vlastnou úlohou je viesť ľud k večnej blaženosti? Konali tak preto, lebo večná blaženosť je podmienená do istej miery blaženosťou časnou.¹³⁶

Blaženosť časná, však nie je nič iného, ako možnosť žiť životom plne ľudským. To je všeobecné dobro.

Toto všeobecné dobro majú na mysli: aby sa totiž zaviedol taký spoločenský poriadok, ktorý by umožnil všetkým ľuďom žiť a rozvinúť sa telesne a duševne.¹³⁷ Prejavoval to jasne aj Pius XI., keď vyzýval všetkých ľudí dobrej vôle do boja k obrozeniu ľudskej spoločnosti, ako k tomu dal signál Lev XIII. nesmrteľnou EnCYklikou *Rerum novarum*.¹³⁸

Reštaurácia tohto všeobecného dobra, obroda spoločnosti ľudskej, má sa stať do života uvedením ctností sociálnej spravodlivosti a sociálnej lásky.¹³⁹ Ctnosť

¹³⁴ II. II. qu. 30, a. 4. c.

¹³⁵ I. II., qu. 1, a. 3; qu. 54, a. 2.

¹³⁶ Sv. Tomáš, *De regimine principum* 1, 15.

¹³⁷ R. n. 1.

¹³⁸ Qu. a. 147.

¹³⁹ Qu. a. 88.

spravodlivosti je ale ctnosťou k inému (virtus ad alterum.)¹⁴⁰

Ktoré sú to tie dve stránky vzťahov, ktoré má upravovať? Pius XI. hovorí o obrodení spoločnosti ľudskej.¹⁴¹ Teda je to spoločnosť ľudská ako celok a jej jednotlivé údy.

Čo rozumieme pod tou spoločnosťou? Je to spoločnosť ľudská vôbec, alebo štát?

Aby sme mohli odpovedať na túto otázku, musíme vychádzať zo skutočného života. Veľkí pápeži boli donútení pozdvihnúť svoj hlas človeka nedôstojnými pomerami tu na zemi. Princípy, ktoré dali, boli určené na zlepšenie tých bolestných pomerov. Preto nemohli nevidieť, že ľudia žijú v spoločnostiach štátnych. Hovoriac teda o dobre sociálnom, majú na mysli dobro štátov. Prihovára sa za to aj tá okolnosť, že každá spoločnosť, aby mohla zadostučiniť svojim povinnostiam a splniť všetky svoje úlohy, musí mať určitú autoritu.¹⁴²

Keďže tu ide o spoločnosť, ktorej vlastným cieľom je všeobecné dobro, nemožno tu mať na mysli spoločnosti súkromné. Vyplýva to už aj z toho, že pápeži prihovárajú sa za svojpomocné sdruženia, odporúčajú ich pod ochranu štátu.¹⁴³ Áno, aj výslovne hovoria o úlohách štátu, keď hovoria o všeobecnom dobre, ale majú na mysli štát, nie ako sa skutočne tu, alebo inde vyskytuje, ale štát „ako ho žiada zdravý rozum v súhlase s prirodzeným zákonom...“;¹⁴⁴ „vládárska moc“ za dnešnej situácie nemôže sa aplikovať na spoločnosť vôbec.¹⁴⁵ Keďže predsa všeobecné dobro je najvyšším zákonom vládárskej moci a „je jej celým smyslom a

¹⁴⁰ Sv. Tomáš, In 3. Sent., d. 33., qu. 3, a. 4., Sol. 1.

¹⁴¹ Qu. a. 147.

¹⁴² Immortale Dei, II. 18; Diuturnum, I, 142, 146.

¹⁴³ R. n. 38.

¹⁴⁴ R. n. 25.

¹⁴⁵ Kleinhapl, Der Begriff der iustitia soc.; Zeitschrift f. cath. th. 1934, 3. sošit, str. 376.

cieľom",¹⁴⁶ musí sa tu rozumieť pod spoločnosťou spoločnosť všeľudská, ale upravená v štátne celky a pod pojmom všeobecného dobra, dobro štátov,¹⁴⁷ v ich vzájomnom spolunažívaní.

Ďalej treba zistiť *oblasť pôsobenia sociálnej spravodlivosti*. Dotýka sa len dobier tejto zeme, dobier hospodárskych,¹⁴⁸ alebo sa jej okruh činnosti rozširuje ďalej? Už sme povedali, že normy sociálnej spravodlivosti sú totožné s normami všeobecného dobra.¹⁴⁹

Vyplní sa rámec všeobecného dobra tým, že každému sa umožní získať si prácou určitý majetok, zaistiť sa taká mzda, ktorá by dostačila na výživu seba a rodiny? Iste nie. Do rámca všeobecného dobra zapadajú všetky prostriedky a pramene, ktoré si žiada ochrana a rozvoj dobrého života sociálneho telesa (armáda, polícia); intelektuálne dedičstvo, poklady umenia, tradície, ctnosti, pocta spravodlivej slávy, šľachetné zvyky a vôbec duchovné hodnoty vlasti.¹⁵⁰

Žiada teda sociálna spravodlivosť od všetkých všetko to, čo prispieva ku všeobecnému dobru. Pius XI. hovoril o tom výslovne: „Je práve zvláštnym rysom sociálnej spravodlivosti, že vymáha od jednotlivcov všetko to, čo žiada všeobecný blahobyť“.¹⁵¹

Spravodlivosť sociálna zdôrazňuje veľmi, aby boli správne rozdelené pozemské dobrá medzi jednotlivcov a spoločnosti, a aby sa umožnila práca, ktorou by dosiahol jeho postaveniu úmernej mzdy. Žiada a vymáha právo každého jedného zaistiť a uskutočniť určitý podiel pozemských dobier.

Ale to nie je jej jediné pole pôsobnosti. Veď to

¹⁴⁶ R. n. 28.

¹⁴⁷ Porov. tiež Qu. a. 109; 88.

¹⁴⁸ Kleinhapl, cit. čl., str. 375.

¹⁴⁹ Qu. a. 58.

¹⁵⁰ Lallement, *Principes catholiques d'Action Civique*. Paris, Desclée, vyd., 1935, str. 48.

¹⁵¹ Divini Red. 51.

vyplýva aj z textu: „Verejné zariadenia štátne nech *všetko* spolunažívanie ľudské usporiadajú podľa potrieb všeobecného blahobytu, alebo sociálnej spravodlivosti.“ A dodáva, že keď sa toto stane, potom akoby samočinne aj do hospodárskeho života sa navráti správny a zdravý poriadok.¹⁵²

Preto sa najviac aplikuje sociálna spravodlivosť na pole hospodárske, lebo tá rana, aj keď nie je najboľavejšia — ňou je rana morálna — ľud na ňu najviac reaguje a je zárodkom pre iné choroby duševné. Čo je teda *materiálnym predmetom sociálnej spravodlivosti*? Sú to pozemské dobrá, dobrá hospodárske a všetko to, čo žiada nevyhnutne všeobecné dobro.

Čo je *predmetom formálnym*? Aby sme mohli odpovedať na túto otázku, je potrebné najprv zistiť subjekt práva, ktoré zodpovedá sociálnej spravodlivosti. Prečo, to sa vyjasní v konklúziách premís. Každé spravodlivosti musí zodpovedať určité právo, lebo spravodlivosť len to vymáha, na čo má druhý striktné právo.

KTO MÔŽE BYŤ SUBJEKTOM PRÁVA?

Človek ako tvor spoločenský.

Človek je tvor spoločenský. V spoločnosti má žiť a sa rozvinúť fyzicky aj duševne. Je to požiadavka samej prirodzenosti ľudskej. Z prirodzenosti ľudskej vyplýva právo človeka na ochranu, slobodu, spravodlivosť, nehatené sa zdokonaľovanie intelektuálne a morálne a k tomu právo na potrebný hmotný podklad.

V spoločnosti má dosiahnuť „*sufficientiam vitae perfectam*“. Má teda každý jej člen právo na to, aby tie požiadavky sa splnili. Ale do akej miery môžu siahaf tie požiadavky? Normou je tuhá všeobecné dobro, ktoré je vlastným cieľom a jediným jej smyslom.¹⁵³ Tedy postoj jednotlivca k spoločnosti je charakteristikou

¹⁵² Qu. a. 110, 147.

¹⁵³ R. n. 28.

aj jeho práva. Ide o právny pomer jednotlivca k spoločnosti. Tento pomer ale rieši spravodlivosť podielna. *Teda človek, žijúci vo spoločnosti, je subjektom práva, ktorému zodpovedá spravodlivosť podielna.*

Aby táto konklúzia bola pravdivou, musí byť až do základov podvrátená náuka individualizmu o človekovi, ktorý vraj nemá nijakých sväzkov so spoločnosťou; ďalej náuka sociologického pozitivizmu, ktorá stavia spoločnosť nad individuum, ako aj náuka *Rousseauova*, ktorá pripisuje človekovi ten istý spôsob života ako zvieratám; že človek je úplne dokonalý, sebestačný, zrodený k životu samotárskemu.¹⁵⁴

Sú spoločnosti (súkromné) právnym subjektom?

Ľudská spoločnosť zahrňuje v sebe niekoľko druhov spoločností ako sú: rodina, náboženské spoločnosti, športové spolky, svojpomocné organizácie, štát, cirkev. Je len otázka, či je spoločnosť subjektom práva? A keď, či sú to rozličné podstatné druhy práva jednotlivých spoločností?

Sv. Tomáš pozná tri druhy spravodlivosti: smennú, podielnu a zákonnú. Týmto trom druhom spravodlivosti musia zodpovedať aj tri druhy práva.

Zákonnej spravodlivosti tiež. *Je štát subjektom práva?* Štát má povinnosť starať sa o všeobecné dobro. Sem patria, to sme už povedali, ochrana slobody a života občanov, ochrana štátu samého; ďalej je to umožnenie pokroku intelektuálneho a fyzického, hmotného, lebo cieľom spoločnosti ľudskej nie je len zaistenie pokoja a spokojnosti vonkajšej. Keďže ale úspech pravidelne vyplýva zo súčinnosti všetkých tých príčin, ktorými je podmienený, musí mať štát právo klásť určité požiadavky svojim členom, pravda v rámci všeobecného dobra.

¹⁵⁴ Soziales Gesetzbuch, I. 5; I. 1, 5.

Tento právny postoj štátu k jeho členom je zas charakteristikou pre to právo. Keďže pomer štátu k jednotlivcom rieši spravodlivosť zákonná, zodpovedá tejto spravodlivosti právo štátu.

Je ešte nejaká spoločnosť, okrem štátu, ktorá by, neodvisle od štátu, bola voči svojim členom nositeľom spoločenského práva? Ináč, či okrem štátneho práva sú ešte aj iné druhy spoločenského práva? O cirkvi niet pochybnosti. Tá má svoje zvláštne kanonické právo,¹⁵⁵ a to úplne nezávislé od štátu.¹⁵⁶ Ale táto spoločnosť sa nedotýka našej otázky.

Ktoré sú to tie ďalšie spoločnosti?

Rodina. Je ona právnym, na štáte vôbec nezávislým subjektom práva? A tu si musíme uvedomiť, čo vlastne právo je. K podstate práva náleží vynútenosť (možnosť vymáhania).¹⁵⁷ Teda, presne povedané, právo je len to, čo v pravom slova smysle patrí niekomu. Ale čo človek len v širšom slova smysle môže žiadať, ako jemu patriace, ako na pr.: požiadavka pravdivosti, pobožnosti, vďaky atď., to nie je vlastne právna požiadavka.

V rodine je otec, matka, deti. Sú títo členovia v právnom vzťahu k sebe, môže sa tam hovoriť striktné „moje“ — „tvoje“?

K spravodlivosti, (ktorej objektom je právo) patrí, aby sa každému dalo, čo mu patrí — za predpokladu rôznosti druhu s druhom. Teda, keby niekto sebe dal, čo je povinný dať, to nie je opravdivá spravodlivosť.¹⁵⁸

Ale syn, ponímaný ako syn, nie ako človek simpliciter, je čosi otcovho, lebo akosi je jeho časťou (otca). Teda vzťah medzi otcom a synom nie je vzťah úplne

¹⁵⁵ Ius canonicum.

¹⁵⁶ Schuster, Vom Kampf und das Naturrecht, Stimmen der Zeit, 1928., CXV, Heft 9; — Cathrein, Moralphilosophie, Bd. I., Freiburg i Br. 1911, 55; 520.

¹⁵⁷ II. II., qu. 57, a. 4, ad 1.

¹⁵⁸ In VIII, Ethic., lect. XII.

cudzích osôb. Preto tam nemožno hovoriť o spravodlivosti vo vlastnom slova smysle, ale len o spravodlivosti v širšom slova smysle, nakoľko je tu vzťah otca k synovi ako k človekovi. V tomto smysle možno hovoriť o „akejsi“ spravodlivosti. Preto sú aj určité zákony o vzťahoch, teda o tom, čo je otcovo a synovo. Ale nakoľko syn je čosi otcovho, chýba tu dostatočný dôvod práva a spravodlivosti.¹⁵⁹ Teda podľa sv. Tomáša rodina nemôže byť právnym subjektom. Rozumie sa tu ale právo v striktnom slova smysle, ako hovorí sv. Tomáš „simpliciter iustum“.¹⁶⁰ Tieto vzťahy upravuje láska, úcta a poslušnosť.¹⁶¹

To, čo sme povedali o pomere otca k synovi, platí aj o pomere pána k sluhovi a s určitými výhradami aj o pomere muža k žene.¹⁶²

Ale tu prichádzajú do úvahy ešte *spoločnosti súkromné*, nedokonale, ale predsa len spoločnosti, ktoré sú akosi dôsledkom prirodzenosti ľudskej — spoločnosti v štáte;¹⁶³ spoločnosti, sriadené súkromnou iniciatívou, nezávislé od štátu, svojpomocné organizácie. Sv. Písmo hovorí o týchto: „Lepšie je, aby boli dvaja pospolu, ako iba jeden; lebo má výhodu zo spoločností. Ak padne jeden, má oporu v druhom. Beda samotnému, lebo keď padne, nemá nikoho, kto by ho zdvihol“.¹⁶⁴ Má teda človek prirodzené právo tvoriť spoločnosti súkromné.¹⁶⁵

Tieto *svojpomocné*, na prirodzenom práve vybudované *organizácie* nie sú *právnym subjektom*? Veď

¹⁵⁹ II. II., qu. 57, a. 4.

¹⁶⁰ II. II., qu. 57, a. 4, ad 3.

¹⁶¹ Viď Ditr. v. Hildebrands in seiner „Metaphysik der Gemeinschaft“, Augsburg 1930, kap. 6, a 7.

¹⁶² II. II., qu. 57, a. 4.

¹⁶³ R. n. 37.

¹⁶⁴ Ecclesiastik, 4, 9, 12.

¹⁶⁵ R. n. 38.

majú právny podklad, sú nezávislé od štátu. Keďže ale „úspech pravidelne vyplýva zo súčinnosti všetkých tých príčin, ktorými je podmienený“, majú teda ich členovia určité povinnosti voči spoločnosti. Avšak nemožno zabúdať na to, že to sú spoločnosti utvorené v lone štátu a majú za cieľ súkromný prospech jednotlivých sdružených členov. Ide tu teda len o povinnosti členov, ktoré vyplývajú zo spravodlivosti smennej, lebo ide tu o vzťah jednotlivca ku spoločnosti ako k osobe súkromnej, morálnej.¹⁶⁶

Teda ani v tomto prípade nemožno hovoriť o zvláštnom striktnom druhu práva spoločnosti.

Ale členovia spoločností, závislých od štátu, ako obec, okres, krajina, sú tiež viazaní určitými povinnosťami voči nim. Ale právo týchto spoločností je právo štátne, prenesené na spoločnosti, teda zas nie zvláštny druh spoločenského práva.

O ostatných útvaroch a osobách platia slová sv. *Tomáša*: „... omnes aliae diversitates personarum quae sunt in Civitate, habent immediatam a relationem ad cummunitatem Civitatis, et ad principem ipsius. Et ideo ad eos est iustum secundum perfectam rationem iustitiae. Distinguitur tamen istud iustum, secundum diversa officia; unde dicitur ius militare, vel ius magistratum aut sacerdotum; ... propter hoc quod unicuique conditioni personae secundum proprium officium aliquid proprium debetur“.¹⁶⁷

Dôsledok toho všetkého je, že niet nijakého iného druhu spoločenského práva okrem práva spoločnosti národnej, štátnej, a keď, tak je pôvodu národného, štátneho.¹⁶⁸

A tak právne povinnosti členov spolkov neštátnych,

¹⁶⁶ Viď o tom bližšie, Lessius, de iustitia et iure, dubitatio I, lib. 2, c. 1.

¹⁶⁷ II. II., qu. 57, a. 4 ad 3.

¹⁶⁸ Neberiem tuná spoločnosť Iudskú ako celok.

alebo vyplývajú zo spravodlivosti smennej, alebo zapadajú do štátneho práva.¹⁶⁹

Čo z toho vyplýva pre nás v otázke subjektu sociálnej spravodlivosti? Nemožno mať na mysli takzvaných „medzičlenov“, jednotlivcov ako členov tých istých sdružení, „medzičlenov“.¹⁷⁰

Do úvahy prichádza iba spoločnosť, v našom smysle štát. Štátna spoločnosť je súhrn. Možno ho teda pokladať za celok sám o sebe a aj v jeho jednotlivých členoch.¹⁷¹

Je to len štát ako celok? Alebo len jeho členovia? Či obe tieto složky?

Métou sociálnej spravodlivosti je všeobecné dobro. To je jej vlastným cieľom, predmetom. Toto však vyžaduje spoluprácu všetkých složiek, teda ako jednotlivcov (poddaných), tak štátu ako takého (jeho reprezentantov). Všetci títo sú právne viazaní požiadavkami všeobecného dobra, tým viac, keďže sa ťuná rozumie štát, ktorý je v shode so zdravým rozumom a v súhlase s prirodzeným zákonom.¹⁷² V takomto štáte každý jeho člen má mať určitý podiel na správe. Takto sa zabezpečuje pokoj národa a všetci súhlasia s takouto správou a ju starostlivo strážia.¹⁷³ Pravda, každý primeraným spôsobom. Je zrejmé, že predstavitelia štátu starajú sa „priamo a význačne“ o všeobecné dobro. Tí ale, ktorí sú zamestnaní v nejakej živnosti, „preukazujú síce všeobecnému dobru veľké služby, ale už nie tak priamo“.¹⁷⁴ Preto sociálna spravodlivosť je v predstaviteľoch štátu hlavne, aby som použil vý-

¹⁶⁹ Viď bližšie Höffner, *Soziale Gerechtigkeit und Soziale Liebe*, str. 71 nn.

¹⁷⁰ Messner, *Staatslexikon?*

¹⁷¹ Garriguet, *Manuel de Sociologie et...* str. 27².

¹⁷² R. n. 25.

¹⁷³ I. II., qu. 105, a. 1. c.

¹⁷⁴ R. n. 27.

razu sv. Tomáša, „architektonický“; a v poddaných druhotne a akosi „služobne“. ¹⁷⁵

Tieto povinnosti sa však nejako musia určovať. V štáte ich určuje zákon. Preto predstavitelia štátu plnia svoje povinnosti tým, že vydávajú múdre a spravodlivé zákony. ¹⁷⁶

Poddaní zas plnia svoje povinnosti tým, že tieto zákony svedomite poslúchajú.

Teda *subjektom sociálnej spravodlivosti* je štát v celom svojom složení, — predstavitelia a poddaní — pravda, každý svojím vlastným spôsobom. Tí istí sú *aj termínom sociálnej spravodlivosti*. Teda nie človek ako taký, ako člen spoločnosti ľudskej vôbec. ¹⁷⁷

Formálny objekt sociálnej spravodlivosti:

Sociálna spravodlivosť sa stará o všeobecné dobro. To však žiada, aby všetci na ňom zainteresovaní, vykonávali svoje práce v jeho rámci, pod zorným uhlom jeho požiadaviek.

Hlavná a priama starosť oň patrí štátu ako celku. Ale vyznel by naprázdno požiadavky všeobecného dobra, keby nebolo práva ich vymáhať. Teda formálnym predmetom sociálnej spravodlivosti je právo štátu ako celku, vyplývajúce z prirodzenosti ľudskej — žiadať od všetkých členov štátu všetko to, čo žiada všeobecné dobro.

Sociálna spravodlivosť teda žiada spoluprácu všetkých v štáte pre všeobecné dobro. Z toho vzniká reciprocita vzťahov: poddaných ku predstaviteľom štátu a predstaviteľov štátu ku poddaným.

¹⁷⁵ II. II., qu. 58, a. 4 c.

¹⁷⁶ II. II., qu. 80, a. 1. c.

¹⁷⁷ Kleinhapl, cit. d. str. 378.

Vzťahy poddaných k štátu upravuje spravodlivosť zákonná; vzťahy štátu k poddaným upravuje spravodlivosť podielna.

Teda sociálna spravodlivosť obsahuje v sebe spravodlivosť zákonnú a podielnu.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Vid' tiež Pesch, Lehrbuch der Nazionaleconomie, Bd. II., Freiburg, Br. 1924 5, str. 275; Génicot, cit. d. Vol. I., str. 416; Noldin, cit. vol. I., str. 312; Aertneys-Danreu, Theologia Moralis, vol. I., Gulpen 1925, 129; O. Schilling, Die Frage des gerechten Lohnes, Theol. prakt. Quartalschr. Bd. 85 (1932), str. 89; ten istý, Gerechtigkeit und Liebe in sozialen Leben, Das Neue Reich, XII. (1930), str. 688.

VI. KAPITOLA.

Všeobecné dobro.

VŠEOBECNÉ DOBRO.

Všetko úsilie sociálne, hospodárske a politické sa vyvíja v tom, aby sa dosiahlo dobro pre všetkých; k tomu smeruje bádanie, výskum, správa, vedenie služby a pod. Je preto nanajvýš dôležité poznať, čo je všeobecné dobro.

Najprv však je potrebné poznať, čo je dobro vôbec.

Čo je opravdivé dobro?

Na túto otázku možno odpovedať len vtedy, keď si uvedomíme, čo je posledným cieľom človeka ako rozumnej bytosti.

Totíž slovom dobro, ponímanom v najširšom slova smysle, menuje sa všetko to, čo vynucuje túžbu, alebo ju zvyšuje.¹⁷⁹ Ale v dôsledku dedičného hriechu sú v človekovi aj túžby nesriadené. Možno teda dobrom nazvať len to, čo vzbudzuje a plne uspokojuje túžbu človeka ako bytosti rozumnej, ako dieťaťa Božieho, ktoré smeruje k večnému cieľu.

Čo je všeobecné dobro, opravdivé dobro ľudskej spoločnosti?

Najprv treba uvážiť, že na život človeka treba pozeráť so dvoch strán: a) život na zemi, časný, b) život vo večnosti. Podľa toho treba pozeráť aj na všeobecné dobro so dvoch strán: a) pozemské, b) nadzemské.

Ak možno niečo nazvať všeobecným dobrom, tak je to predovšetkým príčina nám daných dobier, ktorou je Boh. On je dobrom, ktoré nielen máme milovať, ale musíme milovať všetci, lebo to je dobro, ktoré sa kaž-

¹⁷⁹ Sv. Thom. I. V. 1, a VI, 2, ad 2: „Ratio enim boni in hoc consistit, quod aliquid sit appetibile.“ — Porov. tiež sv. Augustína, De Civitate Dei, XIX, 24.

dému dáva, nevynímajúc nikoho; preto by malo byť predmetom všetkých našich úsilí.

K tomuto dobru sa bezprostredne druží ďalšie dobro, ktoré k prvému priamo vedie. To je Katolícka Cirkev.¹⁸⁰

Druhé dobro je to, ktoré je priamym predmetom a jediným smyslom *dokonalejšej* civilnej spoločnosti. Ten cieľ nemôže byť podstatne rozdielny od cieľa človeka ako individua.¹⁸¹

Cieľom človeka je blaženosť. A tá je dvojaká: a) dokonalá, účasť na živote večnom, b) blaženosť nedokonalá, plnosť podmienok pre dobrý pozemský život.¹⁸² Je to vlastne zaistenie pre každého, v medziach možnosti, maximum toho „mať sa dobre“, to sv. Tomáša „sufficientiam vitae perfectam“

Ako človek, hovorí sv. Tomáš, nie je ani zviera, ani otrok, tak vlastným cieľom množstva, žijúceho v spoločnosti, nie je len žiť, ale *dobro* žiť a mravne.

Čo je dobrý časný život človeka v spoločnosti civilnej?

Odpovedať na túto otázku nemožno prv, kým si nevedomíme pojem dôstojného života človeka ako jednotlivca. A dôstojným je život len vtedy, keď je plne ľudský.¹⁸³

K tomu sa žiada istá zásoba hmotných dobier a všetkého toho, čo je potrebné k zachovaniu a všestrannému zveľadeniu života, a potom, cvičenie sa v ctnostiach.¹⁸⁴

S touto mienkou sv. Tomáša sa úplne shoduje Suarez, keď hovorí, že cieľom civilnej spoločnosti je umož-

¹⁸⁰ Lev XIII., Cum multa, VII, 49.

¹⁸¹ Reg. principum, I, 14; — Viď tiež Polit., lib. II, lect. 1.

¹⁸² De Reg. p. I. II., qu. 4, a. 5.

¹⁸³ Sv. Tomáš, Comment. in Polit., VII, 1.

¹⁸⁴ De Reg. princ., I., 15.

niť ľuďom žiť v pokoji a v spravodlivosti a zároveň umožniť určitú zásobu hmotných dobier, ktoré sú podmienkou zachovania života a jeho rozvoja.¹⁸⁵

Lev XIII. hovoril, že človek je od prírody určený na to, aby žil v spoločnosti, lebo jedine tam môže najstť dostatočné prostriedky pre svoju existenciu a pre rozvoj a zdokonalenie svojich kvalít ducha a duše.

Teda cieľ civilnej spoločnosti vidí nielen v zaistení pokoja a spokojnosti vonkajšej, ale hlavne v umožnení pokroku intelektuálneho a mravného.

V dôsledku toho opravdivý dobrý pozemský život je taký, kde je dostatočná zásoba hmotných dobier, kde sa pestujú a rozvíjajú ctnosti ľudské; život, kde vládnu ctnosti mravné, ktoré prenikajú život a umožňujú spravodlivé vzťahy medzi ľuďmi, kde sa rozvíja veda, umenie, remeslá, ale tak, že, súc dielom ľudí, ostávajú v ich službe ako prostriedok k cieľu.

Je všeobecné dobro rádu čisto materiálneho?

Nie. Nemožno ho omedzovať na rád čisto materiálny. Má sa síce spoločnosť ľudská, štátna starať o zaistenie materiálneho dobra pre svojich členov, ale to nestačí, lebo nestačí zadosťučiniť ani tým najzákladnejším požiadavkám srdca a vzdelanosti, nie je to ešte všetkým. Musí sa teda toto všeobecné dobro rozšíriť, aby zahrňovalo v sebe všetky možné dobrá rádu hmotného, intelektuálneho a mravného. To preto, lebo treba zabezpečiť nielen dobro hmotné, ale aj dobro „ľudské“ Veď jedine preto žijú ľudia v spoločnosti, aby tak mohli zadosťučiniť všetkým potrebám človeka.

A len čisto ľudsky hovoriac, nebolo by vôbec možné, aby sa oddeľoval rád mravný od hmotného. To preto, lebo u človeka nemožno oddeliť dušu od tela bez

¹⁸⁵ Sv. Tomáš, De Legibus, lib. III, cap. XI, n° 8, n.

smrteľných následkov. Duša potrebuje telo, aby mohla myslieť, cítiť a konať; a telo zas potrebuje dušu, aby mohlo byť vôbec telom ľudským.

Všeobecné dobro predpokladá spoločenský život.

Dobro partikulárne, či hmotné, či intelektuálne, alebo mravné, je podmienené dobrom všeobecným. Je to dôsledok sociálnej prirodzenosti ľudskej a sociálneho charakteru dobier vôbec. Veď prečo žije človek v spoločnosti? Lebo je slabý, potrebuje pomoci... A tak obstarávanie potrebných a užitočných dobier sa deje za pomoci iných... Nijaké dobro, či hmotné, či mravné, i intelektuálne, nedosahujeme bez vzťahu vonkajšieho, bez vzťahu s inými. A tak každý prínos, každé obohacovanie nesie na sebe známku pomoci iných.

Ale nielen nadobúdanie dobier si žiada spolupráce, vonkajších vzťahov s inými, ale aj **zužitkovanie** dobier už nadobudnutých, nech sú hociakého druhu, hmotné, intelektuálne alebo mravné.

Dobrá hmotné.

Ich hodnota je podmienená dvojakým vzťahom. Prvý vzťah je k majiteľovi samému. V tomto vzťahu nadobudnuté dobrá majú hodnotu len natoľko, nakoľko sú potrebné alebo užitočné pre sebazachovanie a pre svoj rozvoj. A ostatné? Ich hodnota začína byť hodnotou iba vo vzťahu k potrebám iných, ktoré môžu uspokojiť; iba keď sa aplikujú pomocou výmeny na potreby, na uspokojenie, ktorých sú svojou povahou určené, získavajú svoju hodnotu a zasluhujú meno „dobrá“.

Dobrá intelektuálne a mravné.

Ich nadobudnutie je podmienené pomocou iných, určitou komunikáciou... Ale človek sa má aj rozvíjať,

zveľaďovať. Onen rozvoj ducha a ideálu mravného nie je ničím iným, ako určitým „predĺžením“ osobnosti ľudskej a jej kvalít. Ale to predĺženie predpokladá kohosi, v ktorom by sa mohlo stať. A tak vidíme, že ako zachovanie života, tak aj jeho rozvoj je určitá komunikácia, príjem a výdaj, život nevyhnutne sociálny.

Z tohoto vidieť jasne pravdivosť slov sv. *Tomáša*, keď hovorí, že všeobecné dobro spočíva vo vitálnej shode všetkých.¹⁸⁶

Všeobecného dobra nedosiahneme roztrieštenosťou, úsilím jednotlivých individuí, ktoré sa starajú jedine o svoje súkromné záujmy, ale ho dosiahneme koordináciou všetkých tých jednotlivých síl a úsilí okolo sociálneho ideálu, ktorý je akýmsi symbolom ľudského dobra všetkých.¹⁸⁷

V tomto spoločenskom živote, ak on má byť ozaj organickou spoločnosťou, sa žiada, aby každá časť konala svoju funkciu ako orgán, ako časť celku organického, a vtedy vždy tak, aby jej funkcia nebola na ťarchu, ale aby bola posilnením tohoto organického celku, pozitívnym prínosom preň.

V dôsledku toho musia byť súkromné záujmy v harmónii so záujmami spoločenského celku; nesmú byť ohrozené. Ale keďže dobro všetkých je závažnejšie, ako hovorí sv. *Tomáš*, „božskejšie“, je potrebné niekedy, aby sa dobro súkromné obetovalo dobru všeobecnému. To je potrebné preto, lebo je nemožné dosiahnuť dobra súkromného tam, kde sa necháva padnúť dobro všetkých, kde niet práce preň.

Ak sa ale bude pracovať na dobre všetkých, len vtedy bude možné dosiahnuť onoho stavu, ktorý každý hľadá. Ten stav — všeobecné dobro — by bol stavom sociálnej rovnováhy, bohatstiev intelektuálnych, mravných a hmotných, stavom dobročinných inštitúcií, so-

¹⁸⁶ II. II., qu. 50, a. 3.

¹⁸⁷ Viď aj P. Gillet, Responsabilité en matière de placements de capitaux, Sm. Soc. de Fr., Toulouse, 1921, str. 339.

ciálneho zákonodarstva, ktoré by skutočne bolo zodpovedné a úmerné sociálnym potrebám, aby každý občan, hociakého sociálneho zaradenia, mohol sa domáhať svojich práv a ich bezpečnosti, ako aj zaistenia plného ich rozvoja a uplatnenia, ak sa len nezdráha konať svedomite svoje povinnosti, aby mohol konať ako bytosť rozumová a slobodná, pracovať, z práce sa úmerne svojmu stavu dôstojne živiť, šatiť, aj si odpočinúť, rozvíjať svojho ducha, upevňovať svoju vôľu, cvičiť sa v ctnostiach; ako otec rodiny, aby mohol založiť rodinu v plnej bezpečnosti a v plnom zaistení mať deti a dať im žiaducnú výchovu, ktorá by bola v shode s právami každého človeka.¹⁸⁸

V tomto smysle by bolo všeobecné dobro opravdivým dobrom ľudským, vlastné každému človekovi, jemu immanentné, ale predsa transcendentné každému z nich, tak ako je ľudská spoločnosť vo vzťahu k svojím členom, ako je ľudská prirodzenosť svojím pomerom k individuám a k spoločnostiam, kde sa obnovuje, predlžuje takrečeno svojím trvaním, ako sám Boh je taký svojím pomerom k prírode, ktorej je príčinou, tvorcom a zároveň najvyšším cieľom:

Všetci ľudia, už tým faktom, že sú ľudia, majú právo na toto ľudské dobro, žiť takýmto ľudským životom; veď to je to, prečo žijú v spoločnosti a prečo je prirodzené, aby v nej žili.

V dôsledku toho štát, ktorého poslaním je starať sa o realizovanie a zveľadenie všeobecného dobra, musí zaistiť všetko, čo všeobecné dobro, takto opísané, môže poskytnúť, teda prostriedky, a to účinné, žiť plne ľudsky, majúc ohľad na určité práva, nerovnosť podmienok a sociálnu hodnotu občanov.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Tamtiež.

¹⁸⁹ Porov. Lev XIII. v liste „Permoti nos“ z 10. júla 1895 adresovanom arcibiskupovi v Malines a ostatným biskupom v Belgicku.

Všeobecné dobro žiada organizácie života hospodársko-sociálneho, preto autorita je jej zdrojom a mierou.

Vidíme človeka žiť v rodine. Tu začína žiť a sa rozvíjať. V druhej fáze ho vidíme mimo rodiny sdružovať sa a spolčovať s inými v práci: v továrni a v stavovských organizáciach; vidíme ho žiť v obci, konečne v národe a v štáte.

Keď sa pýtame, prečo sa neobmedzuje len na jednu z vymenovaných spoločností, odpoveď znie, že je to v dôsledku prirodzeného poslania človeka, aby sa čo možno najviac rozvil a zdokonalil. Je len zrejmé, že k rozvoju potrebuje plnosť podmienok;¹⁹⁰ ktoré podmieniajú dosiahnutie najvyššieho rozvoja človeka. Stručne povedané, kompletný súhrn podmienok ľudského rozvoja je všeobecné dobro.¹⁹¹

Toto mu však rodina nevie dať, ani iná súkromná spoločnosť, preto ju hľadá v spoločnosti dokonalej, v národe, alebo v štáte.

A tu treba uvážiť nasledujúce: je síce pravda, že súkromné dobrá sú v prípade potreby a nevyhnutnosti na prvom mieste, lebo sa priamo dotýkajú ľudského života, ho priamo udržujú, — ale nie sú kompletné; sú nedostatočné. — Všeobecné dobro, ktoré obstaráva spoločnosť, nemá charakter prvej a najprednejšej potreby: veď človek môže žiť aj bez neho, biedne síce a v úplnom rozpore s jeho dôstojnosťou a vlastným poslaním, ale predsa aspoň živiť. Ale pre rozvoj človeka je nevyhnutne potrebné všeobecné dobro, lebo život plne ľudský predpokladá dobro dokonalé, dobro plne dostatočné. A týmto je všeobecné dobro.

Ale všeobecné dobro nie je dielom ani jednej minúty, ani kratšieho času, ani výsledkom úsilia jedného

¹⁹⁰ Viď Delos, La société Internationale et les principes du droit public, Paris, Pedone, 1929, p. 134.
Tamtiež.

človeka. Je to ovocie stáročného shromažďovania, neprestajného úsilia neprehľadného množstva pokolení o jeho zachovanie a zveladenie. Zahrňuje v sebe mnoho vekov, pokolení a ich úsilia.

Keďže ale súkromné dobro je poprednej naliehavosti, je len zrejmé, že jednotlivci celých pokolení a vekov usilovali sa predovšetkým, ako aj ľudia dnešných časov, o svoje dobrá partikulárne.

Na druhej strane ale zas povinnosť nielen zachovania, ale aj zveladenia, rozvoja života, domáhala sa a domáha sa aj dnes všeobecného dobra. Toto zase žiada spoluprácu všetkých. Oni všetci však nie sú jednotlivci, ale aj súkromné spoločnosti, utvorené v nútri širšej, dokonalejšej spoločnosti. Takto stoja proti sebe dobro prvej potreby: dobro súkromné, bezpodmienečne potrebné pre zachovanie života, a dobro druhotnej potreby: dobro všeobecné, potrebné pre rozvoj človeka; stoja proti sebe jednotliviec s vlastnými záujmami, čisto osobnými, a spoločnosť ako celok so záujmami všetkých členov spoločnosti.

Dobro súkromné je nedostatočné; jednotliviec je odkázaný na dobro všeobecné, na spoločnosť; spoločnosť, súc složená z jednotlivcov, je odkázaná na nich, ba čo viac, je pre nich. Preto treba tieto dve protivy, tak odkázané na seba, koordinovať, uviesť v harmonický celok. Slovom, *treba silnej autority*, čo vyplýva už aj z toho, že všeobecné dobro vyžaduje spoluprácu, teda spoločenský život, a každá spoločnosť zase potrebuje vedúcu silu, ktorá by rozličné odstredivé sily slučovala v harmonický celok.¹⁹²

Je len zrejmé, že by to nebola autorita s neobmedzenou mocou. Ani samotná moc (autorita), ani samotné individuá, ale individuá vtelené do spoločnosti, hierarchicky organizovanej pod vedením silnej a spravodlivej autority; úlohou všetkých by bolo pracovať úmerne pre dobro všetkých v spoločnosti.

¹⁹² Porov. J. Dockx, v *La Réforme de l'État*, str. 10. a n.

Treba už raz vytrieť zo života človeka abstraktného, a začať operovať s človekom reálnym, ktorý, prirodzene, zapadá do spoločnosti rodinnej, stavovskej, hospodárskej, do prostredia kultúrneho, a tak vytvoriť silný, životaschopný celok organický, podriadený jednotnému vedeniu, smerujúcemu k vlastnému cieľu organizmu.¹⁹³

Miera moci:

Tým, že všeobecné dobro, ktoré je podmienené spoločenským životom, žiada si organizácie spoločenského života a v dôsledku toho aj authority, nie je ešte požiadavka a funkcia všeobecného dobra vyčerpaná.

Ak autoritu žiada všeobecné dobro, to len preto, aby sa ono dobro zachovalo a zveľadilo. Ale samo osebe, bez vzťahu k ľuďom, by nemalo smyslu. Keď je teda výslednicou spojených síl ľudských a pre ľudí bez výnimky, je toto dobro všeobecné zároveň mierou moci authority a smernicou jej konania, takže nesmie vybočovať z rámca všeobecného dobra.

Ale ani týmto ešte nie je hodnota a plnosť všeobecného dobra vyčerpaná.

Všeobecné dobro mierou hodnôt, zaistením prvenstva ľudskej osobnosti.

Všetko to, čo nás obklopuje, dosiahlo už niekoľko fáz v ponímaní a zhodnocovaní. Nechýbalo ani postavenie toho všetkého pred človeka, ako by človek bol prostriedkom a všetko to ostatné cieľom.

Ak je pravda, že korunou stvorenia je človek v dôsledku svojej rozumnej prirodzenosti a nesmrteľnej duše, dôsledné prvenstvo v hierarchii hodnôt tohto sveta patrí človekovi. A keď je to tak, vtedy aj ovocie, ktoré je výslednicou spojených ľudských síl a ktoré sme označili menom „všeobecné dobro“, nemôže sa

¹⁹³ Porov. J. Dockx, *La Réforme de l'État*, str. 10, n.

dať do služby iného ako človeka. Vtedy ale toto miesto sa musí ponechať výlučne človekovi; človek ostáva cieľom, a všetko ostatné prostriedkom. Tak to žiada všeobecné dobro.

Všeobecné dobro bázou mravnosti a zodpovednosti.

Všeobecné dobro v opísanom smysle je najdostatočnejším prostriedkom pre dosiahnutie cieľa človeka. Cieľ človeka je jeho najvyšším zákonom, potrebou. Keďže cieľ a prostriedok sú v priamej úmere v priamej závislosti, logicky aj prostriedok je potrebou. Tým je všeobecné dobro. Keďže cieľ je podmienený všeobecným dobrom, všetka naša činnosť musí byť kladným prínosom pre jeho zachovanie a rozvoj; opak by znamenal konať proti vlastnému cieľu, a tak proti zdravému rozumu. Tak sa stáva všeobecné dobro pre nás normou konania pri našom spoločenskom živote. Každý čin v shode s ním je dobrý a započítava sa k dobru, pre odmenu; opačný započítava sa tiež, ale ako trest. Takto sa stáva všeobecné dobro pre nás bázou mravnosti a zodpovednosti.

Pomer spoločnosti k individu.

Spoločnosť tým, že sa stará o dobro všetkých, nestará sa o každé individuum zvlášť. Nie je jej predmetom na pr. postaviť dom pre každú rodinu, ktorá ho potrebuje, alebo kúpiť chlieb pre každého hladujúceho. Na súkromné potreby jednotlivcov reaguje tak, že dáva k dispozícii prostriedky, ktoré by si jednotlivec ako taký nemohol zaopatriť; zaistuje mu potrebnú ochranu, bezpečnosť, dáva mu istotu pokojného užívania svojho krbu, dáva mu k dispozícii komunikácie, prostriedky, ktoré by umožnily dobrú výchovu a dostatočné vzdelanie jej členom. Takéto všeobecné podmienky spoločenského života nepriamo umožňujú lepšie uskutočniť osobné poslanie jednotlivých jej členov.

Ale všetko toto by sa stalo iluzorným, keby sem neprišla pomoc shora. Spoločnosť ľudská by nevedela ani vybudovať, ani udržať takýto život, iba nátlakom; ale vtedy by už nebol ľudský. Preto treba pomoc shora, ktorá by pretvorila samotné duše a tak spojila nátlak s pôvabom a láskou.

VII. KAPITOLA.

Potreba sociálnej spravodlivosti v živote hospodárskom.

(Požiadavky sociálnej spravodlivosti vo všeobecnosti.)

Čo chce sociálna spravodlivosť? Nič iné, iba vzbudiť a upevniť sociálny smysel všetkých ľudí. To znamená uviesť do života sociálnu spravodlivosť, ju praktikovať.

Čo je vlastne sociálny cit? Nepriamo povedané, je to, čo nám v živote hospodárskom a sociálnom najviac chýba, čoho najviac potrebujeme.

Ale týmto je otázka len obrátená. Čo je to teda? Konštatovanie faktu, že okrem mňa žije ešte nesmierne množstvo iných ľudí, že nie som sám? Nie. To je čosi viac . . . Je to čosi, čo je s naším bytím čo najužšie spojené. Je to vedomie a pocit svojej individuálnej slabosti pre úlohy, ktoré mi ľudský život ukladá. Je to vedomie a pocit životnej závislosti, že to, čím udržujem a zveľaďujem svoj život, je výslednicou viacerých síl; je to vedomie a pocit, že každý môj čin má určitú ozvenu nielen u mňa, ale aj u tých, ktorí ma obklopujú — u spoločnosti.

To je ale len jedna fáza z neho, len „affectio“, a sociálny cit je efektívny, teda ide ďalej.

V dôsledku tohto vedomia sociability aktu ukladá povinnosť zachovávať určitý rád, rád, ktorý vyplýva zo vzťahov, ktoré ho viažu k iným ako k osobám, a rád, ktorý vyplýva zo vzťahov, ktoré má ku spoločnosti ako takej.

V prvom prípade: V dôsledku individuálnej závislosti vidí, že jeho osobný záujem je v určitom vzťahu so záujmami iných, že jeho záujem je podmienený záujmami iných tak, ako prosperita lekára je podmienená častými a závažnými chorobami; u advokáta zase počtom a spleťosťou kauz; teda, že tieto rozličné záujmy sú solidárne.¹⁹⁴

¹⁹⁴ Viď *Revue des Deux - Mondes*, 15. júl 1901, str. 390 n.

Zároveň vidí, že jeho záujem je podmienený určitou normou, ktorá každého viaže. Tou normou je všeobecné dobro. Teda sociálny cit *ukladá pred vykonaním aktu a po ňom usudzovať, či zamýšľaný alebo vykonaný čin sa neprotiví záujmom ostatných, či nenarušuje práva iných.*¹⁹⁵

Tu je normou všeobecné dobro; ono je mierou, či a do akej miery je nejaký čin dobrý, alebo zlý, nakoľko rešpektuje všeobecné dobro alebo koná bez ohľadu naň.

Sociálny smysel ide ešte ďalej. Dôsledne *rešpektuje poriadok vecí*. Týmto poriadkom je, že každá vec je na svojom mieste, že vykonáva svoju vlastnú funkciu, ale všetky tvoria jeden celok, jeden organizmus, spoločnosť, v ktorej sa od seba líšia, ale vzájomne sú si potrební a spoločne pracujúci pre vzájomné spoločné dobro.¹⁹⁶ Teda sociálny cit uznáva spoločnosť ako celok, jej zvláštne poslanie a jej zvláštne práva, ktoré sú jej na to potrebné. A keď týmto poslaním je všeobecné dobro, sociálny cit ukladá každému povinnosť rešpektovať tento sociálny organizmus tak, aby každý čin každého bol úmerným činom orgánu tohto sociálneho celku, shodný s jeho prirodzeným poslaním, ktorým je všeobecné dobro.

Potreba sociálnej spravodlivosti.

Uvážme len nevyhnutnosť životných potrieb na jednej strane a na strane druhej delbu práce, vyhnanú až do „nekonečna“, a teda spleť a podmienenosť nášho života nepriehľadným množstvom rozličných činiteľov. Soberme radom životné potreby podľa ich

¹⁹⁵ Six, *Le sens social et la formation des Consciences chrétiennes*, Sem. Soc. d. Fr., Amiens 1907, str. 224.

¹⁹⁶ „Unum corpus multa membra complectens, alia aliis nobiliora, sed cuncta sibi invicem necessaria et de communi bono sollicita“, Encyklika *Quod apostolici*. Tom I., str. 34.

dôležitosti a naliehavosti. Začnime s každodenným chlebom.

Čo by to znamenalo, keby obilné družstvá, syndikáty odrazu nám vypovedaly službu a tak nás pozbavily chleba a iných životných článkov? Čo by znamenala taká dlhšie trvajúca stávka dopravných zamestnancov?

Ľudský duch svojim vnútorným inštinktom, sklonom k dobru dosť snížil výšku prekážok, ktoré príroda sama kladie pri obstarávaní životných potrieb tým, že skrátil vzdialenosť a zúžil čas. (Prepravné prostriedky všetkého možného druhu na zemi, vo vzduchu, na vodách; pošty, telegrafy, telefony, rádio a podob.)

Aké protivné ľudskej prirodzenosti by bolo, a ešte viac, aké následky by nieslo, keby sa do služieb tých sociálnych činiteľov postavili ľudia, ktorí by bez naliehavej potreby, čisto zo vzdoru začali odrazu stávkovať? — Predstavme si život bez železnice, bez električky, bez automobilov, bez svetla.

A ešte bližšie: zamyslime sa len nad stovkami a tisíckami ľudí, zamestnaných v niektorom podniku, kde si zarábajú chlieb pre každý deň. Keby tak odrazu sdružení zamestnávateľa vyhlásili „lockout“!? — Hľa, čo znamená hospodárska revolúcia! Ako nesmierne je dôležité, aby každý jednotlivец a každá spoločnosť konala svedomite funkcie, ktoré prevzaly a ktoré vplývajú na chod činiteľov ostatných a tak na zdravie celého organizmu hospodársko-sociálneho; aké je dôležité, aby jednotliví činitelia a jednotlivé orgány neboly nielen hatené vo svojich funkciách, ale aj — a to je to hlavné —, aby sa im dostalo všetkého, čoho, podľa svojho sociálneho zaradenia, k dôstojnému životu potrebujú.

Sociálna spravodlivosť tu žiada, aby všetci, povznesení nad čisto egoistické záujmy, pracovali úmerne na zachovaní a zveľadení všeobecného dobra a zas tak úmerne, aby na ňom participovali.

Bolo by azda zbytočné poukazovať tu na to, aký je dôležitý zásah ochráncu všeobecného dobra, práva a spravodlivosti — štátu.

Ale ak tejto sociálnej spravodlivosti, tohto sociálneho smyslu, toľko treba, vtedy ho treba pestovať a formovať.

Ako formovať tento sociálny smysel, smysel pre požiadavky sociálnej spravodlivosti? Ako formovať, zkonštruovať v človekovi spoľahlivú búzolu, ktorá by ukazovala vždy správne smer ľudskej činnosti?

Ak je to životná nutnosť, vyplývajúca zo spoločenských vzťahov,¹⁹⁷ treba predovšetkým poznať pravú podstatu spoločnosti, jej zloženie, aby sa poznalo v akých spoločenských vzťahoch bude treba aplikovať tento sociálny smysel.

Prvá spoločnosť, na ktorú človek naväzuje svoje styky, z ktorej vychádza, je *rodina*.

Ale čo by znamenala rodina, táto nedokonalá spoločnosť, keby bola úplne izolovaná od ostatnej spoločnosti? Kompletne dobrá, potrebné pre vyššie potreby, musí jednotlivec aj rodina hľadať mimo seba, v inej spoločnosti. Touto spoločnosťou je stavovská organizácia. „Keď človek pozná nepatrnosť svojich síl, hovorí *Lev XIII.*, núti ho to silne k tomu, aby získal pre seba aj súčinnosť iných...“¹⁹⁸

Je to prirodzená potreba; je to životný prostriedok. Avšak to je spoločnosť širšia, spoločnosť dokonalá, štát, kde človek hľadá a môže dosiahnuť svojho rozvoja fyzického a intelektuálneho.

¹⁹⁷ Sv. Tomáš hovorí v *De Regimine principum*, I, 1: „La nature de l'homme veut qu'il soit un animal social et politique vivant en collectivité, cela lui appartient beaucoup plus quia tous les autres animaux... du fait de la solitude il ne pourrait s'assurer à lui — même les biens qui lui permettraient d'entretenir sa vie“.

Lev XIII., R. N. 37.

Nakoľko ale pre dosiahnutie nadprirodzeného cieľa človek je tiež slabý osamote, je tu potrebný iný činiteľ — Cirkev.

Toto poznanie vlastného poslania týchto spoločností súkromných vedie k ďalšej potrebe pri osvojovaní si sociálneho citu, k poznaniu a k eliminovaniu všetkého, čo sa protiví, čo narušuje prirodzenú povahu týchto inštitúcií.

Obnovenie, rekonštruovanie rodinného života je nanajvýš žiaducné. V rodine sa najlepšie pestuje sociálny smysel.

Ale keďže človekovi nestačí rodina, vychádza z nej a stýka sa aj s inými ľuďmi; a tak dochádzame k záveru, že treba organizácií práce, stavovských organizácií, a že táto organizácia práce nie je čin revolučný, ale protirevolučný, čím sa dajú urovnávať, koordinovať záujmy zamestnávateľov a robotníkov pod zákonným dozorom.

Priznanie užitočnosti a potreby stavovských organizácií je logickým vyvodením zo samej povahy spoločnosti. Táto nie je nijakým aglomerátom individuí, ale plným a živým organizmom, ktorý podľa svojho vnútorného zákona rozvoja a zdokonaľovania tvorí životnú syntézu. Preto je tu potrebný pozitívny zásah štátu, správa a obrana. Preto tu treba sociálneho zákonodarstva. Treba nahradiť neviazanú slobodu sociálnou spravodlivosťou; treba nahradiť „nočného strážnika“, ktorým bol štát v ponímaní hospodárskych liberálov, štátom, ktorý by bol ochrancom práva a spravodlivosti. To je potrebné a k tomu vedie sociálna spravodlivosť.

VIII. KAPITOLA.

Sociálna spravodlivosť
v živote hospodárskom.

(Jej požiadavky.)

Otázka práva:

Ktorá je to tá spravodlivosť, o ktorú sa opierajú produkčné faktory, spolupracovníci (zamestnávateľ a robotník) pri vykonávaní svojich vzájomne individuálnych a sociálnych povinností?

Keďže stav vecí je taký, že obyčajne produktívne faktory nie sú v jedných rukách, nastáva určitý smluvný pomer medzi tými, ktorí spolupracujú na spoločnom diele pri produkcii. Je to dôsledok vzťahov, ktoré z práce nevyhnutne vyplývajú.

Pýtame sa na *povahu, podstatu tejto smluvy*. Sú tieto vzťahy povahy čisto obchodnej. Je to číra kúpnopredajná smluva, ako sa domnievali liberalisti, alebo je to spoločenská smluva, ako sa domnievali socialisti? V záhlaví robotníckej klauzuly Paktu spoločnosti národov, podpísaného vo Versailles 30 mocnosťami a Domíniami, sa hovorí, že práca sa nemôže pokladať za číry obchodný článok. Keby smluvný pomer medzi zamestnávateľom a zamestnaným bol čiste obchodného rázu, bolo by to len vtedy možné, keby práca bola už svojou povahou čosi predajného, alebo keby za takú vec právne hociktorou stránkou kontrahentov mohla byť pokladaná. To by však bolo možné len vtedy, keby práca neniesla na sebe charakter osobnosti čisto ľudskej, keby ju bolo možno od človeka oddeliť, alebo keby človek bol absolútnym pánom svojho „ja“, v ničom inom a na nikom nezávislým v začiatku a konci svojho života a v disponovaní so svojím „ja“. Ale ľudská práca je práca osobná svojou povahou. Ako taká je neodcudziteľná; môže byť vlastníctvom len toho, ktorý je jej subjektom.

Keďže práca ľudská je nevyhnutne viazaná na oso-

bu, ako na svoj zdroj, teda to je človek celý, ktorý je objektom smluvy, jeho osoba, ktorú človek angažuje, ktorá sa podriaďuje autorite a správe zamestnávateľa. Ale nezaväzuje sa celkove, iba podmiennečne, v tom smysle, že osoba, ktorá sa zaväzuje prevziať určité povinnosti od zamestnávateľa, zároveň ona sama zaväzuje zamestnávateľa k rešpektovaniu objektu smluvy, totiž k rešpektovaniu neodcudziteľných práv človeka angažovaného. Tým je daná aj odpoveď na námietku socialistov, že človek nemôže byť objektom smluvy. Teda podľa práva nemôže byť smluva číry predaj.¹⁹⁹

Sv. Tomáš hovorí, že „*mercenarii locant operas suas*“.²⁰⁰ Nemal na mysli otrokov, ale ľudí, ktorí v pravde Kristovej sa stali slobodnými.

V dôsledku neoddeliteľnosti práce ľudskej od osoby právne nemôže teda patrón ťažiť a ponechávať všetok jej zisk výlučne pre seba. To by bolo narušenie rádu vecí, lebo podľa slov sv. Augustína, z vôle božej má človek panovať nad nerozumným tvorstvom, živočíchstvom, nie nad človekom, ktorý je na jeho obraz stvorený.²⁰¹

Teda je to smluva, ktorá v popredí má osobnosť ľudskú s jej povinnosťami, a to predovšetkým povinnosť zachovať život a povinnosti mravné; na nich stavia. Teda, aby vzťahy, vyplývajúce z práce, boli spravodlivé, musia byť plne ľudské obojstranne: vzťahy človeka k človekovi, a nie človeka k veci.²⁰²

To je povaha kontraktu ako takého. Ale tieto vzťahy hospodárske majú aj inú charakteristickú známku. To je *sociabilita práce*, alebo lepšie, produkcie, aj v tom

¹⁹⁹ Viď o tomto svedectvá: sv. Ambrož, De Joseph patriarcha, n. 4. — Sv. Augustín, De Civitate Dei, XIX, 15. — Sv. Chrysostom, De Lazaro, VI, 8. — Sv. Gregor Nyssenský, In Eccl., Hom. IV.

I, II., qu. 105, a. 2 ad 6.

De Civitate Dei, l. VI.

Viď Pesch, Lehrbuch der Nazionaleconomie, Bd. III, str. 217.

prípade, ak je reč o ciele, alebo efekte, alebo aktivite. Totiž v prípade, že produktívne faktory nie sú u jedného individua, je potrebné, aby viac ľudí spojilo svoje sily, svoje aktivity pre spoločný cieľ. Toto sblíženie nesie na sebe známku činu sociálneho.

Aj keď tu nemožno hovoriť so stanoviska právneho o spoločnosti, ale so stanoviska morálneho a psychologického, je to stav spoločenský.

Kapitál, totiž peniaze, stroje a nástroje podniku, ktoré dáva zamestnávateľ, alebo kapitalista, a *práca* robotníka, angažovaného patrónom, alebo kapitalistom, sú dva nevyhnutné a neoddeliteľné faktory produkcie. Ani kapitál sám o sebe, ani práca sama o sebe, ale kapitál a práca produkujú. Teda produkcia si žiada nevyhnutne spoločnosti: zamestnávateľa a robotníka. Tak to vyzerá dnes vo veľkých priemyslových podnikoch. Teda, aby chod práce bol dobrý a jej výsledky kvalitné, treba, aby sa kapitál a práca shodly na jednom spoločnom akčnom princípe a aby každý z týchto dvoch prvkov dal a prijal, čo je spravodlivé, aby sa každý vyhol všetkému, čo rozlučuje (hnev, závisť a nenávisť) a aby každý svedomite plnil recipročné povinnosti, ktoré ukladá morálka zdravého rozumu, opretá o zjavenie, a nie morálka Moskvy, utilitarizmu a egoizmu, „morálka džungle“.

Toto sblíženie nie je len akési polozenie vedľa seba, ale je to spolupráca. V dôsledku toho si žiada unifikačného princípu, teda autority. Ale tento unifikačný princíp si žiada prirodzený poriadok vecí preto, aby sa dosiahlo cieľa, ktorým je *všeobecné dobro*. Teda tento princíp, táto autorita nie je človek ako kapitalista, ako držiteľ majetku, ale ako akčný princíp, ktorý dáva impulz, ktorý riadi, ktorý koordinuje v dobročinnosti množstvo energií za spoločným cieľom.

Tento spoločenský stav má svoje hierarchické odstupňovanie práv aj povinností.

Mierou tohto odstupňovania musí byť všeobecné dobro. A toto žiada autoritu a podriadených. A v živote hospodárskom, v produkcii, musí to byť patrón, ktorý by mal právnu moc riadiť výrobný proces, a podriadení, slobodní občania, ktorí spolupracujú, by poslúchali. *Lev XIII.* to vyjadril takto vo svojej Encyklike *Libertas* z 20. júna 1888: „Je v shode s každou prírodou a patrí to ku každej dokonalosti, aby ostala na mieste a na stupni, ktorý jej vyznačil prirodzený poriadok; totiž, aby sa tvor nižší podriadil a poslúchal toho, ktorý je mu vyšší“. S týmto stavom vecí musí počítať robotník, ktorý prejíma prácu v podniku; len čo do podniku vstúpi, musí sa uspokojiť s faktom, že je to spolupráca rozličných faktorov, síl a teda musí pripustiť aj určitú nerovnosť funkcií medzi ľuďmi a tým aj nerovnosť práv. Toto sblíženie ľudí za spoločným cieľom je určitá konfrontácia práv.²⁰³ A tak teda hospodárske vzťahy, vyplývajúce z práce, musia byť upravené týmito právami a povinnosťami z nich vyplývajúcimi.

Hľa, toto žiada sociálna spravodlivosť: plniť slúbené smluvné záväzky a tieto povinnosti právne, ktoré vyplývajú z činu sociálneho.

Definícia: Pracovná smluva je smluva, ktorou sa robotník zaväzuje pracovať pod autoritou, správou a dozorom zamestnávateľa, sprostredkujúceho spravodlivú, bezprostrednú a vopred stanovenú mzdu, rešpektujúceho neodcudziteľné práva robotníka. Toľkoto po stránke *právnej*.

Otázka činu:

Je teraz druhá otázka, *otázka činu*, čiže, čo každá stránka kontrahentov má činiť, aby sa zachoval prirodzený poriadok vecí, tak ako ho Boh chce mať. Ale-

²⁰³ Viď Valensin, *Traité de Droit naturel*, Paris, Spes 1933, str. 284.

bo, po stránke *negatívnej*: čím sa narušuje tento prirodzený rád vecí, ako sa môže konať proti sociálnej spravodlivosti?

Keďže hospodársky život je spolupráca kapitálu a práce za spoločným cieľom, obe stránky sú viazané povinnosťami, ktoré ukladá sociálna spravodlivosť, a to: povinnosťami individuálnymi a kolektívnymi. Tieto povinnosti sú dvojakého druhu: a) vyplývajúce zo smluvného záväzku ako takého, b) vyplývajúce zo sociability činu, z produkcie.

POVINNOSTI ZAMESTNÁVATEĽA VOČI ROBOTNÍKOM.

Povinnosti sociálnej spravodlivosti. A tu, aby sme neodbočili od vecí, musíme sa pýtať na povahu tohoto smluvného záväzku práce:

Pracovná smluva je prenajatie (*locatio*) služieb, práce, presnejšie hovoriac, prenajatie hodnoty sily ľudskej, a v dôsledku neoddeliteľnosti práce od osoby, je to prenajatie osoby ľudskej samej za mzdu pre zachovanie života. Je to človek, manžel, otec, kresťan, občan.

a) Teda prvý záväzok, ktorý na seba berie zamestnávateľ, je *platiť prijaté služby podľa ich hodnoty*; teda platiť prácu robotníka spravodlivou cenou, ktorou je spravodlivá mzda. To je po stránke pozitívnej.

A po stránke negatívnej? Robotník musí počítať so svojou prirodzenosťou takou, akou je vo skutočnosti, so životom reálnym, s jeho maximom aj minimom, s mladosťou aj so starobou, so zdravím aj chorobou. Ďalej musí ponímať chod hospodárskeho života tak, ako je, s maximom produktívnosti, aj s minimom času bez práce. Musí šetriť.

Zamestnávateľ nesmie nijako prekážať zamestnanému v jeho spravodlivých úsporoch ani zjavne, ani potuteľne, už či je to podvod, násilie, úžera a pod.

O povinnosti spravodlivej mzdy pre jej zvláštnu dôležitosť špeciálne pohovoríme.

b) Ďalšou povinnosťou, nie menej závažnou je: *zachádzať so smluvným objektom, užívať ho podľa jeho prírody*. Týmto objektom je človek sám, so svojou ľudskou prirodzenosťou, so svojimi neodcudziteľnými právami a povinnosťami. Je to právo na život a na zdravie, právo na mravnosť, na svedomité plnenie náboženských povinností, na svätenie nediel a zasvätených sviatkov, právo na slobodu svedomia, právo na pravdu, právo zadostučiniť svojim povinnostiam rodinným. Tieto práva sú neodcudziteľné. Môžu byť vlastníctvom len človeka prácu konajúceho, ktorý je v smluvnom pracovnom záväzku. Preto nesmie na nich zamestnávateľ ničoho meniť, tak ako nemôže prenajaťel obytného domu urobiť z neho stodolu.

α Predovšetkým človek má *právo na život a na zdravie*: Človek nie je stroj, ani jeho fyzické sily nie sú nevyčerpatelne a neobmedzené. V dôsledku toho nesmie zamestnávateľ z nedbanlivosti alebo z čistej úspory vydávať do nebezpečenstva život robotníka, nesmie posilať robotníka na miesta príliš nebezpečné, iba keď to žiada všeobecné dobro. Na pr. pri ohni. To sa týka hlavne prác s nástrojmi a strojmi, ktoré sú nebezpečné. Je teda povinnosťou zamestnávateľa občas ich prehliadnuť, alebo dať prehliadnuť.

Ďalej sú práce, ktoré už svojou povahou vyžadujú vysokého vypätia síl fyzických aj duševných, ktoré očividome otriasajú nervovou sústavou človeka. Je povinnosťou zamestnávateľa tieto funkcie častejšie striedať a mať ohľad na fyzickú kapacitu človeka tak, ako na kapacitu stroja.

β Pre zdravie je nevyhnutné svetlo a čistý vzduch. Je teda požiadavkou sociálnej spravodlivosti, aby sa zamestnávateľ postaral o hygienu v podniku, kde pracujú robotníci.

γ Ak človek má právo založiť rodinu, má právo aj na rodinný život, ba má povinnosť, keď má deti, vplývať na ne výchovne. Má právo aspoň niekoľko hodín byť medzi svojimi. Teda nesmie zamestnávateľ, ak ide o zdravie robotníka, alebo o požiadavky rodinného života, zamestnávať robotníka veľmi dlhým pracovným časom, ako 15, 16, 17 až 19 hodín, ako dejiny sú svedkom týchto neľudskostí.

A ak sa zamestnávateľ zaviazal smluvou rešpektovať ľudskú prirodzenosť, v dôsledku toho nesmie ukladať človekovi prácu, ktorá presahuje jeho silu. Týka sa to všetkých robotníkov, ale zvlášť sa to vzťahuje na prácu detí obojeho pohlavia a žien. Krásne to vyjadril Lev XIII. vo svojej Encyklike *Rerum Novarum*: „... nie je spravodlivé žiadať od ženy alebo dieťaťa prácu, ktorú zvládne iba muž v dospelom veku s pevným zdravím. Ba pri dieťati treba veľmi dbať na to, aby sa v továrňach nepracovalo prv, než sa vekom dostatočne upevní ich telo a rozvinú sa schopnosti a duch. Lebo predčasná práca hubí mladé sily, prebúdzajúce sa v detstve ako mladistvé zelené osenie; tak prichádza nazmar všetko školenie v detských rokoch”.²⁰⁴ A Pius XI. vo svojej Encyklike *Quadragesimo anno* hovoril: „... nemožno však strpieť, keď sa zneužíva detského veku a slabosti ženy”.²⁰⁵

Ďalej objasňuje požiadavky rodiny a spoločnosti. „Matky nech pracujú najradšej doma, alebo niekde blízko domova a venujú sa starostiam o domácnosť. Je však najväčším zločinom, ktorý sa všetkými prostriedkami musí ničiť, keď pre nedostatok otcovej mzdy, matky sú nútené k zárobkovej činnosti mimo domov a musia zanedbávať svoje zvláštne starosti a povinnosti svoje, a predovšetkým výchovu dieťat.” Hlboká myšlienka. Keby sa táto idea uskutočnila, o koľko by sa snížila konkurencia na trhu práce. A nielen to. Ale

²⁰⁴ R. n. 33.

²⁰⁵ Qu. a. 71.

o koľko by sa utúžily všetky sväzky spoločenského života, keby sa rodinám dostalo opravdivej starostlivosti a výchovy a tak vstupovali do spoločnosti ľudí dôveryhodní, majúci smysel pre spravodlivosť a lásku?

c) Ale človek nie je len telo. Jeho opravdivá hodnota spočíva v jeho stránke duševnej. — Povinnosťou človeka je *spasiť svoju dušu*. Má teda každý človek striktné právo, aby mohol zadostučiniť všetkým svojim náboženským povinnostiam, aby mohol zasvätiť nedele a sviatky. Konal by teda proti sociálnej spravodlivosti zamestnávateľ, keby ukladal práce v tieto dni. Výnimku činia požiadavky všeobecného dobra. Nielen proti náboženstvu, ale aj proti striktnej spravodlivosti by hrešil taký zamestnávateľ, lebo by nerešpektoval plne prirodzenosť ľudskú.

Ďalej, človek ako subjekt smluvy má právo v dôsledku svojich povinností duševných na to, aby prostredie, v ktorom pracuje, nebolo mu príležitosťou ku hriechu.

Predovšetkým táto povinnosť zaväzuje samého zamestnávateľa, aby on sám nebol prekážkou v ctnosti, aby sa ku všetkým zamestnaným choval s absolútnou rezervou. Ďalej, aby sa dostatočne postaral o to, aby jeho zamestnaní, najmä kde sa pracuje spoločne, neboli inými svádzaní a vystavení svodom personálu, najmä mladé ženy, dievčatá a chlapci.

Toľko po stránke individuálnej povinnosti zamestnávateľov, nakoľko vyplývajú zo smluvy.

*

Ale vieme už, že vzťahy, vyplývajúce z práce, si nežiadajú len smluvy, ale aj sblíženie ľudských síl za spoločným cieľom. Teda z tých vzťahov vzniká spoločnosť z hľadiska psychologického. Ako taká žiada si unifikačného akčného princípu, autority, ktorej úlohou je koordinovať rozličné sily a tak realizovať všeobecné dobro. Koná teda proti sociálnej spravodlivosti zamestnávateľ, ktorý tú svoju povinnosť unifikačnú a

dobročinnú zanedbáva a dáva prednosť svojim osobným záujmom pred záujmami všeobecného dobra, starostlivosť ktorých mu je sverená. Slovom koná nespravodlivo zamestnávateľ, keď vo vzťahoch, vyplývajúcich z práce, hľadá iba svoj prospech a zabúda na svoje sociálne zodpovednosti.²⁰⁶

Týmto by ale ešte nebol vyčerpaný hospodársky život. Spojenie síl za spoločným cieľom, ktorým je všeobecné dobro, nevyskytuje sa v tej forme, že oným unifikačným rozumným princípom je zamestnávateľ ako osoba fyzická, jediná. Sú vzťahy hospodárske, kde tou autoritou sú dvaja, alebo viac zamestnávateľov a tým robotníkom je spoločnosť. Teda tou autoritou je *osoba morálna*.

Je len otázkou, kto má byť tou veličinou? Povaha vzťahov hospodárskych si žiada autoritu, správcu, ktorý by niesol zodpovednosť za všeobecné dobro. Musí to byť veličina známa, ktorá by spravovala skutočne, ktorá by koordinovala, s ktorou by mohol počítať hospodársky poriadok, a nie taká, ktorá by mala na mysli len svoj prospech, nie všeobecné dobro. Teda nemôžu to byť akcionári, roztrúsení po celom svete, ktorí vzájomne nemajú nič spoločného, ani sa nepoznajú, ani nenesú sociálnu zodpovednosť. Keby bola táto, bolo by to proti sociálnej spravodlivosti, lebo by to bolo proti povahe samých vzťahov.

Germain považuje za vhodnú *smiešanú komisiu*, ktorá by vedela uviesť do harmonickej syntézy práva a povinnosti všetkých.²⁰⁷

To sú povinnosti spravodlivosti sociálnej.

Život hospodársky, sociálny a politický ako minulého storočia, tak aj dnešných dní potvrdzuje nevy-

²⁰⁶ Valensin, cit. d., str. 290.

²⁰⁷ Mgr. Germain, *La Paix sociale par l'organisation chrétienne du travail*, str. 28; citov. Valensin, cit. d. str. 291.

hnutnosť sociálnej spravodlivosti, ale zároveň aj jej nedostatok; nemá solídneho základu. Veľmi výstižne to povedal *Lev XIII.* vo svojej Encyklike: *Inscrutabili*:

Je tu potrebné spojivo myslí a srdc. Tým je láska. *Sv. Tomáš* poznamenáva: „Zaiste spravodlivosť nedovoľuje, aby si ľudia škodili, ale nevedie ich k tomu, aby si navzájom pomáhali. Často sa stáva, že človek potrebuje pomoci, ktorá nevyplýva zo záväzkov spravodlivosti. Bolo by teda potrebné pre uskutočnenie tejto vzájomnej pomoci pripojiť vlastnosť vzájomnej lásky, ktorou máme milovať bližného, aj keď to nie je striktnou povinnosťou spravodlivosti.”²⁰⁸

Táto povinnosť zaväzuje zamestnávateľov, aby zachádzali so zamestnanými láskave, nie tvrdo, bez povýšenosti. Táto povinnosť lásky môže byť niekedy veľmi prísna. Takýmto zaobchádzaním v láske a v dobročinnosti nielen, že zamestnávateľ zadostučiní príkazu Božiemu, ale prospeje aj svojim hospodárskym veciam. Veď je jasné, že zamestnávateľ najde vždy viac ochoty a porozumenia, keď zaobchádza s robotníkmi slušne.

Ale nielen slušne má zaobchádzať zamestnávateľ so svojimi zamestnanými, ale aj podporovať všetky inštitúcie, v medziach možnosti, ktoré majú za cieľ zlepšiť postavenie robotníkov.

Teda *po stránke negatívnej* má povinnosť nebyť pre svojich robotníkov príležitosťou k pohoršeniu, aby ich takto nepopudzoval k hnevu a k závisť. Takou príležitosťou môže byť na pr. márnوترatnosť a neslušný, nečestný luxus.

²⁰⁸ Sv. Tomáš, *Contra Gent.* c. XXX.

POVINNOSTI ROBOTNÍKOV K ZAMESTNÁVATELOVI.

1. Už sme povedali, že v pracovnej smluve robotník prenajíma určitej autorite svoju aktivitu: zaväzuje sa pracovať pre dobro svojho zamestnávateľa za spravodlivú mzdu. Avšak každá smluva prísno zaväzuje splniť svedomite a cele sľúbenú vec. Teda prvou povinnosťou, vyplývajúcou zo smluvného záväzku je, že robotník má vykonať úplne a verne prácu, ku ktorej sa zaviazal spravodlivou smluvou, slobodne uzatvorenou.

a) *Robotník musí vykonať úplne prácu, ku ktorej sa zaviazal.* — Tak, keď sa na pr. zaviazal spravodlivou a slobodnou smluvou pracovať u zamestnávateľa jeden deň (8 hodín a pod.), neučinil by zadosť sociálnej spravodlivosti, keby z týchto 4 hodiny len tak prechodil v čase, keby ho zamestnávateľ nevidel, alebo pracoval by síce všetky hodiny, ale nedbalo, so značnou povrchnosťou. V tom prípade by robotník nemal nárok na plnú mzdu. Keby ju prijal, konal by nespravodlivosť takú istú ako pri krádeži.

Alebo na pr. keby robotník prevzal prácu platenú na dni, ktorú svedomitý robotník by vykonal za 10 dní, on ale počíta 15 dní. Vtedy by nemal právo vziať mzdu za 15, ale len za 10 dní.

b) Ale robotník má nielen úplne, ale aj verne vykonať prácu, ku ktorej sa smluvne zaviazal. To znamená, že ju musí vykonať čo najlepšie, s tou istou starostlivosťou, keď je to práca rozumná a spravodlivá, ako keby pracoval pre seba. Tento záväzok je extrémne závažný, lebo nedbalosť robotníkov by mohla mať v určitých prípadoch strašné následky: tak nedbalosť mechanikov by mohla zapríčiniť veľké straty životov; nedbalosť robotníkov v určitých továrňach, alebo skladiškách by mohla mať za následok stratu najlepších a najväčších zákazníkov, čím by mohla priviesť továreň

k zániku a pod. Hľa, tu je jasne vidieť, že práca je sociálny faktor. Zároveň vidieť, aká potrebná je v živote hospodárskom sociálna spravodlivosť a sociálna láska, aká je nevyhnutná výchova a školenosť robotníkov.

c) Robotník musí ďalej konať všetku prácu, ku ktorej sa zaviazal smluvou *spravodlivou a úmernou rovnosti*. Je tu reštrikcia, určitá podmienka, pod ktorou je toto všetko povinný konať. Táto podmienka je, že smluva sa musí slobodne uzavrieť a musí sa vzťahovať na veci, ktoré sú v shode s mravnosťou. Teda, keby robotník neuzavrel slobodne smluvu, keby k tomu ešte zamestnávateľ bol neľudský a žiadal by prácu, ktorá by presahovala sily robotníka, alebo keby bola mravne chybná, ako práca v nedeľu, v tom prípade by robotník nebol viazaný smluvou.

2. Ale, keby smluva bola aj nespravodlivá, *nemá práva robotník robiť škody na majetku, ani právo urážať zamestnávateľa*. To je iný záväzok, ktorý Lev XIII. označuje robotníkom.

a) „*Robotník nesmie nijako robiť škody na majetku.*“ Totiž v podniku je mnoho vecí, ktoré *nejdú* na trh, ktoré sa nepredávajú, ako na pr. nejaké ostatky z látok, alebo malé, drobné veci, na ktorých robotník pracuje a ktoré sa dajú ľahko ukryť a odniesť, čo zamestnávateľ nevie. A mnoho ráz je veľmi mnoho príčin, o ktorých by sa zdalo, že môžu ospravedlniť a utišovať svedomie. V každom prípade bez povolenia vlastníka by to bola krádež, keby robotník také veci vynášal.

A to ešte nie je všetko. Robotník by konal proti spravodlivosti, aj keby zamestnávateľ bol najkrutejší a najnespravodlivejší na svete, ak by ničil, alebo znehodnocoval zlým zachádzaním vecí, ktoré patria zamestnávateľovi.

Ba ešte viac. — Konal by proti spravodlivosti robotník, ktorému, povedzme, sverili určitý stroj, keby

pre malú únavu, alebo z nedbalosti, nechal tento stroj poškodiť alebo zničiť.

Škodil by ďalej robotník na majetku zamestnávateľa, keby jeho produkty hanobil, lebo dôvera verejnosti je veľkým faktorom prosperity podniku; zamestnávateľ ju potrebuje. A teda hanobiť tovar znamená odvádzať zákazníkov a v dôsledku toho poškodzovať majetok zamestnávateľa.

b) *Robotník ďalej „nesmie nijako urážať osobu zamestnávateľa.“* — Môže ho dvojakým spôsobom urážať: telesne a duševne; hrubým vystupovaním proti zamestnávateľovi, odopieraním poslušnosti. Oba spôsoby zakazuje sociálna spravodlivosť a sociálna láska.

Bohužiaľ, dnes sa stretávame veľmi často s týmto zjavom, ktorý je tým horší, že je recipročný. — Revolučné, hlavne socialistické myšlienky o rovnosti ľudí zaviedly do nášho spoločenského života tento druh bezprávia, arogantnosti, nerešpektovania zamestnávateľov a opačne.

Áno, všetci ľudia sú si rovní v ľudskej prirodzenosti a v neodcudziteľnosti práv. Ale — individuálne, sú si rovní? — Majú všetci tie isté sily fyzické a duševné? Sú pri všetkých tie isté predpoklady pre fyzickú prácu (zdravie, sila, odvaha) a rovnaké predpoklady pre vedenie podniku? Život sám je svedkom, že nie. Sám Stvoriteľ, autor ľudskej prirodzenosti, to tak rozhodol, že ľudia nie rovnako obdarení prichádzajú na svet. Preto podľa toho hierarchického rádu Božieho musí byť organizovaný náš spoločenský život tu na zemi.

Spoločnosť potrebuje autoritu a táto podriadených. Ináč nastáva anarchia. „Či nepotrebuje každá spoločnosť nezávislých a od prírody nerovných stvorení autority, ktorá by riadila ich činnosť k všeobecnému dobru, a ktorá by ukladala svoj zákon? ... Či možno hovoriť, že poslušnosť sa protiví ľudskej dôstojnosti?...

Či poslúchať ľudí ako zákonitých predstaviteľov Boha, totiž . . . poslušnosť Bohu, snižuje človeka".²⁰⁹

A vo vzťahoch, vyplývajúcich z práce je tiež spoločnosť „sui generis".²¹⁰ Teda v podniku, kde viac ľudí pracuje spoločne, je potrebná autorita zamestnávateľa, ktorý by naznačil celkový plán, a treba robotníkov, ktorí by tento plán uskutočnili. Ináč by podnik skončil fiaskom.

Konečne s týmto prirodzeným stavom vecí robotník musí počítať, lebo keď vstupuje do podniku, zaväzuje sa pracovať podľa tohoto poriadku. V dôsledku toho zamestnávateľ mu je predstaveným, ku ktorému je zaviazaný rešpektom. — V opačnom prípade by konal proti sociálnej spravodlivosti, lebo by konal proti prirodzenému poriadku vecí.

Žiaľ, že treba obviňovať z tohto nerešpektovania aj zamestnávateľov. Je neodškriepiteľným faktom, že zamestnávateľ v mnohých prípadoch, vedený jedine hmotným ziskom, všetku starostlivosť a pozornosť venuje na produkčný chod, na stroje a na to, ako by z ľudského kapitálu čo najviac vyťažil pri najmenšom náklade.

Tu vystupujú takí zamestnávatelia ako majitelia, ako vlastníci kapitálu, a nie ako správcovia, nie ako predstavení. A keď sú takéhoto štýlu, spreneverujú sa vlastnému poslaniu.

Ale, je toto nespravodlivé konanie faktom, ktorý mení podstatu vecí prirodzeného rádu, ktorý oslobodzuje robotníkov od rešpektovania svojich zamestnávateľov? Iste nie. — Áno, robotníci majú právo, ba aj povinnosť dožadovať sa svojich práv, najmä neodcudziteľných práv, hocikedy sú obchádzané. Ale vždy tak musia konať v medziach poriadku, spôsobom dovoľeným. Komunistické vzbury a násilia musia byť vždy

²⁰⁹ Pius XI. vo Valensin, cit. d., str. 289.

²¹⁰ Viď Pesch, Lehrbuch der Nazionaleconomie, Bd. III., str. 217.

výstražným mementom, a nie spôsobom, prostriedkom. Nespravodlivosťou sa nedá napraviť nespravodlivosť.

Benedikt XV. vo svojom liste biskupovi Bergamskému zo dňa 11. marca 1920, ktorý bol adresovaný špeciálne robotníkom, povedal, že ani násilia, ani neporiadok nemôžu obhájiť vec pravdy a spravodlivosti, naopak, to sú zbrane, ktoré ťažko rania tých, ktorí sa ich chytajú. A *Lev XIII.* v Encyklike *Rerum Novarum* hovorí, že „to je ... hlavným zlom, že sa nahovára, že obe strany stoja k sebe nevyhnutne v postoji nepriateľskom, ako by ľudí zámožných a robotníkov bola príroda určila k tomu, aby sa v húževnatom boji navzájom ničili. To je v úplnom rozpore s rozumom a pravdou. Naopak, rýdzou pravdou je toto: ako v tele rozličné údy tvoria shodu a vzniká vyrovnanosť a shoda (súmernosť) v složení funkcií tela, práve tak príroda v štáte zariadila, aby spomínané dve triedy žily medzi sebou v srdečnom pomere, aby medzi nimi bola vyrovnanosť a rovnováha... Svornosť tvorí krásu vecí a poriadok...“²¹¹ A potom s apelom na robotníkov dodáva: „že sa majú pri hájení svojich záujmov chrániť násilia a nikdy nerobiť vzbury“.

Vzbury a nepokoje sa protivia všeobecnému dobru, protivia sa spravodlivosti voči zamestnávateľom, ako aj prospechu samých robotníkov. Preto *Lev XIII.*, aby varoval od týchto prostriedkov a ich takrečeno izoloval od prostredia, napáchnutého týmito snahami, dodáva: „robotník sa nemá nikdy stýkať s ľuďmi ničomnými, ktorí pred ním vyčarúvajú nesplniteľné nádeje a ohromné sľuby, čoho následkom býva veľmi neskoro sa dostavujúca ľútosť a majetkové pohromy“.²¹²

²¹¹ R. n. 15.

²¹² Tamtiež, 16.

SOCIÁLNA SPRAVODLIVOSŤ A PRODUKCIA.

Produkcia, ako transformácia dobier, nie je transformáciou len pre samotných tých, ktorí sú na produkcii zainteresovaní; mnoho ráz z tých produktov ničoho a nikdy neužívajú. Produkuje sa na trh, pre iných, pre potreby spoločnosti. Preto, že pracujú pre iných, sú nútení špecializovať sa, takže z ich rúk nevychádza celý produkt.

Esenciálne prvky produkcie: zamestnávateľ a robotník, ako aj kapitál obyčajne nie sú v jedných rukách. Je teda potrebná asociácia týchto prvkov: kapitálu a práce.

Ale ako právo na súkromné vlastníctvo je legitímne, patrí osobe, tak aj práca patrí osobe ľudskej. Je teda potrebná určitá shoda medzi oboma vlastníkmi, medzi kapitalistom (zamestnávateľom), ktorý je vlastníkom kapitálu, a robotníkom, ktorý je vlastníkom práce. *Vzniká pracovná smluva.*

V pracovnej smluve objektom je človek, jeho práca, už či ako aktivita, či ako výsledok tejto práce — produkt.

V kontrakte (smluve) človek nepredáva svoju prácu; táto je neoddeliteľná od osoby. Preto ako seba nemôže predať, tak nemôže predať ani prácu. A seba nemôže predať preto, lebo nemá nad svojou osobou absolútneho panstva. Robotník vzhľadom na spoluprácu na produktoch má právo na určitú časť produktu, lebo účinok nasleduje príčiny.

Pracovná smluva je smluvou spoločenskou; spolupráca je vlastnou charakteristikou pracovnej smluvy; zamestnávateľ aj robotníci sdružujú svoje sily za spoločným cieľom.

Teda v pracovnej smluve sú dva základné prvky:

- a) asociácia zamestnávateľa a robotníkov,
- b) remunerácia, mzda stanovená vopred a fixná,

na ktorú iné okolnosti navplyvajú (riziko), ktorá je ekvivalentom kauzality robotníka v spoločnom produkte. Teda aj *obligácia spravodlivosti* je dvojaká: 1. *osobná*, tým, že osoba je priamym predmetom smluvy; táto spravodlivosť žiada rešpektovanie všetkých neodcudziteľných práv osoby v práci: právo svedomia, existencie, vlastníctva.

Vzhľadom na to, že u zamestnávateľa je zamestnaná súčasne osoba fyzická, morálna, náboženská a občianska, musí zamestnávateľ mať ohľad na všetky tieto esenciálne prívlastky.

Vzhľadom na osobu *fyzickú*: pracovné podmienky (dĺžka, hygiena, druh práce atď.) nesmú byť na škodu životu a zdraviu robotníka.

Vzhľadom na osobu *morálnu*: mravnosť robotníka sa musí rešpektovať a chrániť; zamestnávateľ za to zodpovedá pred Bohom, národom a ľudstvom vôbec. Hlavne musí dbať na to, aby sa nepripustila aglomerácia robotníkov, hlavne miešanie dvoch pohlaví.

Vzhľadom na osobu *náboženskú*: nedeľa musí ostať voľná; voľnosť tohto dňa nezávisí od vôle zamestnávateľa, to je vyšší zákon, ktorý tak porúča.

Vzhľadom na osobu *občiansku*: robotník je v pravom a plnom slova smysle občanom. Preto pracovná smluva mu nesmie byť na škodu jeho práv a povinností občianskych (hlasovacie právo).

Čo dáva zamestnávateľ, je mzda; čo dáva robotník je jeho osobná aktivita. Smluva žiada, aby medzi týmito dvoma vzťahmi bola nie egalita, ale úmera, ekvivalencia.

2. Druhý prvok práce je, že *je naturálne vitálna*, teda *potrebná*. Tento prirodzený charakter (prostriedok živobytia) je pred každou smluvou a preto nemôže od nej závisieť.

Spravodlivá mzda: Tri prvky vplyvajú na determinovanie spravodlivej mzdy: zachovanie života, hodnota práce v určitom povolaní a stav podniku.

V produkcii teda stretávajú sa pri spoločnej práci, smerujúcej k spoločnému produktu, úsilie zamestnávateľa a robotníkov. Avšak títo činitelia nie sú rovní ani hospodársky, ani sociálne. Je tu nerovnosť potrieb, situácie, skúseností, inteligencie, majetku. Pri tejto nerovnosti je potrebný určitý zásah; je potrebné do určitej miery hamovať ľudskú vôľu. Ináč aké budú ich nedotknuteľné práva a ich jediná závislosť od Boha? Silní by pohltili slabých. A civilizácia? Jasná odpoveď. Povinnosti k sebe, povinnosti k iným, povinnosti k Bohu, gravitovaly by na spomínané povinnosti k sebe. Je len zrejmé, že v tomto prípade spolupráca by zamenila svoje miesto s triednym bojom.

ROZDELENIE MAJETKU.

(Sociálna spravodlivosť a sociálna láska).

„Buď ako buď, vidíme jasne — a v tom súhlasia s nami všetci, že najchudobnejšej vrstve ľudu sa musí rýchlo a primerane pomôcť, lebo veľmi mnoho ľudí žije v pomeroch úbohých a žalostných, až je to nedôstojné pre človeka“ — napísal Lev XIII. v úvode Encykliky *Rerum Novarum*.

Odkiaľ tento úbohý stav? Z náuky liberálov manchestrovských. Podľa tej, podľa akéhosi hospodárskeho zákona, proti ktorému nemožno nič robiť, chudoba je odsúdená k večnej biede a boháči k večnému panstvu, lebo všetok kapitál sa sústreďuje v ich rukách.²¹³ Aký strašný to súd človeka nad človekom!

Postavme túto náuku do svetla Prozreteľnosti a teda spravodlivosti.

Boh je sám vlastníkom zeme.²¹⁴ Avšak ten stvoriteľský čin Boha nemôže byť bez cieľa. Pre seba ale Boh nepotreboval zem, je sebestačný. Preto aj keď zem nie je stvorená človekom, je učená pre človeka. Božská

²¹³ Qu. a. 54.

²¹⁴ II. II., qu. 66 II.

prozreteľnosť určila túto zem pre človeka, ktorý musí žiť na nej a z nej.

Kto sa rozumie tým človekom? Bohatý alebo chudobný? Alebo všetci ľudia? Počujme samého Boha: „Keď budeš brať úrodu na poli a zabudneš tam snop, nevráť sa poň: to bude pre cudzinca, pre sirotu a pre vdovu, aby Jahve, tvoj Boh, ťa požehnal na práci tvojich rúk. Keď budeš striasať olivy, nestras ich až do holých konárov; ostatné bude pre cudzinca, sirotu a vdovu. Keď budeš vinicu oberať, neober až do posledného strapca; čo ostane, bude pre cudzinca, sirotu a vdovu.“²¹⁵

„Keď budeš žať na svojom poli, nežni až do úplných hraníc a nesober to, čo má byť pre sbieranie klasov po žatve“.²¹⁶

Deutoronomium²¹⁷ predpisuje desiatok: „Odlož desiatok zo všetkých svojich tohoročných plodov a slož ich do svojich brán (dvier). Vtedy príde levita, ktorý nemá ani časť, ani dedičstvo s tebou tak ako cudzinec, sirota a vdova, ktorí sú vo tvojich dverách; budú jesť a sa nasýtiť, aby Jahve, tvoj Boh, ťa požehnal vo všetkých podnikaniach.“

Konečne sobota, totiž odpočinok 7. dňa každého týždňa, zodpovedá sabatu ročnému. Odpočinok zeme: každý 7. rok, zaiste v ponímaní náboženskom (odpočinok, ktorý uctieva Boha, ktorý dovolí prosieť Boha aj o ďalšie požehnanie), ale tiež aj v smysle bratskej distribúcie dobier pre všetkých. Totiž toho roku všetky plody, ktoré zem dala spontánne, bez prispenia ľudského, nepatrily vlastníkovi pozemku, ale všetkým: „Po šesť rokov budeš siať svoje pole, po šesť rokov budeš vysádzať svoju vinicu a brať z nich plody. Ale siedmy rok bude „sabat“ slávnostného odpočinku pre zem, „sabat“ na počesť Jahveho. Nebudeš osievať svo-

²¹⁵ Deut., XXIV. 19 - 22.

²¹⁶ Levitik XIX, 9.

²¹⁷ Deut., XIX, 28, 29.

je pole a vysádzať svoju vinicu. Nebudeš žať, čo zem vydá sama zo seba, zo semena, ktoré do nej padlo z predošlej žatvy, a nebudeš oberať hrozno zo svojej vinice, ktorú si nestrihal; to bude rok odpočinku pre zem. Všetko, čo bude produkovať zem za sobotu, bude ako výživa pre tvojich, pre tvojho sluhu, pre tvoju slúžku, pre najatých a pre cudzích, ktorí bývajú s tebou; pre tvoj dobytok a pre všetko zverstvo, čo je na tvojom poli, všetko svoje zbožie (plody) dá za poživieň.²¹⁸

To je náuka priam zo Starého zákona. Pozrime teraz na texty novozákonné, ktoré hovoria jasne a otvorene, že zem patrí všetkým a všetkých má živiť:

Otec nebeský si praje, aby každý mal svoj podiel z bohatstva zeme.²¹⁹

Sv. Ambroz: „To nie je z vašich dobier, čo dávate do daru (štedre) chudobnému; to je jeho podiel, ktorý mu vy nahrádzujete. Čo bolo dané pre úžitok všetkých, spoločne, vy ste si uchvátili do vlastného benefícia. Zem patrí všetkým, nielen bohatým. Vyrovnajte v dôsledku toho dlh.“

„Ó, bohatí, až pokiaľ mienite vy nechávať kvitnúť vašu žiadostivosť? Zamýšľate žiť samotní tu na zemi? Akým právom vyhánate z lona prírody toho, ktorý je vám prírodou podobný? Zem je spoločným dobrom chudobných aj bohatých. Prečo si teda privlastňujete len pre seba jej držbu?“²²⁰

Sv. Bazil: „Bohatý nemá len sám pre seba bohatstvá, nedostal ich preto, aby ich len užíval, ale aby ich spravoval“.²²¹

Sv. Gregor Veľký: „Treba upozorniť tých, ktorí dávajú zo svojich dobier, aby tak konali skromne, aby si

²¹⁸ Levitik, XXV, 3 - 7.

²¹⁹ Dans la „Doctrine des Deux Voies“, sorte de catéchisme en usage dans le milieu chrétien de la fin du 1er siècle.

P. L. XIV, p. 731.

Ep. 236.

pripomenuli, že tak konajú v časných potrebách iba s dišpenzom Božím, ktoré podpory im nepatria. Tých, ktorí ani neberú, ani nedávajú inému, treba upozorniť, že zem, v ktorej sú stvorení, je spoločná všetkým a že dáva všetkým svoje dobrá spoločne. Aby si nemysleli, že sú nevinní tí, ktorí užívajú len sami pre seba dobrá, ktoré Boh učinil spoločné pre všetkých. Dávajúc to nevyhnutné ubiedeným, nečiníme nič iného, iba dávame, čo je ich; ani z ďaleka nedávame, čo je naše; platíme spravodlivý dlh...²²²

Sv. Tomáš tým hovorí: „Dobrá zeme sú spoločným vlastníctvom ľudí.“²²³ Hľa, toto je náuka Písma, toto je vôľa Božia.

Viem, že tí, v ktorých sa zachovala ešte aspoň iskierka viery, že tí pochopia tieto slová a že budú pre nich príkazom. Ale tí, čo neveria, alebo nechcú veriť, ktorým mierou všetkého je len rozum, tí nech uvážia rozumne podstatu človeka, jeho prírodu: každý podlieha zákonom prírody; každý musí žiť tu na zemi a z plodov zeme. Keď sa z nich vylúči, kam sa obráti; veď je príkazom každého, že život sa musí zachovať.

Rozdelenie majetku.

Bližšie pojednanie.

(Podľa požiadaviek sociálnej spravodlivosti a sociálnej lásky.)

Zásady sociálnej spravodlivosti sa kryjú so zásadami všeobecného dobra.²²⁴ Musí teda byť vedúcou zásadou dobrého rozdelenia majetku potreba všeobecného dobra.

Čo je to všeobecné dobro tuzemské? Je to dobrý život ľudský. Ten totiž hľadá a má najšť človek v spo-

²²² Pastor cura, Ille P.

²²³ II. II., qu. 66, a. 7.

²²⁴ II. II., qu. 57, 58.

ločnosti.²²⁵ Aby sa život mohol nazvať opravdivým dobrom, musí byť plne ľudským.²²⁶ Tento plne ľudský život je v tom, že sa pestujú ctnosti. K ich pestovaniu je nevyhnutná určitá zásoba pozemských dobier hmotných.²²⁷ Teda prvou základnou požiadavkou sociálnej spravodlivosti je, *aby sa nikto nevylúčil z účasti na dobrách zeme, aby sa ani jeden človek vo spoločnosti, ani nijaká trieda neponechala v trvalej biede, aby mala určitú zásobu dobier zeme, ktoré sú potrebné pre zachovanie života a pre pestovanie ctností.*

Ale nie je toto tvrdenie v protive s vôľou Božou? Veď Boh sám povedal: „Chudobných budete mať vždy medzi sebou.“²²⁸ Áno, sú to jeho slová... Ale viac nič nepovedal? Čo tie citáty, ktoré sme spomenuli?²²⁹ Možno na to odpovedať s Vaškom, že sama príroda človeka už nesie so sebou, že v ojedinelých prípadoch sa bude v ľudstve vždy vyskytovať choroba, strata živiteľa, chudoba...²³⁰

Márne by teda hľadal ospravedlnenie v týchto slovách hospodársky liberalizmus.

Ale spoločnosť je složená z ľudí, ktorí nemajú len telo, ale aj ducha. Rozvoj tohoto je tiež požiadavkou všeobecného dobra. Prakticky sa prejavuje na vonok rozvoj ducha učenosťou, vedou, umením, remeslami a pod. To všetko, dnes zvlášť, je späté so značnými finančnými nákladmi. Rodina sama k tomu nestačí; je tu potrebná iná výchova, výchova mimo domova, školy všetkých druhov, ktorých udržovanie si vyžaduje náklad, na ktorý by chudoba nestačila.

Pre túto duševnú prácu sú potrebné zdroje. Tieto tiež zapadajú teda do rámca všeobecného dobra.

²²⁵ De Reg. princip. I, 14.

²²⁶ Comment. in Polit., VII, 1.

²²⁷ De Reg. princip., I, 15.

²²⁸ Srov. Qu. a. 59.

²²⁹ Viď str. 236 nn.

²³⁰ Soc. spravedl. v živote hosp., Praha 1931, str. 104.

Na čo je každý národ právom pyšný, a čo si najstarostlivejšie stráži, je odkaz otcov, intelektuálne dedičstvo, pokladnice umenia. Bolo by nielen nevďakom zanedbať ich a nechať padnúť, ale zároveň spreneverením sa na vlastnom národe a jeho poslaní.

Pýcha je hriechom... Ale byť pyšným na spravodlivé pocty a na spravodlivú slávu je nielen dovolené, ale je zároveň príkazom zachovať všetko to, čo nám túto slávu hlása. Ved' to je, alebo aspoň má byť impulzom, aby som povedal, mementom pre ďalší rozvoj národného ducha. Ale toto všetko je podmienené hmotnými dobrami, a to značnými.

Rozvoj ducha žiada pokoj. A to pokoj aktívny, u sv. *Augustína* „*tranquillitas ordinis*“²³¹, ktorý neväzí len v tom, že niet nepokojov, ale je to harmonický rozvoj samého života. Tento pokoj si ale žiada bezpečnosť štátneho celku, teda ochranu. Touto ochranou je armáda, četníctvo, polícia, čo všetko je spojené so značnými hmotnými, finančnými nákladmi.

Vzájomné ľudské vzťahy dobre vyriešiť je požiadavkou rôznych verejných inštitúcií. Vydržovanie týchto je zas podmienené hmotnými dobrami. Je preto požiadavkou sociálnej spravodlivosti, aby v spoločnosti boli aj ľudia so značajšími príjmami, z ktorých by sa toto všetko mohlo udržať.

Ľudská práca a dobrá prírody: Nemožno zabúdať, že človek má právo na súkromný majetok. Ale toto právo nie je absolútne, je zadĺžené povinnosťami.

Práca zas je normálny prozreteľnostný prostriedok, participovať na týchto dobrách prírody. A toto zahŕňa v sebe vlastnícke právo človeka, právo na svoju prácu.

Ak produkt je výslednicou jediného faktora, niet tu ťažkostí, lebo vtedy on si odnáša plody svojej práce. Ťažkosťou je iba, že stav produkcie je dnes taký,

²³¹ De Civitate Dei, XIX, 13.

že je tu disociácia medzi prírodnými dobrami a prácou. Všetci tí, ktorí participujú na produkcii určitého produktu, majú na tento produkt právo, úmerné dôležito-
sti ich spolupráce, ako aj úmerné prvkom pokroku, ktoré prinášajú pre podnik. — Práca je tu kladným prvkom produkcie. Ale nie je jediným faktorom. Sú to ešte osoby, ktoré prinášajú hmotu alebo kapitál. Toto je tiež potrebný prvok.

Bolo by teda nespravodlivosťou a priori vylúčiť z podielu na produkcii vlastníka dobier prírody alebo kapitálu. To tým viac, keďže vlastnícke právo je nielen užitočné, ale nevyhnutné pre ľudský život. Toto právo by bolo bez smyslu, keby vlastník nemal právo dať zužitkovať pre svoj zisk dobrá, ktoré má, bolo by nespravodlivosťou odprieť mu právo zužitkovať alebo dať zužitkovať dobrá prácou iného, ktoré on sám vlastní.

Teda keď vlastník vloží do produkcie dobrá, ktoré legitimne vlastní, stáva sa skutočným spolupracovníkom na produktoch a v dôsledku toho má parciálne právo na zisky, ktoré podnik nesie.

Participácia kapitálu na podniku zaistuje jeho vlastnícke právo do tej miery, nakoľko tento ostáva účinným spoločníkom zo svojej stránky aj na riziku a tiež mravnej zodpovednosti podniku, keď ostáva skutočným vlastníkom svojich dobier, nielen veriteľom.

Teda determinovanie časti, ktorá patrí každému spolupracovníkovi na spoločnom diele, nemôže byť vecou len jednej zainteresovanej časti na niektorom produkte, už či je to zákazník sám, či majiteľ dobier zeme, alebo kapitálu, alebo prenajímateľ, či robotník. Ani jedna z týchto složiek sama o sebe, bez ohľadu na druhé zainteresované časti na produkte, nemôže determinovať, aká časť je úmerná jeho práci, alebo skutočnej pomoci, vlozenej do produktu. Je to verejná mienka, alebo mienka tých, ktorí majú kompetenciu

tak konať v mene spoločnosti, a to vždy s ohľadom na všeobecné dobro tých, ktorí sú na produkcii zainteresovaní.

Spravodlivá mzda.

Pracovná smluva je bilaterálna. Nevyhnutne nesie so sebou charakter záväzkov dvojakého druhu: a) Tých, ktoré sú závislé od človeka, ktoré sú ponechané na ľubovôľu človeka, či ich prijme alebo nie, teda záväzky, vyplývajúce z práce, nakoľko táto nesie na sebe rys *osobnosti*.

b) Druhé sú, ktoré vyplývajú z cieľa práce samej, ktoré sú stanovené poriadkom vecí, nesú na sebe rys *potreby*. Tieto sú zákonom, ktorý človek nemá práva porušiť, ho meniť, ale ho povinne zachovávať.

Čo je predmetom tohto zákona? Čo nariaďuje? Nariaďuje prácu človeka.

Prečo je potrebná táto práca? Lebo treba žiť. A tu sme už pri koreni vecí: Cieľom práce je zachovanie života. Pravda, nie je jediným cieľom. Prácou sa tiež zveľaďuje zdatnosť, upevňuje charakter: je tiež izolačným prostriedkom proti mravnej nákaze. Ale toto všetko už predpokladá život. „To je to, prečo hovorí *Lev XIII.*, že treba plodov práce pre zachovanie života a že ho treba zachovať z poslušnosti k nezvratným poriadkom prírody.“ Teda práca sa nevyhnutne viaže na život.

Ak je teda prirodzeným cieľom práce zachovanie života, jej hodnota musí byť úmerná životným nákladom.

Ale v dejinách ľudstva sa stretávame s úkazmi, ktoré by naše vývody zatemnily a problém skomplikovali. Aj dnes, nielen v dejinách, sme svedkami úkazov, že prácu konajú ľudia od útleho detstva až do staroby. Je otázkou, aká práca sa tu rozumie, práca každého, či je to dieťa, alebo dospelý, či žena alebo muž?

Poriadok je v tom, že každá vec zaujíma svoje vlastné miesto. Ďalej treba mať ohľad na to, že Boh pone-

chal život človeka na jeho schopnosti, rozumnú silu. Rozumie sa tak teda práca rozumná. Teda v dôsledku prirodzeného poriadku vecí a v dôsledku toho charakteru práce, dieťa, ktoré rozumove len dospieva a ktoré by nemohlo byť zodpovedné za svoje činy, neprichádza tu do úvahy. Patrí do rodiny, alebo do školy, a nie do továrne. Teda ide o prácu dospelého človeka. Ale to ešte nestačí povedať. Ak sa starostlivosť o život ponechala rozumnosti človeka, musí to byť práca a život človeka rozumný, bez extrémov.

Dospelý človek. To znamená, že je fyzicky a intelektuálne vyvinutý. Ale čo je všetko? Veď človek nie je nijaký pasívny prvok. Má svoje povolanie, svoje povinnosti, vyplývajúce z jeho ľudskej prirodzenosti: povinnosti voči sebe, Bohu a spoločnosti. Jednou z tých povinností dospelého človeka je aj povinnosť založiť rodinu: „Rastnite a množte sa.“ Hľa, k dospelosti človeka patrí aj povinnosť založiť rodinu. Dospelý človek — otec. Ale otec je neodlučiteľný od rodiny. A keď je to tak, prečo, pýtam sa, pracuje človek? A tu jediná možná odpoveď je: aby vyživil seba a svoju rodinu. Veď, či možno zlorečiť poukazom, že Boh najmúdrejší a najspravodlivejší, ktorý uložil otcovi prísnu povinnosť starať sa o svoju rodinu, nedal aj dostatočný prostriedok k splneniu tejto povinnosti? A ak týmto prostriedkom je práca, jej hodnotu, teda cenu práce dospelého človeka prispôbil rozumným potrebám normálnej rodiny. Toto je teda cena práce dospelého človeka.

Ktoré sú to tie rozumné potreby rodiny? Človek by bol úbohým tvorom, keby jeho potrebou bolo len to, čo potrebuje, aby neumrel hladom. To by bolo negovanie jeho vznešenej časti, rozumnosti. Konečne je dedičom odkazu svojich predkov, civilizácie; z tohto podielu sa nesmie vylúčiť. Okrem každodenného chleba je to predovšetkým zdravé bývanie, dom s výbavou, ktorá zodpovie požiadavkám XX. storočia. Bolo by ťažkou

obžalobou spoločnosti, keby sa z rodín ozývala bolestná clivosť Spasiteľa: „Vtáci majú svoje hniezda, líšky diery, len Syn človeka nemá, kde by hlavu složil.“

Ďalej v dôsledku slabosti ľudskej je potrebný pre rodinu čas slušnej rekreácie, mať účasť na civilizácii pre posilovanie a zveľaďovanie svojho ducha, teda určitý čas na slušné divadlo, prednášku a pod. A to ešte nie je všetko. Pri stálosti svojich potrieb musí človek počítať s nestálosťou svojho života. Musí počítať s minimom aj s maximom svojho zdravia a teda aj svojej kapacity produktívnej: so všetkým, čo príjem umenšuje. Tak potrebuje aj ušetriť určitú sumu každoročne. To sú tak zväčša legitímne požiadavky jednej rodiny.

Pravda, nemožno položiť rovnosť medzi potreby jednej rodiny a druhej. Tak ako v spoločnosti je potrebné určité hierarchické odstupňovanie, tak aj potreby ľudske nie sú položené v jednej horizontálnej rovine, ale zaznamenávajú krivku. Je to dôsledok individuálnej nerovnosti ľudí. Tak prichádza do úvahy väčšia alebo menšia sila, prispôsobivosť; rôzne odstupňovaná rýchlosť a zvlášť neúmeraná dôležitosť práce a jej úžitok. Preto oprávnené v rôznych povolaniach mzda majstra je vyššia ako mzda kvalifikovaného stáleho robotníka, a táto je zase vyššia ako nekvalifikovaného robotníka. A spravodlivosť mzdy všetkých týchto hocijako odstupňovaných prác je závislá od toho času a miesta, v ktorom robotník žije a pracuje.

Dôstojnosť osoby ľudskej, jej sociálne zaradenie v určitom čase a mieste, prichádzajú do úvahy pri určovaní spravodlivej mzdy.

Čo sa rozumie normálnou robotníckou rodinou?

Začnime s otcom. Musí to byť otec zdravý, silný, ktorý vie vyhovieť pracovným požiadavkám v podniku, ktorý nie je lenivý, ktorý nepatrí medzi tých chronických leňochov, ktorí len vyčkávajú chvíľu, keď ich

zamestnávateľ stratí z očí, aby prestali pracovať, ale ktorého práca je plnodenná; keď je to otec, ktorý nie je otcom veľmi veľkého počtu detí, povedzme 15. V tomto prípade by nemohol vyžadovať od zamestnávateľa mzdu na všetky výdavky. To by zapadalo už viac do charitatívnej oblasti ako do oblasti spravodlivosti.

Žena. Povedali sme už, že „je to najväčšou chybou, keď pre nedostatočnosť otcovej mzdy matky sú nútené k zárobkovej činnosti mimo domov . . .“ Tým nie je povedané, že matka nemusí nič pracovať. Ona je tiež viazaná k práci, ale k práci domácej. Jej je sverené starať sa o domácnosť, hlavne rozumné gazdovanie.

Deti. Tie tiež prichádzajú do úvahy, a to úmerne s vekom, ako dorastajú a preukazujú služby, ktorých sú schopné.

Slovom, normálnou rodinou sa rozumie rodina robotnícka, kde každý jej člen prispieva svojím spôsobom pomocou, nakoľko môže. Je to rodina, kde na jednej strane nie je extrémne mnoho nákladov, výdavkov, vyvolaných už či dlhou chorobou, či inými pohromami, a na druhej strane, kde všetci členovia prispievajú podľa svojich síl, veku a povolania svojou pomocou k spoločnému rodinnému dobru, ako hovoril *Pius XI.*: „ako to vidáme predovšetkým v roľníckych rodinách, ale tiež v mnohých rodinách remeselníckych a malo-roľníckych.“

Teda, čo sme dosiaľ objasňovali, je v krátkosti toto: spravodlivá mzda je tá, ktorá stačí na slušný život robotníckej rodiny, ktorá nie je ani mimoriadne veľkými a trvalými výdavkami preťažená, ani mánotratná, a všetci členovia rodiny prispievajú svojou pomocou dobru rodiny, nakoľko môžu, a mzda, ktorá sa mení podľa času a miesta živobytia.

Ale tu sa ocitáme pri jednej ťažkosti: hovorili sme totiž o robotníkovi ako o otcovi rodiny. Čo ale bude, ak tú istú prácu bude konať človek neženatý, alebo dokonca ženy? Mzdy týchto troch, životnými nákladmi od

seba oddielnych robotníkov, majú byť rozdielne, alebo úmerné?

V pracovnej smluve spravodlivosť žiada rovnosť medzi hodnotou práce a mzdou. Aby sme na túto otázku mohli odpovedať určite a dostatočne, treba poznať podmienky, ktoré determinujú stabilnú hodnotu práce. A tie sú, okrem dospelosti a zdatnosti robotníka, *byť ženatý a mať rodinu*, deti. To sú normálne podmienky dospelého človeka. V dôsledku toho jednaká práca muža, či slobodného, či ženatého, otca rodiny, právne má byť jednako honorovaná. Prihovárajú sa za to príčiny privátne aj sociálne.

Príčiny privátne: Človeka dôstojný normálny život nie je životom so dňa na deň, život neistoty. Ale život nesie so sebou čas najvyššej schopnosti pracovnej a čas nevládnosti, hoci čím zapríčinennej, či chorobou, či starobou. Nie je tiež zaručené, že bude môcť v čase schopnosti pracovať nepretržite. Preto, aby život nebol vystavený neistote, musí mať možnosť čeliť týmto nepredvídaným periodám. Tak môže konať len vtedy, keď mu mzda umožní úspory.

Ďalej sme povedali, že normálnym stavom dospelého človeka je byť otcom rodiny. Vieme, že tento stav má mnoho životných period, rôzneho výkyvu v životnom náklade, najmä ak ide o rodinu početnú. Takou dobou je na pr. útlý vek detí, keď ešte nie sú schopné prispieť pomocou, ale sú na ňu odkázané. Je teda najvyšš spravodlivé a rozumné, aby slobodný robotník dva-tri roky pred manželstvom mohol niečo odložiť, z čoho by potom zaokryl v rodinnom živote to, na čo mzda, ináč spravodlivá, nestačí.

Príčina sociálna: Ak by mzda poriadneho robotníka bola nižšia ako ženatého preto, že jeho životný náklad aktuálne je nižší, v dôsledku toho by zamestnávateľia prijímali do služieb celibátnikov, a otcov rodín by prepúšťali. A tento fakt by logicky viedol k rapídne-

obmedzovaniu manželstiev, a tak by sme sa postupom času ocitli na mŕtvom bode, kde by spoločnosť ľudská bola pozbavená svojho vitálneho, sukcesívneho zdroja — rodiny. S rodinou by zmizol spoločenský sväzok — láska; zmizol by smysel pre povinnosť, zmizlo by vedomie a uznanie autority a všetkého mravného základu, bez ktorého by sa spoločnosť rozpadla a bola by na ľarchu sama sebe vo svojej bezmocnosti.

Práca žien. Jej miesto je v rodine. Ona má vychovávať deti a spravovať domácnosť, viesť rozpočet. To je jej normálne miesto. Preto za normálnych okolností nie je nútená pracovať mimo domu, aby živila rodinu. Obyčajne mimo domu pracujú ženy nevydaté, lebo sa musia živiť, keďže nie sú vydaté.

V tomto prípade hodnota jej práce je determinovaná rozumnými potrebami životnými, tým, čo potrebuje k životu plne ľudskému. Takýto život, ako aj mzda, by nebol životom so dňa na deň. Ale sa rozumie život, ktorý úmerne podľa sociálneho zaradenia a dôstojnosti participuje na dobrách civilizácie. Teda jej práca má byť honorovaná takou mzdou, aby jej tento život umožnila, ako aj slušné a počestné prázdniny.

Ale ak práca dospelaj ženy kvantitatívne aj kvalitatívne sa vyrovná práci dospelého muža, má právo na mzdu jemu rovnú, teda na mzdu rodinnú.

To je mzda po *stránke právnej*, vyplývajúca z hodnoty práce a determinovaná stabilne životnými potrebami dospelého normálneho človeka.

*

Iná je otázka *faktu*. Zadošťučinenie tomuto právu je závislé od stavu podniku, v ktorom sú robotníci zamestnaní. To je zdroj ich mzdy. Ale vitalita tohto zdroja nie je stabilná, konstantná; je podmienená rôznymi faktormi. V dôsledku toho nie je možno vyplácať legítimnú mzdu konstantne.

Možno teda hovoriť, že v každom takom prípade ide

o bezprávie, o nespravodlivosť so strany zamestnávateľa? Nie. Záleží na tom, či zlá situácia podniku je závislá od vôle a moci zamestnávateľa alebo či je mimo jeho dosahu.

Ak zlý stav podniku je zavinený nesvedomitou správou, ako je vyplácanie nadmieru vysokých miezd svojim známym, rôzne špekulácie, nedbalosť o správny chod podniku, opilstvo a pod., v tomto prípade pri snižovaní mzdy by konal nespravodlivo.

Ale ak úpadok podniku je mimo jeho dosahu, ak je zavinený na pr. konkurenciou iných zamestnávateľov a to konkurenciou nespravodlivou, v tom prípade môžu zamestnávatelia snížiť mzdy aj pod normál, lebo v opačnom prípade by nemohol zniesť konkurenčný tlak a v dôsledku toho s pádom podniku by ostali robotníci bez práce. V tomto prípade nenesie vinu zamestnávateľ, ale tí, ktorí ho nespravodlivo zatlačili až sem.

A štát, strážca spravodlivosti a všeobecného dobra, či nemá tu zasiahnuť, keď na jednej strane sa umele snižujú platy robotníkom vyplácaním ohromných súm správcom a dividend, ktoré nesú ich peniaze tam vložené; na strane druhej konkurenčný boj tlačí až na minimum preto, že niekoľko konkurentov chce znemožniť konkurenciu iných na úkor mzdy robotníkov? Iste.

SÚKROMNÉ VLASTNÍCTVO.

Ďalším požiadavkom sociálnej spravodlivosti je súkromné vlastníctvo. „Zem patrí Bohu so všetkým, čo obsahuje.“ Nie je teda rúhaním sa Bohu požiadavka liberálov? Ale keby sme prideliť určitý podiel tiež chudobným, nebola by to uzurpácia, zasahovanie do práv Božích, urážka Božieho majestátu?

Sv. Tomáš odpovedá: V absolútnom slova smysle, a ak hľadáme pri dobrách pozemských len na ich pôvod, človek nie je a nemôže byť vlastníkom. Boh, ktorý stvo-

ril zem, je jej pánom a vlastníkom jediným a absolútnym. Zkrátka, Boh je sám vlastníkom.²³²

Človek má len právo *užívať* dobrá zeme, právo, ktoré je podriadené suverénnym právam Boha, právo založené na vôli Boha, aby dobrá zeme slúžily úžitku ľudí. *Teda zadosťučiniť všetkým potrebám, to je precízne naše vlastnícke právo.* A tak človek je iba správcom a riaditeľom, dozorcom nad panstvom suverénneho zamestnávateľa.

Človek má právo užívania dobier prírodných, dobier zeme; toto právo je založené na určení tých dobier.

Cieľ týchto dobier je, aby slúžily životu: každý človek má právo na život. Keďže ale k životu sú potrebné tieto pozemské dobrá, každý človek má prirodzené právo na užívanie pozemských dobier; nikto nesmie byť z nich vylúčený. Boh však neurčil, koľko dobier bude patriť jednotlivým osobám, ale všeobecne dal celú zem do užívania celého ľudstva.

Je teraz dôležitá otázka, *kto má vlastniť, alebo ináč, ktoré sú najlepšie spôsoby privlastnenia alebo rozdelenia týchto pozemských dobier?* Má to byť spoločné vlastníctvo všetkých, alebo každý má mať určitý podiel, určité vlastníctvo? Aby sme na túto otázku mohli odpovedať, treba mať na mysli niekoľko vecí:

a) Predovšetkým: *zem má živiť všetko ľudstvo.* Ale zem neprináša spontánne svoje plody; — aj keď niekoľko, ale nie všetky, ktoré sú potrebné pre ľudský život. Tu treba ľudskej práce, treba ťažiť zo zeme, treba ju spravovať, aby zem vydala všetko to, čo má a čo je nevyhnutné pre život. Preto dostalo ľudstvo zem do úžitku, aby ju človek zhodnotil, zužitkoval. A tak cieľ zeme, živiť všetko ľudstvo, je nevyhnutne podmienený ľudskou prácou.

b) *Ako má byť organizovaná táto nevyhnutná práca, aby sa zem stala ozaj univerzálnou, dostatočnou do-*

²³² II. II. qu. 66.

davateľkou. Má to byť práca kolektívna tak, že by sa spoločne pracovalo na spoločných poliach a produkty by ostaly nerozdelené, takže by vlastne patrily všetkým a predsa nikomu? Alebo sa má každému prideliť určitý podiel do vlastníctva?

Aby zem vydala všetko to, čo život bezpodmienečne potrebuje, vyžaduje prácu celého človeka („*V pote tvári budeš zarábať svoj chlieb*“). Aby sa ale človek vložil celý do práce, je potrebný určitý *impulz*. A tento impulz prichádza u každého jednotlivca v podobe povinnosti zachovať si život, áno, žiť primerane dôstojne. Ale aby dôstojne mohol žiť, jeho práca musí mať určitú stabilitu osobnej hodnoty, na ktorú by sa mohol oprieť. Tejto stability však niet pri práci kolektívnej, lebo nevie ten jednotlivec, či hodnota jeho práce je hodnotou jeho, alebo iného; slovom, nemôže povedať, že to alebo ono je moje, hoci to aj má na sebe pečať jeho osobnosti. Preto aj nevyhnutnosť plnosti práce chýba. A keď tá chýba, zem nemôže vydať všetko to, čo ľudstvo potrebuje, nakoľko jej produkcia je podmienená plnosťou práce. Vtedy sme ale cieľ zeme nedosiahli; to je potom v rozpore s Prozreteľnosťou. Teda, aby zem mohla vydať všetky svoje plody, treba, aby každý jednotlivec pracoval osobne na svojom.

P. Schwalm píše v „*Dictionnaire de théologie catholique*“: Spoločenský režim dobier, a predovšetkým dobier zeme, nezabezpečuje život a pokoj iba v zemiach s produkciou spontánnou a hojnou, kde práce, k jednoduchej úrode dostatočné, sú vo všeobecnosti. To je režim pastierov veľkých stepí, a to stepí bohatých, dostatočne zavlažovaných... A tak tento režim je tam spravodlivý, lebo zaistuje všetky prostriedky pre život pracujúcich. Ale všade, kde zem, kde práce, čo pripúšťa zem, žiadajú energickú ruku k dielu a precízne metódy, nerozdielnosť škodí práci a pokoju; najpracovitejší a najchytrejší nijako sa nechcú deliť o plody svojho úsilia s neschopnými a nedbalými; dožadujú sa spravod-

livej držby zeme, náradia a žatvy, ktoré sú úmerné ich námahám. Pre týchto by bol režim kolektívny utláčacím a nespravodlivosťou.“²³³

A dodáva: „Je veľmi spravodlivé povedať, že v spoločnosti ľudskej, tak ako je, so všetkými úsiliami a slabosťami, režim súkromného vlastníctva je prirodzene oveľa priaznivejší pre serióznu prácu“.²³⁴

Nad touto myšlienkou sv. Tomáša, ktorá vychádza z rádu pozitívneho a zo skúseností, nie z metafyziky, premýšľali po dlhé roky aj samotní socialisti a zdá sa aj im prijateľnou. Tak píše M. G. Renard v knihe: „*Le socialisme à l'oeuvre*“: „Tam, kde výťažok roľníka je hojnejší ako veľký výťažok kolektívny, sme za malé roľnícke dorábanie.“²³⁵ A z toho dôvodí logicky: „Socialisti sa musia konečne rozhodnúť brať úprimne, bez zatajovania a bez hociakého bočného smýšľania, do ochrany malých roľníkov, nezávislých vo všetkých prípadoch. A tie sú, uvidíme, najpočetnejšie, kde malá ťažba nie je v rozpore s technickými podmienkami kultúry“.²³⁶

Ako sa zdá, Renard, socialista, pripúšťa malé hospodárstva, lebo, ako malé, sú výnosné. Ale sú výnosné nie tak preto, že sú malé, ale hlavne preto, že ich spravuje vlastník, že ich spravuje majiteľ, alebo aspoň človek, ktorý má nádej, že sa vlastníkom stane.

Uvážme ďalej človeka ako otca rodiny. Právo zakladať rodinu je súčasne aj povinnosťou starať sa o tých, ktorí sú akousi časťou jeho.²³⁷ Ako by ale mohol tejto povinnosti zadosťučiniť, keby nemal, alebo nemohol mať súkromného majetku? A pýtame sa ďalej, aký by mala smysel matka v domácnosti, okrem toho byť matkou, keby v rodine nebolo súkromného majet-

²³³ Str. 587.

²³⁴ Str. 591.

²³⁵ Str. 217.

²³⁶ Str. 214.

²³⁷ II. II. qu. 10, a. 3.

ku? Ved' pre dobrý rodinný život je potrebné, aby matka bola dobrou gazdinou. To je jedna zo základných podmienok. Ale mohla by ňou byť, keby nebolo súkromného vlastníctva?

*Prostredníctvom rodiny sa stáva človek členom štátnej spoločnosti.*²³⁸ Je potrebou každého človeka, aby v spoločnosti žil. Len v nej môže dosiahnuť plnosť svojho určenia tuzemského. Teda spoločnosť ako celok má tu určité sväté povinnosti voči svojim členom. Aby ich mohla splniť, je potrebným predpokladom *určitý rád*. Rád ale nie je nič iného ako: „*každá vec má svojho pána*“.²³⁹ A tak súkromné vlastníctvo je nepodmienenčne nevyhnutnou súčasťou rádu organizovanej ľudskej spoločnosti.

Ďalej spoločnosť potrebuje pokoj. Sv. Tomáš píše: „Sociálny pokoj je lepšie zaručený, keď každý je spokojný s tým, čo má...“

Tu sme dosiaľ ukázali, že súkromné vlastníctvo je potrebné, aby sme mohli dosiahnuť Bohom zamýšľaného cieľa. Ale pripustiť súkromné vlastníctvo neznamená uzurpáciu? Neznamená to istú časť ľudí znemožniť, aby bola živá zo zeme? Neprotiví sa teda cieľu statkov?

Už sme povedali, že vlastnícke právo človeka nie je nič iného ako „*potestas procurandi et dispensandi*“. V tomto všeobecnom práve treba vidieť dva momenty. Totiž, toto právo je úplne závislé od práva Božieho.

1. *Prvý moment* je právo riadiť, spravovať, zúrodňovať zem a ťažiť, brať z nej plody; 2. *druhý moment* je užívať plodov sobraných v tom smysle, aký im určil sám Boh, totiž, aby sa nimi čelilo našim potrebám. Inými slovami: prvý moment je v tom, podľa sv. Tomáša, že prirodzené dobrá zeme sú *produkčným*

²³⁸ R. N. 11.

²³⁹ Qu. a. 53.

prostriedkom, v druhom ale sú *prostriedkom* požívania.

Boh sám určil zemské plody, aby sa daly použiť ku všetkým našim potrebám. To je ale za predpokladu, že zem už svoje plody vydala v miere úmernej našim potrebám. Tá ich ale nevydá v tej miere bez plnej práce celého človeka. Človek ale sám zas tú prácu nevydá, ak nie je vlastníkom zeme, alebo ak nemá aspoň nádej, že sa tým vlastníkom môže stať. Preto plody zeme, ako produkčné prostriedky, musia byť súkromným vlastníctvom.

S druhej strany ale, keďže z vôle Božej majú byť prostriedky *užívania*, musia byť spoločné. O tom užívaní píše sv. Tomáš: „Človek nemôže pokladať veci vonkajšie za súkromné, ale za spoločné tým spôsobom, že často ich prepúšťa iným v ich potrebách.“ Tak si to žiada prirodzený rád: podľa prirodzeného rádu, stanoveného Božou Prozreteľnosťou, nižšie veci sú určené na to, aby napomáhali potrebám ľudským.²⁴⁰ Tento cieľ musí mať na mysli každý vlastník, už či je to jednotlivec, či rodina, či súkromná iná spoločnosť alebo štát. Tak to žiada spravodlivosť.

Roku 1848 povedal *Ketteler* v katedrále v Mohuči: „Falošná teória o absolútnom vlastníckom práve je večným zločinom proti prírode, lebo pokladá za spravodlivé odvrátiť na zadosťučinenie žiadostivosti a neskrotenej smyselnosti to, čo Boh určil k živnosti, alebo k šatstvu pre všetkých ľudí; lebo zabíja v hrudiach ľudí najšľachetnejšie smýšľanie a vzbudzuje tvrdosť a nevšímavosť v ľudskej biede, a to takej, že ani zvieratá nepoznajú jej podobnú; lebo menuje organizovanú krádež spravodlivosťou...“²⁴¹

Victor Cousin napísal vo svojej knihe: „*Du Vrai*,

²⁴⁰ Citov v článku Calippe, *Destination et Usage des biens naturels* v *Semaine sociale de France* r. 1907, str. 86.

Vid' tamtiež.

du Beau, du Bien": „Ak ste ostali tvrdí a nevšímaví k biede iného, vaše svedomie kričí proti vám . . .“²⁴²

Sv. Tomáš hovorí: „Vo vyložennom prípade krajnej núdze, kde je jasné, že treba pomáhať všetkým, čo sa nadhodí naliehajúcej potrebe, keď na pr. je nejaká osoba v nebezpečenstve a niet iného spôsobu vyslobodenia, vtedy je dovolené pomôcť jej dobrami iného.“

JE POŽIADAVKOU SPRAVODLIVOSTI ROVNOSŤ VŠETKÝCH OBČANOV?

„Ak uvážime, že všetci ľudia sú tej istej prírody ľudskej, že majú dosiahnuť ten istý posledný cieľ, — že všetkých vykúpil Ježiš Kristus — a ak si všímame povinnosti a práva, ktoré vyplývajú z tejto komunity pôvodu a určenia, z tohto hľadiska sú všetci rovní.“²⁴³

Toto je ale požiadavka spravodlivosti, rovnosti podstaty ľudskej.

Tomuto nijako neodporuje a sa neprotiví, že ľudia nie sú obdarení jednakými darmi osobnými, že nepracujú pre obecné dobro jednakými činmi, funkciami, že nie sú všetci toho istého postavenia (hodnosti), hoci sú všetci veľmi dôležití a úctyhodní. Sú to nerovnosti zdedené, alebo nadobudnuté vplyvom prostredia. Všetky tieto nerovnosti sú potrebné pre dobrú organizáciu *sociálneho tela*; sú príležitosťou pre všetkých: — vysokých aj nízkych, pre rozličné smery života, na preukázanie bratskej lásky a jej rozvoja a vôbec na cvičenie sa v ctnosti.

„Práve tak, ako Boh chcel v kráľovstve nebeskom sám seba, chóry anjelské, rozdielne a podriadené sebe navzájom, práve tak, ako ustanovil v Cirkvi rozličné stupne svätenia (*ordo*) s rozličnými funkciami, že totiž

²⁴² II. II. qu. 66, a. 7 ad 3.

²⁴³ L. XIII., *Humanum*, I, 264; Pius X., *Motu proprio* o Soc. Akcii c., I, 109.

nie sú všetci apoštolmi, ani všetci doktormi, ani všetci pastieri,²⁴⁴ tak ustanovil v spoločnosti civilnej viaceré rozdielne stupne hodnosti, práv a moci, aby štát tak, ako Cirkev, bolo jedno samostatné telo, složené z veľkého počtu členov, jedných vznešenejších od iných, ale všetkých potrebných a starostlivých o obecné dobro“.²⁴⁵

Všetci sú povolaní k tomu, spravodlivosť od všetkých žiada, aby plnili povinnosti vlastných funkcií, aby nielen rešpektovali funkcie iných, ale aby žili v ich duši a srdci láskou, životom ozaj cele sociálnym, podľa príkladu sv. *Terezky Ježiškovej*.²⁴⁶

²⁴⁴ I. Cor. XII, 29-30.

²⁴⁵ L. XIII., Quod apostolici; I, 32.

²⁴⁶ „Je sens en moi d'autres vocations, je me sens la vocation de guerrier, de prêtre, de docteur. Mais j'ai compris que l'amour sent partout faisait agir, que l'amour renfermait toutes les vocations. Oui, j'ai trouvé ma place, et cette place, o mon Dieu, c'est vous qui me l'avez donnée; dans le coeur de l'Eglise, ma Mère, je serai l'Amour. Ainsi je serai tout.“
Histoire d'une âme, ch. —I.

IX. KAPITOLA.

Sociálna láska.

Sociálna láska.

Potrebu pokoja nezaznáva už dnes azda nikto. Veď otázka pokoja, poriadku, týchto stĺpov dôstojného ľudského života, je každodenným predmetom na poradách štátnikov, zákonodarcov, vladárov. Všetci títo si už iste dobre uvedomili, že sociálny rád štátu spočíva v harmonickej spolupráci všetkých jeho členov, ktorí ho tvoria, v spoločnom hľadaní, skutočne šťastného života pozemského, hmotného i morálneho. To je pravda neodškriepiteľná. Ale všetci stoja nemo pred otázkou: ako dosiahnuť tej harmonie? A odpovedáme: Taký rád sa nedá realizovať len harmoniou rozličných prác. Je tu potrebná ešte spravodlivosť. A nestačí ani tá. Spravodlivosť musí byť doplnená *láskou*. To sú tie ctnosti, ktoré sjednocujú ľudské osoby, kráčajúce spolu v ich pozemskom živote v ústrety nesmrteľnému určeniu.

*Čo vlastne rozumieme pod sociálnym rádom štátu a pokoja? Rád a pokoj tvoria celok, nakoľko sociálny pokoj nie je nič iného ako tichý, pokojný a šťastný rozvoj sociálneho rádu v spoločnosti. Sociálny pokoj nie je len neprítomnosťou nepokojov, ktoré by mohli ohroziť spoločenský život, ale harmonický vývoj, rozvoj toho istého života. Pokoj vonkajší, aby sa mohol realizovať spôsobom vitálnym, predpokladá vnútorný pokoj ducha a srdca.*²⁴⁷

Spravodlivosť nestačí na sjednotenie a udržanie pokoja a svornosti medzi ľuďmi. Žiaducné je ešte, aby medzi nimi bola vžitá opravdivá *láska*. Spravodlivosť sa dostatočne postará o to, aby druh druhovi nekládol prekážky, ale nestačí na to, aby druh druhovi pomáhal v tom, čo potrebuje. Môže sa totiž stať, že niekto po-

²⁴⁷ Sv. Tomáš, II. II, qu. 29, 1.

trebuje pomoci iného v tom, čo podľa požiadaviek spravodlivosti nie je povinný urobiť, alebo aj keby azda bol povinný, neurobí to. Aby si teda ľudia navzájom pomáhali, bolo treba dať aj príkaz vzájomnej lásky, podľa ktorého by druh druhovi vypomáhal aj vtedy a aj v tých veciach, ku ktorým ho neviaže príkaz spravodlivosti.²⁴⁸

Vypočujme teraz *Aristotela*: Už najvyššia antická múdrosť dospela k poznaniu, že niet v obci, v spoločnosti šťastie bez priateľstva. Tí, ktorí majú veľmi mnoho bohatstva a aj moc, pociťujú potrebu prideliť z nich často tým, ktorí majú málo, zachádzajú s nimi ako s opravdivými priateľmi. To preto, aby neupadli a neostali v egoizme. Tí zas, ktorí majú potrebu, nedostatok, vyhľadávajú priateľstvo ako najsladšie útočisko. Priateľstvo udržuje, zachováva spoločnosti, obce. Aj múdri zákonodarcovia starajú sa viac o zachovanie a zveľadenie tohoto priateľstva, ako o udržanie spravodlivosti. Sami niekedy popustia z prísnosti spravodlivosti, aby nevznikli roztržky. Veď tí, u ktorých panuje priateľstvo, zachovávajú skoro samočinne spravodlivosť. Naopak ale, ľudia spravodliví majú pestovať ešte aj priateľstvo. A najväčšou úlohou spravodlivosti asi je, udržať a napraviť priateľstvo. Priateľstvo je predsa najväčším a najdôležitejším predmetom morálnej a sociálnej filozofie.²⁴⁹

„Ak chceme dosiahnuť, a my si to želáme z tej duše, čo najviac dobru pre spoločnosť a pre každého jej člena podľa bratstva, alebo, ako sa to aj hovorí, podľa všeobecnej solidarity, treba *jednoty ducha v pravde, jednoty vôle v mravnosti, jednoty srdca v láske k Bohu a jeho Synovi Ježišovi Kristovi*. Táto jednota však je uskutočniteľná iba podľa kresťanskej

²⁴⁸ Sv. Tomáš, *Summa contra Gentiles*, édition d'Uccelli, Roma 1878, 1, III. c. 130.

Aristoteles, *Ethic*, VIII.; *Comment. de S. Thoma*, leçon 1.

lásky, v dôsledku čoho ona jedine môže viesť národy v ich napredovaní, smerovaní k ideálu civilizácie".²⁵⁰

Počujme ešte slová Benedikta XV.: „Azda nikdy sa ešte toľko nehovorilo o humánnom bratstve ako za našich dní; nikdy sa toľko neodporúčal tento kult bratstva ako jeden z najvýznačnejších plodov modernej civilizácie. Nikto pri tom nemá menej podobnosti s bratstvom ako ten, ktorý sa nachádza medzi ľuďmi našich dní. Divoké nenávisti ich rozdeľujú preto, že sú nie tej istej rasy; národy sú viac oddelené svojou rivalitou ako hranicami zeme. V štátoch recipročná nenávisť oživuje medzi nimi sociálne triedy. A u indiividuí všetko je riadené egoizmom, ktorý sa stal najvyšším zákonom".²⁵¹

Týmto jasne vynikla dôležitosť lásky. Teraz však oboznámme sa pojmom lásky.

Rozoznávame lásku v smysle strikte teologickom a v smysle širšom.

1. Smysel striktne teologický: „Caritas“

K ustanoveniu priateľstva sa vyžaduje reciprocita lásky, lebo priateľ musí milovať svojho priateľa; avšak taká vzájomná benevolencia korení v nejakej komunikácii. V dôsledku toho, keďže je akási komunikácia človeka k Bohu, podľa ktorej Boh nás robí účastnými jeho blaženosti, musí tu byť určité priateľstvo, založené na tejto komunikácii . . . Láska, založená na tejto komunikácii, je „Caritas“. Z toho je jasné, že Caritas je nejaké priateľstvo človeka s Bohom.²⁵² Teda Caritas je ctnosť nadprirodzená, ktorej priamym predmetom je Boh. Jej cieľ je len jeden: Božia dobrota. Preto Caritas nemožno deliť.

²⁵⁰ Pius X, Notre charge, V. 132.

²⁵¹ Benedikt XV, Ad Beatissimi, I, 30.

²⁵² II. II. qu. 23. a. 1.

Tiež je len jedna komunikácia večnej blaženosti, na ktorej je založené toto priateľstvo. Je teda Caritas absolútne len jedna a nedelí sa na viac druhov.²⁵³ Caritas je akýsi pretok Božskej lásky.²⁵⁴ Má *niekoľko foriem*, pod ktorými sa prejavuje, ale ostáva špecificky tá istá, lebo vychádza vždy z toho istého motívu, z lásky k Bohu. Preto touto ctnosťou môžeme zadostučiniť všetkým svojim povinnostiam lásky.²⁵⁵ Keďže teda „ratio“ lásky k bližnému je Boh v tom smysle, že aj v bližnom vlastne milujeme Boha, je teda akt, ktorým milujeme Boha a bližného, ten istý²⁵⁶ a láska k Bohu a k bližnému tá istá.²⁵⁷

Povedali sme, že v ctnosti Caritas sú zahrnuté, alebo môžu byť zahrnuté všetky naše povinnosti lásky: teda povinnosť lásky voči rodičom, súrodencom, príbuzným, vlasti atď.

*Láska ale vyžaduje určitý rád.*²⁵⁸ Rád však zas uatvára v sebe akýsi spôsob prvého a posledného. Pýtame sa teda, aký je rád v oblasti lásky a čo je mierou proporcionality intenzity lásky? Proporcionálna intenzita lásky je podmienená zásluhami a ctnosťami tých, na ktorých sa vzťahuje.²⁵⁹

2. *Láska v širšom slova smysle.*

„Dilectio socialis“.

Stačí hore opísaná ctnosť lásky „Caritas“? Musíme odpovedať, že by stačila. Jej dostatočnosť je podmienená vôľou ľudí. *Všetci Iudia sú povolaní byť dedičmi*

²⁵³ II. II. qu. 23, a. 5.

²⁵⁴ II. II. qu. 184. a. 7. ad 2.

²⁵⁵ II. II. qu. 26. a. 7. c.

²⁵⁶ II. II. qu. 25. a. 1.

²⁵⁷ „Caritas autem consistit, principaliter quidem, in dilectione Dei; secundario vero, in dilectione proximi: ad quam pertinet ut proximo bonum velimus et operemur“. II. II. qu. 66, a. 6.

²⁵⁸ II. II. qu. 26.

²⁵⁹ II. II. qu. 26., a. 7.

neba. Keby všetci ľudia pochopili dobre výzvu Boha a ostali jej verní, stačila by „Caritas“ na riadenie celého sociálneho života. Ale, kde láska k Bohu vyprchla zo srdca, kde niet života milosti, ako môže človek vidieť v človekovi obraz Boží a ako takého milovať? Preto sv. Tomáš hovoril aj o iných druhoch ctností, ktoré ale patria do rádu prirodzeného.²⁶⁰

Hovoril o nich takto: „Podľa rozličných vzťahov ľudských sú aj rozličné druhy priateľstva. A menuje ich: iný je druh priateľstva pokrvných a iný medzi občanmi, alebo cestujúcimi. Ako základ prvej je sväzok pokrvnenstva, druhej sväzok sociálny, občiansky.²⁶¹ Preto láska medzi pokrvnými sa menuje *prirodzená*,²⁶² medzi občanmi *politická*,²⁶³ alebo láska *sociálna*.²⁶⁴

Sv. Tomáš teda použil slova „*sociálna láska*“.

Je teraz otázkou, v čom je jej podstata a aká je jej úloha. A tu sv. Tomáš už nič bližšieho neurčuje. Jednoducho len hovorí, že je to láska medzi občanmi.

Sv. Anton z Florencie menuje medzi siedmymi druhmi prirodzenej ctnosti lásky aj lásku sociálnu (*amor socialis*), ktorá musí byť hlavne v kláštorských spoločnostiach.²⁶⁵

Ostatní starší teológovia vôbec nespomínajú zvláštne druhy prirodzených ctností, lebo hovoria o nich v spojení s onou „Caritas“.

²⁶⁰ „Dicendum quod amicitiae humanae... est diversus finis et diversa communicatio. Quod in „Caritate“ locum non habet.“ II. II. qu. 23, a. 5. ad 3.

²⁶¹ II. II. qu. 23. a. 5. c.

²⁶² I. qu. 60 a. 4, c.

²⁶³ I. qu. 60. a. 4. c.; De caritate, qu. unica a. 4. c.

²⁶⁴ De caritate qu. unica, art. 9. c: „Manifestum est autem quod secundum dilectionem naturalem propinqui plus diliguntur etiam secundum affectum, et secundum dilectionem socialem plus coniuncti, et sic de aliis dilectionibus.“

²⁶⁵ Cit. u Höffnera, cit. d., str. 42²¹¹

Johan Martinez de Ripalda hovorí o „*amittitia humana*“, ktorej pripisuje charakter zvláštnej prirodzenej ctnosti. Je to láska medzi bližnými. Táto nijako našu vec neobjasňuje. „*Amor socialis*“ sv. Antona z Florencie je celkom odlišný od sociálnej lásky sv. Tomáša. Stojíme teda ešte vždy pred otvorenou otázkou: Čo máme rozumieť pod pojmom „sociálna láska“? Siahnime teda za pápežskými dokumentami, ktoré hovoria o sociálnej láske ešte pred vyjdením Encykliky „*Quadragesimo anno*“. *Pius XI.* v liste zo dňa 24. júna 1923 štátnemu sekretárovi kardinálovi *Gasparrimu* píše: „Sociálna spravodlivosť a sociálna láska ako aj vlastné záujmy veriacich štátov a všetkých národov... tak sa zdá, že sa dožadujú nepožadovať od dlžníkov to, čo môžu dať len po vyčerpaní svojich vlastných síl a práceschopnosti.“²⁶⁶

Dňa 9. novembra 1929 poslal štátny tajomník kardinál *P. Gasparri* list na *rišsky sväz katolíckych robotníckych sdružení* v Nemecku, v ktorom vyslovuje potešenie nad krásnymi výsledkami a pokrokmi týchto spolkov. Tieto výsledky však pripisuje sociálnej spravodlivosti a sociálnej láske.²⁶⁷

Z obidvoch týchto úradných dokumentov vidieť jasne iba to, že sociálna láska je nerozlučnou družkou sociálnej spravodlivosti, ktorá zasahuje ešte aj tam, kam spravodlivosť ako taká nemôže.

Oblasť činnosti a jej druh nie je determinovaný. V prvom je odkázaná na *pole medzinárodné* — jednotlivé národy a štáty — a *druh činnosti* je: požiadavka, aby sa nežiadalo viac, ako sily stačia.

V druhom *oblasťou pôsobnosti* sú robotnícke spolky — *privátne* — a druh práce: zaistenie dobrého života pre tieto súkromné spoločnosti a ich jednotlivých členov. Hlbšie nazrieť do podstaty sociálnej lásky nám tieto dokumenty neumožňujú.

²⁶⁶ A. A. S. Vol. XV. str. 354/5.

²⁶⁷ Osservatore Romano, 2—3. január 1930 (n. 21, 152).

Sociálna láska v „Quadragesimo anno“.

Encyklika *Quadragesimo anno* vykazuje jej miesto v hospodárskom živote, kde spolu so sociálnou spravodlivosťou má riadiť hospodársky život. Sociálna spravodlivosť má vytvoriť právny a spoločenský rád, ako nevyhnutný podklad hospodárskeho života. Sociálna láska zas má za úlohu udržať tento vytvorený rád, byť jeho dušou.²⁶⁸

Na inom mieste pripisuje sociálnej spravodlivosti a sociálnej láske úlohu prebudovať spoločnosť. Zásady, podľa ktorých sa to má stať, sú: *učenie Cirkvi*. Tie smernice formoval *Lev XIII.* a *Pius XI.* ich potvrdil.²⁶⁹

Pius XI. hovorí aj špeciálne o úlohách lásky. Nemenuje ju síce „sociálna láska“, ale hovorí o úlohách lásky v „novom ráde“. V novom ráde (právny a spoločenský rád) dušou má byť sociálna láska. Preto má tu na mysli sv. Otec iste lásku sociálnu.

Ktoré sú to tie úlohy lásky v novom ráde?

a) *Byť „putom dokonalosti“*²⁷⁰ v tom smysle, že má sjednocovať srdcia a tvoriť svornosť v smýšľaní. Spravodlivosť to nevládze; tá môže iba odstraňovať príčiny sociálnych zápasov. A hovorí ďalej: „Cieľ: spoločné dobro možno dosiahnuť len svornou spoluprácou všetkých. Ale na dosiahnutie spolupráce je potrebné, aby všetky složky spoločnosti živo cítili, že sú údmi jednej veľkej rodiny a dietkami toho istého nebeského Otca, áno, že sú jedným telom v Kristu, každý jednotliviec zas údom iného,²⁷¹ takže, „keď trpí jeden úd, trpia s ním spolu všetky údy.“²⁷²

²⁶⁸ Qu. a. 88.

²⁶⁹ Qu. a. 126.

²⁷⁰ Porov. Mt. 6, 33. — Kolos. 3, 14.

²⁷¹ K Rím. 12, 5.

²⁷² (Qu. a. 138) I. Ku Korint. 12, 26.

Teda *sociálna láska* žiada vo všeobecnosti rešpektovanie plnej dôstojnosti ľudskej u každého. Bližšie, a) aby *bohatí* a iní *predáci* odhodili doterajšiu nevšímavosť k chudobným, v ktorých videli iba otrokov, aby videli v nich svojich bratov a aby k nim mali prístupné srdce, aby vypočuli spravodlivé požiadavky, aby boli mierni a shovievaví k previneniam.

b) *Robotníci* zas musia odhodiť závisť aj nenávisť a každý na svojom úseku a podľa svojich schopností má verne plniť povinnosti a úlohy a tak prispievať k všeobecnému blahobytu. Teda sociálna láska má *preporodiť srdcia* predstavených aj poddaných.

Uvedomme si však ešte jednu okolnosť. — *Pius XI.* v Encyklike *Quadragesimo anno*, hovoriac o dôsledkoch hospodárskej diktatúry: „všetok život hospodársky stal sa veľmi tvrdým, bezcitným a ukrutným“, podáva návod, ako by sa mohlo tomu hospodárskemu zlu pomôcť: „Pretože terajší hospodársky rád sa opiera hlavne o kapitál a prácu, je potrebné, aby sa rozumom uznaly a do života uviedly zásady zdravého rozumu, alebo kresťanskej filozofie, nakoľko sa týkajú kapitálu, práce a ich vzájomného pomeru“.²⁷³

Lev XIII., hovoriac v Encyklike *Rerum novarum* o pomere zamestnávateľov a robotníkov, udáva práva a povinnosti oboch tried, ktoré učí kresťanská filozofia.

Zachovávanie týchto zásad — kresťanských prikázaní — bude mať za výsledok „*bratskú lásku*“. Teda bratskej láske pripisuje úlohu preporodiť srdcia v duchu kresťanských zásad.

Ale tú istú úlohu pripisuje *Pius XI.* v Encyklike *Quadragesimo anno* „*láske kresťanskej*“²⁷⁵ — a na

²⁷³ Qu. a. 110.

²⁷⁴ R. n. 21.

²⁷⁵ Qu. a. 110.

inom mieste lásky „sociálnej“.²⁷⁶ Podľa toho ide tu o jednu a tú istú ctnosť lásky — „Caritas“.

*

Nazrime teraz ešte do Encykliky „*Divini Redemptoris*“.

Tu *Pius XI.* výslovne hovorí, že zásady pre hospodársko-sociálny život vysvetlil *Lev XIII.* v Encyklike o robotníckej otázke. Tento fakt je pre nás veľmi dôležitý, lebo, zisťujúc podstatu sociálnej spravodlivosti a sociálnej lásky, sme sa o tieto zásady opierali ako o rovnaký základ so zásadami, uverejnenými v Encyklike „*Quadragesimo anno*“, hoci v tejto — „*Rerum novarum*“ — nebolo slovíčka „sociálna“ spravodlivosť — láska.

Pre našu vec sú však ešte dôležitejšie slová, ktoré sa týkajú života hospodársko-sociálneho zvlášť. Hovorí doslovne: „Záchrana dnešného sveta zo smutnej skazy, do ktorej nás strhol ammorálny liberalizmus, nezáleží na triednom boji a terore, ani na autokratickom zneužívaní štátnej moci, ale na tom, aby sociálna spravodlivosť a kresťanská láska prenikla hospodársky a sociálny poriadok“.²⁷⁷

V Encyklike „*Quadragesimo anno*“ ale hovorí: „... správny hospodársky rád nemôže sa ponechať čisto voľnému zápasu síl... je teda nevyhnutne potrebné, aby sa hospodársky život znovu podriadil správnej a účinnej vedúcej zásade. Túto úlohu nemôže prevziať hospodárska diktatúra..., touto vyššou a regulatívnou silou je sociálna spravodlivosť a sociálna láska“.^{277₁}

V obidvoch Encyklikách podáva vedúce zásady, podľa ktorých by sa mal vybudovať správny hospodársko-sociálny rád, odsudzujúci individualizmus, libe-

²⁷⁶ Qu. a. 126, 137.

²⁷⁷ Div. R. 32.

^{277₁} Qu. a. 88.

ralizmus a hospodársku diktatúru. V prvej (Divini Redemptoris) označuje za vedúcu zásadu *sociálnu spravodlivosť* a vedľa nej stavia *kresťanskú lásku*. — V druhej (Quadragesimo anno) touto vedúcou a regulatívnou silou je zas *sociálna spravodlivosť* spolu so *sociálnou láskou*. Teda jednu a tú istú vec a úlohu pripisujeme „sociálnej“ láske a láske „kresťanskej“. Z toho je jasné, že pod onou sociálnou láskou treba rozumieť lásku kresťanskú, ako o nej hovorí aj *Lev XIII.* v Encyklike „*Rerum novarum*“, kde sa obracia s výzvou ku „*služobníkom oltára*“, aby neprestávali zdôrazňovať ľuďom všetkých stavov životné zásady, čerpané z „*evanjelia*“. Aby pracovali všetkými silami na spáse národov a hlavnou ich snahou má byť, „aby lásku, ktorá je paňou, kráľovnou všetkých ctností, aj v sebe zachovali, aj v iných prebúdali, vo vznešených aj prostých.“ Záchranu možno len vtedy očakávať, keď sa rozleje štátmi „*veľká láska*“.²⁷⁸

Čo myslí veľký pápež pod touto „veľkou láskou?“ Myslí ňou „*vyvrcholenie celého evanjelia*“.

Jej vlastnosti vyjadril sv. apoštol *Pavel* slovami: „Láska je trpezlivá, dobrotivá, nehľadá, čo jeho je, všetko znáša, všetko trpí“.²⁷⁹

V dôsledku toho nemôžeme pokladať sociálnu lásku za rozdielnu od kresťanskej. Je vlastne ona hore popísaná *Caritas*, a nie ako zvláštna nadprirodzená ctnosť, ktorá ako „*virtus annexa*“ patrí ku kardinálnej ctnosti lásky.²⁸⁰

Týmto vývodom nasvedčuje aj to, že v pápežských úradných dokumentoch, týkajúcich sa našej otázky: list *Pia XI.* kardinálovi štátnemu tajomníkovi *Gasparimu* z 24. júna 1923 a list kardinála štátneho tajomníka *Gasparriho* ríšskemu sväzu robotníckych sdružení

²⁸⁰ Höffner, cit. d. 96; Viď tiež Lercher, *Institutiones theologiae*

²⁷⁸ R. n. 45.

²⁷⁹ R. n. 45.

dogmaticae, vol. IV. Oenipont. 1930. n. 134. Obj. 8.

katolíckych v Nemecku z 9. novembra 1929, je slovo „sociálna“ láska, kým v iných podobných obyčajne výrazy: „*kresťanská láska*“, „*evanjelická láska*“, alebo jednoducho „*Caritas*“.²⁸¹ Nebol teda nijaký podstatný rozdiel medzi „sociálnou láskou“ a „*Caritas*“.

Prečo ale používali toho nového výrazu „sociálna“ láska, keď tu boli už výrazy zaužívané? Nejaká dôležitá príčina na to musela byť. A tu musíme znova pátrať po príčine, ktorá nútila pápežov, aby pozdvihli svoj hlas aj v otázke hospodársko-sociálneho života. — Ktorá to bola tá príčina? *Lev XIII.* odpovedá takto: „Veľmi mnoho ľudí žije v pomeroch úbohých a žalostných, až je to nedôstojné pre človeka“.²⁸² A *Pius XI.* to ešte determinuje: „... ľudstvo je roztrhnuté do dvoch tried; z nich jedna, počtom malá, požívala skoro všetkých výhod, ktoré tak hojne poskytujú moderné vymôženosti, druhá však, ku ktorej patria nesmierne masy robotnícke, bola tlačaná žalostnou chudobou a márne sa usilovala vymaniť sa zo svojho biedneho postavenia“.²⁸³

Teda roztrhnutie ľudstva na dve triedy: boháčov — a úbožiakov, bola toho príčinou.

My však vieme veľmi dobre, že človek je vybavený prirodzenosťou sociálnou: musí žiť v spoločnosti. „Prozreteľnosťou bol tak stvorený, aby sa sdužoval so svojimi podobnými a žil v spoločnosti“.²⁸⁴ Teda povinne sa vlastne má spolčovať, nie trhať.

Vieme ďalej aj to, že všetci ľudia v podstate — vzhľadom na prirodzenosť, na posledný cieľ, ktorý je ten istý, — vzhľadom na práva a povinnosti, vyplý-

²⁸¹ Vid. *La Hiérarchie catholique et le problème sociale...* pod označením „*Charité*“.

Tak odpovedá *Lev XIII.* R. N. 2.

Qu. a. 3.

Lev XIII., *Immortale Dei* I., *Édition des questions actuelles*, t. II., p. 19.

vajúce zo spoločného pôvodu a zo spoločného určenia, sú si všetci ľudia rovní.²⁸⁵ Aj to vieme, že každý človek má právo na plne dôstojný život.²⁸⁶

Aby však spoločnosť opravdivo bola spoločnosťou, nie roztržkou, je k tomu treba svornosť. Veď spoločnosť nie je vlastne nič iného ako množstvo ľudí sdružených v svornosti.²⁸⁷

Keby to boli ľudia typu prvých kresťanov, ktorým utrpenie aj smrť za iného bola radosťou, ktorým slovo Boh znamenalo plnosť života, stačilo by poukázať na lásku „*kresťanskú*“, veď toľko vedeli znášať za to meno „*kresťan*“. Ale dnes, — v mori toľkých bludov, v sieťach toľkých nástrah, toľkého násilného odcudzovania duší Bohu, dnes, keď srdcami ľudskými nepreteká už viac prúd milosti, keď — nehovorím už ani meno Boh —, ale meno „*kresťan*“ nesie sebou satanský úsmešok na tvári mnohých a dokonca sa kladie za výstražné znamenie — dnes zdôrazňovať lásku s titulom kedysi tak drahým: „*kresťanská*“, mnoho ovocia by nenieslo. Preto Sv. Otec používa slova, ktoré nestraší, ale naopak, je zaužívané u ľudí a také príliehavé na dnešné pomery, s úmyslom, aby si všetci ľudia uvedomili, že láska je *potrebná* nielen pre kresťanov, ale pre ľudí vôbec, že to nie je len potrebným spojom spoločností kresťanských, ale spoločnosti ľudskej vôbec. Teda, že táto povinnosť ich viaže nielen ako kresťanov, ale ako ľudí vôbec, ktorí majú a musia žiť v spoločnosti, ak si chcú zachovať a zveľadiť svoj život po každej stránke, čo by nebolo možné bez tohto spojiva lásky. Slovom, aby si uvedomili, že „*niet člo-*

²⁸⁵ Lev XIII., Hummanum, I., 264. Pius X. Motu proprio o soc. Akcii, I., 109.

²⁸⁶ De reg. princ; I., 14; sv. Tomáš Comment. in Polit., VII., 1.

²⁸⁷ Sv. Augustín, Ep. ad Macedonium, c. 3; Pius XI., Quas Primas, III., 77.

veka tak bohatého, ktorý by nepotreboval pomoc iného, ani človeka tak chudobného, ktorý by nemohol byť užitočný nejakým spôsobom inému".²⁸⁸

Požiadavky sociálnej lásky v živote civilnom.

Sociálna láska — ako spojivo spoločnosti²⁸⁹ — predne žiada dobroprajnosť, lásku voči spoločnosti, ktorej sme členmi. Keďže my žijeme v spoločnosti štátnej, žiada od nás lásku k vlasti. Láska sociálna-kresťanská zdokonaľuje prirodzenú lásku k vlasti. Veď z Božej vôle žijeme v tej spoločnosti; už aj preto ju musíme milovať. To poslanie: žiť v spoločnosti, má svoj vlastný cieľ: umožnenie plne dôstojného života ľudského a jeho rozvoja.²⁹⁰ Na to máme právo.²⁹¹ Avšak tá možnosť plne dôstojného života ľudského je *dobro*. Dobro ale je priamym predmetom lásky.²⁹² Preto musíme to dobro milovať nielen „*in effectu*“, ale aj „*in causa*“. Causa je ale spoločnosť štátna. Ale nestačí, aby tá láska bola len afektívna; musí byť aj, a to predovšetkým, efektívna, účinná. Veď to dobro, ktorého v spoločnosti požívame, je priamo podmienené našou spoluprácou.²⁹³

V čom sa má teda ukázať tá účinnosť lásky? *Pri spoločnosti*, ako celku, vo vernom plnení požiadaviek všeobecného dobra, nielen nakoľko to žiada spravodlivosť, ale nakoľko mi je to len možné. Preto hovorí sv. Tomáš: „K priateľstvu (láske) patrí, aby po dosiahnutí rovnosti sa jej aj rovnako užívalo; ale k spravodlivosti patrí, aby nesrovnalosti urovnala, preto rovnosť je u spravodlivosti konečným cieľom, kým u lásky je to

²⁸⁸ Lev XIII., Graves, VI., 216.

²⁸⁹ II. II. qu. 29., a. 3. ad 3.

²⁹⁰ In Ethic. Nic. lib. I., lect. 1. De reg. princ. I, 14.

²⁹¹ Comment in Polit., VIII, 1.

²⁹² II. II. qu. 25, a. 1. ad 2.

²⁹³ R. n. 25.

začiatok''.²⁹⁴ Z toho zároveň vyplýva, že láska žiada najprv splnenie všetkých povinností ctnosti spravodlivosti: smennej, podielnej, zákonnej. Nemôže byť reč o skutku lásky tam, kde sa najprv neučinilo zadosť spravodlivosti.

Čo teda žiada konkrétne voči vlasti? Uvedomme si predovšetkým, že láska žiada určitý rád,^{294₁} ktorý obsahuje v sebe dve složky: *prvý* — *posledný*. Prirovnajme teda človeka vo vzťahoch ku spoločnosti štátnej. Čo je tu to prvé a čo je druhé: dobro privátne, alebo všeobecné? Sv. Tomáš odpovedá: „Všeobecné dobro je božskejšie ako privátne“.

Keďže dobro všeobecné má prednosť pred dobrom partikulárnym, žiada teda od nás sociálna láska, keď toto žiada obecné blaho, aby sme boli ochotní obetovať v jeho prospech naše dobrá partikulárne a vymoženosti aby sme postavili do jeho služieb, áno, aj vlastný život, podľa Božieho prikázania.²⁹⁵ Ale myslíme tu na štát, ktorý je shodný s vôľou Božou, so zdravým rozumom.

Ale štát tvoria rozličné *súkromné organizácie*. Tie sú nielen vo vzťahu k celku, ale aj *medzi sebou*. A na tomto poli má láska tiež svoju vlastnú úlohu. „Boh chcel, aby v spoločnosti ľudskej s nerovnosťou tried bola určitá rovnosť medzi nimi samými, vyplývajúca z priateľského akordu''.²⁹⁶ A tu *bdie nad dobrom spoločným tej, alebo onej organizácie*. Praje jednotlivým triedam patriace postavenie v štátnom celku, ako aj zodpovedný podiel na dobrách zeme. Ale tu sa už dostáva do prostredia spravodlivosti. *Akú má teda špeciálnu úlohu?* Požiadavkám spravodlivosti dodáva akéhosi umiernenia, hrejivého tepla.

²⁹⁴ In VIII. Ethic. Nic., lect. 7.

^{294₁} II. II. qu. 26.

²⁹⁵ Viď Divini Red. 47.

²⁹⁶ Lev XIII., Permoti, IV., 230.

Do tohto rádu vzťahov patria aj ostatní ľudia — *individuá medzi sebou*. Aj tu má svoje poslanie sociálna láska: žiada, aby sme priznali každému jemu patriace postavenie v spoločenskom celku, a keď sú v núdzi, aby sme im ochotne boli k dispozícii v účinnej pomoci a vôbec v láske bratskej s nimi nažívali ako so spoludedičmi Kristovými.

Stavia teda aj sociálna láska na potrebe, ako aj na schopnosti a možnosti. A tie potreby sú zase v určitom poriadku.

Pomer sociálnej spravodlivosti k sociálnej láske.

Vyjadriť pomer týchto dvoch ctností znamená určiť, čo majú rozdielneho a čo spoločného.

Sú to dva základné piliere, na ktorých spočíva celý sociálny život.²⁹⁷ Obidve riadia spoločenské vzťahy. Ale spravodlivosť má za vlastný predmet *právo*, keď ide o *sociálnu spravodlivosť*, právo ako štátu, ako celku, a súkromných spoločností, tak aj jednotlivých ich členov, pod zorným uhlom všeobecného dobra. Za *hranice práva nesiah*a; ale v oblasti práva je neúprosna, áno — možno to povedať — tvrdá, chladná; nepozná pardonu.

Sociálna láska zase siah

aj za hranice práva — áno, tam skutočne začína jej vlastná činnosť.²⁹⁸ Predpokladá spravodlivosť, ale sa ňou neuspokojuje; v záujme všeobecného dobra kladie na všetkých na ňom zainteresovaných požiadavky aj vtedy, keď už sociálna spravodlivosť ustala. Z toho je jasné, že splnením príkazov sociálnej lásky by sme mohli splniť aj všetky povinnosti spravodlivosti. Hovorím: mohli, keby všetci ľudia boli dobrej vôle, na ktorej sociálna láska stavia.

²⁹⁷ Summa contra Gent; edition d'Uccelli, Romae, 1878, 1. III., c. 130.

In VIII, Ethic. Nic., lect. 7.

Keďže ale v ľuďoch je veľmi mnoho aj neochoty, je už z toho samého faktu jasné, že, hoci by sme mohli zadosťučiniť požiadavkám všeobecného dobra splnením povinnosti lásky, nie je zbytočnou ani sociálna spravodlivosť, ba je potrebná. Všeobecné dobro žiada akýsi pevný základ. Preto je potrebný právny rád, ktorý odhliada od dobrej, alebo zlej vôle. Ale zase ani naopak nemožno hovoriť, že by bola zbytočnou sociálna láska. Obe tvoria celok, takže by nebolo možné bez sociálnej lásky uskutočniť právny rád v jeho plnosti. Lebo aj keby sme si predstavili právo v tom najideálnejšom slova smysle, vždy v ňom ostane čosi odporujúceho, tvrdého.²⁹⁹ Vezmime si na pr.: Jednotlivé nároky, alebo rozličné stavy v ich rozličných odstupňovaniach, už či v moci, či vo vymôženosti, alebo v rozličných daroch, či prirodzených, či nadobudnutých. Tu aj keby sa najideálnejšie zachovala a uskutočnila spravodlivosť, bez prispenia lásky nebolo by možné odstrániť protivy.

Sociálna láska priamo cestu razí svojou činnosťou sociálnej spravodlivosti a právu.³⁰⁰ *„Spravodlivosť dneška je láskou včerajška; láska dneška je spravodlivosť zajtrajška“*.³⁰¹

Rozdiely oboch: — spravodlivosti a lásky v predmete, vo funkcii a v pôvode.

a) *V predmete:* Pri láske sme povinní milovať bližného, hoci nemusí mať na to právo; pri spravodlivosti zadosťučiníme právu iného, ale nemáme nijakú povinnosť osobne ho milovať. Pri láske bližný to je iný „ja“; pri spravodlivosti je „iný“ ako „ja“. Pri láske je to duša, čo ma interesuje, duša bližného; pri spravodli-

²⁹⁹ Höffner, cit. d. str. 101.

³⁰⁰ Duthoit, Ombre et lumière sur la notion de charité. In Compte rendu: Semaines sociales de France, 1928, str. 66 nn.

P. Gillet O. P., Justice et Charité In: Compt rendu: Semaines sociales de France, 1928, str. 132.

vosti, osobnosť bližného, a v dôsledku toho jeho duša ma nezaujíma. Čo ma zaujíma, na čom mám záujem a za čo som povinný milovať bližného, to je jednoduché jeho právo, ktoré ma viaže dať všade inému, čo mu právne patrí.

Toto sú spravodlivosť a láska *teoreticky*. Teraz posvietme na ne, ako sa javia u nás, *prakticky*, alebo ináč povedané, vzhľadom na ich funkcie.

b) *Vo funkciách*. Je pravda, že veriaci sa nemôže tešiť, že má v srdci kresťanskú lásku, ak zanedbáva spravodlivosť. Všetky ctnosti morálne, ľudské, alebo božské, prirodzené, alebo nadprirodzené, majú svoje spojenie v láske. V tomto smysle láska je sväzkom dokonalosti, ku ktorej všetky prispievajú, každá zo svojho stanoviska a svojším spôsobom. Veriaci teda nemá viac práva vylúčiť panstvo a spravodlivosť zo svojej ľudskej aktivity, vo všetkých formách.

Ale tiež je pravda, že neveriaci, ktorý podľa toho, že je neveriaci nemôže mať lásky, lebo veriaci, ktorý ju stratil, nestráca tým všetku spravodlivosť. Ale vyplýva z toho, že spravodlivosť dostahuje sama sebe, že ju netreba pestovať medzi ľuďmi, že sa nemusí opierať o prirodzený cit ľudského bratstva, ktorý by bol ako základ k nabádaniu?

Charakteristikou lásky je, aby bola nekonečná v požiadavkách; láska nepozná hraníc; jej nestačí len myslieť na súženia (rany), liečiť ich; ona ich chce odstrániť. Ona nie je len jednoduchá, len bežná, ona je predbežná, a keby sa zastavila pri prvej úlohe, pri prvej prekážke, nebola by viac láskou kresťanskou. Nie je iba jeden spôsob, ktorým by vykonávala túto preventívnu úlohu, totiž pričiniť sa o vzrast a rozšírenie spravodlivosti v ľudstve; je to i úloha tvoriť sociálny smysel v jej prospech, uviesť do duší apel na nové práva, to je: priviesť verejnú mienku k vyrovnaníu toho, čo sa zanedbávalo (čoho sa pozbavili) z nových

práv spravodlivosti a tak pracovať a na redakcii budú-
cich zákoníkov. Faisant surgir des droits nouveaux,
la charité est donc forcément un instrument de progrès,
et l'on voit maintenant quels rapports elle soutient
avec la justice: la justice d'aujourd'hui, c'est la charité
de demain".³⁰² ...pax est opus iustitiae indirecte; in
quantum scilicet removet prohibens. Sed est opus ca-
ritatis directe; quia, secundum propriam rationem, ca-
ritas pacem causat. Est anim amor vis unitiva. Pax
autem est unio appetitivarum inclinationum".³⁰³

Ľudia sú nútení žiť druh s druhom, aby si navzájom
pomáhali pri zaistovaní potrebných statkov vzhľadom
na ich prirodzenosť, dokonalosť intelektuálnu, mravnú
a materiálnu, na ktoré majú právo.

Chápeme, že táto podobnosť prirodzenosti a táto
potrebná vzájomná podpora sú bezpodmienečne príči-
nou určitej lásky medzi ľuďmi. Sú si podobní a shro-
mažďujú sa: je teda nemožné, aby sa navzájom nemi-
lovali ako takí, lebo láska sa rodí spontánne, len čo sa
stretneme s podobnými, len čo odhadneme vzájomnú
konvenciu. To je ale láska, vychádzajúca z prvých
predpisov prirodzeného zákona, a nemá nič z toho, čo
my pod pojmom lásky rozumieme.³⁰⁴

c) V pôvode: Bratská láska je rozdielna od spra-
vodlivosti, lebo ona má ohľad na nadprirodzené dobro
bližného a jemu dáva svoju oddanosť, obetavosť podľa
priateľstva a v mene lásky Božej; *spravodlivosť* však
dáva inému nie podľa lásky, ale podľa *práva*, čo jeho
práva si žiadajú mať. Pri *bratskej láske* milujeme iných
a obetujeme sa za iných nie preto, že sú naši bratia
v ľudskosti, ale že sú naši bratia v *spoločnej láske*

³⁰² Revue d'apologétique, février 1908, str. 666.

³⁰³ II. II. qu. XXIX., a. 3 ad 3.

³⁰⁴ Noble, La Divine charité, source de la fraternité humaine,
v Semaines sociales de France, Paris 1928, str. 100.

k Bohu, lebo sú naši spoločníci v dosahovaní nadprirodzeného dobra, účasti na živote Božom. (De caritate (Sv. Tomáš) qu. 1. art. 8.)

Vlastná a typická činnosť lásky bratskej (Caritas).

A) Prvou vlastnosťou bratskej lásky je, že *má ohľad na život našich bližných v Bohu.*

B) Láska bratská je *milosrdná a dobročinná*: keď milujeme priateľa, žičíme mu život a statky zeme, ktoré sú mu potrebné ku spokojnému životu; ale nielen to, pracujeme aj pozitívne, aby sme mu akosi zaistili tento život a šťastie.³⁰⁵ Je zrejmé, že láska nemá príčiny zasahovať iba v prípade potreby a nešťastia. Teda nedostatok a bieda sú to, ktoré burcujú našu lásku a pozdvihujú ruku k štedrosti. Láska bratská je spontánne nápomocná v biede iného, lebo ona miluje a keďže láska by nevedela zniesť, keby videla, že sa predlžuje bolesť, nešťastie milovanej bytosti.³⁰⁶ Aj pri biedach, nešťastiach je určité odstupňovanie.

Niekoľko poznámok k tejto milosrdnej dobročinnosti bratskej lásky: 1. Almužná hmotná nemôže sa pokladať za najpodstatnejšie a najdôležitejšie dielo lásky. Nadprirodzená pomoc predchádza všetky ostatné. Podpora duchovná prechádza materiálnu.

2. Ísť na pomoc inému a čeliť jeho požiadavkám intelektuálnym, morálnym a fyzickým, nie je výlučným cieľom lásky bratskej. Veď vieme, že sú tu aj povinnosti spravodlivosti individuálnej a sociálnej ľudskej dobročinnosti, rodičov, priateľov, asociácií korporatívnych atď. . . ., ktoré viažu ľudí k pomoci a podpore k ľuďom v biede postaveným. Láska nechce potlačo-

³⁰⁵ II. II. qu. 27, art. 2 et qu. 31.

³⁰⁶ II. II. qu. 30.

vať tieto povinnosti. Ba čo viac, ona ich schvaľuje, podnecuje, konečne ona dopĺňa tam v prípade, že by ešte nebola odstránená nezavinená mizéria, keď všetko bolo dané, čo žiada solidarita a spravodlivosť.

3. V každom prípade láska nesie vo svojom milosrdnom diele svoj vlastný druh (spôsob), totiž svoju *srdečnosť nadprirodzenú*. Pohár vody podáva chudobnému, akoby ho podávala Bohu, lebo sa dáva v dôsledku Jeho sv. vôle.

C) Láska chce realizovať jednotu a svornosť.

Normálne priateľstvo zahrňuje v sebe recipocitu. Milovať znamená spojiť sa v neustálej shode mysli a citov. *Láska bratská chce uskutočniť shodu všetkých ľudí v jedinej láske Boha*. Ona je bratstvo a solidarita. Ona túži stále po *jednote duší*, vždy v duchu ich rovnosti v predestinácii tej istej, toho istého vykúpenia a toho istého povolania k účasti na živote večnom. *Láska hovorí tým istým tónom k bohatým aj chudobným, mocným aj slabým, pod zorným uhlom ekonomie spásy: hriech alebo milosť, záväznosť zákona Božieho a mravného; život, alebo večná smrť*. Láska spôsobuje cirkuláciu aktívnej unie medzi ľuďmi. Láska prechádza bez prekážky cez rivalitu tried, cez opozíciu mienok, cez hranice národov. Je zrejmé, že ona neodstráňuje rozdiely a subordinácie (podriadenosti) sankcionované rádom mravným. Ale *čelí výstrednej trúfalosti, násiliu a výstrednému separatizmu*, čo by mohlo viesť k neskrotenému egoizmu.

Láska bratská vylučuje z ľudských sdružení závisť, ktorá trhá dobrú shodu, zabráňuje kooperáciu dobrých vzájomných služieb medzi ľuďmi a plodí svady a rivality.

Vo vzťahoch individua k individuu láska a fortiori sa stavia proti nenávisti, proti každému smýšľaniu, úsudku, rozsudku, skutku, alebo slovu, ktoré by trhaly,

rozbíjaly jednotu duší, vzbudzujúc neľúbosť, nedôveru, alebo opovrhnutie. Solidárne postupuje s ctnosťou spravodlivosti, aby sa rešpektovalo dobré meno iného a vylúčilo hocijaké podceňovanie, ohováranie, brutálne a ponižujúce chovanie, duch vysmievačný, mrzutý a neslušný.

Ale zatiaľ, čo spravodlivosť postupuje akosi násilne, láska zase so slzami.³⁰⁷

Láska vychádza z Božského srdca, preto je taká bezmezná ako Ono.

Nebo bude trvalým miestom bratskej lásky v pokoji a absolútnej radosti. Tu dolu by chcela byť láska anticipovanou a načrtnutou realizáciou onej večnej konkordie duší, spojených s Bohom. Chce vyplniť prianie, ktoré je vo vznešenej prosbe Ježiša Krista: „Ó, Otče, aby jedno boli, ako Ty a ja sme jedno“.³⁰⁸

VZŤAHY KREŠŤANSKEJ LÁSKY K ŽIVOTU HOSPODÁRSKEMU.

(Všeobecne.)

Boh postavil život ľudský na dve potreby:

a) Jedna je bezprostredná, *hmotná*. Človek totiž musí pracovať, aby mohol žiť.

b) Druhá je rádu vyššieho, *morálna*, absolútna. Človek totiž má smerovať k Bohu, ako k svojmu poslednému cieľu. To sú dva zákony, dve sily, ktorými je sviazaný život.

Zákon mravný je nepodmienený; zaväzuje každého človeka a v každej chvíli. Druhý, zákon ekonomický, je viazaný na pozemské podmienky ľudí. Tieto dve potreby Boh úzko spolu sviazal. Boh chce, aby práca bola pre všetkých ľudí nástrojom ustavičných, nadpriro-

³⁰⁷ II. II. qu. 34, 36, 37, 38.

³⁰⁸ Ján XVII, 22.

dzených a mravných skutkov. Takto sa má riadiť život, — ak nie, zneužíva sa ho zrejme.

Z toho aj vidieť, že Boh hneď aj povznáša a pretvára potrebnú hmotnú prácu, robí z nej mravnú nevyhnutnosť, povinnosť, ktorá sa dotýka svedomia. Potom princíp práce, takto transformovaný, takto moralizovaný, — Boh ide akoby do detailov, a k práci pripojuje najrozličnejšie problémy a úlohy mravné, rozmnožuje kontakt s večnými princípmi práva a spravodlivosti.³⁰⁹

„Práva a povinnosti, tieto dve slová, zahrňujú v sebe všetky vzťahy ľudské. Zaiste všetky práva sú sväté a povinnosť je vždy povinnosťou. Ale prvé i druhé sa nám javia jednako v dokonalej jasnosti a s exaktne prísnou determináciou vo vyplnení skutkov, jednako len ako všeobecný náznak, alebo ako záväznosť, ktorej niekoľko častí ostáva neprecizovaných.“³¹⁰

V druhom u tých, ktorí neponímajú beh života podľa toho, čo oddeľuje ľudí, ale podľa toho, čo ich spojuje, má prednosť láska.

Správne užívanie vecí tu na zemi žiada, aby sa presne determinovaly práva a povinnosti. Veď spoločnosť je „inštitúcia právna, a nie inštitúcia lásky“. Teda *bázou spoločnosti je spravodlivosť*.

Ale stačila by táto spravodlivosť, tak túžiaca po precíznosti determinácii, pre život spoločenský? Spoločnosť je organizmus. Ale organizmus sa nespravuje tak, ako sa spravuje a riadi mechanizmus. V činnosti tohto veľkého plastického telesa, do ktorého je vtelebný aj život sociálny, je mnoho prípadov, prírodou neprecizovaných. Je otázka, či prejdú tieto vždy hladko životom bez precizovania? Čo s právami a povinnosťami dosiaľ neprecizovanými. Podľa čoho a komu tieto

³⁰⁹ V. G. Desbuquois, „L'action sociale catholique“, v revue Le Mouvement Sociale n° du 15 août 1912, str. 678.

J. Verdier „Justice et Charité“, article paru dans la Revue pratique d'Apologétique, n° du 15 février 1912, str. (735), 739.

prideliť? Či sa tu nežiada určité svetlo, či tu netreba ísť na pomoc s novou inštitúciou?

Ale vezmime aj práva najdokonalejšie precizované, povinnosti najjasnejšie determinované, tak, že možno veriť, že tam už niet tône. A predsa život nalieha, — treba konať. Čoho sa dožaduje ten život, ak nie spravodlivosti komplétnejšej, ktorú *Sertillanges* nazval „spravodlivosť v láske, spravodlivosť lásky?“³¹¹ Spravodlivosť milujúca a milovaná, delikátna a predsa účinná, jas mravného poriadku.

Pýtam sa, či bol niekedy na zemi pracovný režim viac antiekonomický, ako bolo otroctvo? Kde by bol dnes svet, keby musel čakať na ekonomickú múdrosť, aby sa pozbavil tejto smrtonosnej rakoviny? Bola by sa mohla táto ekonomická veda čo len zrodiť, keby jedného dňa s evanjeliom nebol padol silný prúd lásky na túto ohyzdnosť, keď sa antická múdrosť konečne odhodlala uznať a poznať pravú tvár ľudskosti práce, keby táto prezieravá láska nebola odkryla chorobnosť práv pána na otroka, ak by táto láska so spravodlivosťou ruka v ruke neboly svorne vybudovaly pod egidou kresťanskej morálky toto slobodné mesto práce, ktoré otvorilo ekonomii vlastné pole objavov? Keby táto usilovná láska nebola prvá pochopila a zariadila inštitúcie, ktoré boly ochotné v mene spravodlivosti udeliť slobodu?

KREŠŤANSKÁ LÁSKA NÁM KÁŽE MILOVAŤ SVOJU VLASTĽ.

„Prirodzený zákon nám káže milovať láskou zvláštnej obľuby a obhajoby zem, kde sme uvideli svetlo dňa a kde sme odrástli, až do takej miery, že dobrý občan sa nezdráha položiť živoť za svoju vlasť.“³¹²

³¹¹ R. P. Sertillanges, *La Justice chrétienne*, cours proffessé à la Semaine Sociale de Saint Etienne, 1911, p. 94.

³¹² Lev XIII., Sap. Chr., II, 266.

„Veď to je vlast, ktorá nám dopriala radovať sa zo života tejto zeme“ vzácnymi výhodami, ktoré samotná civilná spoločnosť obstaráva pre zaistenie bezpečnosti a dobrý zisk spoločného úsilia.³¹³

„*Láska k svojej vlasti a k svojmu národu je prameňom mnohonásobných ctností a heroických skutkov, keď sa riadi kresťanským zákonom.*“³¹⁴

Potreba sociálnej lásky v produkcii.

Produkcia: transformuje, prispôsobuje dobrá prírody pre úžitok ľudský. Tieto dobrá sú určené pre ľudí. Ako je jasné, stojí v popredí človek, — *ľudská osoba*.

Druhý prvok je *práca*. Tá je eminentne ľudská, aktívita osoby.

Produkcia je činnosť sociálna, súhrn viacerých síl, viacerých činiteľov. Toto sblíženie, toto sjednotenie ľudí je nielen dobrovoľné, ale aj chcené a zodpovedné. Aj tu vidieť markantne rys osobnosti ľudskej.

Cieľ tohto sblíženia je zachovanie a zveladenie života po každej stránke. Zase je v popredí človek.

Teda produkcia je dielo čisto osobné.

Tým nie je povedané, že by produkcia bola vymanená z hmotného rádu. Veď, ako vonkajšie prostriedky činnosti, tak aj výsledok, ktorým je hmotné dobro, dotýkajú sa rádu hmotného. A v tom smysle podliehajú zákonom ekonomickým; musia ho rešpektovať. Tým, že produkcia je dielo osobné, je povedané len toľko, že sa nemôže vymaniť z rádu mravného, že sa aj čo najvernejšie podriaďuje zákonom ekonomickým, nesmie byť negáciou zákonov mravných, ľudských, ktorým sa treba podriaďiť.

Prvou povinnosťou produkcie je: rešpektovanie spravodlivosti. Avšak, ako sme už povedali, naša sla-

³¹³ Tamtiež.

³¹⁴ Pius XI, Ubi arcano, I, 150.

bošť, naša individuálna nedostatočnosť nás núti žiť v spoločnosti, aby sme mohli dosiahnuť svoj cieľ, či už časný, či večný.

Ako cirkev je podmienkou večného života, tak civilná spoločnosť je podmienkou dobrého, časného života; je podmienkou pre rozvoj tela, pre rozvoj intelektu a mravného života.

Z tohto vidieť, prečo je produkcia nielen dielo osobné, ale aj *sociálne* svojím pôvodom a svojím určením.

Keďže je to dielo sociálne, vyplývajú z neho nielen povinnosti spravodlivosti, ktoré zaväzujú každého zainteresovaného na produkcii rešpektovať priamo osobu ľudskú, ale aj povinnosti, ktorých priamym a bezprostredným predmetom (objektom) nie je osoba ľudská, ale ktoré priamo a bezprostredne majú ohľad na *sociálne podmienky existencie ľudí vôbec*. Toto je povinnosťou sociálnej lásky. Táto zaväzuje k tomu, aby činnosť smerovala a prispievala výdatne k tomu, aby sociálne prostredie, v ktorom žijeme, bolo tak zariadené a organizované, aby všetci ľudia mohli dosiahnuť svoj cieľ, hlavne konečný, nadprirodzený.

Složenie spoločnosti.

(Stavovská práca.)

Ako vidieť, spoločnosť ľudská, ako taká, nie je složená bezprostredne a výlučne len z individuí. Sú tu rozličné *korporácie*; prvé čisto *ľubovoľné*, ako telocvičné, kultúrne spolky; druhé *nevyhnutné*, *prirodzené*, ako je rodina, obec. Medzi tieto nevyhnutné patrí aj *stavovská organizácia*.

Stavovská organizácia je spoločnosť ľudí jedného stavu (povolania), ktorí spolu pracujú na tom istom produkte.

Rozličnosť stavov (povolání) je výslednicou nielen rozličných nadaní, náklonností a schopností, ale aj zvýšenej miery ľudských potrieb, ktoré jednotliviec

alebo sdrúženie ľudí jedného povolania nemôžu uspokojiť. Je to špecializácia produkcie.

V každom takom stave (povolaní) je skutočná produkcia, sú tam všetky jej prvky: je tam cieľ; určitá potreba, ktorú treba splniť; sú tam *statky hmotné*, ktorými sa má potreba zadovážiť; je tam *práca*, ktorou sa adaptuje dobro, tovar pre používanie ľudské. Ale tieto osoby jedného stavu, ktoré pracujú na určitom druhu produkte, sú takrečeno privesené na seba, sú spojené potrebou, ktorá vyplýva z kvality osôb toho istého stavu.

Robotníci určitého stavu. Všetci sú jednako zainteresovaní na tom, aby existovala potreba, na zadosťučinenie ktorej produkujú; táto produkcia je zas podmienená dobrami, ktoré sa majú transformovať; teda sú na nich jednako zainteresovaní.

A v práci samej? Tiež nie sú izolovaní. Musia spojiť svoje sily, aby mohli produkovať. Či tu nie je evidentná potreba *solidarity*, *vzájomnej lásky*, lásky, ktorá chce, aby každý človek žil, aby žil dobre, ľudsky dôstojne, podľa prania Božieho?

Takáto súdržnosť je aj medzi *zamestnávateľmi* toho istého stavu. Ale ich solidárnosť je ináč orientovaná. Oni majú záujem na *zisku* a v dôsledku toho na *snížení mzdy*. A tak sa dostávajú do rozporov záujmy robotníkov a zamestnávateľov a vzniká *triedny boj*.

Solidárnosť je potrebná medzi *robotníkmi* toho istého povolania, aby na príklad neprijali menšiu mzdu alebo nesúhlasili s dlhšou pracovnou dobou, s horšími pracovnými podmienkami v práci ako iní, lebo to by malo zlý následok pre ostatných robotníkov toho istého stavu, ktorí pracujú u toho istého zamestnávateľa.

Je potrebná láska aj u *zamestnávateľov*, aby jeden nesnížil cenu na úkor mzdy robotníkov zo vzdoru, že chce konkurovať s iným zamestnávateľom toho istého stavu. Týmto činom by nepriaznivo tlačil spoluzamestnávateľa. Hľa, potreba lásky.

Je otázka, či prirodzená, teda *potrebná solidárnosť môže byť bez záväzku morálneho?*

Láska káže, keď už sme nútení žiť v spoločnosti a v nej pracovať, pracovať a žiť tak, aby sme umožňovali aj iným tam pracujúcim čestne žiť. Teda potrebná je nielen sociálna spravodlivosť, ale aj sociálna láska.

Druhou otázkou, nie menej dôležitou je, či vykonávanie týchto dvoch povinností sa má ponechať na každého jednotlivca, na jeho ľubovôľu, ako mu to je vhodné, aby on oceňoval mieru a určoval hranice povinností: spravodlivosti a lásky, alebo či je potrebná oficiálna, verejná úprava týchto povinností?

Je potrebná oficiálna úprava. Skúsenosť to potvrdzuje. Roku 1791 vypukla revolúcia, ktorá pretrhla všetky zákonné sväzky medzi občanmi toho istého stavu, alebo povolania.

Ale ako sa má upraviť? Predovšetkým ochrana stavov sa môže splniť verejnou mocou tak, že by sa dal zákaz práce v nedeľu, aby sa obmedzila pracovná doba, aby boli pod ochranou ženy a deti, žeby sa u všetkých pracujúcich, bez rozdielu na vek a pohlavie, daly prísne predpisy hygieny a aby sa upravila zákonne pracovná smluva. Toto ale môžu byť len úpravy všeobecné. Okrem týchto musia byť aj úpravy stavovské, ktoré by vyzneli v korporatívnych organizáciách.

X. KAPITOLA.

Ako zaistiť realizovanie požiadaviek sociálnej spravodlivosti a sociálnej lásky a všeobecného dobra?

Doba, ktorá nás predchádzala, sa nám javí vo dvoch extrémoch. Na jednej strane je to *individualizmus*, na druhej zase *socializmus*. Dva extrémny. Oba nás odstrašujú nielen svojou ideológiou, ale hlavne svojimi reálnymi, tak smutnými následkami pre život vôbec.

Keď aj pripustíme dobrú snahu na oboch stranách, nemožno si ináč vysvetliť oba extrémny, ako zlým ponímaním *individua, spoločnosti* a ich vzájomných vzťahov, ako aj poslania oboch. V takomto ponímaní *individua* a *spoločnosti* je zároveň aj ponímanie *života hospodárskeho a politického; dobra partikulárneho a všeobecného*.

Proti individualizmu aj proti socializmu staviame *korporativizmus* v štáte a potrebnú pozitívnu funkciu štátu v živote hospodárskom.

Postavili sme za princíp hospodárskeho života sociálnu spravodlivosť a sociálnu lásku, lebo len realizovaním ich požiadaviek sa môže zachovať rád Bohom určený a v ňom možný skutočne dôstojný život ľudský.

Hľadáme teraz prostriedok, ako uskutočniť spravodlivosť. K tomu volíme nielen proti socializmu, ale hlavne proti *individualizmu korporatívnu organizáciu*. To len *preto, lebo ona je súca realizovať spravodlivosť*.

Spravodlivosť má za úlohu upravovať vzťahy medzi ľuďmi. Ale tento problém sociálnych vzťahov neväzí len v pomere štátu k individuu. Sú to ešte medzistavy, ako je stav organizovaný v korporácii.

Prečo sa domáhame stavov, organizovaných v korporácii?

Lebo sú prirodzene potrebné, vyplývajú z prirodzenosti ľudskej. Práca je prirodzenou potrebou človeka!

Ale zadosťučiniť tejto prírode (jej potrebám) nemôžeme ináč ako *spoluprácou s inými*.³¹⁵

Keďže práca je potrebná, a schopnosti ľudí nie sú rovnaké, v dôsledku nerovnakých schopností ľudských sú nevyhnutné rozličné povolania: roľník, remeselník, lekár, sudca, duchovný. Jednotlivé povolania v tom istom geografickom prostredí a v tých istých sociálnych podmienkach sú k sebe solidárne, v istých potrebných vzťahoch. A keďže dobro *partikulárne možno dosiahnuť len v rámci dobra všeobecného*,³¹⁶ je potrebné, aby jednotlivé stavy (povolanie) boli organizované vzhľadom na všeobecné dobro, ak sa má predísť anarchii.

Aktivity v ľudskom živote nie sú rovnaké. V dôsledku rozličných predmetov musia byť koordinované v rozličných inštitúciách podľa predmetov, a čo v toľkých, koľko ich žiada život dôstojný človeka. Každá z nich má svoj vlastný cieľ, svoju prírodu (povahu) a teda aj svoj vlastný zákon a svoju vlastnú štruktúru, úmernú jej predmetu, cieľu; *všetky tvoria celistvosť* v jednej organickej spoločnosti, ktorá má zaistiť každému členovi dobro čo možno najkompletnejšie, — *štát*.

Štát im však musí ponechať určitú vlastnú činnosť. Štát ju môže a musí obmedzovať len natoľko, nakoľko činnosť vybočuje z vlastného cieľa, daného predmetom. Ináč do ich partikulárneho života zasahovať nesmie.

Takto sa nám javí sociálny rád, shodný so zákonom prirodzeným, ako čosi celkom iného, ako ho chápal *individualizmus*: „všetko pomocou individua pre individuum“ — aj ako ho ponímal *socializmus*: „všetko

³¹⁵ Delos, Coup d'oeil sur les idéologies régnautes, Sem. soc. d'Angers, 1935, str. 313.

Vid' bližšie II. II., qu. 47 a. 10.

pomocou spoločnosti pre individuum".³¹⁷ Opravdivý sociálny rád je určitou architektonickou stavbou, vybudovanou z rozličných súkromných inštitúcií, ktoré sú akoby srastené v jednu suverennú inštitúciu národnú, alebo štátnu.

Prečo korporácia? inštitúcia korporatívna? Je ona potrebným predpokladom sriadeného hospodárskeho života. Azda nikto nebude pochybovať o tom, že hospodársky život musí mať svoj pevný rád, ak má dosiahnuť vlastného cieľa. Tento rád nie je nič iného, ako do života uvedené požiadavky *všeobecného dobra*. Treba teda vychádzať zo *všeobecného dobra*.

Je len zrejmou, že najvyššou hodnotou tohoto sveta je osoba ľudská. Ide o ňu. Všetko ostatné je pre ňu. Ona má svoje vlastné osobné poslanie. Avšak aj ona je odkázaná, viazaná na podmienky všetkého druhu, ktoré život so sebou nevyhnutne nesie.

Rodina sama nestačí dať osobe všetko. Odkázaná je podľa povolania pohybovať sa v spoločnosti ľudí, ktorých spoločný cieľ práce istého druhu sjednotil, urobil solidárnych.

Podnik je akýmsi zdrojom hmotných dobier pre neho. Keďže podnik sám je podmienený tiež bezpočetnými faktormi, ktoré sú mimo jeho dosahu, treba počítať s oporou samého štátu. Z tohto je jasné, že *dobro osobné* je viazané na *všeobecné dobro* podniku, v ktorom určitá osoba zamieňa prácu za mzdu, a *na všeobecné dobro štátu samého*, ktorého je členom a ktorého vlastným poslaním je bdieť nad dobrom celej spoločnosti.

A tak plynie z toho jasne, že *človek* — vo svojej snahe zadosťučiniť svojim potrebám a splniť vlastné životné poslanie — *musí naväzovať na celú hierarchiu*

³¹⁷ R. Gonnard, Histoire, des doctrines économiques, III., Paris 1922, str. 23.

predmetov, dobier a ich rešpektovať, ak chce dosiahnuť trvale osobného dobra.

Pozrime sa na túto hierarchiu hodnôt, dobier, centrom ktorých je dobro človeka.

a) Dobrá osobné — potrebné.

Musíme výjsť z človeka samotného; on je tu hodnotou najvyššou. Všeobecne povedané, má zachovať život sebe ako človek; — ako otec aj rodine — a ho zveľadiť. *Prostriedkom* k tomu je práca.

Nie je ale cieľom človeka, len aby žil, ale aby *dobre žil „bene vivere“*. Má to byť človeka dôstojný život. Teda aj *podmienky pracovné* musia byť úmerné dôstojnosti ľudskej. Hlavne je to *dĺžka* pracovnej doby a *hygiena práce*, na ktorú treba mať ohľad.

Životné potreby ľudske sú stabilné; jestvovanie a intenzita sa stupňujú so dňa na deň. Musí byť teda aj práca, ktorá stojí k potrebám ako prostriedok — k cieľu — *stabilná, zaistená a bezpečná*.

Kvantitatívne a kvalitatívne zvýšenie potrieb žiada si aj úmernú prácu. Je teda potrebné pre robotníka, aby sa mohol vo svojom obore *vzdelávať*, aby sa informoval o všetkom, čo by mohlo doniesť nový prínos do hodnoty jeho práce, aj do jej remunerácie; slovom, aby mohol *napredovať*.

Ľudská prirodzenosť so sebou nesie už maximum a minimum produktivity práce, prípadne nijakú produktivnosť. Pri stabilite životných potrieb musí byť tu čosi, čím by sa vyplnila medzera minimálnej produktivity ľudskej práce, prípadne jej neproduktivity. Je to isté prilepšovanie mzdy robotníka, ako *poistenie, bezplatný byt, rozličné naturálie*, ako uhlie, šaty a pod.

Nielen právom, ale aj povinnosťou človeka je založiť rodinu. Z toho vyplýva aj povinnosť venovať sa rodine, starať sa o ňu. Má teda každý človek právo na *dobrý rodinný život*. Nebol by však možný, keby sa

rodinnému životu neprikladala presná úloha života spoločenského vôbec a keby nebol favorizovaný.

Teda 1. *práca*, 2. *jej zdravotné podmienky*, 3. *jej stabilita*, 4. *bezpečnosť*, 5. *jej spravodlivé honorovanie*, 6. *iné prílepkšenia*, 7. *priaznivé podmienky pre rodinný život*, — to sú dobrá, na ktorých je osobnosť určitého povolania, povedzme robotníka, najviac zainteresovaná. To sú *dobrá osobné — potrebné*.

b) *Dobrá stavovské.*

Pravdaže, nijako netvorí čisto individuálny, izolovaný výsek v hospodárskom a sociálnom živote. Ich nadobudnutie, hlavne ich stabilita, sú viazané na 1. *dobrá stav podniku a stabilitu jeho prosperity*, 2. *stabilné a spravodlivé rozdeľovanie ziskov*, 3. *na solidaritu všetkých zainteresovaných na spoločnom stavovskom ciele*, 4. *na solidarite podnikov tej istej výroby*, 5. *na solidarite na sebe závislých prác* (obchod, produkcia, poľnohospodárstvo a pod.), 6. *na vzdelávaní a informovaní celej určitej spoločnosti stavovskej*.

c) *Všeobecné dobro štátne.*

Ale ani podnik sám, alebo určitý stav, nie je pre seba poľom sebestačným. Aj jeho existencia, prosperita je odkázaná a podmienená spoločnosťou širšou, ktorej je súčasťou, t. j. *národnou alebo štátnou*.

Táto, aby mohla zadosťučiniť svojmu vlastnému poslaniu: poskytnúť a zaistiť priaznivé podmienky pre život všetkých svojich členov, žiada si 1. *spolupráca pre udržanie verejného poriadku*, 2. *žiada si pomocnú ruku pri nadobúdaní a zveľadovaní bohatstva štátneho, už či sa tak deje vo forme daní, alebo inou službou spoločnosti, či vývozom a pod.*

VZÁJOMNÉ VZŤAHY DOBRA OSOBNÉHO, STAVOVSKÉHO A ŠTÁTNEHO.

Porovnajme tieto jednotlivé dobrá, ktoré dávajú obraz všeobecného dobra na poli hospodárskeho a sociálneho života. Výsledok bude jasnou ukázkou potreby inštitúcie korporatívnej v hospodárskom živote.

Ak je pravda, že najvyššou hodnotou na zemi je človek, je pravda aj to, že všetko ostatné má k nemu smerovať, jemu slúžiť. Je teda na mieste, keď zdôrazníme *dobro partikulárne, osobné, ako centrum všetkých snáh a ako cieľ všetkej aktivity hospodárskej.*

Práca je oným najobyčajnejším prostriedkom pre získanie oných *dobier*, potrebných na zadostučinenie potrieb ľudských.

Je ale práca čosi izolovaného, čosi čisto individuálneho? Je *jednotlivec* pri svojej práci úplne nezávislý, úplne sebestačný? Nie. Od prirodzenosti je už taký, že vo svojej snahe, zadostučiniť všetkým potrebám, je odkázaný na iných.

Vezmime, povedzme, prácu určitého povolania, určitého podniku. Stoja tu proti sebe zamestnávateľ a zamestnaní. Zamestnaní, robotníci sú na sebe závislí, lebo určitý produkt, spoločný cieľ, jeho realizovanie je výslednicou spolupráce rozličných aktivít, a tak každé individuum môže zadostučiniť svojim potrebám len vtedy, keď spolupracuje na zadostučinení potrieb všetkých zainteresovaných na spoločnom celi.

A tak, ako individuum je odkázané na pomoc iných, tak aj voči svojim spolupracovníkom *nie je úplne slobodné*. Jeho povinnosť stavovská nie je len individuálna, ale je *sociálna* . . . „ . . . puisque . . . professionnel est, par nature et par situation, comme baigné dans la société, il ne peut se soustraire a l'obligation, de servir celle-ci dans l'exercice de sa profession“.³¹⁸

³¹⁸ Duthoit, Par une autorité corporative, Sem, soc. d. Angers, 1935, str. 68.

ĽAle nielen voči spolupracovníkom, ale aj voči zamestnávateľovi je viazaný, lebo aj jeho akcia, ako autorita, je pre dosiahnutie spoločného cieľa potrebná.

Opačne ale, ani zamestnávateľia nie sú vo svojich počínaniach úplne slobodní; nie sú úplne slobodní ani voči svojmu personálu, ani voči podniku samému, ako ani voči podnikom toho istého druhu, ani nie voči podnikom iného druhu.

a) Nie sú voľní voči svojmu personálu, lebo spoločný cieľ je výslednicou spolupráce všetkých, lebo sú to osoby, ktoré majú svoje neodcudziteľné práva, a tie treba rešpektovať.

b) Nie sú nijako voľní v organizovaní podniku po stránke technickej, obchodnej, finančnej a sociálnej.

c) Nie sú voľní v produktívnej kvantite. Nemôžu ľubovoľne konať preto, lebo jednotlivé podniky toho istého druhu sú solidárne, závislé navzájom, takže jednotlivé akcie mohli by mať škodlivý vplyv na celkový stav podnikov, čím by sa konalo proti účelnosti podnikov samých, teda nesociálne.

Konečne, ani jedno povolanie nemožno izolovať od iných povolaní, najmä keď sú nútené navzájom si vymieňať produkty, lebo sú odkázané na vzájomnú pomoc, na vzájomnú službu; ani ho nemožno stavať proti všeobecnej účelnosti aktivity hospodárskej, ktorou je rovnováha medzi výrobou a konzumom (spotrebou), keďže každé povolanie, zamestnanie je podmienené iným a spoločnosťou ako celkom. „Chaque profession est en rapporte avec d'autres professions, et avec le public, consommateurs ou usagers. Il y a donc des intérêts interprofessionnels communs et des intérêts économiques généraux, sur lesquels l'accord doit se faire entre producteurs et consommateurs, car, en definitive, toute la vie économique se ramène a un équilibre entre la production et la consommation”.²¹⁹

²¹⁹ Jean Brèthe de la Gressaye, Le syndicalisme, l'organisation professionnelle et l'État, Paris, Sirey, 1931, str. 316.

Všetky tieto *solidarity, závislosti* ukazujú, že *hospodársky život*, ak má dosiahnuť svojho cieľa, musí stáť na *pevnom ráde*. Ale zatiaľ nebude život hospodársky životom dobre sriadeným, kým v jeho hierarchii hodnôt nebude postavená na čelné miesto *ľudskosť*, kým nebude *ľudský*.

Hovoriť o ráde v živote hospodárskom, to neznamená mať na mysli len určitú *rovnováhu* medzi dobrami výmennými, teda čisto *kvantitatívnu*, ale ide o *harmoniu ľudských vzťahov*, ktoré z činnosti hospodárskej plynú. Ide o vzťah šéfa k podriadeným, veriteľa k dlžníkovi, predávača ku kupcovi atď. A tak *vlastné pole hospodárskeho života je poľom činnosti ľudskej*.

Potreba koordinácie vzťahov hospodárskych a sociálnych.

Solidárnosť, závislosť osôb toho istého povolania a *solidárnosť podnikov* tej istej špeciality pracovnej, alebo aspoň toho istého hospodárskeho cieľa, vyžaduje si *vlastnú a trvalú autoritu*, ak sa má dosiahnuť vlastného hospodárskeho cieľa a má byť zachovaná *spravodlivosť sociálna*. Všade tam, kde ide o spoluprácu, ide i o *vzťahy* a teda aj o vzájomné povinnosti. Je teda potrebná organizácia týchto vzťahov a teda aj *svojská, vlastná autorita*.

Ak sa má dosiahnuť *akordu* medzi produkciou a konzumom vo všeobecnosti, je *potrebná* nielen organizácia stavov a medzistavov, ale organizovanie celej ekonomie národnej a medzinárodnej, aby jednotlivé aktivity hospodárske sa nevybíjaly len sebeckými snahami, ale aby sa usmerňovali k zachovaniu a zveľadeniu *všeobecného dobra*. Lebo tam, kde sebecké kontradiktorné záujmy rozpolťujú *spoločnosť*, tú *spoločnosť* aj ohrožujú.

Spoločný cieľ možno dosiahnuť len *spoločnými*

silami; je teda potrebná koordinácia všetkých tých síl, ak sa má zachovať nielen *individuálny*, ale aj *sociálny* charakter stavu.

Syndikáty (všeobecne).

Ide teraz o *štruktúru* a *vlastné poslanie* tejto organizácie stavovskej.

Dosiaľ už poznáme *syndikátne organizácie*. Sú dobré a dostatočné?

Povedali sme už, že aj nadobudnutie aj užívanie osobného, partikulárneho dobra je možné len v rámci dobra *všeobecného*. Ale dobro *všeobecné* žiada spoluprácu všetkých na ňom zainteresovaných, žiada koordináciu záujmov a síl; mnoho ráz žiada aj obeť slobody individuálnej. Teda podriadenosť, koordinácia rozličných aktivít žiada si svojej *vlastnej* a trvalej autority ako regulátora a vylučuje všetko, čo by jednotu, potrebnú na dosiahnutie vlastného cieľa hospodárskeho života, mohlo ohrožovať. Slovom, realizovať všeobecné dobro, v ktorom by každý jednotlivec mohol najšť trvalé priaznivé podmienky pre získanie svojho osobného dobra, znamená *zaistiť taký rád v činnosti hospodárskej, aby znamenal ustavičné budovanie a zveľaďovanie sociálneho života*. Toto je aj predmetom a vlastným cieľom stavovských organizácií.

Je schopný tohoto syndikát? Nemožno mu uprieť užitočnosť. Mal nepopierateľne svoj podiel na zlomení vlny individualizmu, proklamovaného r. 1789. A keď hospodársky liberalizmus a voľné zápolenie na trhu práce pod trestom hladovej smrti žiadalo od robotníckej triedy prácu denne až 15—19 hodín, ba aj 3 dni po sebe idúce bez odpočinku, a to v prostredí, podrývajúcim zdravie tela a zabíjajúcim ducha a intelekt, za mzdu najminimálnejšiu, sopiať síl tejto poníženej a znehodnotenej triedy v organizáciach syndikálnych, prinieslo mnoho ráz predsa len určité zlepšenie, aj keď nie vždy, všade a úplné.

Ale *užitočnosť* neznamená ešte *dostatočnosť* pre riešenie sociálneho problému.

Čo je charakteristikou, podstatnou známkou syndikátu, už či robotníkov, či zamestnávateľov? Vyplýva z cieľa tejto organizácie. Tým je *ochrana súkromných záujmov*, alebo nadobudnutie *určitého partikulárneho dobra*. Teda táto organizácia už svojou povahou je nespôsobilá chrániť všeobecné dobro.

Tieto organizácie vznikly z odporu proti nespravodlivému konaniu zamestnávateľov a tento *antagonizmus nesú so sebou*. Už samotný fakt, že je to organizácia predchnutá určitým antagonizmom voči zamestnávateľom, je dôkazom jej nedostatočnosti pre riešenie všeobecných, *sociálnych záujmov*.

Keď uvážime jej sklony: byť vhodným prostriedkom k agitáciám politickým, namiereným nielen proti zamestnávateľom, ale stavajúcim sa často aj proti autorite štátnej, platí to o nej mierou ešte väčšou. Takto nielen že zabúda na sociálnu povahu práce a tak na dobro všeobecné, ale je aj proti dobru partikulárnemu tým, že je bezohľadná vo svojich požiadavkách voči podniku, ktorý je zdrojom jeho príjmov, a voči poriadku a pokoju štátu, ktoré sú podmienkou zdarného hospodárskeho života.

Ďalej, všeobecné dobro žiada *vlastnú autoritu*, kompetentnú, ktorá by vedela preniknúť až do detailov život určitého druhu práce a ktorá by zároveň vedela harmonicky spojiť ono „*hospodárske*“ a „*sociálne*“ v určitom podniku.

Pri syndikátoch šéfovia sú často cudzí k určitému povolaniu. Sú specialistami, povedzme, organizačnej práce, alebo vedia hájiť a sa zastávať požiadaviek robotníkov, ale ináč nie sú odborníkmi v práci, v podniku a tak ani nemôžu mať priateľský postoj; títo, keď si stanú na čelo robotníckeho ľudu, bez ohľadu na podnik vedia strhnúť k anarchii v podniku, lebo poukazujú čisto len na sociálnu stránku robotníctva, často

aj demagogicky, a zabúdajú na hospodársku stránku podniku, alebo istého stavu. A tak tu nastáva *konflikt autorít*. Lebo podľa sociálneho života podliehajú *autorite syndikátnej*, podľa stránky hospodárskej podliehajú *autorite podniku*.

Teda nedostatočnosť organizácie syndikálnej pre riešenie sociálnych problémov sa javí hlavne v dvoj-
jom: a) *Tendencia revandikatívna a negatívna* a b) *konflikt autorít*.³²⁰

Pokladáme preto za potrebnú *inštitúciu korporatívnú*, ktorá by vedela zaistiť istý a vlastný rád v hospodárskom živote a tak realizovanie spravodlivosti sociálnej.

ČO JE TO KORPORÁCIA?

„Korporácia je dokonalejšia forma stavovskej organizácie, ktorá smeruje k svojmu dobudovaniu“. Alebo ináč: „Je to inštitúcia oficiálneho a verejného telesa, ktorá je prostredníkom medzi jednotlivými partikulárnymi podnikmi a štátom a ktorá má za úlohu udržať a zveľadiť *všeobecné dobro určitého stavu*“.³²¹

La Tour du Pin objasňuje korporáciu nasledovne: Súčet ľudí, ktorí nejakým spôsobom patria k tomu istému stavu, v tom istom mieste, tvoria „*stavovské teleso*“ Dobrovoľné sdruženie viacerých členov toho istého stavovského telesa, tvorí *stavovskú asociáciu*. Ak táto stavovská asociácia je to, čo sa dnes volá smiešaný syndikát, totiž, ak zahrňuje v sebe všetky prvky, ktoré tvoria stav, ako sú zamestnávateľia a robotníci *vo veľkom priemysle*, — majstri, tovaryši a učni v *živnosti*, — majitelia, farmári a kolonisti a robotníci v *poľnohospodárstve*, vtedy je to *korporácia*.³²²

³²⁰ Viď tiež P. Loyer, *L'entreprise fondement de la profession*, Paris 1938, str. 53.

³²¹ Duthoit, cit. d. Sem. soc. d'Angers, 1935, str. 44.

³²² La Tour du Pin, *Vers un ordre sociale chrétien*, Nouvelle Librairie Nationale 1. sv. Paris 1907, str. 122.

„Korporácia nie je nič iného ako partikulárna a kompletnejšia forma stavovského sdruženia“. Jej podstatným prvkom je *sloboda*.³²³

Je to teda korporácia smiešaná; sú v nej zastúpené všetky sociálne složky určitého stavu.

Podstatné známky inštitúcie korporatívnej:

a) Je to inštitúcia *autoritatívna, oficiálna, obligatórna, verejnoprávna*; má svoju vlastnú autoritu.³²⁴ Nestotožňuje sa nijako ani so štátom ani s obcou, ale zasliší sa aj od asociácií *súkromnoprávných, ľubovoľných, privátnych, fundácií*, ktoré vyšly zo súkromnej iniciatívy a ktoré predsa budia smysel spoločenskosti záujmov a vzájomnej pomoci. Tu nikto nie je viazaný, aby tam vstúpil, ani aby tam ostal. Je to ľubovoľné.

b) Je to inštitúcia „*intermediárna*“. Je akýmsi spojivom medzi štátom a jednotlivými podnikmi.

Štát a *jednotlivý podnik*. Dva termíny. Každý z nich má svoj vlastný cieľ, daný jeho prírodou. Pri tom však *nie sú si vzájomne cudzie*. Naopak. Sú k sebe v pomere ako telo k údom.

Je to organizmus. Ak sa má zaistiť riadny chod tohto organizmu spoločnosti civilnej pri hospodárskej aj sociálnej aktivite, musí sa zachovať presný rád. Ten je v tom, že sa ponechá *autonomná funkcia* každej složke, — v našom prípade *štátu a jednotlivým podnikom*. — Iba tak sa môžu realizovať požiadavky sociálnej spravodlivosti.

Tak každému podniku sa musí ponechať *vlastná jeho správa a aj zodpovednosť za jeho chod, disciplinovanosť a sociálnu funkciu*.³²⁵ Pri tom zase štátu sa musí ponechať, ako strážcovi mravnosti, práva a spravodli-

³²³ Tamtiež, str. 142.

³²⁴ Podobnými autoritatívnymi orgánmi sú na pr. Krajinská rada, parlament, obchodný tribunál...

³²⁵ Takou funkciou je obsadzovanie osôb.

vosti, najvyššia moc kontroly, rozhodovania a koordinácie. Ale ich vzájomná solidárnosť vyžaduje, aby boli spolu spojené tak, aby ani jedna z nich ničoho neutrpela.

Politická moc štátna a súkromný podnik sú dosť vzdialené významom a povahou svojich funkcií. Bolo by teda trochu násilné, neprirodzené pripojiť jednotlivé podniky priamo k centrálnej moci štátu. Bolo by to preťaženie štátu s jednej strany a tým dôsledne určité násilné podriadenie jednotlivých podnikov.

A ak uvážime, že zamestnanie a povolanie nie je len osobné, ale aj sociálne, že je spojené s určitou povinnosťou voči spoločnosti, je tu potrebná koordinácia všetkých síl určitého druhu zamestnania. Avšak táto úloha koordinácie medzi jednotlivými podnikmi, ktoré, vzhľadom na ten istý druh práce, sú vzájomne solidárne, by bola pre jednotlivý podnik príťažkom, a štát sám vedel by ju uskutočniť, udržať disciplínu v určitom povolaní len zásahom moci. Tým by sa zrejme obmedzila sloboda a udusilo vedomie zodpovednosti jednotlivých podnikov.

Je tu teda žiaducná určitá sprostredkujúca autorita, ktorá by vedela zaručiť vlastnú a plnú funkciu ako jednotlivých podnikov, tak aj štátu, hlavne tým, že by ho vo funkciach *odbremenila*.

c) Konečne jeho charakteristika je daná jeho vlastnou funkciou, ako to výstižne povedal La Tour du Pin: „Zaistiť riadny chod živnosti“,³²⁶ alebo, ako to vyjadril Duthoit, že korporácii je „sverená úloha starať sa o zachovanie a zveľadenie všeobecného dobra toho ktorého stavu“.³²⁷

V čom je toto všeobecné dobro určitého povolania? Je to: prosperita určitých podnikov, zdravé úrady, stabilita a spravodlivosť v produkcii, stabilita a spra-

³²⁶ La Tour du Pin, *Vers un Odre social chrétien*, 1 vol., Paris 1907, str. 500.

Duthoit, *Semaines sociales*, Angers, 1935, str. 46.

vodlivosť v distribúcii dobier, ziskov, vzájomná láska členov, ktorí spolupracujú na spoločnom cieli.³²⁸

Celá táto aktivita určitého povolania vyžaduje vzťahy členov medzi sebou, so zákazníctvom a so spoločnosťou širšou vôbec. Je tu teda potrebný určitý regulátor, určité pravidlo, ktorým by sa riadil celý chod činnosti jednotlivých zamestnaní a sa upravovali tie potrebné vzťahy. Ale musí tu byť kompetentná autorita, ktorá by udávala rozumné smernice.

Touto autoritou rozumieme inštitúciu korporatívnu. Jej chceme sveriť úlohu strážcu toho všeobecného dobra určitého povolania — určitého stavu.

K tomu ale je potrebná istá moc, ktorou by mohla všeobecné dobro udržať a zveľadiť. K tejto veci sa ešte vrátime. Tuná len stručne vymenujeme *funkcie a moci* inštitúcie, alebo lepšie, autority korporatívnej, ktorá by bola reprezentovaná *korporatívnou radou*.

Všeobecne môžeme rozdeliť tieto funkcie na dve časti: funkcia usmerňujúca, *správcovská* (reglement) v jednotlivých podnikoch partikulárnych a funkcia *reprezentatívna* v centrálnej politickej moci.

Ináč možno funkcie korporácie rozdeliť na *hospodárske a sociálne*.³²⁹

Bližšie vymedzenie pojmu inštitúcií korporatívnych. Pomer k štátu.

Ide o organizáciu povolání — *stavov*. Je to administratívny a reprezentatívny orgán stavu.

Stavy, práca, produkcia majú svoj význam nielen súkromný, ale aj, a hlavne spoločenský, verejný, je

³²⁸ Viď aj Pierre Loyer, *d'Entreprise fondement de la profession*, Paríž 1938, str. 31., E. Duthoit, *Semaines Sociales*, Angers, str. 35, 46.

³²⁹ Viď Jean Brèthe de la Gressaye, *Les modes d'exercice de l'autorité*, Sem. soc. Angers, 1935, str. 272/3; Srovnaj tiež F. Baconnier, *Le Salut par la Corporation*, Paris 1935, v rozvrhu látky, str. 250 n.

to verejný záujem.³³⁰ Treba tu teda určitej autority, ktorá by mala potrebné práva pre udržiavanie a zveľaďovanie všeobecného dobra určitého stavu.

Keďže význam stavov presahuje rámec súkromnoprávny, aj organizácia stavovská, ktorej sa domáhame, musí byť *verejnoprávna*, totiž uznaná autoritou civilnou a poverená ňou samou, aby strážila nad stavovskými záujmami, aby sama *vypracovala zákony*, ktorými by sa riadila a mala starosť na to, aby tie zákony boli aj do života uvedené.

Nejde tu teda o nijaký orgán, ktorý by stál v područí moci štátnej. Naopak, ide o orgán, ktorý by urobil istú *decentralizáciu moci štátnej*. To preto, lebo je v záujme stavov potrebné, aby ich organizácia mala vlastnú slobodu.

Štát sám bezprostredným zásahom by nevedel dostatočne a priaznivo hájiť stavovské záujmy. A požiadavka *autonomie pre stavovské organizácie* je prirodzená, lebo stavy sú špeciálnou spoločnosťou, ale pri tom prirodzenou v spoločnosti štátnej, odlišnou aj pôvodom aj poslaním.

Spoločnosť rodinná a organizácia stavovská, hoci sú obe prirodzené spoločnosti, predsa nemajú jednaký význam; preto nie sú ani jednako potrebné. Bez rodiny (familiárnej organizácie) je človekovi skoro nemožno žiť, preto sa hovorí, že je *absolútne* nevyhnutná. Bez stavovských organizácií by síce ľudia žiť mohli a vedeli, ale nebolo by možné dosiahnuť ono „*bene vivere*“, sv. Augustína, nebol by možný *žiadúcný rozvoj*; slovom nemohli by žiť *životom plne dôstojným* pre človeka. Je to teda *prirodzený orgán autority* určitej prirodzenej spoločnosti. Jej pomer k stavom je ako po-

³³⁰ Viď o tom bližšie Jean Brèthe de la Gressaye, *Le Syndicalisme, l'Organisation professionnelle et l'État*, Paris, Sirey, 1931, str. 317.

mer vlády k štátu. *Určitý stav zastupuje, v mene jeho hovorí, je jeho hybnou silou, životom.*³³²

Do oboru inštitúcie korporatívnej spadá všetko, čo sa vzťahuje na regulovanie produkcie a vôbec vzťahov všetkých ľudí, ktorí pracujú na spoločnom ciele určitého stavu. Zahrňuje v sebe (na rozdiel od syndikátov) zamestnávateľov, inženierov, technikov, nájomníkov, robotníkov v podniku.

Keď ide o stav poľnohospodársky: majiteľov pozemkov, nájomníkov (farmárov), robotníkov, pracujúcich za mzdu, vtedy možno *definovať* korporáciu takto: *korporácia je teleso stavovské, verejné a právne.*³³²

Prechod od individualizmu ku korporácii.

Po načrtnutí týchto potrebných základných pojmov logický postup žiada, aby bol naznačený *spôsob, ako začať a pokračovať so stavbou vlastnej korporácie*, aby sa konečne zhotovil plán vlastnej stavby. Je to potrebné, lebo ide o prechod zo štádia individualizmu ku korporácii.

Je bolestným faktom, že individualizmus ešte dodnes nevymizol. Keď nič iného na tomto mieste nespomenieme a nepripíšeme k zásluhám individualizmu, tak treba pripomenúť aspoň fakt, že zanechal vo verejnom živote mohutný antagonizmus, odpor proti každému spolčovaniu.

Najmä tí, ktorým individualizmus bol k dobru, hoci aj na úkor práv a životov neprehľadného počtu iných, odťahuje sa od každej, tým viac novej organizácie. Je pochopiteľné, že títo, väčšinou zamestnávatelia, nielen že nepriložia pomocnú ruku k ich budovaniu, ale sa ešte pričinia o jej prekáženie.

³³¹ Georges Jarlot, S. J. Le Régime corporatif et les catholiques sociaux, Flammarion, 1938, str. 227.

³³² Stavovské: sdružuje všetky osoby toho istého povolania... právne: uznané civilnou autoritou a poverené aplikáciou vlastných zákonov na všeobecné dobro stavu.

Ak nechceme teda stavať bez základov a tak s istým nezdarom, je nevyhnutne potrebné — ako základ pre budovu — pripraviť, získať *verejnú mienku*, presvedčiť ju o potrebe inštitúcií kooperatívnych a o ich prednostiach.

Prostriedky k získaniu verejnosti pre myšlienku korporácie:

Ako získať priazeň verejnosti pre tieto inštitúcie? Prostriedkov je mnoho: sú to časopisy, revue, rádio, konferencie. Ale medzi najosvedčenejšie³³³ prostriedky patrí *informovanie* tých osôb, ktoré hocijakým spôsobom pôsobia na ducha detí, hlavne v škole, na nositeľov budúcej verejnej mienky. Mohlo by sa tak diať *populárnymi konferenciami*.

Najosvedčenejšie sú však *študijné krúžky*. V každej obci by sa mali sriaďiť, kde by sa ich členovia aspoň každé 2 týždne schádzali, oboznamovali sa s ľahkou sociálnou literatúrou a vymenili si názory.³³³

A) Formovanie intelektu členov stavov, hlavne ich šéfov.

a) Potreba.

Poukázali sme už na vznešený cieľ inštitúcie korporatívnej: *všeobecné dobro určitého stavu a nepriamo všeobecné dobro celej spoločnosti*. Nemožno zabúdať, že sú to ľudia, ktorí ich tvoria, ľudia so všetkými sklonmi k sebeckosti, ľudia omylní. Ak sa má teda dosiah-

³³³ Chiasson v Kanade v diecézi Chatham sám založil 450 študijných krúžkov; každá farnosť je rozdelená na krúžky o 10 členoch, ktorí sa schádzajú každý týždeň. Najschopnejší z nich prečíta určitú časť z priliehavej literatúry; je to čítanie ľahké a jasné, ktoré posiela ústredný úrad. Potom si vymieňajú názory. Podáva, že takto po niekoľkých rokoch natoľko si získal vo farnosti priazeň publika pre korporácie, že nepriateľ nemá tam nijakej istej pôdy. Tamtiež, str. 36.

núť onoho cieľa, a to v harmonii s požiadavkami sociálnej spravodlivosti, treba predom čeliť možným nepriaznivým vplyvom oných ľudských slabostí.

Čo by mohlo prísť viac do úvahy, ak nie sila mravná, ktorá je mocou rádu, poriadku: výchovou tvoríť druhú prirodzenosť človeka, *prírodzenosť spravodlivosti*, sociability, koordinácie a kolaborácie, lebo „udržať v oblasti stavovskej pravé svedomie, (objasniť) osvieť svedomie kolísajúce (váhajúce), potlačiť svedomie mylné, ako to robí opatrný vychovávateľ“.³³⁴

Táto preporoda sa vzťahuje predovšetkým *na vedúcich*. Veď ako pri každej spoločnosti, aj pri inštitúcii korporatívnej, oni sú prvkom podstatným, jej dušou. Nemôže byť teda ľahostajné, či sú ľudia *čestní*, vedomí *povinností a ochotní* ich plniť, či majú záujem na tom, aby sa neskrotenej chtivosti ľudskej vyhranila určitá hranica, či je ich poprednou snahou, aby falošná teória o pokroku čisto kvantitatívnom a hmotnom bola už konečne vyradená a postavená do popredia hospodárskeho života *ľudskosť* so všetkými svojimi právami, povinnosťami a potrebami, alebo opačne. A ak toto všetko očakávame od inštitúcie korporatívnej, ak šéfovia sú jej princípom života, treba apelovať na túto mravnú silu výchovy šéfov a ju potisknúť do popredia pri všetkej uznanlivosti dôležitosti prác technických a článkov zákonných, lebo nemôžeme riadiť stavovské těleso isto a najkratšou cestou k cieľu bez vedomia povinnosti stavovskej.³³⁵ „Komunizmus a fašizmus sú mysticky zafarbené... Technika správcov a juristov nič nezmôže proti nim. Technika je bezvládna v budovaní, ak jej mystika neposkytne pomocnú ruku k dielu budovateľskému a nepripraví základ pre budovanie“.

³³⁴ Duthoit, Par une autorité corporative. Semaines sociales Angers, 1935, str. 90.

³³⁵ J. Bardoux, La réforme de l'État, v „Revue des Deux-Mondes“, 15. marca 1935, str. 285.

Staviame inštitúciu korporatívnú proti individualizmu, lebo individualizmus nerešpektoval spravodlivosť, lebo konal prinajmenej nerozumne a neobozretne pri výbere prostriedkov pre dosiahnutie cieľa, lebo so svojou fanatickou vierou v silu atomov sa ukázal bezmocný vo funkcii regulátora a autority pri udržovaní potrebnej disciplíny pri produkcii a distribúcii ziskov.

Ale nie inštitúcia korporatívna ako taká, ako osoba morálna, nesie zodpovednosť za splnenie, prípadne za fiasko jej vlastného poslania, ale *osoby fyzické, ktoré ju tvoria, reprezentujú. Tak dosiahnuť cieľ znamená formovať šéfov a členov, ktorí by boli plní smyslu pre spravodlivosť, múdri vo výbere prostriedkov pre dosiahnutie cieľa korporácie, ktorí by vedeli byť silní v umiernenosti pre získanie a udržanie potrebnej disciplíny vo všetkých ľudských vzťahoch, ktoré plynú z produkcie a práce, z individuálnej a sociálnej stránky stavovských povinností.*

A tu úlohu čakáme od výchovy.

Ako vychovávať, formovať takýchto členov a šéfov?

b) Spôsob.

Týmto smerom musia pôsobiť všetky výchovné prostriedky; začať treba už v škole, ak chceme dosiahnuť pozitívnych a trvalých výsledkov, ak chceme mať ľudí, ktorí by mali nielen starosť o svoj zisk čo najväčší, ale ktorí by si pokladali za povinnosť byť pomocou svojim spoluobčanom, ktorí by boli ochotní pre dobro svojej vlasti a na česť a slávu Božiu pracovať.

Nečudujme sa, že tak mocne a svodne pôsobí hmotný pokrok a podkopáva tak jednotu národnú a medzinárodnú, keď zo škôl vychádzajú ľudia, ktorí nič nevedia o zásadách a názoroch kresťanských v týchto tak závažných otázkach.

Posvätná kongregácia koncilu v liste kardinálovi Liénartovi odporúča — hovoriac o syndikátoch — aby „v rozličných výchovných dielach sa podávala sociálna náuka, úmerná k inteligencii mladých“.³³⁶

Ale čo s tými, ktorí už do školy nechodia? Aj tu je dostatok prostriedkov: študijné krúžky v rozličných prostrediach a pre rozličné ciele. V USA sa ich používa predovšetkým k vulgarizovaniu encyklik.³³⁷

V týchto krúžkoch by sa zainteresovaní oboznámili so sociálnou náukou Cirkvi, s potrebou, povahou, cieľom a s funkciami inštitúcií korporatívnych.

Funkcia týchto krúžkov by bola pod dozorom schopného učiteľa, aby jej chod bol riadny a aby sa podávala náuka správna a zabránilo sa bludom.

Dôležitosť výchovy pomocníkov Cirkvi vyplýva aj zo slov Piusa XI. v Encyklike *Quadragesimo anno*: „Pred nami teraz — ako aj inokedy v dejinách Cirkvi — stojí svet z veľkej časti prepadlý pohanstvu. Aby celé tieto triedy ľudstva boli nazpäť privedené ku Kristu, ktorého zaprely, musia sa pre tento cieľ z nich vyberať a vyškoliť pomocní vojaci Cirkvi, ktorí by dobre poznali ich smýšľanie, ktorí by do ich srdc vedeli vniknúť milou bratskou láskou“.³³⁸

Vo Francúzsku, hlavne v mestách: Paríž, Lille, Lyon, Toulouse, toto školenie sa deje tak, že sa príslušníci shromaždia v menšom počte do nejakého pokojného domu, kde pod vedením schopných, kompetentných učiteľov sa venujú 8 až 15 dní výlučne štúdiu.

Tento spôsob školenia ostáva síce hlavným, ale nie výlučným. Tak na pr. v Lille okrem študijných krúžkov sú takzvané „journées dominicales“ a menujú sa:

³³⁶ Citov. v Organisation corporative, Montréal, Cercle d'Études, Grand Séminaire, 1937, str. 40.

³³⁷ Rozhovor s abbé Garron v Lille 1938.

³³⁸ *Quadragesimo anno*, preklad Vašek, II. vydanie, Olomouc, 1934, 141.

„École normale ouvrière“. Tu dostávajú ich účastníci informácie 2 roky. V Paríži a Lyone sa dávajú dvojmesačné kurzy od októbra do Veľkej noci.

Nebolo by iste na škodu veci vsunúť aspoň tie najdôležitejšie partie zo sociálnej otázky aj do školských učebníc a aj do katechizmu ako povinnosti sociálne. Vo Francúzsku v mnohých diecézach sa tak už stalo, že ku katechizmu pripojili zvláštnu časť o „*povinnostiach sociálnych*“.

Toľko po stránke *intelektuálneho školenia*.

B) *Školenie mravné.*

Nie menej dôležité je aj toto. Lebo len vtedy možno si predstaviť život plne dôstojný človeka, keď *do celého života prenikne celé Evanjelium*. Tak to vyjadril so zvláštnym dôrazom Pius XI. v Encyklike „*Divini Redemptoris*“, hovoriac: „Ako vo všetkých búrlivých dobách dejín Cirkvi, tak aj dnes je hlavným záchranným prostriedkom obnova súkromného a verejného života podľa zásad evanjelia u všetkých, ktorí sa honosia, že patria do ovčince Kristovho, aby skutočne boli soľou zeme, ktorá ochraňuje spoločnosť od takého rozkladu“.³³⁹

Najvhodnejším *prostriedkom* je zaiste *Katolícka akcia*, hlavne jej činnosť *špecializovaná*, ktorá má za cieľ uviesť do každého prostredia kresťanstvo. „Skutočná katolícka akcia je apoštolátom sociálnym... Má teda predovšetkým na to dbať, aby so zvláštnou starostlivosťou vychovávala svojich členov a pripravovala ich na sväté boje Hospodinove. Pre takú výchovnú prácu (pravda, pre každú dobu potrebnú, ale pre dnešnú nevyhnutne), ktorá musí vždy predchádzať ako základ priamou a skutočnou akciou, iste budú veľkou podporou študijné krúžky, sociálne týždne, dobre usporiadané prednáškové kurzy a všetky ostat-

³³⁹ *Divini Redemptoris*, prekl. Dr. Salatňay, Trnava, 1937, 41.

né zariadenia, vhodné k tomu, aby sa poznalo riešenie sociálnych problémov v smysle kresťanskom".³⁴⁰

A keď ide špeciálne o budúcich šéfov, pre nich je najdôležitejšie, aby boli oboznámení dôkladne so svojimi *stavovskými povinnosťami*, ich *dôležitosťou* a s ich rozličnými konkrétnymi *aplikáciami*.

Ak ide o *spôsob*, akým by sa tohoto dalo dosiahnuť, možno sa prikloniť k názoru Papina Archomelta, ktorý odporúča sdružiť asi 30 členov toho istého stavu, povedzme priemyselníkov, robotníkov, lekárov, advokátov a pod., kde by sa prevzaly jednotlivé povinnosti určitého stavu a hneď aplikovali na konkrétny prípad, objasnily by sa sporné záväzky, vymenily názory a pod. Prípadne mohla by sa čítať stať zo života nejakého veľkého katolíka, ktorý konal tú istú stavovskú prácu, alebo podobnú ako shromaždení.³⁴¹

Predkorporatívne organizácie.

Nemožno tiež prejsť mlčky popri *organizáciach*, ktoré už tuná sú. Bolo by prinajmenej nevšímavosťou, keby sme chceli budovať korporácie bez ohľadu na to, čo tuná už ako predpoklad k onej stavbe je. Nevšímavosť bola by zrejme našou príťažou. Je múdre netvoriť korporáciu len z jedného kusu, ale využiť pre jej upevnenie všetky prvky skutkové a právne, predkorporatívne organizácie rozličného stupňa, ktoré by boli v mieste.³⁴²

A aj keď sú tieto organizácie viac-menej nedostačonné, iba akoby zárodok, predsa treba im priznať veľké plus. Vyšly logickou potrebou z chaosu individualizmu a voľnej súťaže, teda proti nemu, na obranu prirodzených stavovských záujmov. Keď je to tak, treba

³⁴⁰ Tamtiež, 64.

³⁴¹ Viď *Organisation corporative*, Montréal, 1937, str. 44.

³⁴² *Semaines sociales*, Angers, str. 80. Porovnaj tiež *La Tour du Pin*, *Vers un Odre social Chrétien*, str. 500.

ich ponechať ako základ pre novú lepšiu formu, pre korporáciu „so svojimi kádrami, so svojou hierarchiou, mocou úpravnou (*réglementaire*), svojou jurisdikciou a svojimi právami zastupiteľskými pri verejnej moci“.³⁴³

Aké máme tuhá predpoklady, predkorporatívne prvky, ktoré by mohli byť vhodnou základňou pre vybudovanie inštitúcie korporatívnej? Jednako úzky rámec tejto práce a jednako aj jej cieľ nedovoľuje podrobne sa zaoberať s nimi jednotlivo a špeciálne. Preto sa o nich zmienim len všeobecne. Sú to *inštitúcie a organizácie rázu súkromného a verejného*. Ide o *stavovské organizácie*.

a) Stavovské organizácie *súkromného rázu* majú za cieľ predovšetkým hájiť stavovské záujmy svojich členov, a to *priamo*: podporou *hospodárskou* (vhodný nákup, predaj), *kultúrnou* (prednášky, odborné kurzy, školy, časopisy), *nepriamo*: znemožnením, prípadne odstránením všetkého, čo by stavovským záujmom mohlo škodiť — a hlavne kompetentnými zástupcami stavovských požiadaviek aj pri centrálnej, politickej moci štátnej v sboroch zákonodarných.

b) *Stavovské organizácie rázu verejného*.

Také sú komory *obchodné, živnostenské, zemedel'ské rady*. To sú inštitúcie, ktoré sú verejnou mocou určené chrániť záujmy svojich stavovských členov pod ochranou verejnej moci.³⁴⁴

V akom smysle by sa mohli stať predkorporatívne organizácie bázou inštitúcií korporatívnych?

V smysle spolupráce! Tým, že by sa staly akýmsi prechodom od individualizmu ku korporácii. Ak má

³⁴³ V tomto smysle sa vyjadril aj biskupský sbor vo Francúzsku na svojom shromaždení 1934.

Bližšie viď o ich úkoloch zákon z 29. júna 1868 č. 85, r. z. § 2.

dosiahnuť nový orgán, inštitúcia korporatívna, svojho cieľa a splniť svoje poslanie, čo je vrcholne žiaducné, nemôže to byť organizácia strnulá a šablonovitá.

Život sociálny, pre ktorého riadny chod, pravý rád, sa domáhame inštitúcií korporatívnych, je dosť pestrý. S miestom i časom ide rozličnosť zvykov, rozličnosť mravov. Tá rozličnosť je ešte zmnožená rozličnosťou stavovskou: priemysel, obchod, roľníctvo, lekárstvo atď. Rozličné stavy nemajú ani jednaké poslanie, cieľ, ani jednaké potreby, preto ani jednaké požiadavky. Rozličnosť stavov, rozličnosť prvkov. Preto úmerne k tejto rozličnosti musia byť aj rozlične organizované, majúť ohľad predovšetkým na ich vlastný cieľ.

Aby sa tak inštitúcie korporatívne staly živým a schopným nástrojom pre vlastné ciele, ich utváranie sa musí diať pomaly, vývojove; musia sa budovať na skúsenostiach organizácií predkorporatívnych jednotlivých stavov. Je preto veľmi dôležité informovať sa u jednotlivých stavov, žiadať o radu, aby sa tak došlo k určitej shode aspoň v hlavných zásadách, a aby bol ohľad na partikulárnosti stavovské a ich špeciality, aby sa tak predišlo ťažkostiam pri aplikácii starých zákonov, ako ich má na pr. Francúzsko so zákonom o sociálnom poistení z 5. apríla 1928.

U ktorých predkorporatívnych organizácií začať? Je ich mnoho a ešte väčšmi sú odlišné svojím složením, svojím členstvom, veľkosťou, svojím umiestením v sociálnom živote: súkromné, verejné; svojou službou: vnútorné, pracujúce len pre určitý kraj, alebo štát; vonkajšie, pracujúce pre zahraničie atď.

Je prirodzené, že sa *musí začať so stavmi, ktoré sú najlepšie organizované, ktorých slozenie a pravidlá najlepšie zodpovedajú ich úlohám a boly by najochotnejšie a najspôsobilejšie prijať formu inštitúcií korporatívnych.*

A keď sme už pri samých inštitúciách korporatívnych, je otázka, *kto ich má vybudovať? Štát? Nie. To*

nie je jeho úlohou. Ale organizácia predkorporatívna by sama musela podať štátu určitý projekt na vybudovanie korporácie, ktorý by bol priliehavý potrebám a povinnostiam toho ktorého stavu. Zároveň by žiadala štát, alebo vôbec moc verejnú o jej uznanie (korporácie), ako aj o priznanie jej patričnej autority a jurisdikcie; to preto, lebo korporácia je orgán verejný a ako taký musí byť uznaný autoritou politickou a byť pod jej kontrolou. Teda *štát nebuduje korporáciu, ako predpokladá Paul Chanson,³⁴⁵ ale ju iba uznáva.³⁴⁶*

VLASTNÁ ŠTRUKTÚRA INŠTITÚCIE KORPORATÍVNEJ.

(Priame predbežné korporatívne práce.)

Keďže ide o organizovanie stavov, je nevyhnutné *zistiť, koľko ich je a ktorí členovia k nim patria.* Nevyhnutné je to preto, lebo ide o orgán verejný a záväzný, o orgán, ktorý sa bude riadiť vlastnými zákonmi, akceptovanými štátom. Ostaly by neúčinné tieto zákony, keby nebol známy subjekt, teda členovia, ktorých zaväzujú. Nevyhnutné je to aj preto, lebo je potrebné poznať osoby, ktoré by volily svojich zástupcov pri orgáne korporatívnom. *K tomu cieľu by slúžily zvláštne soznamy stavovské, na ktorých by boli uvedené osoby toho ktorého povolania. Všetci títo členovia by tvorili vlastnú korporáciu (stavovské teleso).*

Teda triedenie stavov a súpis ich členstva by boli predbežnými potrebnými korporatívnymi prácami.

Bázou by boli, povedzme, všetky podniky miestne toho istého stavovského druhu. Ich záujmy, v dôsled-

³⁴⁵ Les Droits du travailleur et le Corporatisme Paris, Desclé 1935, strana 202; srovnaj G. Jarlot S. J. Le Régime corporative et les Catholiques sociaux, Flammarion, 1938, strana 228, J. B. Desrossiers, La Doctrine sociale de l'Église, Montréal, 1936, str. 229, 230; E. Duthoit, Par une autorité corporative, Semaines Sociales, Angers 1935, str. 88.

ku spoločného cieľa a tých istých podmienok miestnych a časových, sú solidárne: všetci, ktorí stále, trvale, nie prechodne, aktívne a osobne sa účastnia na prácach v podnikoch tej istej stavovskej špeciality, nech je už práca hociakého druhu: (riaditeľ, inženieer, technik, robotník), v záujme stability a prosperity podniku a tak aj vo vlastnom záujme sú povinní pozitívne prispieť k utvoreniu korporácie.

Aby teda bol niekto členom „stavovského telesa“, je žiaducné, aby bol v stavovskom sozname zapísaný a aby na prácach určitého podniku participoval efektívne.

AUTORITA STAVOVSKÉHO TELESA — KORPORATÍVNA RADA

Stavovské teleso ako také nebolo by schopné ešte vlastnej funkcie. Musí byť spravované a vedené, *musí mať autoritu*. Túto funkciu by obstarával zvláštny orgán, takzvaná *korporatívna rada*, ktorú by volilo korporatívne teleso. K spôsobu voľby sa ešte vrátíme.

Každý stav by mal svoju vlastnú korporatívnu radu, prípadne podobné stavy mohli by mať spoločnú korporatívnu radu.

Ide ale o získanie a zaistenie riadneho hospodárskeho chodu a sociálneho rádu v celom spoločenskom živote národnom alebo štátnom.

Mala by sa teda sriadiť pre každý stav *jediná rada národná*? Nie. Takýto samostatný orgán by bol prefažený funkciami a ani by nemohol, vzhľadom na rozličnosť hospodárskych a sociálnych pomerov miestnych i krajinských, byť kompetentným, teda povolaným zástupcom ich špeciálnych záujmov. Tak by sa stal svojou nedostatočnosťou skôr orgánom antagonizmu ako koordinácie.

Treba vychádzať zo skutočnosti. A tá je, že stavy sú akosi prirodzene už sorskupené *miestne*, alebo *kra-*

jove, lebo majú svoj bezprostredný vzťah k najbližšiemu okoliu a sú viazané spoločnými miestnymi podmienkami. Bolo by treba vzhľadom na túto okolnosť sriadiť tri (3) *druhy rád korporatívnych: miestne, krajské a národné*, prípadne *štátne*. Každá z nich mala by vlastnú kompetenciu, určitú autonómiu, úmernú jej prirodzenému poslaniu. To ale neznamená, že by boli od seba izolované. Celonárodný alebo štátny život spoločenský môže byť zaručený len spoluprácou, len v harmonii záujmov. Logické je len, že aj funkcie týchto korporatívnych rád pri podržaní vlastných kompetencií by boli v znamení spolupráce.

Ale problém tejto korporatívnej organizácie nie je taký ľahký. Áno, zásadne pre každý stav by sa sriadila korporatívna rada. Ale jednotlivé stavovské práce majú dosť variácií. Tak, povedzme, v priemysle, alebo vôbec priemyselné podniky sú *väčšie, menšie*, tak je to aj v obchode. Niektoré druhy nevykazujú celistvosť, integritu produkcie: ich práca sa dopĺňa prácou iného druhu, aby konečne produkt bol prispôsobený potrebám. Tak u produktov obilných kooperujú: roľník, mlatec, mlynár, pekáreň atď. Pri poľnohospodárstve sú rozličné špeciality: vinohradníctvo, zeleninárstvo, repárstvo a pod. Potom pri všetkých temer stavoch, hlavne ale pri priemysle, je variácia špecialít práce v tom istom podniku: zamestnávateľ, direktor, inžinier, robotník.

Prichádzajú tiež do úvahy tí, čo sa síce aktívne a osobne nezúčastňujú na práci v určitom stave, ale zúčastnia sa predsa, povedzme, *pôžičkou peňazí*.

K tomu prídá ešte otázka organizovania takzvaných stavov *slobodných*: lekár, advokát atď.

Ďalej niektoré podniky toho istého druhu alebo podobné sú dosť *roztratené*, takže v určitom mieste je len veľmi malý počet, prípadne len jeden podnik. Ako tieto organizovať a kam ich priradiť, akej rade?

Odpovedajme na otázky: a) *Pri prácach stavovských, doplňujúcich sa vzájomne, ako aj pri špecialitách toho istého stavu* (vinohradníci, zeleninári, repári atď.) možno určiť spoločné *industriijné rady*, lebo ich práce už svojou prírodou tvoria hospodársky celok.

b) Tí, ktorí sa v práci určitého podniku nezúčastnia osobne a efektívne, ale len *inštrumentálne* (upísaním určitej sumy) nesplňujú podmienku, že by boli členmi stavovského telesa. Predsa však majú určitý vzťah k podniku. Ale to, čo ich k nemu viaže (úpis kapitálu) je bezprostrednou vecou vedenia podniku. A to vedenie je zastúpené v rade. Teda ich záujmy by boli reprezentované správou určitého podniku.

c) O *špecialitách práce v určitom podniku* (riadiateľ, inženieer, technik atď.) možno povedať, že tvoria síce tiež jednotu ekonomickú, vzhľadom na spoločný cieľ, ale ich dôležitosť nie je rovnaká. Teda mohli by sa sriadiť v korporatívnej rade *zvlášťne sekcie podľa špecialít práce*. Ich počtové zastúpenie by sa zakladalo na povahe určitého stavu a na počte členov špecialít prác.

d) *Slobodné stavy* by mohli utvoriť zvláštnu korporáciu.

e) Podniky toho istého druhu, ale roztratené, no predsa viazané spoločnými podmienkami určitého kraja, podliehaly by korporatívnej rade krajskej; tá by bola pre nich autoritou (orgánom) I. inštancie.

Zastúpenie v korporatívnych radách: voľba zástupcov.

Kto by volil zástupcov do korporatívnych rád: miestnych, krajských, štátnych alebo národných? Všetky tri tvoria celok; spojuje ich spoločný konečný stavovský cieľ. Budú teda k sebe v pomere hierarchickom.

Do *rady miestnej* volilo by takzvané „*teleso stavovské*“ priamo. Miestne rady by volily zo seba zase zástupcov do rady *krajskej* a títo zase zo seba do rady *národnej*, alebo *štátnej*.

Ako je jasné, najzávažnejšia je táto voľba pri stupni prvom. Komu prideliť túto funkciu? Povedali sme, že ju obstaráva teleso stavovské. Ale skutočnosť túto vec trochu komplikuje: Sú totiž *členovia* stavovského telesa alebo *organizovaní* v nejakej predkorporatívnej organizácii, alebo *neorganizovaní*. K tomu prídde otázka *priznania voličského práva ženám*.

Majú teda voľbu urobiť členovia stavovského telesa organizovaní tak, že by predkorporatívne organizácie ako také urobili voľbu, či vypustiť tieto organizácie a poveriť voľbou neorganizovaných členov stavovského telesa, ako individuá? Dať právo voličské aj ženám? Odpoveď musí byť daná odpoveďou na otázku: Čo najviac prospeje záujmu veci?

Je nepopierateľné, že organizovaní členovia sú kompetentnejšími ako neorganizovaní: organizačný život im umožnil už lepšie poznať potreby stavovské a ich skúsenosti musely by byť rozhodne v úvahe pri voľbe prostriedkov pre zaokrytie oných potrieb. Je to nesporné plus. Ale čo potom s členmi stavovského telesa, neorganizovanými v predkorporatívnych organizáciách? Mohli by tí vypadnúť? Či by bola spoľahlivá záruka spokojného riešenia veci spoločnej? Či by sa nebolo treba obávať, že toto riešenie stalo by sa vhodným nástrojom individualistického atomizovania spoločnosti? Prinajmenej musíme pripustiť, že by to budilo dojem nedôvery neorganizovaných. Títo, súc v prevahe počtom, vedeli by získať na svoju stranu mienku verejnosti. A tak tento nový organizmus začal by odumierať už prv, ako by sa narodil.

Záujem veci sám sa dožaduje, aby v kolégiu voličov, vedľa predkorporatívnych organizácií, boli *členovia jednotlivých stavov*, *uvedení v stavovskom so-*

zname. Je to žiaducné už aj z tej príčiny, aby všetci participovali priamo na zodpovednosti voličov a kompetentnosti ich authority (rady).

Pri voličskom práve žien možno súhlasiť s Jean de la Gressay, aby sa im to právo pripísalo u všetkých stavov.³⁴⁷ Veď aj ony podliehajú, tak ako muži, prosperite, prípadne fiasku tej novej inštitúcie. Je teda logické, prirodzené a spravodlivé, aby z ich stránky dobru, plynúcemu z celkovej prosperity určitého stavu, predchádzala určitá zodpovedná práca, a prípadnému zlu zase aj vlastná vina na ňom.

Štruktúra korporatívnych rád.

Majú byť miešané (zamestnávateľ, robotník), alebo oddelené? Vo väčšine prípadov stavovské práce sú spoluprácou zamestnávateľov a zamestnaných. Obaja majú spoločné záujmy; zaiste ale majú aj svoje špeciálne vlastné, odlišné záujmy. To je skutočnosť, ktorá sa nemôže zanedbať. Spoločné záujmy sa dožadujú zástupcov s oboch strán, a odlišné, vlastné každému druhu, zase rovnakého zastúpenia, a to efektívne a početne, aby sa nemohla uplatniť sila jedného na úkor práva druhého.

Teda zastúpenie v korporatívnych radoch by bolo smiešané a rovnaké, paritné, a to nielen so stránky zamestnávateľov, ktorí nesú zodpovednosť nielen za hospodársky stav, ale aj za funkciu sociálnu, na jednej strane, a so stránky zamestnaných vo všetkých ich variáciách, na strane druhej, ale rovnosť aj — a to platí hlavne o zamestnávateľoch — v zámožnosti, bez ohľadu na to, či je zamestnávateľ väčší alebo menší, aby sa znemožnil nátlak silnejších na slabších.

Táto biparciálna základňa: kapitál — práca, zamestnávateľ — zamestnaný, platí vo všeobecnosti. Ale

³⁴⁷ Jean Brèthe de la Gressaye, *Le Syndicalisme, l'organisation professionnelle et l'État*, Paris, Sirey 1931, str. 325.

kde je práca viac špecializovaná, musela by byť báza širšia, aby sa dosiahlo rovnováhy v podmienkach zainteresovaných a tak harmonie záujmov.

Jarlot kladie za podklad zastúpenie v podniku: riaditeľstvo, inženieerstvo a robotníctvo.³⁴⁸ *Jean Brèthe de la Gressay* žiada v zastúpení podniku v korporatívnej rade zvláštne miesto pre technikov a pre poľnohospodárstvo, favorizuje španielske riešenie, kde majú miešanú radu, zostavenú zo šéfov dorábania (vlastník, farmár, nájomník) a z poľnohospodárskych robotníkov, a *druhý*, ktorý by sdružoval na jednej strane len vlastníkov, na strane druhej farmárov a nájomníkov.³⁴⁹

Toto, čo sme dosiaľ povedali, predpokladá už dobrú vôľu na oboch stranách: u zamestnávateľov a aj u zamestnaných. Ale skutočnosť je taká, že tá dobrá vôľa nie je vždy. Najobvyčajnejšie je to u zamestnávateľov, že sa nechcú smieriť s myšlienkou organizácie, lebo necítia potrebu sociálnej spravodlivosti; vyhýbajú kolektívnej smluve. Čo robiť v tomto prípade? Podrobiť sa neochote a bezcitnosti nejakej anonymnej spoločnosti? Odpovedať kladne by znamenalo dať súhlas k bezpráviu, lebo tým by sa dal voľný priechod sile, nezodpovednosti a všetkému, čo so sebou doniesla v ére hospodárskeho liberalizmu.

Keď dobrá vôľa chýba, kto je kompetentný zlomiť odpor? Nemôže to byť iný ako strážca práva a spravodlivosti a ochranca všetkých, ale hlavne slabých — štát.³⁵⁰

Do takejto, štátom vyvolenej korporácie, nie sriadenej, rešpektíve do jej rady mal by menovať štát

³⁴⁸ G. Jarlot, S. J. Le régime corporatif et les catholiques sociaux, Paris, Flammarion 1838, str. 228.

Jean Brèthe de la Gressay v citov. diele, str. 323.

Viď *Rerum Novarum*, prekl. Vašek II. vyd., Olomouc 1935, 27; *Quadragesimo anno*, prekl. Vašek, Olomouc 1934, 49; Porovnaj tiež *Duthoit*, *Par une autorité corporative*, *Semaines Sociales*, Angers 1935, str. 88.

zástupcov pre zamestnávateľov a zamestnaných? Alebo azda niektorá politická strana? Keď uvážime, že ich priamym poslaním je hájiť záujmy stavu, nesmieme pripustiť, aby ich vláda menovala, lebo treba počítať s tým, že ich menovaniu by musely predchádzať isté služby pre tú ktorú stranu a v dôsledku toho, takto menovaní zástupcovia by boli náklonní byť viac zástancami záujmov strany ako stavu. Týmto by bolo všeobecné stavovské dobro ohrozené. Koho teda poveriť touto voličskou funkciou do korporatívnej rady? So strany *zamestnaných*, teda do sekcie zamestnaných volili by svojich zástupcov sami zamestnaní a predkorporatívne zamestnanecké organizácie ako také. b) Ale u *zamestnávateľov*? Mohlo by sa stať podobne? Nie. To by znamenalo ohrozenie trvalého všeobecného dobra. Keby totiž zamestnávatelia sami menovali všetkých zástupcov, menovali by iste takých, ktorí so svojimi egoistickými sklonmi postupovali by čo najviac za hmotnými dobrami bez ohľadu na zamestnaných a na všeobecné dobro. Ich konečná meta: čo najväčší zisk, viedla by ich k tomu, že, povedzme, vo výrobe, za priaznivých takých podmienok zamestnali by veľké množstvo robotníkov, aby čo v najkratšom čase produkovali čo najviac, aby za nejaký čas, za nepriaznivých podmienok, zvýšili štatistiku nezamestnaných, možno aj o 20%, alebo aj viac. Takto by život bol nielen hospodársky v stálej neistote, bez stability, ale nemohlo by sa ani len pomyšľať na spoločenský pokoj a pevný rád. Teda by sa tu mohla brať azda stredná cesta. Časť zástupcov by menovali *sami zamestnávatelia* zo seba a druhú časť by menovala *vláda*. Ale museli by to byť ľudia bez bočných zámerov, kompetentní a hlavne majúci smysel pre spravodlivosť.³⁵¹

³⁵¹ Vo Švajciarsku sú volení zástupcovia do paritných komitétov syndikátmi robotníckymi a zamestnávateľskými. V Portugalsku, a tak bolo aj v bývalom Rakúsku, časť ich volia syndikáty a časť menuje vláda. V Taliansku a v Nemecku však

Kompetencia korporatívnych rád.

Aká by bola kompetencia týchto korporatívnych rád? Aké by mohly mať práva? To je priamo závislé od ich cieľa, od ich prírodných funkcií. Teda musíme najprv pohovoriť o funkciách korporácií.

Činnosť korporatívna. Priamym predmetom činnosti stavovských korporácií je *všeobecné dobro stavu*. Musíme teda vychádzať z neho. V čom je? Ktoré sú jeho podstatné prvky? Už sme o nich hovorili. Tuná ich len vymenujeme. Sú tri druhy: *čisto hospodárske, sociálne a politické*.

1. Prvky rázu *hospodárskeho*: Sú to prvky, ktoré sa týkajú síce všetkých zainteresovaných v podniku, ale predovšetkým a priamo sú vecou zamestnávateľov, prípadne riaditeľov podniku. Prosperita určitého podniku, kvantum produktov, ich kvalita, ich predajná cena stabilná, stabilita a spravodlivosť v produkcii; dobré vzťahy obchodné, poľnohospodárske; dobrý vzťah s bankami; dobrý trh, odpredaj a pod.

2. Prvky rázu *sociálneho*: človeka dôstojné pracovné podmienky, dĺžka pracovnej doby, odpočinok, spravodlivé rozdelenie ziskov, dobrý pomer medzi zamestnávateľom a zamestnaným (vlastníkom a farmárom); možnosť zdokonaľovania sa vo svojom obore členov stavovského telesa a ustanovenie spoločného fondu, v hocijakej forme, poistenie a pod.

3. Prvky rázu *politického*: individuálna sloboda a verejná stavovská reprezentácia, potrebná pre vec stavovskú.

Činnosť, ktorá vyžaduje všeobecné dobro, načrtnuté tu v jeho podstatných prvkoch, treba prideliť inštitúciám korporatívnym. Teda, ako prvky všeobecného dobra, tak aj funkcia inštitúcií korporatívnych bude trojakého druhu: hospodárska, sociálna a politická.

tých zástupcov do paritných komitétov menuje vláda. Týmto však potrebná stavovská sloboda je illuzórna; život hospodársky priamo v službách politiky, alebo jej podriadený.

FUNKCIE INŠTITÚCIÍ KORPORATÍV- NYCH.

A) *Hospodárske.* — Vezmime po poriadku tie prvky všeobecného dobra:

1. *Prosperita stavovská.*

Produkčná prosperita je priamo závislá od niektorých predpokladov, ako sú: prvotné látky, potrebné k spracovaniu, stroje, trhové odbytiská produktov, s tým spojené dobré obchodné služby. K tomuto sa žiada pomoc pri zásobovaní surovinami, strojov, v obstarávaní dodávateľov; uzavretie kolektívnych smlúv s dodávateľskými korporáciami, obstaranie a zaistenie vhodného nákupu, určitá ochranná služba kúpeného tovaru; postaranie sa o dobrý obchodný chod, vyhľadanie, zaistenie a rozšírenie obchodných odbytísk a rozšírenie ich obhajobou produktov národných pre vyrobený tovar; určenie spoločných podmienok dovozných a vývozných pre tovar, prípadne úverových a pod.

2. *Produkcia.*

a) *Kvantita.* Od r. 1929 celý svet prežíva vrcholnú krízu. Dnes je už skoro všeobecný názor, že jedna z najzákladnejších príčin tejto krízy bola, hospodárskym liberalizmom umožnená *nadprodukcia*, podporovaná veľkou infláciou úveru, pokrokom technickým, delbou práce, takzvanou racionalizáciou.

Aby sa zabránilo nadprodukcii, treba poznať konzumnú kapacitu trhu a podľa toho organizovať produkciu, a to nielen v jednom podniku, ale medzi všetkými podnikmi toho istého produkčného druhu, určiť vopred zistenej produkčnej kapacity spravodlivý produkčný kontingent medzi nimi; podľa potreby rozšíriť podniky a zamedziť každé podnikanie, ktoré by ško-

dilo všeobecným záujmom stavu. *Karol Maurras* to výstižne povedal: „Dobro nevází v nahromadení vecí, ale v ich usporiadaní, v harmonii, v ráde.³⁵² A *Fr. Baconnier* dodáva, že rád treba predovšetkým hľadať v tom, aby sa produkcia prispôsobila konzumným potrebám.³⁵³

b) *Kvalita*. Ak je pravda, že v hierarchii hodnôt tohoto sveta je na prvom mieste človek, a že všetko má byť v jeho službách pre neho, je logické a prirodzené, že produkty majú byť ľudským potrebám čo najprispôsobilejšie, čo najkvalitnejšie.

Ale aj keby sa zabudlo na túto účelnosť stvorených vecí, keby sa zabudlo na ľudskú dôstojnosť a poprely by sa jej práva, kvalita ostáva predsa len dôležitým činiteľom po stránke hospodárskej a sociálnej. *J. Salzmann*, viceprezident alsaskej asociácie vinohradníkov, povedal, že jedným z najlepších prostriedkov proti nadprodukcii je klásť dôraz pri produkcii na kvalitu. Výsledok je dvojaký, hovoril: *produkcia sa zmenší a konzum zväčší*.³⁵⁴

Ak sa má dosiahnuť rovnováha medzi produkciou a konzumom, čo je predným predpokladom pre dobrý hospodársky život, hlavne jeho stabilitu, a ak je hodné priznať precedentné právo človekovi tu na svete — čo musí byť, — treba dbať o kvalitu produktov. Konkrétne: zabrániť nedokonalú produkciu produktov hociakého druhu v továrňach; zaviazať roľníkov k sejbám len zdravého semena; dozerať na mlynárov, aby dávali čistú múku; na pekárov, aby len z čistej múky piekli a pod. Takto sa nielen zväčší vnútrozemský konzum, ale sa otvorí aj nové trhy v zahraničí. A z toho plyní zas nový zisk dvojakého druhu: *hmotný* a

³⁵² Citov. vo *Fr. Baconnier*, *Le Salut par la Corporation*, Paris 1935, str. 175.

³⁵³ Tamtiež.

³⁵⁴ Tamtiež, str. 196.

morálny: dôvera ľudu, cudziny. Týmto možno dosiahnuť aspoň relatívnu stabilitu cenovú a produkčnú.

3. *Spoločenské stavovské služby*; finančné, technické, vedecké, koordinačné zhodnocovacie a obranné.

Stavovská hospodárska práca nie je nijakým zvláštnym výsekom životným, úplne sebestačným. Už to, že je to spoločenský život v širšom živote spoločenskom, je jasným úkazom závislosti.

Jej cieľ: zaistiť život a napomáhať jeho rozvoj, aby mohol byť dosiahnutý, žiada nevyhnutne pomoci. Časove aj miestne ľudské potreby zaznamenávajú krivku: od maxima k minimu a opačne. Mnoho ráz je prechod náhly, inokedy zas vplyvom nepriaznivých konjunkturálnych podmienok ocitne sa stav pred úlohou, na ktorú dosiaľ nebol pripravený ani finančne, ani technicky. Žiada sa pomoc: a) *obstaranie úveru*. To je faktor veľmi dôležitý, ale nie jediný.

Vzhľadom na zvýšené životné požiadavky musia byť kvalitnejšie aj produkty, nech sú už hociakého druhu. To si žiada b) *štúdiá, vedeckého bádania*.

Na produktívny život je viazaný život obchodný ako vnútrozemský tak aj zahraničný. c) *Spoločlivé smernice* pre túto službu obchodnú sú nadmieru dôležité.

Ako s procesom produktívnym, tak aj s procesom úverovým a obchodným je úzko spojená aj d) *otázka práva*. S jej vyriešením alebo padá, alebo ožíva otázka stavovská. Tieto služby očakávame od stavovských rád.

4. *Obrana spoločných stavovských záujmov.*

Je nesporné, že určité územie má živiť predovšetkým svojich členov. Práca, ktorou zem, prípadne jej produkty formovali, kultivovali, už hociakým spôsobom, somkla týchto ľudí s tým územím čo najužšie a zaistila im prvenstvo v onom okruhu. Je preto žia-

ducné, aby sa nielen v politickom, sociálnom, ale aj v hospodárskom živote chránily záujmy pracujúcich domácich pred vystaľovalcami, cudzincami, alebo aj inými príživníkmi, obmedzovaním prisťahovalectva.³⁵⁵

Pre tých, ktorí sú už tam, alebo sa im povolí príchod a práca, aby sa daly určité podmienky, vzťahujúce sa ako na zamestnávateľov, tak aj na zamestnaných. Tieto podmienky by vylúčily akcie cudzích prvkov, v hospodárskom liberalizme umožnené a tak nešťastné pre záujmy národohospodárske, a boly by zárukou integrity práv a slobôd svojich členov.³⁵⁶

Obrana týchto stavovských záujmov celonárodných, alebo celoštátnych by bola sverená stavovskej korporácii, veď to je jej priamym predmetom.

Toto opatrenie je za istých podmienok úplne oprávnené. Je len otázka, či by bolo aj uskutočniteľné. Odpoveď môže byť á n o, ale aj n i e. Nie v tom prípade, keby ostal v platnosti zákon z r. 1867 o *anonymných spoločnostiach*, ktorý odosobnil kapitál a tým urobil neznámym pojem zodpovednosti. Odosobnil kapitál tým, že umožnil ovplyvňovať celý hospodársky život niekoľkými finančníkmi, akcionármi a tak ho urobil od neho závislým, a vedúci, správcovia podnikov hociakého druhu, so svojimi akciami v percentuálnej miživej menšine, lebo bez nich necítili sa byť povinní mať zodpovednosť za celý podnik.

Týmto sa dostal život hospodársky do rúk niekoľkých jednotlivcov, do rúk olygarchie, ktorá, reprezentujúc miliardové akcie hospodárske, sama vložila do nich len malú sumu osobnú. Milióny ľudí nepozná mená týchto vplyvných osôb. Neznámosť zas iluzór-

³⁵⁵ Porovnaj opatrenia proti Baťovi v Nemecku zo 4. júla 1935; vo Švajciarsku z 12. júla 1935.

³⁵⁶ Porovnaj akciu v tomto smere vo Francúzsku obchod. komôr v Douai zo 6. nov. 1934; vo Fougères z 8. nov. 1934; požiadavky komitétu na obranu korporatívnych záujmov obuvníckych v Paríži z 21. febr. 1935.

nou robí každú zodpovednosť. Za tohto stavu nezodpovednosti nemožno očakávať nijakú snahu o rovnováhu medzi komzumom a produkciou. *To je režim bez zodpovednosti vedúcich a pod bezzáväznou diktatúrou kapitalizmu.*

Aby teda korporácia mohla dosiahnuť svojho cieľa, muselo by sa zúčtovať raz navždy s týmto režimom. Ako? Možno sa prikloniť k názoru P. Luciusa, ktorý hovorí toľto: V anonymnej spoločnosti sú dva druhy záujmov: *záujmy podniku* a *záujmy kapitálu*. Každý z nich by mal byť *zosobnený*. Treba, aby každý podnik mal (dostal) jediného zodpovedného vedúceho, ktorý by mal autoritu, úmernú jeho zodpovednosti a bol by verejnosti známy. Osobná zodpovednosť by sa vzťahovala na všetky produkty podniku. Bol by to vedúci *stály*, s výhradou zlého vedenia, *amovibilný*.

Akciónári spolu shromaždení by boli povinní menovať kompetentnú osobu, ktorá by bola dostatočne honorovaná a ktorá by dostala plnú moc kontroly nad vedením, správou spoločnosti. Ona by bola osobne zodpovedná za ich dobrá. Bola by tiež zúčastnená ako časť vo zvláštnom telese kontrolórov, ktorých finančná zodpovednosť by bola rovnako záväzná.³⁵⁷

Keby išlo o sriadenie nových podnikov, musela by k tomu dať súhlas korporatívna rada na výzvu vlády. Iba takto by mohla byť funkcia podnikov orientovaná k všeobecnému dobru stavovskému a štátnemu.

V prípade, že by korporatívne rady zamietly sriadenie nových podnikov, spor by riešil vlastný tribunál, složený zo zástupcu novožiadanej veci a korporatívnej rady.

Mathon takto označuje hospodársku funkciu korporácie: 1. bráni kolektívne záujmy, 2. ukladá producentom disciplínu vzhľadom na všeobecné záujmy,

³⁵⁷ Lucius P., *Révolution du XXe siècle*, uveď. v Fr. Baconnier, citov. diele str. 167. n.

3. berie si na starosť industriálne a komerčné služby všeobecných záujmov.³⁵⁸

B) *Funkcie sociálne korporatívnych inštitúcií.*

Za základ máme znova podstatné sociálne prvky všeobecného dobra stavovského. Ktoré sú to? a) Práca a jej podmienky, dĺžka pracovnej doby, hygiena, odpočinok, mzda a jej modality, bezpečnosť proti nezamestnanosti, priaznivé podmienky pre rodinný život, b) technické vzdelávanie, náuky, c) dobrý pomer medzi zamestnávateľmi a zamestnanými, d) sociálne poistenie, e) platené prázdniny atď.

1. *Práca a jej podmienky:* Prečo pracovať? Čo je cieľom práce? V hospodárstve liberálnom, v hospodárstve zisku, bolo to vyjadrené veľmi jednoducho: „*obohatiť sa!*“ Impulzom k tomu bola nesriadená túžba po bohatstve, ktorá bola aj *zákonom* aj *právom*.

Pre nás je práca čosi iného. Je to *osobná potreba*: „Pracovať znamená vyvíjať činnosť za tým cieľom, aby som si zaopatril prostriedky, ktoré sú potrebné pre rozličné životné potreby a zvlášť na uhájenie života.“ „V pote tváre budeš jesť svoj chlieb“. (I. Mojž. 3, 19.) A tak ľudská práca nesie na sebe dvojakú známku: predovšetkým je *osobná*. Lebo konajúca sila je v osobe a je plným vlastníctvom toho, kto ju uvádza v činnosť a ktorého prospechu má slúžiť. Ďalej, že je *potrebná*, lebo človek potrebuje plody práce, aby si uhájil život. No, uhájiť si život je príkazom samej prirodzenosti a tú treba poslúchať veľmi starostlivo.“³⁵⁹ Slovom cieľ práce je zadosťučiniť rozličným potrebám ľudským, predovšetkým zachovanie života.

Pripojme k tomu ešte ten dvojaký rys: osobnosti a potreby.

³⁵⁸ La Corporation, base de l'organisation économique, str. 10 n. uved. v G. Jarlot, S. J. cit. d. str. 229.
R. N. 34. prekl. Vašek, II. vyd.

a) *Rys osobnosti*. To znamená, že je viazaná na človeka, že je neodcudziteľná. To má ďalekosiahly význam. Predovšetkým, že prácu nemožno pokladať za kúpnopredajnú vec,³⁶⁰ ale za vec, pri ktorej treba myslieť na osobu, na jej potencialitu fyzickú aj intelektuálnu, na jej práva a povinnosti osobné, rodinné, občianske, sociálne a náboženské. To znamená, že ani pri kvantite, kvalite a intenzite, ani pri hygiene, bezpečnosti, pracovnej dobe, nesmie presahovať rámec potenciality a dôstojnosti osoby ľudskej. Ináč by to znamenalo prehodnotenie a prevrátenie hodnôt a tým by sa narušil sám prirodzený rád.

b) *Rys potreby*. Život a jeho každodenné zdokonaľovanie až do najvyššej možnej podobnosti s Bohom je najvyššou povinnosťou, najvyšším príkazom. Práca je k tomu najobyčajnejším prostriedkom. Teda tiež potrebou. Ale práca nie je bezprostredným prostriedkom k zachovaniu a zveľadeniu života. Ona je prostriedkom nevyhnutným pre dosiahnutie bezprostredného prvku, potrebného pre život. A tu sme pri koreni veci. Práca, aby dosiahla svojho cieľa, musí sa zameŕňať za najvhodnejší, miestu a času najprimeranejší prostriedok, — u nás za *mzdu* — nech je už v hociakej forme.

Keďže rys potreby práce je taký *pre životnú potrebu*, ktorá je jej priamym predmetom, jej výmena musí byť úmerná životnej potrebe, už či je to potreba individuálna, alebo rodinná. A takto rys osobnosti a potreby sú neoddeliteľné a podľa prirodzeného rádu vecí dožadujú sa rešpektovania celej osobnosti ľudskej a jej zachovania.

Ale nezabúdajme na človeka poadamovho, ešte zkazenejšieho vlastnou vinou a náklonného k nerešpektovaniu rádu Bohom chceného, alebo k jeho rešpektovaniu len *individuálne, ale nie sociálne*.

³⁶⁰ Viď liberalizmus.

Tak isto treba uvážiť, že väčšina ľudí pracuje na cudzom majetku, s cudzími prostriedkami, slovom, že *je potrebná vzájomná závislosť práce a kapitálu*. Vzhľadom na túto závislosť a vzhľadom na egoistické ľudské sklony treba dať určité presné, trvalé a záväzné medze, ktoré by boli istou zárukou pre dosiahnutie cieľa práce, pre rešpektovanie pri tom osobnosti ľudskej a jej plnej dôstojnosti.

Čo treba rozumieť pod touto medzou? Treba rozumieť *zákony záväzné pre všetkých členov stavovského telesa, a to ako so strany hospodárskeho, tak aj so strany sociálneho života*.

Oprávnenosť tejto požiadavky je jasná už aj z toho, že individuálna pracovná zmluva nestačí. Veľmi jasné svedectvo toho máme z celého 19. storočia. V takom kontrakte, aby skutočne bol spravodlivý, musí byť aspoň rovnosť na oboch stranách kontrahentov. A to je veru málokedy, keď stoja proti sebe zamestnávateľ a robotník izolovaní. A takto je to nielen s robotníkmi, ale s celým personálom v podnikoch určitého stavu. *Musí sa teda upraviť jeho právny stav aspoň všeobecnými zákonmi*.

2. *Učenie, technické náuky*. Azda ani jeden z dôsledkov hospodárskeho liberalizmu nebude svet tak dlho pociťovať ako ten, že znemožňoval svojím dramatickým článkom o voľnej súťaži priamo aj nepriamo *zdokonaľovanie sa v zamestnaniach*. Bol to akt, ktorý nielen že neuznal sociálny charakter práce, a tak sa stal najnebezpečnejším nástrojom verejných záujmov a pokoja, ale stal sa aj jedným z najväžnejších a najbohatších zdrojov hospodárskej krízy a tak aj nedostatočnosti, slabosti národa. Ako? — Zisk! To bola najvyššia meta. Ale dostať sa k nej nebolo možné ináč, ako bojom, zápolením s inými, len za cenu veľkých obetí. No, *bojovať aj obetovať, a predsa ostať na živu, je možné zase len za cenu inej obeti*. A touto obeťou

bolo robotníctvo obojeho pohlavia od veku najútľejšieho.

Náklad konkurenčného boja si nevyhnutne vyžiadal podpory. A tú našiel vo forme snižovania mzdy, alebo — a to nás tu najviac zaujíma — v hľadaní a najímaní síl najlacnejších. To boli pred kvalifikovanými robotníkmi nekvalifikovaní, pred stálymi nestáli, pred mužmi ženy, pred dospelými deti. Takto sa stala kvalifikácia robotníctva vlastne príťažou pre robofništvo, vzhľadom na ich oprávnené vyššie požiadavky. V dôsledku toho odborné vzdelanie, „učenie“, tovaryšstvo a majstrovstvo stali sa vlastne neznámymi a zbytočnými. *Učenie sa zanedbávalo.*

Kam to spelo? K dnešnému bolestnému stavu. Dnes po vytriezvení s opojenia neskrotenej slobody, keď ľudstvo začína chápať svet v jeho pravom hierarchickom hodnotnom složení a cieľuprimeranosti, vidí jasne, že rozličnosť ľudských potrieb, ich kvalita a intenzita vyžaduje si aj kvalitných produktov, ale tieto zase predpokladajú kvalifikovaných ľudí. A tých je ešte stále málo. Tak sa stane, že aj pri možnosti práce pre nekvalifikovanosť nemôže sa umiestiť a zamestnať množstvo ľudí. Najviac to pociťuje cudzina, ktorá pri najlepšej snahe nemôže sa zbaviť kvalifikovaných síl cudzích. Tak vo Francúzsku vyhlásil *Pichon*, generálny tajomník Unie hutníckych a baníckych podnikov, na valnom shromaždení dňa 21. febr. 1935: „Kríza, ktorá vrhá toľko robotníkov do nezamestnania, ukazuje, že sú potreby robotníkov kvalifikovaných také, že za dnešného stavu pracovný trh nemôže im zadostučiť.“³⁶¹ Tento stav nie je ešte ani dnes prekonaný. Preto treba *organizovať a zaistiť odborné učenie robotníkov*. To je ďalšou sociálnou funkciou inštitúcií korporatívnych.

3. *Dobrý pomer medzi zamestnávateľmi a zamestnanými* Pre život a jeho rozvoj je nanajvýš žiaducný

³⁶¹ Citov. v F. Baconnier u. d. str. 203.

pokoj sociálny, ten pokoj, ktorý nazval sv. Augustín „*tranquilitatis ordinis*“.³⁶² Je to aktívny pokoj, pokojný rozvoj rádu v spoločnosti; *harmonický rozvoj spoločenského života*. Je to predovšetkým *pokoj vnútorný, pokoj, vyrastajúci zo správneho pomeru a zo spoločensťva s Bohom*. Tento pokoj je bázou aj pokoja vonkajšieho.³⁶³ Je preto najvyšš žiaducné, aby aj hospodársky život bol tomuto pokoji najpriaznivejší.

Avšak život hospodársky je spleť vzťahov, závislostí, pomoci atď. Vzťah medzi zamestnanými a zamestnávateľmi (kapitál a práca); medzi priemyselníkom a roľníkom, roľníkom-vlastníkom a farmárom a všetkých týchto s obchodníkmi. Je tu istá odkázanosť druhu na druhu, akési spoločensťvo záujmov, ktoré ich nevyhnutne spojuje. Ale pritom každý jednotlivý stav a v stavoch rozličné špeciálne sekcie majú aj záujmy vlastné, kontradiktorné. Z toho vznikajú medzi zmienenými spory, konflikty, nech sú už motivované hocijako. V záujme hospodárskeho života a v záujme spoločenského života vôbec treba tieto spory riešiť, prípadne im predísť. To je ďalšou potrebnou funkciou korporácií.

Práca všetkých členov podľa požiadaviek všeobecného dobra stavovského.

Na túto sudcovskú a jurisdikčnú funkciu sa viaže iná funkcia, ktorú možno nazvať slovom *disciplinárna*. Práca stavovská, povedzme, v určitom podniku, je to nepopierateľne práca hodnôt s hodnotami, už či sú to hodnoty hmotné, mravné, alebo intelektuálne. Slučovanie týchto hodnôt deje sa pre dosiahnutie nových hodnôt, aby sa takto mohlo zadosťučiniť potrebám pracujúcich a publika, konzumentov.

³⁶² De Civit. Dei, 19, 13.

³⁶³ Sv. Tomáš, II. II. qu. 29, a. 1.

Tento výsledok možno dosiahnuť iba tak, keď sa ponechá každej hodnote vlastné miesto a keď každá vlastná hodnota na vlastnom mieste vykoná svoju úlohu bez škody hodnoty inej. Aby sa tak dialo, *má každý podnik svoje vlastné špeciálne pravidlá*. Tieto sú záväzné pre každého pracujúceho člena; *majú byť zárukou pre ochranu záujmov celého stavu a každého člena zvlášť*.

Ale rebelia rajska neustáva. Nectnosti sa dáva často prednosť pred ctnosťou. V dôsledku toho, často sa porušujú tieto normy a neoprávnene sa zasahuje do dobra a práva hmotného aj duchovného. Je preto potrebné zamedzovať takýmto činom príslušnými opatreniami, prípadne výdatný zdroj zlého čo najskôr vy-sušiť.

3. Sociálne poistenie a sociálna pomoc.

Človek na ceste k cieľu pozemskému aj večnému, nadzemskému, je viazaný celou hĺbkou povinností. Tie sú pre neho zákonom. On ale pri tom ostáva vždy len človekom, tvorom krehkým, vystaveným všetkým ťažkostiam a prekážkam, pri ktorých sa skôr neskôr zastaviť musí. Sú to: *choroba, staroba, nezamestnanosť, neistota, riziko v práci* atď. Pri každej z týchto a mnohých iných sa zastaviť musí.

Práca ako prostriedok na zadosťučinenie skoro všetkých potrieb, je stiahnutá na isté minimum, keď nie je anulovaná. Pri tom záväznosť povinností ostáva, lebo tie sú viazané na život. Je preto nevyhnutné postarať sa o to, aby život všetkých členov určitého stavu a vôbec stavov, nech sú už na hociktorom mieste v hierarchii stavovskej, bol zaistený a mohol sa rozvíjať, kým sa ináč nerozhodne shora, jeho Stvoriteľom.

Ako prostriedok k tomu opatreniu by prišli do úvahy: *pokladnice, podpory, výslužby, nemocničné, pre nezamestnaných; poistenie proti úrazu, invalidné, sta-*

robné; lacné bývanie a pod. Táto úloha by tiež pripadla korporáciám.

Týmto sa logicky ukázalo zo samej podstaty všeobecného stavovského dobra, aká činnosť je potrebná, aby sa všeobecné dobro zachovalo a zveľadilo, aby každý člen príslušného stavu našiel v ňom svoje osobné, prípadne rodinné dobro *potrebné a užitočné*.

INTEGROVANIE KORPORÁCIÍ DO ŠTÁTU.

Takto sú sriadené stavovské korporácie, každá pre svoju vlastnú úlohu: pre obranu vlastných stavovských záujmov. A je tak dobre, veď ich vlastnou a najprednejšou úlohou je práca pre všeobecné stavovské záujmy. Tak sa o tom vyjadril sám sv. Otec Pius XI.: *„V týchto organizáciách záujmy spoločné celému stavu zaujímajú prvé miesto“*.³⁶⁴

Ale nezabúdajme na celkový cieľ stavovských organizácií. Ten je: *zbaviť sa ideologie a praxe individuálneho a kolektívneho liberalizmu: odstrániť triedny boj a zaviesť pomocou organizmu hospodárskeho a sociálneho stabilný, ale pri tom dynamický rád hospodársky a sociálny*.

V čom je tento rád? V harmonickej spolupráci všetkých ľudí v spoločnosti za spoločným cieľom časným a večným. Lev XIII. to krásne povedal: *„Svornosť tvorí krásu vecí a rád, naopak, zo stáleho zápasenia nevyhnutne vzniká zdivočelá zosurovelosť a zmätok“*.³⁶⁵

Sriadením inštitúcií korporatívnych je síce sriadený rád *statický* v oblasti každého stavu, ale nie je postarané o rád *dynamický*. Takto jednotlivé stavy pracujú vedľa seba a len pre seba. A treba počítať s tým, že ako individuum vie byť sebecké, tak rovnako vie byť

³⁶⁴ Qu. A. 85.

³⁶⁵ R. N. 15.

sebecký aj korporatívny orgán. Rád sociálny by ostal iste pri tomto sriadení iluzórny.

Nad všeobecným dobrom stavovským stojí ešte všeobecné dobro národné, štátne. Treba preto koordinovať tieto sily medzi sebou a usmerniť ich k všeobecnému dobru národnému. *Pius XI. hovorí, že medzi stavovskými záujmami vyniká, „aby sa čo najviac pestoval v každom stavu smysel pre spoluprácu, pre všeobecné dobro v štáte“.*³⁶⁶ Starosť a vlastne jediný smysel štátu je starať sa o toto všeobecné dobro.³⁶⁷

Starosť o všeobecné dobro stavu patrí organizácii korporatívnej, ale o všeobecné dobro celej spoločnosti patrí štátu. Preto je potrebné upraviť, koordinovať stavovské korporácie medzi sebou a vo vzťahu k štátu.

Ide o to, aby sa upravil život hospodársky tak, aby vedel a mohol dosiahnuť svojho cieľa. Ten cieľ je, *aby celok spoločenský a každý jednotlivý člen mohol dosiahnuť všetkých prostriedkov a dobier, ktoré potrebuje nielen k zachovaniu, ale aj k zveľadeniu života až do miery najvyššej.* To je možné ale len upravením správneho pomeru mzdového a správneho pomeru cien tovaru rozličných hospodárskych odvetví, ako poľnohospodárstva, priemyslu a iných. Toto je akýmsi predpokladom k tomu, aby rozličné odvetvia hospodárske spojily svoje sily svorne k tomu, aby tie potrebné dobrá vedely alebo vyťažili zo zeme, alebo produkovať a aby si boly vzájomne nie prekážkou a nemiestnou konkurenciou, ale pomocou v zdokonalení.³⁶⁸ Z toho je jasné, že tu ide o *program*, ako hovorí *P. Chanson, korporatívny, medzikorporatívny a národný.*³⁶⁹

³⁶⁶ Qu. A. 85.

³⁶⁷ R. N. 28.

³⁶⁸ Qu. A. 75.

³⁶⁹ V cit. d. str. 191.

Potreba spolupráce rozličných stavov.

Táto potreba vyplýva z nevyhnutnosti prispôbiť produkciu ku konzumu. Iba takto je možné dosiahnuť rovnováhy v hospodárskom živote a tak aj sociálneho pokoja. Platí to o všetkých odvetviach, ale hlavne o tých, ktoré sú priamo závislé a vzájomne sa doplňujú. *Konkrétne:* pestovanie cukrovej repy, jej zužitkovanie je rozlične možné: cukor, lieh a pod. Aby sa zamedzila konkurencia cien, aby tak sa mohlo dosiahnuť určitej stability cenovej, je potrebné so strany štátu určiť kvantum produkčné, povedzme pri alkohole. V dôsledku toho továrne by sa sdružily a úmerne k tomu určily by kvantum repy. A takto by sa muselo siahnuť k onej proporcionalite aj v iných odvetviach, ako u dorábateľov zbožia, u dodávateľov uhlia, dreva z cudziny a pod.

Takto by došlo k sriadeniu *medzikorporatívnej rady, alebo komory*, ktorá by bola akýmsi sprostredkovateľom medzi jednotlivými korporáciami a štátom. V dôsledku toho by mala dva druhy funkcií: a) voči *korporáciám* by mala *funkciu*: vydávať všeobecné predpisy (jurisdikčnú, sudcovskú, disciplinárnu) a povinnosť orientovať činnosť všetkých k všeobecnému dobru.

b) *Voči štátu* by bol akýmsi reprezentatívnym a poradným orgánom všetkých korporácií.

Štruktúra medzikorporatívnej rady.

Bola by asi táto: všetky korporatívne rady by sem vyslaly svojich kompetentných zástupcov. Takto zastúpená medzikorporatívna rada by bola rozdelená na dve hlavné sekcie: a) *sekcia pre práce hospodárske* (roľník, priemyselník, obchodník, bankovník, poisťovateľ). b) K nej by sa družila zvláštna sekcia pre práce skôr intelektuálne, duševné (slobodné stavy, umelci a pod.). Táto sekcia síl duševných by mala svoje zvláštne

odôvodnenie v tom, že by bola účinným orgánom pre orientáciu celého korporatívneho telesa vo smere viac morálnom, viac ľudskom. Tieto dve sekcie by tvorily stály ústredný orgán.

Niečo podobného je v Taliansku pod menom *Nazionale rada korporatívna*, ktorej sa podľa reformy z 20. marca 1930 priznalo právo určiť tarify cien a záväzné predpisy pre všetkých šéfov podnikov jedného stavu.³⁷⁰

c) *Politické funkcie korporácií*: zastúpenie stavov v centrálnej politickej moci štátnej; *zastupovanie práv a záujmov stavovských*.

Čo sa má rozumieť pod touto funkciou reprezentovať práva a záujmy stavovské? Podľa La Tour du Pin³⁷¹ je to verejné vyjadrenie týchto práv a záujmov miesto reprezentovania strán. Je to akýsi vstup do vnútra štátneho organizmu, aby tak korporácie efektívne prispely vláde pomocou, nielen čírou radou, ktorá by radou aj ostala.

Je to potrebné, lebo vôbec možné, aby boli zastúpené korporácie vo vláde? Áno. Keď staviame korporatívne inštitúcie proti individualistickému liberalizmu, čo konáme vo vedomí, že individualizmus stroskotal pozbavením sa autority vôbec a štátnej eminentne. Je teda potrebné reštaurovať autoritu.

Jedným z *Prostriedkov reštaurovania tejto autority* by bolo umožnenie vstupu zástupcov korporácií do parlamentu.

Dôvod? Je len zrejmé, že keď štát má za prvú a vlastne za jedine vlastnú funkciu brániť záujmy všetkých členov medzispoločnosti,³⁷² má tak činiť aj voči týmto stavovským korporáciám. Ak sa im ale stane krivda a nie sú zastúpení regulárne v moci štátnej,

³⁷⁰ Viď J. Brèthe de la Gressaye, *Syndicalisme*, str. 335.

³⁷¹ Cit. d. str. 388.

³⁷² R. N. 27.

vymáhajú si svoje práva spôsobom neregulárnym na vláde, nebezpečnými stávkami, verejnými demonštráciami, manifestáciami, poukazujúc na krivdy. Tým sa ruší pokoj, s ním jednota a podlamuje sa autorita, tak potrebná pre každú spoločnosť.

Aj na to treba mať ohľad, že hlas takej korporácie predsa len hodne viac zaváži, ako hlas individua. A keď je to tak a keď onen hlas korporácií je hlasom skutočných stavovských záujmov a práv, môže mnoho napraviť, prípadne predísť mnohým osudným chybám v zákonodarnom sbore, ktorý je zastúpený len individuálnymi hlasmi.

Konečne u nás, kde sa toľko opierame o demokraciu, a v každom demokratickom štáte, je to zastúpenie logické, lebo vyplýva z povahy demokratického štátu.

V demokracii majú byť zastúpené všetky složky a sily národné. Ale spoločnosť národná, alebo štátna nie je složená len z individuí, ale aj z medzispoločností. Všetky tieto složky majú byť zastúpené v sbore zákonodarnom, teda aj korporácie, veď zákony, vydávané štátom, sa dotýkajú aj záujmov korporácií.

Spôsob tejto reprezentácie.

Maly by byť zastúpené všetky stavy jednou komorou, alebo radou, či každý stav zvlášť, svojou? Musíme vychádzať zo stavovských záujmov. Ide o ne. Je síce pravda, že stavy majú vzájomne spoločné záujmy. Z toho stanoviska by azda bola jednoduchšia a cieľuprimenejšia reprezentácia jednou radou. Ale stavy majú aj svoje vlastné špeciálne záujmy, odlišné. V týchto otázkach by sa už ocitly stavy na šikmej ploche a jedna rada by bola, podľa *La Tour du Pin*, babylonskou vežou.³⁷³

Záujem veci žiada, aby stavovské práva a záujmy boli zastúpené pri štáte jednotlivými stavovskými komorami (poľnohospodárstvo, priemysel, obchod, slo-

³⁷³ Uveď v Baconnier, cit. d. str. 236.

bodné stavy a pod.). Tieto korporatívne rady, predovšetkým krajinské, by sa občas, periodicky shromažďovali prostredníctvom svojich delegátov na hospodárskom kongrese národnom alebo štátnom.

Boly by to v celku dve skupiny: skupiny síl hospodárskych a síl intelektuálnych a morálnych. Takto možno dúfať s R. P. G. - H. Lévesque, že by sa dospelo k politike viac *Iudskej*, viac *morálnej*, ktorá by smerovala zámerne k tomu, aby sa jednotlivým faktorom a záujmom hospodárskym vymedzilo vlastné miesto a priznala vlastná hodnota.³⁷⁴

Shrnutie o funkciách korporácií.

Takto inštitúcia korporatívna by mala dva druhy moci: jedna skoro suverénna, druhá podradná. Prává na poli hospodárskom a sociálnom: dáva pracovné predpisy, určuje pravidlá, spravuje kolektívne vlastníctvo korporatívne, stará sa o medzistavovské kontraktuálne veci ako kolektívne smluvy.

Tu sa zastavuje legislatívna moc korporatívna pod suverénnou mocou štátu a prechádza do štádia konzultatívneho na poli politickom. No, štát, priznajúc im verejnoprávnosť, za daných podmienok musí hlas korporácií rešpektovať. Tak na pr.: Obchodná smluva s cudzinou, týkajúca sa priemyslu baníckeho, alebo železiarskeho, hlavne transformačného, ktorým by sa umožnila konkurencia cudzích výrobkov u nás. Štát je kompetentný prehliadnuť alebo ratifikovať smluvy, ale *po predchádzajúcom dorozumení sa s priemyslovými transformačnými korporáciami.*

Verejným mociam, hocijaká je ich forma, — oblasť politická. — Korporatívnym mociam — oblasť hospo-

³⁷⁴ Lévesque, Le complément normal de l'organisation corporative et la representation professionnelle v Organisation Corporative, Montréal 1937, str. 117.

*dárska a sociálna s určitou rezervou na suverénnu moc štátnu.*³⁷⁵

Shrnujúc stručne systém korporatívny s *G. Jarlotom*³⁷⁶ je trojdielny s týmito funkciami:

a) *Systém hospodársky* popiera nemeniteľnosť, všeobecnosť a absolútnu suverénnosť prírodných zákonov. Pripisuje každému ľudskému činu moralitu a zdôrazňuje, že činnosť individuálna je zároveň aktom sociálnym, a takým má byť.

Proti regulátoru voľnej súťaže a jej norme, ktorá aj ľudské vzťahy meria mierou vecí a týmto dáva prednosť, konečný termín a finalitu, korporácia stavia nový regulátor a novú *normu sociálnej spravodlivosti a sociálnej lásky*, ktorá v hierarchii hodnôt hospodárskeho života na prvé miesto kladie *osobnosť ľudskú* v celej jej plnosti a dôstojnosti.

b) *Systém sociálny* vychádza z prirodzenosti ľudskej, zavrhuje individualizmus, zdôrazňuje sociálnu prirodzenosť ľudskú, organičnosť a hierarchičnosť spoločnosti a priznáva prirodzenosť spolčovaniu sa ľudí.

c) *Systém politický* popiera suverenitu počtu. Dáva prednosť pred hlasovaním atomistickým a egalitným, ktoré triešti spoločnosť práve kompetíciou strán, hlasovaniu organizovanému, ktoré sjednocuje občanov podľa ich potrieb stavovských.

„Korporatívny režim predpokladá štát silný, vymeniatelja práv, sudcu záujmov, ale tento by bol kontrolovaný.“

³⁷⁵ P. Chanson, cit. dielo, str. 201.

³⁷⁶ Cit. d. str. 234 a n.

XI. KAPITOLA.

Organizácia svetového
hospodárstva.

ORGANIZÁCIA SVETOVÉHO HOSPODÁRSTVA.

To, čo sme dosiaľ povedali o korporatívnych organizáciách, o ich potrebe, štruktúre a úlohách, povedali sme s hľadiska ekonomie národnej. Po zistení anarchie v ekonomických národných išlo o úpravu hospodárskeho života v každom národe alebo štáte osobitne.

Ale stačí takto riešiť problém hospodársko-sociálneho života? Netreba ďalšej, širšej práce? ... Treba.

Hospodársky život nie je výlučne národný. Národy a štáty netvoria v ich hospodárskych oblastiach nijaké uzavreté, od ničoho nezávislé celky. Celý známy svet je spjatý komunikáciami všetkých možných druhov. Potreby jednotlivých národov a v nich jednotlivých ich členov sa zaokrývajú plodmi a výrobkami rôznych iných národov a štátov. Existuje svetové, *všespoločenské hospodárstvo*.

Toto hospodárstvo je v rozklade, je anarchické. Sú v ňom heterogénne prvky. Také sú predovšetkým periodické krízy, ktoré neobišly ani jeden štát. Ich dáta? R.: 1815, 1827, 1836, 1847, 1857, 1866, 1873, 1882, 1890, 1900, 1907, 1913, 1920-21 a 1930-31 až do dnešného dňa na 35 kríz cyklických. O ostatných heterogénnych prvkoch tu nechceme hovoriť.

Na tento zvrátený stav pozerajú liberalisti ako na prirodzený, preto nevyhnutný. Ale všeobecnosť, akútnosť anarchie hospodárskeho a sociálneho života nedovolí sa už ďalej oddávať tomuto hospodárskemu fátumu. Anarchia hospodárska je dielo ľudské, preto ľudia ho môžu a aj musia odstrániť. Náš postoj k hospodárskym pohromám musí byť taký, ako ho naznačil prezident USA shromaždeným americkým bankárom r. 1930: „Ekonomisti fatalisti myslia, že krízy sú neod-

vratné . . . Chcel by som im pripomenúť, že to je to, čo sa voľakedy hovorilo o cholere . . . Ak by tieto pohromy bola prijala veda lekárska rezignovane, slabošsky, ako nekontrolovateľné návštevy Prozreteľnosti, ešte dosiaľ by sme sa ich neboli pozbavili. To ale nie je duch modernej vedy. Moderná veda sa pripravuje trpezlivým bádáním, aby mohla determinovať povahu a pôvod choroby a aby mohla určiť preventívne metódy".³⁷⁷

Takéto stanovisko treba zaujať k pohromám nielen národného, ale aj svetového hospodárstva. Krízam možno predísť, preto im treba predísť. Krízy možno odstrániť, preto ich treba odstrániť.

Liberalistická viera, že sa pohromy odstránia samé, bez zásahu ľudského, sklamala. Preto nemôže ďalej byť vedúcou zásadou ani hospodárskeho života svetového. Okrem potreby mravného poriadku nič nie je také naliehavé, ako potreba racionálnej organizácie svetového hospodárstva. Proti anarchii treba postaviť pevný poriadok.

AKO UPRAVIŤ HOSPODÁRSTVO SVETOVÉ?

Úzky rámec tejto práce nedovolí bližšie sa zaoberať touto otázkou. Preto sa omedzím len na vedúcu myšlienku organizácie svetového hospodárstva.

Vedúca zásada organizovania svetového hospodárstva nemôže byť lepšie daná ničím iným ako cieľom hospodárskeho života. Ten cieľ nepodmienenene naznačil sv. Tomáš: „Veci nižšie, (menej dokonalé) sú určené na to, aby sa nimi pomáhalo ľudským potrebám".³⁷⁸ Stručne povedané, cieľom hospodárskeho života je

³⁷⁷ Vid' The United States Daily, 3. okt. 1930; B. J. T., Problèmes du chômage en 1931, str. 98.

Sv. Tomáš, II. II., qu. 66. a. 7.

Ľudská civilizácia. K nej musí viesť organizácia svetového hospodárstva.

Ako teda upraviť život hospodársky? Hospodársky život zahrňuje v sebe dva podstatné prvky: *hospodársky a sociálny*. Prvok hospodársky možno ináč vyjadriť: *viac produkovať*, prvok sociálny: *lepšie žiť*. Oba tieto prvky sú od seba závislé; tak tvoria celok. Prvok *hospodársky* bez sociálneho by nemal smyslu, lebo nebolo by dostatočnej príčiny, prečo vyrábať, keby sa nevyrábalo pre zaistenie a zlepšenie života ľudského. Prvok *sociálny* zas bez hospodárskeho by nebol možný, lebo by nebolo z čoho žiť, ani z čoho lepšie žiť. Oba prvky sú k sebe v istom pomere. Aký je ten pomer? Daný je cieľom hospodárskeho života. *A cieľ hospodárskeho života je: byť v službe ľudstvu.* Teda dobro hospodárske a sociálne sú k sebe v pomere ako prostriedok k cieľu, kde dobro hospodárske je prostriedkom a dobro sociálne cieľom.

Ak teda má byť racionálne organizované svetové hospodárstvo, tak musí byť organizované tak, aby sa zachoval aj prvok hospodársky aj sociálny, a aby sa každému z nich vykázalo vlastné miesto, totiž, aby predné miesto zaujala *ľudskosť*.

Ak oddelíme oba prvky (hospodársky a sociálny), ak vylúčime z nich vzťah závislosti, sú medzi sebou v konflikte, lebo iné žiada prvok hospodársky (viac produkovať) a zas iné žiada prvok sociálny (lepšie žiť). V tomto konflikte treba vidieť hlavnú príčinu svetovej hospodárskej a sociálnej krízy a celej anarchie hospodárstva svetového. Ak sa má odstrániť svetová hospodárska kríza, — čo je požiadavkou všeludskej spoločnosti, musí sa zlikvidovať raz navždy konflikt medzi dobrom *hospodárskym* a dobrom *sociálnym*.

Ako sa má odstrániť tento konflikt? Možno ho odstrániť tým, že by sa niektorý zo zmienených prvkov odstránil? Tak to urobil liberalizmus, keď vo svojom shone za ziskom zabudol úplne na ľudskosť. No, dô-

sledky, ktoré zapríčnil,³⁷⁹ od takého riešenia odstrašujú.

Spôsob riešenia je daný vzájomným pomerom oboch prvkov. Ten pomer je pomerom nevyhnutnej závislosti. Preto riešenie konfliktu, alebo jeho odstránenie môže a musí sa stať jedine koordináciou dobra hospodárskeho a sociálneho.

Nemohla by to byť ani ekonomia *pluralistická* (súhrn uzavretých hospodárstiev národných), lebo by sa jednako protivila jednote hospodárstva svetového a jednako by bola *antiekonomická*, znemožňujúc slobodný vývoj hospodárstva vôbec. Ani by nemohla byť uniformná (úplné splynutie hospodárstiev národných), lebo odstránením všetkých hraníc hospodárskych by sa umožnila koncentrácia jednotlivých druhov výroby v rukách málo jednotlivcov, čo by už znamenalo podriadenosť dobra sociálneho, dobrou hospodárskemu, ľudskej civilizácie činiteľom hmotným. Takto upravené hospodárstvo by bolo *protisociálne*.

Teda základnou ideou pre organizáciu svetového hospodárstva by bolo hospodárstvo *celostné*, nie však jednoliate, ale *organické*. Ponechala by sa rozličnosť jednotlivých hospodárstiev a týmto by sa pripísala značná autonómia. Ale pri tom by to neboly úplne uzavreté celky, ale by byly akoby orgány jedného hospodárskeho organizmu, spojené vzájomne rozličnými a hojnými vzťahmi.

Nie pluralita, ani nie uniformita, ale *koordinácia* by bola základnou ideou úpravy hospodárstva svetového.

³⁷⁹ Viď partiu o dôsledkoch voľnohospodárskeho režimu, str. 105 a nn.

Doslov.

Už pri stvorení človeka jestvovaly základy hospodárskeho života. Každý človek tým, že dostal život, dostal aj povinnosť prácou ho udržiavať a zveľaďovať. Borba za každodenný chlieb vyplňuje najväčší úsek života ľudského. V tejto hospodárskej činnosti prešiel človek už niekoľkými fázami vývoja: od najjednoduchšieho obstarávania každodenného chleba až po dnešný najsložitější. Každý jeho čin od samých počiatkov znamená nielen snahu o udržanie života, ale aj snahu o poľahčenie v práci a tak o spríjemnenie života. Človek si upravuje hospodársku činnosť. Dejiny hospodárstva nám podávajú niekoľko spôsobov tejto úpravy.

Keďže sa nemôžeme pozbaviť svojich hmotných potrieb, ani do budúcnosti, treba poznať, ako sa má upraviť život hospodársky, aby čo najlepšie mohol splniť svoj cieľ.

K tomu najskôr treba poznať, aký je cieľ hospodárstva. Týmto cieľom podľa sv. Tomáša je: *byť v službe ľudstva*. Človek je to, so všetkými svojimi právami a povinnosťami, človek vo vzťahu k sebe, k Bohu a k ostatným ľuďom, pre ktorého sú určené nižšie stvorené veci. Takýto nedotknutý vo svojich právach a vo svojej slobode tvora rozumového musí človek aj ostať pri všetkých svojich starostiach o život.

S ohľadom na tieto veci musí sa upraviť aj život hospodársky.

Hospodársky liberalizmus postavil za základ úpravy hospodárskeho života absolútnu slobodu a číry sebecký zisk. Vychádzal z myšlienky, že tak ako príroda, tak aj hospodársky život sa riadi prírodnými zákonmi, ktoré sú vraj nemeniteľné, preto človek nijakým spôsobom nesmie do nich zasahovať.

Dôsledky, ktoré zanechala voľná súťaž, sú jej odsúdením. Ukázala sa neschopnou vo funkcii regulátora hospodárskeho života, lebo uviedla anarchiu do hospodársko-sociálneho života, a nie harmóniu záujmov všetkých. Postavila do služieb výroby ľudský život namiesto toho, aby podriadila hospodárstvo ľudskosti, ako keby človek bol pre prácu, a nie práca pre človeka. — Voľná súťaž nemôže naďalej riadiť hospodársky život. Ukázala sa neľudskou, preto neprirodzenou. Preto sa musí nahradiť inou, prirodzenou a ľudskou zásadou. Tou je *sociálna spravodlivosť* spolu so *sociálnou láskou*.

Tieto zásady kladú na prvé miesto v hospodárskom živote ľudskosť. a túto ľudskosť stavajú do služieb Božích podľa slov Písma: „Všetko je vaše, vy ste ale Kristovi...“ Byť Kristovými! Pre toto musí pracovať každý človek. V tomto si musia byť všetci vzájomne nápomocní. Aby sa požiadavky sociálnej spravodlivosti mohli uskutočniť, treba svedomitej splupráce všetkých ľudí, korporatívnych organizácií, ktoré by predovšetkým hájily záujmy jednotlivých stavov, ale vždy s ohľadom na všeobecné dobro; je potrebná pozitívna práca štátu a organizácia hospodárstva svetového v smysle koordinácie, aby tak všetky zemské statky mohli slúžiť všetkým ľuďom a všetci ľudia Bohu.

Pramene a literatúra.

Acta Sanctae Sedis, Romae.

Acta Apostolicae Sedis, hlavne z r. 1923—1932, Romae.

Lev XIII: Immortale Dei, 1. nov. 1885.

Quod Apostolici muneris, 28. dec. 1878.

Graves de communi, 18. jan. 1901.

Rerum Novarum, 15. mája 1891.

Sapientiae christianae, 10. jan. 1890.

Permoti nos K. Msgr. Goossens, 10. júla 1895.

Pius X.: Motu proprio, sur l' A. P. C., 18. dec. 1903.

Jucunda sane, 12. marec 1904.

Benoit XV.: Actes, 3 vol., Paris b. r.

Pius XI.: Quadragesimo Anno, 15. mája 1931.

Divini Redemptoris.

S. Thomas, Summa theologica, Taurini 1926.

Summa contra gentiles, Taurini 1927.

In decem libros Ethicorum Aristotelis, Parisiis 1660.

Quaestiones quodlibetales, Taurini 1927.

In octo libros Politicorum Aristotelis, Parisiis 1660.

Aristotelis Ethicorum ad Nicomachum, libri X; vid' Opera Omnia, t. II., Parisiis, 1886.

Aristotelis Politicorum libri VIII, vid' Opera Omnia, Parisiis 1886.

A

1. Antoine , Cours d'économie sociale, Paris 1908.
2. Aron R., Dictature de la liberté, Grasset 1935.
3. Archives de Phil. du droit et de sociologie juridique, III. 1933.
4. Avenel D', Mécanisme de la vie moderne, Paris, Alcan 1896.

B

5. Barberet J. Monographies professionnelles, Paris 1886.
6. Bauvier S. J., Le précepte de l'aumône, Montréal 1935.
7. Bayart P., Nouvelles réflexions sur le régime économique moderne, broch. Lille 1928.
8. Leroy-Beaulieu, Les catholiques libéraux, l'Eglise et le libéralisme de 1830 à nous jours, Paris, Plon 1885.

9. P. Leroy-Beaulieu, *Traité théorique et pratique d'économie politique*, 3e édit., t. I., Paris 1896.
10. P. Leroy-Beaulieu, *Le travail de femmes au XIXe siècle*, Paris 1873.
11. P. Leroy-Beaulieu, *La question ouvrière au XIXe siècle*, Paris 1882.
12. Bernardus sct., *Vitis mystica, seu tractatus de Passione Domini*, XXXII.
13. Block Maurice, *Les progrès de la science économique depuis Adam Smith*, 2e édit., t. II.
14. Bodin Ch., *Travaux juridiques et économiques de l'université de Rennes*, Rennes 1930.
15. Bodeux, *Études sur le contrat de travail*, Paris 1896.
16. Boncaud Ch., *St. Grégoire le Grand et la notion chrétienne de la richesse*, Limoges 1912.
17. Bourget J., *Outre — mer*, Paris 1894 (2 sv.).
18. Bourgin H., *Le socialisme et la concentration industrielle* 1 vol., Paris, Rivière 1920.
19. Boyaval P., *La lutte contre le sweating système, le minimum légal de salaire, l'exemple de l'Australie et de l'Angleterre* 1 vol., Paris, Alcan 1912.
20. Brauer T., *Lohnpolitik in der Nachkriegszeit*, Jena 1922.
21. Braun S., *Le problème de la femme, son évolution historique, son aspect économique*, t. I. Paris, Cornely 1908.
22. Brentano, *Die Ursachen der heutigen sozialen Not*, v *Zeitschrift zur Staatswissenschaft*, 1848.
23. Nell-Breuning, *Gott gewolte Wirtschaftsordnung*, v *Zeitfragen*, n° 43.
24. Nell-Breuning, *Die soziale Encyklika*.
25. Goetz Briefs, *Le prolétariat industriel*, trad. de Yves Simon, Paris 1936.
26. Brocard L., *Les conditions générales de l'activité économique*, Paris, Sirey 1934.
27. Broda R., *La fixation légale des salaires, expériences de l'Angleterre, de l'Australie et du Canada*, 1 vol., Paris, Brière; *Bulletin analytique des principaux documents parlementaires étrangers* (25 mai 1912), *Questions actuelles* (6 juillet 1912).
28. Brodu Jules, *Du marchandage*, Paris 1898.
29. Brocard L., *Principes d'Économie nationale et internationale* (3 sv.), Paris, Sirey 1929/31.
30. Buret, *Misère des classes laborieuses*, Bruxelles 1842.

C

31. Calippe, L'Attitude sociale des catholiques français au XIX siècle, 2s.
32. Calippe, Le caractère sociale de la propriété, Bordeaux 1909.
33. Carnille R., Vues d'économie objective, Paris, Sirey 1935.
34. Cassel, Les tendances monopolisatrices dans l'industrie et le commerce aux cours de ces dernières années, Genève 1927.
35. Cicero, De Officiis, III, 6, P. L. XLI.
36. Cathrein, Moralphilosophie, I., Freiburg, Br. 1911.
37. Cousin, Justice et charité, Paris 1849.
38. Collier, Les coalitions industrielles et commerciaux d'aujourd'hui, Paris 1904.
39. Cornelissen, Théorie de la valeur, 2e édit., Paris 1913.
40. Cotellet T., Le sweating — système, Angers 1904.
41. Crétinon, Le contrat et l'autorité; Chronique du Sud-Est 1907
42. Cunow, Monopolfrage und Arbeiterklasse, Berlin 1917.

D

43. Desrosiers, J. B., Choisissons la doctrine sociale de l'Église ou la ruine, Montréal 1936.
44. Dalbin J., Les erreurs des Démocrates de la „Justice sociale“, Paris 1906.
45. Damez, Le libre salaire de la femme mariée et le mouvement féministe, 1905.
46. Delos, La société internationale et les principes du droit public, 1 vol., Paris, Pédone 1929.
47. Dicey V., Leçon sur les rapports entre le droit et l'opinion publique en Angleterre au cours du XIX. siècle.
48. Drillon, Le rôle sociale de la charité, Paris 1906.
49. Duperray, La Question sociale, Paris, Spes 1937.
50. Duthoit E., Le Catholicisme lien social, Paris, Spes 1929.
51. Vers l'organisation professionnelle.
52. Dutonquet, Le marché à terme, sa moralité, sa réglementation, Lille 1911.
53. Dutonquet, La concurrence industrielle et commerciale devant la conscience, Lille, Ducoulombier 1912.

E

54. Eblé M., La question sociale d'aujourd'hui, Paris.
55. Engels, Lage der arbeitenden Klassen in England, Leipzig 1845.

F

- 56. Földes B., Examen théorique de la libre concurrence, v Revue d'Économie politique, décembre 1905.
- 57. Ford, Dnes a zítra, — prelož. Bartoš, 1926.
- 58. Fouillée A., Science sociale contemporaine, 1 vol. 2e édit., Paris 1885.
- 59. Fourier, Contribution à l'étude du socialisme française, Paris 1905.

G

- 60. Garcia P., O. P., De principiis functionis socialis proprietatis privatae apud div. Thomam Aquinatem, Freiburg 1924.
- 61. Garriguet L., Manuel de Sociologie et d'économie sociale, Paris 1924.
- 62. Garnier J., Traité d'économie politique.
- 63. Gemahling P., Travailleurs au. rabais. La lutte syndicale contre les sous concurrences ouvrières, Paris 1910.
- 64. Gemahling P., Le salaire féminin, Paris 1912.
- 65. Gemahling P., Les actions syndicales en justice pour la défense des intérêts professionnelles, Paris 1912.
- 66. Gide, Principes d'économie politique, Paris 1908.
- 67. Gide, Cours II., Paris 1930.
- 68. Gillet M. S., Conscience chrétienne et justice sociale, Paris 1922.
- 69. Gonnard R., Histoire des doctrines économiques, Paris 1922.
- 70. Gonnard R., La Femme dans l'industrie, Paris 1906.
- 71. Goyan G., Le Pape, les catholiques et la question sociale, 1899.
- 72. Grossmann, Systèmes de rapprochement économique, Genève 1927.
- 73. Gurvitch, L'idé du droit social, Paris 1932.
- 74. Gundlach G., Die sozialen Rundschreiben Leos XIII. u. Pius XI., Paderborn 1931.

H

- 75. Haessle J., Le Travail, preklad z nemčiny od Eteinne Borne, Paris 1933.
- 76. d'Haussey, La Grande Bratagne en 1833.
- 77. Haussonville, Misères et Remèdes, Paris 1886.
- 78. Hauser H., Les débuts du capitalisme, Paris, Alcan 1931.
- 79. V. Hildebrands, Metaphysique der Gemeinschaft, Augsburg 1930.
- 80. Hitze, Capital et travail, trad. franc. de J. B. Weyrich, 1. vol. Louvain 1898.

CH

- 81. Chagnon L., Directives sociales catholiques, Montréal 1937.
- 82. Chanson P., Les droits du travailleur et le corporatisme, Paris 1935.
- 83. Chatelin, De la nature du contrat entre ouvriers et entrepreneurs, Paris 1902.
- 84. Chénon E., Le rôle sociale de l'Eglise. 1921.
- 85. Chevallier E., Le salaire au XIX. siècle, Paris 1887.
- 86. Le salaire féminin, Paris 1912.
- 87. „ Les actions syndicales en justice pour la défense des intérêts professionnelles, Paris 1912.

J

- 88. Jannet C., Le Capital, la spéculation et la finance au XIXe siècle, Paris 1892.
- 89. Journet C., Propriété chrétienne et pauvreté chrétienne, Liège 1936.

K

- 90. Katolisch-soziales Manifest, Mainz 1912.
- 91. Ketteler E., Die Arbeiterfrage und das Christentum, 2. Aufl., Mainz 1864.
- 92. Ketteler E., Freiheit, Autorität und Kirche; Liberté, Autorité, Église, trad. par Belet, Liège 1862.

L

- 93. Legrand G., Précis d'économie sociale, Bruxelles 1920.
- 94. Lehmkuhl, Le contrat entre patrons et ouvriers et les grèves, (?)
- 95. Lescure, Des crises générales et périodiques de surproduction, Paris 1910.
- 96. Levasseur E., L'ouvrier américain, Paris, Larose (2 vol.) 1898.
- Lorin H., Organisation professionnelle et le Code du travail, Paris 1907.

M

- 97. Maritain J., Humanisme integral, Paris 1936.
- 98. Martin A. A., Nos grands financiers contre la nation, Paris 1931.
- 99. Martinez J. de R., De virtutibus theologicis, tract. III. de Caritate, Paris 1858.
- 100. Menger A., Das Recht auf den vollen Arbeitstag, Stuttgart 1910.

101. Mayer R., *Der Kapitalismus fin de siècle*, Wienne 1894.
102. Messner J., *Soziale Frage u. soziale Ordnung*, Innsbruck 1928.
103. Messner J., *Soziale Frage u. soziale Ordnung*, Innsbruck 1928.
104. Messner J., *Soziale Frage u. soziale Ordnung*, Innsbruck 1928.
105. Merlin, *Le contrat de travail et les salaires*, 1 vol., Paris 1907.
106. Michel A., *La question sociale et les principes théologiques*, Paris 1921.
107. Millet R., *Le Communisme ou quoi*, Grasset 1937.
108. Mounier, *La propriété capitaliste et la propriété humaine*, Paris 1936.
109. Mühler E., *Die Idee des gerechten Lohnes*, München 1924.
110. Müller A., *Notes d'économie politique*, Paris, Spes 1933 (Ie vol.)
111. De Mun, *Ma vocation sociale*, Lethielleux 1909.
112. *Discours et écrits*, t. I./V., Poussielge, 1888—1902.
113. De Molinari, *L'Évolution économique au XIXe siècle, Théorie du progrès*, Paris 1880.

N

114. Novicow, *La Fédération de l'Europe*, Paris 1901.
115. Noldin-Schmitt A., *De Principiis*, 17 Aufl., Innsbruck 1931.

O

116. Ogliati F., *Il Devenire sociale*, Milano 1921.
117. Ogliati F., *La Questione sociale*, Milano 1921.
118. Orel A., *Oeconomia perennis*, I. Bd., Wiesbaden 1930.

P

119. Passama P., *Formes nouvelles de concentration industrielle*, 1. vol., Paris, Larosse 1910.
120. Pecquer, *Théorie nouvelle d'économie sociale et politique*, Paris 1842.
121. Pecquer, *Des Améliorations matérielles*, Paris 1839.
122. Périn Ch., *De la Richesse dans les sociétés chrétiennes*, t. II., Paris 1882.
123. Périn Ch., *Les lois de la société chrétienne*, Paris 1875 (t. I.)
124. Périn Ch., *Les Doctrines économiques depuis un siècle*, Paris 1880.
125. Picard R., *Les Cahiers de 1789 et les classes ouvrières*, Paris 1910.

126. Picot, Des Conditions de l'habitation de la jeune fille à Paris 1906.
127. Pittié, Du salaire à la tâche et du marchandage, Paris 1899.
128. Le Play E., Les ouvriers européens, Mame 1877—79.
129. Polier L., L'Idée du juste salaire, Paris, Giard et Brière 1910.
130. Prudhom, Qú est-ce que la propriété?, Paris 1840.
131. Pesch H., Lehrbuch der Nationalekonomie, Freiburg i B., Bd. I. 1924, Bd. II. 1920, Bd. III. 1926, Bd. IV. 1922, Bd. V. 1923.

R

132. Renard G., Salaire et droit à l'existence, Paris, Cerf 1937.
133. Renard et L. Trabatas, La fonction sociale de la propriété privée, Paris 1930.
134. Renard G., Qu'est-ce que l'autorité, 1 br., Paris, Sirey 1926.
135. Renard G., La théorie de l'institution, essai d'ontologie juridique, Paris 1930.
136. Retzbach A., Die Erneuerung der gesellschaftlichen Ordnung nach der Encyklika Quadragesimo anno, Freiburg i Br., 1932.
137. Ratzinger G., Die Volkswirtschaft in ihren sittlichen Grundlagen, Freiburg i BR., 1881.
138. Reyl F., Úkoly sociální politiky, v Hradci Králové 1909.
139. Reyl F., Jádro křesťanské sociologie, v Hradci Králové 1914.
140. Reyl F., Sociologie v politice, v Praze 1924.
141. Rutten G. C., Manuel d'Études et d'actions sociales, Liege 1930.
142. De Roussiers, Les Cartels et les trusts et leur évolution, Genève 1927.

S

143. Salazar O., Une Révolution dans la paix, Flammarion 1937.
144. Savatier, La Théorie moderne du capital et la justice. 1 vol., Paris, Rondelet 1898.
145. Schaub F., Die Eigentumslehre nach Thomas v. A. und dem modernen Sozialismus, Freiburg 1898.
146. Schilling O., Kath. Wirtschaftsethik, München 1933.
147. Schilling O., Christliche Gesellschaftslehre, Freiburg i B. 1926.
148. Sée H., Les Origines du capitalisme moderne, A. Cllin 1926.
149. Schryvers J., Manuel d'Economie politique, Bruxelles 1924.
150. Six P., Pages de Sociologie chrétienne, Lille 1909.
151. Soldát A., Nástin základův a všeobecných zásad spoločen-sko-hospodářských, v Praze 1913.
152. Stammer, Wirtschaft und Recht, Leipzig 1932.
153. Simon Yves, Trois leçons sur le travail, Paris 1938.

154. De Tarde, L'Idée du juste prix, 1 vol., Paris, Giard et B. 1910.
155. Tocqueville, De la démocratie en Amérique, t. III., Paris 1874.
156. Turmann M., Problèmes sociaux du Travail Industriel, Paris 1921—1923.

V

157. Valensin A., Traité du Droit Naturel. 2., Paris, 1922/1925.
158. Walras, Études d'économie sociale, Paris 1896.
159. Weill G., Histoire du Mouvement sociale, 1852—1910. Paris 1911.
160. Viance G., Force et Misère du socialisme, Flammarion 1932.
161. Wermeersch, Les Principes de morale sociale, Paris 1921.
162. Vidal, De la repartition de richesses ou de la justice distributive en économie sociale, Paris 1846.
163. Villeneuve et Morogues, Recherches des causes de la richesse et de la misère, Paris 1834.
164. Villermé, Tableau de l'état physique et moral des ouvriers, Paris 1840.
165. Van Vorst, L'Ouvrière aux Etats-Unis, Paris 1902.
166. Vašek, Křesťanská sociologie, 3 sv., Praha 1933—1931, 1929.
167. Vašek B., Rukojet křesťanské sociologie, Olomouc 1935.
168. Vašek B., Rodina dvacátého století, Olomouc 1924.
169. Vašek B., Sociální Katechismus, Brno 1937.
170. Vašek B., V době úzkosti a varu.
171. Wiedenfeld, Les Cartels et les trusts, Genève 1927.

Z

172. P. N. Zarait O. P., Lectiones oeconomiae socialis, I., Rím 1933—1934.

Súborné diela:

Sbierka Semaines Sociales de France, Lyon 28 sv., vyšlo dosiaľ.
Die soziale Woche, Wien 1911.

Assotiation Catholique, založená r. 1875: bohatá sbierka na dokumenty v otázke sociálnej.

Revue:

Réforme sociale; Revue d'Economie politique; Revue des Deux-Mondes.

Časopisy:

La Croix; Correspondent; Temps; Echo de Paris; Sociální rozhledy; Obzor národohospodářský, Praha; Dossiers de l'Action populaire; Chronique sociale de France, Lyon; Soziale Kultur, Gladbach.

Náučné slovníky:

Staatslexikon, Freiburg (5 sv.); Handwörterbuch der Staatswissenschaften, Jena 1922—1926.

Slovník národohospodářský, sociální, politický, Praha 1929.

Tlačové chyby:

- Na str. 17: v 3. riadku zdola (poznámky) namiesto serai — serait.
17: v 2. riadku zdola (poznámky) namiesto parcequ'il —
parce qu'il.
19: vo 4. riadku zdola (poznámka) namiesto Sociolisme
— Socialisme.
44: v 7. riadku zdola (pozn.) namiesto Besetz — Besitz.
46: v 14. riadku shora namiesto pre to — preto.
46: v 14. riadku zdola namiesto necesitas — necessitas.
49: v 7. riadku zdola (pozn.) namiesto methodique —
méthodique.
52: v 8. riadku shora namiesto prehlidneme — prehliad-
neme.
53: v 13. riadku zdola namiesto nevymerlo — nevymrelo.
69: v 10. riadku zdola (pozn.) namiesto Rechesse — Ri-
chesse.
82: v 3. riadku zdola (pozn.) namiesto saus — sous.
91: v 9. riadku zdola namiesto priktické — praktické.
99: v 7. riadku zdola namiesto zákomni — zákonmi.
121: v 2. riadku zdola (pozn.) namiesto főr — fůr.
164: v 16. riadku zdola namiesto zástupcov — zástupov.
178: vo 4. riadku zdola (pozn.) namiesto 1831 — 1931.
214: v 5. riadku zdola (pozn.) namiesto quia — qu'à.
254: v 5. riadku zdola (pozn.) namiesto l'amonour —
l'amour (2×).
295: pozn. 319 namiesto praessionelle — professionelle.
338: pozn. 374 namiesto represantation — représentation.
346: v 1. riadku shora namiesto riečenia — riešenia.
352: písmeno G-64 miesto féminin — féminin.

Obsah.

	strana
ÚVOD — — — — —	9
PRÍPRAVNÉ OTÁZKY — — — — —	13
Život hospodársky (pojem) — — — — —	15
Osobnosť ľudská — — — — —	16
Sociabilita osobnosti ľudskej — — — — —	18
Robotník — — — — —	22
Právo človeka na existenciu — — — — —	25
Právo človeka na prácu — — — — —	27
Právo človeka spolčovať sa — — — — —	28
 PRÁCA (všeobecne) — — — — —	 33
Práca, prirodzený zákon — — — — —	35
Práca ľudská, práca osobná — — — — —	36
Sociabilita ľudskej práce — — — — —	37
Pomer práce človeka k vlastníctvu — — — — —	41
 DOBRÁ ZEME — — — — —	 43
ALMUŽNA — — — — —	44
RACIONALIZÁCIA (JE DOBRODENÍM?) — — — — —	47
Kedy je racionalizácia dobrodením? — — — — —	52
Kam smeruje racionalizovaná aktivita ľudská? — — — — —	54
 I. kapitola. HOSPODÁRSKY REŽIM	
Aký má byť život hospodársky — — — — —	63
Cieľ hospodárskeho života — — — — —	68
 II. kapitola. VEDÚCA ZÁSADA HOSPODÁRSKEHO ŽIVOTA	
(Čo sa ňou rozumie?) — — — — —	71
Voľná súťaž — — — — —	74
Absolútne voľná súťaž — — — — —	74
Smysel a význam súťaže — — — — —	74

III. kapitola.

ZÁKONY VOĽNOHOSPODÁRSKEHO REŽIMU	—	—	—	77
Zákon osobného prospechu	—	—	—	79
Zákon voľnej súťaže	—	—	—	80
Zákon ponuky a dopytu	—	—	—	87
Zákon o cene produktov	—	—	—	89
Zákon o mzde	—	—	—	89
Zákon o populácii	—	—	—	90
Voľnohospodárske zákony favorizované vládami a verejnou	—	—	—	91
sťou	—	—	—	99
Smysel mravných síl v živote hospodárskom	—	—	—	102
Prečo nedosiahla voľná súťaž čakaného výsledku?	—	—	—	

IV. kapitola.

DÔSLEDKY VOĽNOHOSPODÁRSKEHO REŽIMU

(I. polovica 19. storočia.) (mravné a hmotné)	—	—	—	
Dĺžka pracovnej doby	—	—	—	108
Zdravie	—	—	—	109
Úmrtnosť	—	—	—	109
Mzda	—	—	—	110
Diktatúra peňazí po r. 1845				
Ponuka, dopyt	—	—	—	118
Neistota proletariátu	—	—	—	121
Práca robotníka a jeho ľudský život v podniku	—	—	—	122
Robotníckovo zamestnanie a mzda	—	—	—	124
Sociálne pomery v jednotlivých zemiach v I. polovici 19.				
stor. a na zač. 20. stor.	—	—	—	—
Pracovný čas — dĺžka	—	—	—	126
Mzdy	—	—	—	126
Úsudok robotníkov o práci v pracovniach	—	—	—	127
Stávky v r. 1881—1886	—	—	—	128
Nezamestnanosť	—	—	—	129
Nadprodukcia v jednotlivých zemiach	—	—	—	130
Koncentrácia kapitálu	—	—	—	131
Delba práce a vplyv strojov	—	—	—	133
Vplyv rozdelenia majetku na existenciu a rozmach biedy	—	—	—	135

V. kapitola.

SOCIÁLNY ŽIVOT VO SVETLE NÁUKY CIRKVI KATOLÍCKEJ.

Spravodlivosť všeobecná	—	—	—	145
Spravodlivosť v smysle metaforickom	—	—	—	147

	strana
Spravodlivosť v smysle vlastnom — — — — —	148
Spravodlivosť ako ctnosť praktikulárna — — — — —	150
Druhy ctnosti spravodlivosti — — — — —	151
Sociálna spravodlivosť a „Rerum Novarum“ — — — — —	153
Sociálna spravodlivosť a „Quadragesimo anno“ — — — — —	157
Kapitál a práca — — — — —	159
Spravodlivá mzda — — — — —	159
Nový spoločenský poriadok — — — — —	161
Sociálna spravodlivosť v Encyklike „Divini Redemptoris“ —	162
Sociálna spravodlivosť v štúdiách katolíckych teologov a sociologov — — — — —	167
Sociálna spravodlivosť — — — — —	183
objekt materiálny	
objekt formálny	
subjekt	
termín	
VI. kapitola.	
VŠEOBECNÉ DOBRO — — — — —	197
Je rádu čisto materiálneho? — — — — —	199
Predpokladá spoločenský život — — — — —	200
Žiada organizácie života hospodárskeho — — — — —	203
Je mierou moci, hodnôt a bázou mravnosti — — — — —	206
VII. kapitola.	
POTREBA SOCIÁLNEJ SPRAVODLIVOSTI V ŽIVOTE HOSPODÁRSKOM — — — — —	209
VIII. kapitola.	
SPRAVODLIVOSŤ V ŽIVOTE HOSPODÁRSKOM	
(Jej požiadavky.) — — — — —	217
Otázka práva — — — — —	219
Otázka činu — — — — —	222
Povinnosti zamestnávateľa voči robotníkom — — — — —	223
Povinnosti robotníkov voči zamestnávateľovi — — — — —	229
Sociálna spravodlivosť a produkcia — — — — —	234
Rozdelenie majetku — — — — —	236
Súkromné vlastníctvo — — — — —	249
IX. kapitola.	
SOCIÁLNA LÁSKA — — — — —	257
Smysel striktné teologický — — — — —	261
Láska v širšom slova smysle — — — — —	262

	strana
Sociálna láska v „Quadragesimo anno“ — — — — —	265
Sociálna láska v „Divini Redemptoris“ — — — — —	267
Požiadavky sociálnej lásky v živote civilnom — — — — —	271
Pomer sociálnej spravodlivosti k sociálnej láske — — — — —	273
Vlastná typická činnosť lásky bratskej — — — — —	277
Vzťahy kresťanskej lásky k životu hospodárskemu — — — — —	279

X. kapitola.

AKO ZAISTIŤ REALIZOVANIE POŽIADAVIEK SOCIÁLNEJ SPRAVODLIVOSTI A SOCIÁLNEJ LÁSKY A VŠEOBEC- NÉHO DOBRA? — — — — —	287
Prečo sa domáhame stavov, organizovaných v korporáciu?	289
Potreba koordinácie vzťahov hospodárskych a sociálnych	296
Čo je to korporácia? — — — — —	299
Podstatné známky inštitúcie korporatívnej	300
Pomer korporácií k štátu — — — — —	302
Prechod od individualizmu ku korporácii — — — — —	304
Prostriedky k získaniu verejnosti pre myšlienku korporácie	305
Formovanie intelektu členov stavov, hlavne ich šéfov: — — — — —	305
a) Potreba — — — — —	305
b) Spôsob — — — — —	307
Školenie mravné — — — — —	309
Predkorporatívne organizácie — — — — —	310
VLASTNÁ ŠTRUKTÚRA INŠTITÚCIE KORPORATÍVNEJ — — — — —	313
Korporatívna rada — — — — —	314
Zastúpenie v korporatívnych radách — — — — —	316
Štruktúra korporatívnych rád — — — — —	318
Kompetencia korporatívnych rád — — — — —	321
Funkcie inštitúcií korporatívnych	
A) Hospodárske — — — — —	322
B) Sociálne — — — — —	327
Integrovanie korporácií do štátu — — — — —	333

XI. kapitola.

ORGANIZÁCIA SVETOVÉHO HOSPODÁRSTVA — — — — —	343
Doslov — — — — —	347
Pramene a literatúra — — — — —	349
Tlačové chyby — — — — —	359
Obsah — — — — —	361